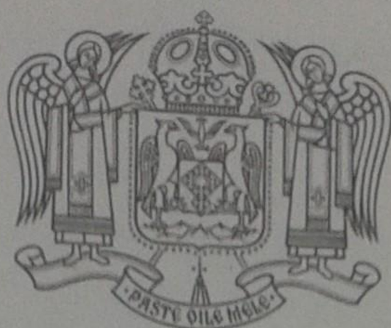
Sfântul Ioan Damaschin

DOGMATICA

Editura Institutului Biblic si de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române

DOGMATICA

Se acordă Menţiune,
elevului Miu Traian Alexandru,
pentru merite deosebite la învăţătură
(media 9,75) şi disciplină.

13.06.2001

Diriginte,
Pr. Prof Softa Gheorghe

Sfântul IOAN DAMASCHIN

DOGMATICA

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE
TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Traducere din limba greacă, introducere și note
de Preotul profesor DUMITRU FECIORU

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREȘTI – 2001

Editura Institutului Biblic şi de Misiune
al Bisericii Ortodoxe Române

ISBN 973-9332-30-7

INTRODUCERE

VIAŢA ŞI OPERA SFÂNTULUI IOAN DAMASCHIN

Sfântul Ioan Damaschin[1], ultimul părinte bisericesc, s-a născut în Damasc[2] – de aici şi numele de Damaschin – la începutul celei de-a doua jumătăţi a secolului VII[3], dintr-o familie nobilă şi bogată, care se găsea în fruntea administraţiei fiscale a Siriei încă de la începutul sec. VII[4]. Cu toate că Siria a avut nefericirea să treacă sub diferite stăpâniri, totuşi membrii familiei lui Damaschin, care ocupau succesiv această înaltă dregătorie, n-au fost înlăturaţi din funcţia lor[5].

Cel care face celebră familia lui Damaschin, dar de o celebritate cu nume rău printre ortodocşi, a fost bunicul teologului nostru, numit Mansur[6]; acesta a avut nefericitul rol de a trata capitularea Damascului la 4 septembrie 635 în mâinile arabilor[7]. Eutihie (876-940), patriarhul Alexandriei, îl acuză

1. Bibliografie despre viaţa şi opera Sfântului Ioan Damaschin să se vadă în: D. Fecioru, *Viaţa Sfântului Ioan Damaschin. Studiu de istorie literară creştină*, Bucureşti, 1935, p. 193-203; Pr. Cicerone Iordăchescu, *Sfântul Ioan Damaschin. Studiu patristic*, Iaşi, 1912; C. Sandovici, *Sf. Ioan Damaschin. Biografia, scrierile şi doctrina sa*, Bucureşti, 1902. Despre opera antiiconoclastă: D. Fecioru, în: *Sf. Ioan Damaschin. Cultul sfintelor icoane*, Bucureşti, 1935, p. XV-XXVIII.

2. Teofan, *Cronografia*, MG, CVIII, col. 824 C; Nichifor al Constantinopolului, *Istorie pe scurt*, MG, C, col. 976 A; H. Delehaye, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxelles, 1902, col. 278; *Viaţa Sfântului Ioan Damaschin*, atribuită patriarhului Ioan al Ierusalimului, MG, XCIV, col. 432B-436A; M. Gordillo, *Vita Marciana*, Roma, nr. 1, 1926, p. 63.

3. D. Fecioru, *Viaţa Sfântului Ioan Damaschin. Studiu de istorie literară creştină*, Bucureşti, 1935, p. 128-129.

4. Eutihie, *Analele*, MG, CXI, col. 1089 A.

5. H. Lammens, în *Mélanges de la Faculté orientale de l'Université Saint-Joseph de Beyrouth (Syrie)*, t. III, fasc. I, 1908, p. 251.

6. Teofan, *op. cit.*, col. 841 AB.

7. Louis Halphen, *Les barbares des grandes invasions aux conquêtes turques du XI-e siècle. (Peuples et civilisations. Hist. générale*, V) Paris, 1926, p. 135; Gaudefroy-Demombynes et Platonov, *Le monde musulman et byzantin jusqu'aux croisades*, *Histoire du monde*, VII, 1, Paris, 1931, p. 163.

formal de trădare[8]; Teofan (sec. VIII - IX)[9], dar şi Elmakinus[10] († 1247), apără destul de mult memoria străbunului lui Damaschin.

Lui Mansur i-a succedat fiul său, Serghie sau, cu numele arab, Sargun ben-Mansur[11], tatăl Sfântului Ioan Damaschin. După mărturisirea cronografilor arabi şi creştini, Serghie a fost consilierul intim al califilor Mo-âwiya (660-680) şi Abd-el Mélik (685-705)[12], nu numai în afacerile de stat, dar chiar şi la petrecerile lor, care depăşeau, după mărturisirea lui Abulfaraj († 1286), limitele prescrise şi de morala islamică, şi de cea creştină[13]. Totuşi a ştiut să folosească influenţa pe care o avea la curtea califilor în favoarea creştinilor. Un caz ni-l dă însuşi Teofan, care ne povesteşte că Serghie a împiedicat pe Abd-el Mélik să distrugă, în folosul mahomedanismului, frumoasele coloane ale bisericii din Ghetsimani[14].

Serghie, cu situaţia socială pe care o avea, a dat fiului său, Ioan, o educaţie aleasă[15], angajând ca preceptor al lui şi al fiului său adoptiv, Cosma[16], pe un călugăr cu numele Cosma, originar din Italia, răscumpărat din robie[17].

8. Eutihie, *op. cit.*, col. 1096 B - 1098 D.

9. *Op. cit.*, col. 692 BC.

10. După M. Lequien, MG, XCIV, col. 436 C. În sensul lui Teofan şi al lui Elmakinus sunt concluziile lui H. Lammens (*art. cit.*, p. 251-256) cu privire la rolul pe care Mansur l-a jucat la căderea Damascului.

11. L. Caetani, *Cronografia islamica*. Periodo primo, Roma - Paris, 1912, fasc. II, p. 465.

12. Teofan, *op. cit.*, col. 741 c; Cl. Huart, *Histoire des Arabes*, Paris, 1912, t. I, p. 261.

13. Agani, XVI, 70 jos, cf. H. Lammens, *art. cit.*, p. 258.

14. *Op. cit.*, col. 741 BC.

15. H. Delehaye, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxelles, 1902, col. 278, p. 34-36; *Viaţa Sfântului Ioan Damaschin*, MG, XCIV, col. 445 B - 448 A.

16. M. Jugie ("La vie de saint Jean Damascène", în *Echos d'Orient*, XXIII, 1924, p. 141) tăgăduieşte orice legătură premonastică între Ioan şi Cosma. Contra afirmaţiei lui Jugie, să se vadă D. Fecioru, op. cit., p. 132-134.

17. *Viaţa Sfântului Ioan Damaschin*, MG, XCIV, col. 441 A - 448 B. M. Jugie (*art. cit.*, p. 140) tăgăduieşte şi istoricitatea acestui preceptor al lui Ioan şi Cosma. Contra argumentelor lui Jugie să se vadă D. Fecioru, *op. cit.*, p. 135-139.

După moartea tatălui său, probabil după 690[18], Ioan ocupă aceeaşi dregătorie[19] până în anul 718, când califul Omar II (717-720) porneşte o politică sângeroasă contra creştinilor. Acest calif înţelege ca în statul său să nu rămână decât mahomedani; pentru aceea interzice consumarea vinului în oraşe, sileşte pe creştini să se facă mahomedani, omorând pe cei care se opuneau[20] şi decretează că un creştin nu poate ocupa o funcţie înaltă în stat[21]. Probabil că Omar II i-a cerut lui Ioan să-şi menţină postul în schimbul apostazierii. Ioan însă refuză, sacrificând rangul şi situaţia socială pentru Mântuitorul Hristos[22].

După ce şi-a împărţit, după porunca Domnului, averea la săraci şi la biserici şi a dat libertate robilor săi[23], s-a retras împreună cu fratele său adoptiv, Cosma, în celebra mânăstire palestiniană a Sfântului Sava[24]. Aici n-a venit ca un necunoscut: a adus în primul rând poziţia sa socială şi numele familiei pe care, prin activitatea sa, l-a făcut nemuritor. Patriarhul Ioan V al Ierusalimului (706-735 sau 745), pentru a-l avea mai aproape, îl hirotoneşte preot[25]şi-l însărcinează să predice în Biserica Învierii din Ierusalim[26].

Faima lui de adânc cunoscător al problemelor teologice se răspândeşte, iar când Leon Isaurul (717-740) publică edic-

18. Teofan, *op. cit.*, col. 741 C.

19. Caetani, *op. cit.*, p. 465.

20. Teofan, *op. cit.*, col. 805 C - 808 A.

21. M. Jugie, *art. cit.*, p. 149.

22. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Paris-Leipzig, 1902, XIII, col. 375 B.

23. *Viaţa Sfântului Ioan Damaschin*, MG, XCIV, col. 461 AB.

24. *Ibidem*, col. 461 BC.

25. Că Damaschin a fost preot o mărturisesc unanim toţi cronografii: Teofan, *op. cit.*, col. 824 C; Ştefan, diaconul Sfintei Sofii din Constantinopol, *Viaţa Sfântului Ştefan, Noul Mucenic*, MG, C, col. 1120 A; G. Chedrinos, *Sinopsa istorică de la zidirea lumii şi până la domnia lui Isaac Comnenos*, MG, CXXI, col. 877 A. Titlurile manuscriselor operelor sale şi notiţele din sinaxare ne mărturisesc, de asemeni, că Damaschin a fost preot.

26. Pe unele manuscrise se găseşte următoarea notiţă: "Preot al Sfintei Învieri a lui Hristos, Dumnezeul nostru"; cf. MG, XCIV, col. 482 C.

tul contra icoanelor (726), patriarhul Ioan V al Ierusalimului se adresează lui Ioan. Acesta ia condeiul și scrie, după cum însuși ne spune, pentru a nu ascunde în pământ, ca sluga cea nevrednică, talantul care i s-a dat de către Dumnezeu[27]. De la apariția iconoclasmului, va fi neobosit: imediat ce află de edictul împăratului Leon Isaurul, scrie primul tratat contra ereziei; scrie apoi al doilea tratat pentru credincioșii care nu înțeleseseră primul tratat[28], iar, puțin mai târziu, scrie al treilea tratat, sistematizând ideile despre cultul icoanelor cuprinse în primul și în al doilea tratat. Nu se mulțumește numai cu scrisul, ci luptă fără preget. Ia parte în mod activ la sinodul antiiconoclast al episcopilor orientali. Rolul său în dezbaterile acestui sinod este atât de mare, încât posteritatea a atribuit lui Damaschin anatematizarea împăratului Leon[29]. Lupta sa contra iconoclasmului se poate asemăna cu lupta lui Atanasie contra arianismului. Ca și acesta, Damaschin nu găsește un rost existenței sale decât învingând noua lucire diavolească. El este crainicul adevărului, apărătorul neînduplecat al tradiției, strigând fără încetare: "să nu depășim hotarele veșnice pe care le-au pus Părinții noștri, ci să ținem predaniile așa cum le-am primit"[30]; el este vrăjmașul înverșunat al iconoclasmului. Ce a însemnat Damaschin pentru erezia iconomahă, poate cunoaște cineva din ploaia de anateme cu care sinodul iconoclast de la 754 acoperă memoria teologului nostru: "Voi (împăraților) ați distrus ideile eretice ale lui Gherman, ale lui Gheorghe și ale lui Mansur. Anatema lui Gherman, cel nehotărât, adorator al lemnului. Anatema lui Gheorghe, cel de același gând cu el, care a falsificat învățăturile Părinților. Anatema lui Mansur, cel cu nume rău și cu gând saracinesc. Anatema lui Mansur, închinătorul icoanelor și scriitorul de lucruri false. Anatema lui Mansur, insultătorul lui Hristos și dușmanul impe-

27. *Tratatul al doilea contra celor care atacă sfintele icoane*, MG, XCIV, col. 1284 BC.

28. *Ibidem*, col. 1284 C.

29. Teofan, *op. cit.* col. 824 C.

30. MG, XCIV, 1256 A; 1927 B; 1301 A.

riului. Anatema lui Mansur, didascalul nelegiuirii și falsul tălmăcitor al Sfintelor Scripturi"[31]. Anatemele acestui sinod sunt apologia cea mai strălucită a luptei pe care Sfântul Ioan Damaschin a dus-o contra iconoclasmului. Gherman al Constantinopolului (715-730) și Gheorghe din Cipru[32] abia dacă sunt pomeniți. Lui Ioan Damaschin însă i se rezervă o împătrită anatemă, onorându-l și cu titlul de didascal al nelegiuirii. Monahul de la Sf. Sava și consilierul intim al patriarhului Ioan V al Ierusalimului nu era deci, pentru episcopii adunați de Constantin Copronim (740-775) la Ieria, un simplu combatant al ereziei, ca Gherman sau Gheorghe, ci un teolog, un sistematizator al teologiei cinstirii icoanelor; pentru aceea și anatemele sunt mai multe, pentru că era mai de temut.

Ioan Damaschin, însă, nu-i numai îndreptarul credinței pentru cei de departe, ci și un teolog providențial al celor de aproape, din cuprinsul patriarhatului Ierusalimului sau al Antiohiei[33]. Lui i se adresează Petru[34], episcopul Damascului, pentru a combate pe episcopul iacobit al Dareii[35], și către el își exprimă nedumeririle sale asupra duratei Postului Mare călugărul Comitas[36]. Mai mult, alții îl roagă să le scrie mărturisirile de credință, așa cum face Ilie, episcopul monotelit maronit al

31. Mansi, *op. cit.*, col. 356 CD; Héfèle-Leclercq, *Histoire des conciles*, Paris, t. III, partea II, p. 703-704.

32. Despre Gheorghe din Cipru să se vadă D. Fecioru, *op. cit.*, nota 1, p. 162; despre Gherman, patriarhul Constantinopolului, să se vadă D. Fecioru, în *Sfântul Ioan Damaschin. Cultul sfintelor icoane*, București, 1937, notele 4 și 5, p. XIX.

33. M. Jugie, *art. cit.*, p. 153.

34. Pe acest Petru l-a cunoscut Damaschin, probabil de pe când era în Damasc; de aici, legăturile strânse pe care le are cu monahul de la Sf. Sava. Asupra sfârșitului lui suntem informați de Teofan (*op. cit.*, col. 840 B - 841 A) că a murit de moarte martirică și că Ioan Damaschin a ținut să onoreze mucenicia sa prin cuvântări de laudă; acestea nu ni s-au păstrat. Asupra lui Petru, vezi și MG, XCIV, col. 1421-1422; Atanasie Dabbas, "Istoria Patriarhilor de Antiohia", traducere de Pr. V. Radu și C. Caralevskij, în *Biserica Ortodoxă Română*, XLVIII, 1930, p. 1150.

35. *Tom, ca din partea prea sfințitului Petru, episcopul Damascului, către așa-numitul episcop iacobit al Dareii*, MG, XCIV, col. 1435-1501.

36. *Despre sfintele posturi*, MG, XCV, col. 64-72.

Iabrudului[37], mărturisire pe care trebuia să o citească în fața mitropolitului Petru al Damascului.

Unele expresii ale lucrărilor sale[38] și unele titluri ale manuscriselor[39] ne permit să presupunem că a fost și profesor în adevăratul înțeles al cuvântului. Ioan are calitățile unui profesor: "claritatea, precizia termenilor, dragostea de distincții și de argumentare, obiceiul de a recurge la comparațiile cele mai simple pentru a face să se înțeleagă doctrinele cele mai înalte"[40].

Dar, lucru curios, în timp ce scriitorii bizantini din secolele VIII-IX cunosc pe Damaschin numai în ipostaza de luptător contra iconoclaștilor, sau de "διδάσκαλος ἄριστος", cum ni-l prezintă Teofan, cei din secolul XI îl cunosc pe Damaschin mai mult ca melod și imnograf decât ca teolog. Imnele și cântările sale se răspândiseră în toată lumea creștină și cuceriseră toate inimile în mult mai mare măsură decât lucrările teologului. Atât de mult plăceau cântările sale, încât Suidas (secolul XI) spune că imnele sale n-au fost egalate și nici nu vor fi egalate, cât va fi lumea și pământul[41].

Sfântul Ioan Damaschin a activat în mânăstirea Sfântul Sava și în Ierusalim, de unde și numele său de Aghiopolit. De la 734 însă și până la sfârșitul vieții sale, stă în mânăstirea Sfântul Sava, împreună cu nepotul său Ștefan[42].

37. *Despre dreapta credință*, MG, XCIV, col. 1421-1432. M. Jugie ("S. Jean Damascène", în *Dictionnaire de théologie catholique*, VIII, p. 1, col. 698) spune că acest Ilie, potrivit unei însemnări de pe un manuscris din Biblioteca Vaticanului, a fost episcop al Iabrudului, unul dintre scaunele sufragane ale mitropoliei Damascului.

38. MG, XCV, col. 100 A.

39. MG, XCIV, col. 1596; XCV, col. 100.

40. M. Jugie, "La vie de saint Jean Damascène", în *Echos d'Orient*, XXIII, 1924, p. 152-153.

41. *Lexicon graece et latine ad fidem optimorum exactum post Thomam Gaisfordum recensuit et annotatione critica instruxit Godofredus Bernhardy*, Halle-Braunschweig, 1853, t. I, P. II, col. 1029, p. 4-5.

42. *Acta Sanctorum*, iulie, III, p. 580 C.

Spre sfârşitul vieţii, Sfântul Ioan Damaschin, după cum ne relatează biografia lui, atribuită patriarhului Ioan al Ierusalimului, a făcut o revizuire a operelor sale în ce priveşte fondul şi forma[43]. Ştirea nu pare eronată, căci se observă considerabile deosebiri pentru aceeaşi lucrare în diferite manuscrise[44].

Ceea ce n-a lipsit profundului teolog şi filosof, nici grăitorului de cuvinte de aur şi nici vestitului şi neîntrecutului imnograf, a fost creştineasca lui smerenie. Pe cât de mult se suise pe treptele înţelepciunii omeneşti, pe atât de mult se coborâse pe treptele umilinţei creştine. Şi mărturie în acest sens stă întreaga sa operă, care convinge şi de înălţimea de gândire a teologului, dar şi de smerenia creştinului.

Această smerenie eminamente creştină trebuie să fi impresionat pe contemporanii săi şi, negreşit, după moartea sa, faima smereniei lui a însoţit faima înţelepciunii sale. Cu tot caracterul legendar al vinderii coşurilor la Damasc[45] şi al curăţirii murdăriilor ignobile ale lavrei Sfântul Sava[46], aceste date ale vieţii sale aghiografe păstrează în ele valoare de simbol.

Sfântul Ioan Damaschin moare în mânăstirea Sfântul Sava în anul 749[47]. Despre mormântul şi chilia lui vorbesc toţi pelerinii care au vizitat vestita mânăstire palestiniană[48].

* * *

43. MG, XCIV, col. 484 B.

44. M. Jugie, *art. cit.*, p. 158.

45. MG, XCIV, col. 465-468 B.

46. *Ibidem*, col. 469 A - 472 A.

47. Această dată a fost stabilită de S. Vailhé, "Date de la mort de saint Jean Damascène", în *Echos d'Orient*, IX, 1906, p. 28-30. Să se vadă şi D. Fecioru, *Viaţa Sfântului Ioan Damaschin*, Bucureşti, 1935, p. 166-169.

48. Ioan Foca, "Descriere pe scurt a castrelor de la Antiohia până la Ierusalim, a ţărilor Siriei şi Feniciei şi a locurilor sfinte din Palestina", MG, CXXXIII, col. 948 C. Relatare foarte folositoare şi frumoasă despre Sfântul Mormânt, editată de A. Papadopulos-Keramevs în *Opt descrieri în greceşte ale locurilor sfinte din secolele 14, 15 şi 16*, Petrograd, 1903, p. 34; să se vadă şi p. 85 din aceeaşi ediţie, unde sunt date aceleaşi indicaţii într-un proschinitariu anonim.

Opera Sfântului Ioan Damaschin este foarte variată și bogată. Ea îmbrățișează: dogma, polemica, exegeza, morala, ascetica, omiletica și imnologia.

În această introducere, mă voi mărgini să dau numai titlurile lucrărilor sale[49], deoarece, într-o introducere nu se poate vorbi pe larg despre fiecare dintre lucrările teologului icoanelor și al hristologiei.

I. Opere dogmatice:

1. *Izvorul cunoștinței*, compus din trei părți:

a) *Capitole filosofice (Logica)*, MG, XCIV, col. 525-676.

b) *Despre erezii*, MG, XCIV, col. 677-680.

c) *Expunerea exactă a credinței ortodoxe (Dogmatica)*, MG, XCIV, col. 789-1228.

2. *Despre dreapta credință*, MG, XCIV, col. 1421-1432.

3. *Despre Sfânta Treime*, MG, XCV, col. 9-18.

4. *Epistolă către arhimandritul Iordan, despre imnul Trisaghion*, MG, XCV, col. 21-62.

5. *Introducere elementară în dogme*, MG, XCV, col. 99-112.

6. *Despre cei în credință adormiți*, MG, XCV, col. 247-278.

7. *Expunerea credinței*, MG, XCV, col. 417-438.

II. Opere polemice:

1. *Trei tratate contra celor care atacă sfintele icoane*, MG, XCIV, col. 1232-1420[50].

2. *Tom ca din partea prea sfințitului Petru, episcopul Damascului, către așa-numitul episcop iacobit al Dareii*, MG, XCIV, col. 1435-1502.

3. *Despre firea compusă, contra acefalilor*, MG, XCV, col. 111-126.

49. Voi trece numai lucrările autentice.

50. Traduse în românește de D. Fecioru, București, 1935.

4. *Despre cele două voințe și activități și despre celelalte însușiri naturale ale lui Hristos și, pe scurt, și despre cele două firi și o singură ipostasă*, MG, XCV, col. 127-186[51].

5. *Contra ereziei nestoriene*, MG, XCV, col. 187-224.

6. *Dialog contra maniheilor*, MG, XCIV, col. 1505-1584.

7. *Discuția dintre un saracin și un creștin*, în două recenzii, MG, XCIV, col. 1585-1598 și MG, XCVI, col. 1335-1348.

8. *Discuția lui Ioan, ortodoxul, cu un maniheu*, MG, XCVI, col. 1319-1336.

9. *Despre balauri*, MG, XCIV, col. 1599-1604.

III. Opere exegetice:

1. *Comentariu la epistolele Sfântului Apostol Pavel, după Sfântul Ioan Hrisostom*, MG, XCV, col. 441-1034.

IV. Opere morale și ascetice:

1. *Sfintele paralele*, MG, XCV, col. 1041-1588; XCVI, col. 9-442.

2. *Despre sfintele posturi*, MG, XCV, col. 63-78.

3. *Despre cele opt duhuri ale răutății*, MG, XCV, col. 79-84.

4. *Despre virtuțile și viciile sufletești și trupești*, MG, XCV, col. 85-98.

V. Opere omiletice:

1. *Cuvânt la Schimbarea la Față a Domnului nostru Iisus Hristos*, MG, XCVI, col. 545-576.

2. *Cuvânt la smochinul neroditor și la parabola viei*, MG, XCVI, col. 575-588.

3. *Cuvânt la Marea Sâmbătă*, MG, XCVI, col. 601-644.

51. Tradusă în românește, precedată de un bogat și documentat studiu asupra psihologiei și hristologiei Sfântului Ioan Damaschin, de Pr. Dr. Ol. N. Căciulă, București, 1938.

4. *Cuvânt la Naşterea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarea de Dumnezeu şi pururea Fecioara Maria*, MG, XCVI, col. 661-680.

5-6. *Trei cuvântări la Adormirea Maicii Domnului*, MG, XCVI, col. 699-762.

VI. Opere poetice:

În MG avem publicate foarte puţine dintre lucrările poetice ale Sfântului Ioan Damaschin (XCVI, col. 817-856; 1364-1369). Tradiţia atribuie Sfântului Ioan Damaschin şi compunerea *Octoihului*.

***

În volumul de faţă, prezentăm în traducere românească *Dogmatica* Sfântului Ioan Damaschin. Ea face parte din trilogia amintită mai sus: *Izvorul cunoştinţei*.

Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin a mai fost tradusă în româneşte de cei de veşnică pomenire Grigorie şi Gherontie[52]. În limba germană, a fost tradusă de Dr. Dionys Stiefenhofer[53], iar, fragmentar, în limba franceză, de V. Ermoni[54].

52. *A celui întru sfinţi părintelui nostru Ioan Damaschin. Descoperire cu amăruntul a pravoslavnicii credinţe, tălmăcită din limba elinească acum întru a doao domnie aicea a prea luminatului şi prea înălţatului nostru Domn Alexandru Constantin Moruzi Voevod, din porunca preaosfinţitului arhiepiscop şi mitropolit a toată Moldavia Chiriu Chir Veniamin, cu a căruia blagoslovenie şi cheltuială s-au dat şi în tipariu spre folosul de obşte, adăogându-se la sfârşit şi oarecare însemnări.* În tipografia sfintei Mitropolii, în Iaşi, la anul 1806, luna lui iunie.

53. *Des heiligen Johannes von Damaskus Genaue Darlegung des orthodoxen Glaubens, aus dem griechischen übersetzt und mit Einleitung und Erläuterungen versehen*, München, 1923. (Bibliothek der Kirchenväter, Bd. 44).

54. *Saint Jean Damascène*, Paris, 1904.

CARTEA ÎNTÂI

CAPITOLUL I

Dumnezeirea este necuprinsă de minte. Nu trebuie să căutăm și să ne interesăm de cele ce nu ni s-au predat de sfinții profeți, apostoli și evangheliști

"Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul, Unul-Născut, Care este în sânurile Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut"[1]. Prin urmare, Dumnezeirea este inefabilă și incomprehensibilă, "căci nimeni nu cunoaște pe Tatăl afară de Fiul și nici pe Fiul afară de Tatăl"[2]. Sfântul Duh însă cunoaște cele ale lui Dumnezeu, în chipul în care duhul omului cunoaște cele ce sunt în el[3]. În afară de prima și fericita fire[4], nimeni n-a cunoscut vreodată pe Dumnezeu, decât numai acela căruia ea i s-a descoperit. Nimeni, nu numai dintre oameni, dar nici dintre puterile suprapământești, deci chiar dintre Heruvimi și Serafimi.

Dumnezeu însă nu ne-a lăsat în completă neștiință, deoarece cunoștința existenței lui Dumnezeu este însămânțată de El în chip firesc în toți oamenii. Pe lângă aceasta, însăși creația, conservarea și guvernarea acesteia vestesc măreția firii dumnezeiești[5].

Dumnezeu s-a făcut apoi cunoscut, atât cât ne este cu putință să-L înțelegem, mai întâi prin lege și prin profeți, iar în urmă prin Fiul Lui, Unul-Născut, Domnul și Dumnezeul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Pentru aceea primim, cunoaștem și cinstim toate cele predate nouă prin lege, prin profeți, prin

1. *Ioan* 1, 18.
2. *Matei* 11, 27.
3. *I Corinteni*, 2, 11.
4. Adică: firea dumnezeiască.
5. *Romani* 1, 20.

apostoli și prin evangheliști și nu cercetăm nimic mai mult decât acestea. Dumnezeu, fiind bun, este cauza a tot binele și nu este supus nici invidiei, nici patimii. Invidia este departe de firea dumnezeiască, singura bună și în afară de orice patimă.

Prin urmare, Dumnezeu, cunoscând toate și îngrijindu-se dinainte de folosul fiecăruia, ne-a descoperit să cunoaștem numai ce este de folos și a trecut sub tăcere ceea ce n-am putut să purtăm. Pe acestea deci să le iubim și în acestea să rămânem, nemutând hotarele veșnice[6] și nedepășind dumnezeiasca predanie.

CAPITOLUL II

Despre cele exprimabile și cele inexprimabile. Despre cele cognoscibile și cele incognoscibile

Cel ce vrea să vorbească sau să audă despre Dumnezeu trebuie să știe în chip clar că atât cele cu privire la doctrina despre Dumnezeu, cât și cele cu privire la doctrina întrupării nu sunt toate inexprimabile și nici toate exprimabile, nici toate incognoscibile și nici toate cognoscibile. Altceva este cognoscibilul și altceva exprimabilul, după cum altceva este vorbirea și altceva cunoașterea. Pentru aceasta nu pot fi exprimate cu claritate multe dintre acelea care se înțeleg în chip obscur despre Dumnezeu, cum suntem siliți să exprimăm lucrurile, care sunt mai presus de noi, în felul nostru omenesc de a vorbi, după cum spunem că Dumnezeu doarme, că se mânie, că nu ne poartă de grijă, că are mâini, picioare și cele asemenea.

Noi cunoaștem și mărturisim că Dumnezeu este fără de început, fără de sfârșit, veșnic, pururea dăinuitor, nezidit, neschimbat, neprefăcut, simplu, necompus, necorporal, nevă-

6. *Pildele lui Solomon*, 22, 28.

zut, impalpabil, necircumscris, infinit, incomprehensibil, indefinit, insesizabil, bun, drept, creatorul tuturor făpturilor, atotputernic, atotstăpânitor, atoatevăzător, atoatepurtător de grijă, stăpânitor și judecător. Cunoaștem și mărturisim că este un singur Dumnezeu, adică o singură ființă; că este cunoscut și este în trei ipostase, adică Tatăl și Fiul și Sfântul Duh; că Tatăl și Fiul și Sfântul Duh sunt unul în toate, afară de nenaștere, naștere și purcedere; că Fiul, Unul născut și Cuvântul lui Dumnezeu și Dumnezeu, din pricina îndurării milei Sale pentru mântuirea noastră, a fost zămislit, fără de sământă, prin bunăvoința Tatălui și prin conlucrarea Sfântului Duh, și s-a născut prin Sfântul Duh, fără stricăciune, din Sfânta Fecioară și Născătoarea de Dumnezeu Maria și s-a făcut din ea om desăvârșit; că Același este, în același timp, și Dumnezeu desăvârșit, din două firi, din Dumnezeire și omenire, și în două firi, care au facultatea de a înțelege, de a voi, de a lucra și de a acționa liber, și, ca să spunem într-un cuvânt, fiind desăvârșite, potrivit definiției și rațiunii fiecăreia dintre firi, adică a Dumnezeirii și a omenirii, dar într-o singură ipostasă compusă; că a flămânzit, a însetat, a obosit, a fost răstignit, a primit încercarea morții și a îngropării de trei zile, s-a înălțat la ceruri, de unde a și venit la noi, și iarăși va veni în vremea de apoi. Și martoră a acestora este dumnezeiasca Scriptură și toată ceata sfinților.

Ce este însă ființa lui Dumnezeu, sau cum este întru toate, sau cum Fiul, Unul născut și Dumnezeu, golindu-se pe El însuși, s-a făcut om din sângiuri feciorelnice, fiind plăsmuit după o altă lege decât cea firească, sau cum a umblat pe ape, fără să-și ude picioarele, nu cunoaștem și nici nu putem spune.

Așadar, nu este cu putință să spunem ceva despre Dumnezeu și, în general, să înțelegem altceva decât cele care, în chip dumnezeiesc, ni s-au vestit sau ni s-au spus și revelat prin cuvintele dumnezeiești ale Vechiului și Noului Testament.

CAPITOLUL III

Dovedirea existenței lui Dumnezeu

Existența lui Dumnezeu nu este pusă la îndoială de cei care primesc Sfintele Scripturi, adică Vechiul și Noul Testament, și nici de mulțimea păgânilor, deoarece, după cum am spus[7], cunoștința existenței lui Dumnezeu este sădită în chip natural în noi. Dar răutatea celui viclean contra firii omenești a avut atâta putere, încât a tras pe unii în cea mai absurdă și cea mai rea dintre toate răutățile, prăpastie a pierzării, anume de a spune că nu există Dumnezeu. Nebunia acestora, arătând-o tâlcuitorul lucrurilor dumnezeiești, David, a spus: "Zis-a cel nebun întru inima sa: Nu este Dumnezeu"[8]. Pentru acest motiv, ucenicii și apostolii Domnului, înțelepțiți fiind de Sfântul Duh, făcând semnele dumnezeiești prin puterea și harul Lui, au fost înălțați din abisul necunoștinței către lumina cunoștinței de Dumnezeu, transformați prin puterea minunilor. Tot astfel și urmașii harului și dregătoriei acestora, păstorii și învățătorii, primind harul luminător al Duhului, luminau, prin puterea minunilor și prin cuvântul harului, pe cei întunecați și întorceau pe cei rătăciți. Noi însă, care n-am primit nici darul minunilor, nici al învățăturii, deoarece nevrednici ne-am făcut prin înclinarea către plăceri, ei bine, noi vom vorbi puțin despre acestea din cele ce ni s-au predat de tâlcuitorii harului, invocând pe Tatăl, și pe Fiul, și pe Sfântul Duh.

Toate cele care există sunt sau create, sau necreate; iar dacă sunt create, sunt negreșit și schimbătoare, căci existența acelora care a început prin schimbare va fi supusă cu siguranță schimbării, fie distrugându-se, fie schimbându-se în chip liber. Dar dacă sunt necreate, urmează că sunt negreșit și neschimbătoare. Lucrurile, care au o existență contrară, acelea au contrar și felul de a exista, adică însușirile. Și cine nu va fi de acord cu noi că toate existențele, toate cele care cad sub

7. În capitolul I.
8. *Psalmi*, 13, 1.

simțirea noastră, chiar și îngerii, se schimbă, se prefac și se mișcă în multe feluri! Cele spirituale, adică îngerii, sufletele și demonii, se schimbă potrivit voinței libere, care crește sau se micșorează, fie în progresul în bine, fie în îndepărtarea de bine. Celelalte se schimbă prin naștere și distrugere, prin creștere și micșorare, prin schimbarea însușirilor și mișcarea de la un loc la altul. Prin urmare, fiind schimbătoare, negreșit sunt create; și fiind create, negreșit au fost create de cineva. Creatorul însă trebuie să fie necreat. Dar dacă și acela a fost creat, negreșit a fost creat de cineva, și așa mai departe, până ce vom ajunge la cineva necreat. Așadar, Creatorul fiind necreat, negreșit este și neschimbător. Și cine altul va fi acesta dacă nu Dumnezeu?

Dar și coeziunea însăși, și conservarea, și guvernarea creației ne învață că există Dumnezeu, care a urzit acest univers, îl ține, îl păstrează și are întotdeauna grijă de el. Căci cum s-ar fi putut ca naturile contrare, adică focul și apa, aerul și pământul, să se unească unele cu altele pentru formarea unei singure lumi, și cum ar putea să rămână nedescompuse dacă nu le-ar uni o forță atotputernică și nu le-ar păstra totdeauna nedescompuse?

Cine este acela care a orânduit cele cerești și cele pământești, toate cele din aer și toate cele din apă, dar, mai vârtos, cele de dinaintea acestora, cerul, pământul, aerul, natura focului și a apei? Cine le-a amestecat și le-a împărțit pe acestea? Cine este acela care le-a pus în mișcare și conduce mersul lor neîncetat și neîmpiedicat? Nu este oare făuritorul lor acela care a pus în toate o lege, potrivit căreia totul se conduce și se guvernează? Și cine este făuritorul lor? Nu este oare acela care le-a făcut și le-a adus la existență? Căci nu vom da întâmplării asemenea putere! Dar să admitem că s-au făcut prin întâmplare. A cui este orânduirea acestora? Să o admitem, dacă vrei, și pe aceasta. A cui este atunci conservarea și păstrarea lor, potrivit legilor după care, la început, au fost aduse la existență? Evident, a altcuiva decât a întâmplării. Iar acesta cine este altul dacă nu Dumnezeu?

CAPITOLUL IV

Despre ființa lui Dumnezeu. Ființa Lui este necuprinsă cu mintea

Prin urmare, este evident că există Dumnezeu. Ființa și natura Lui însă este cu totul incomprehensibilă și incognoscibilă. Este evident că Dumnezeu este necorporal. Căci, cum ar avea corp ceea ce este infinit, nemărginit, fără de formă, impalpabil, nevăzut, simplu și necompus? Cum ar fi neschimbător, dacă ar fi mărginit și pasibil? Cum ar fi impasibil ceea ce este compus din elemente și ceea ce se descompune iarăși în aceleași elemente? Căci compunerea este principiul luptei; lupta, principiul dezbinării; dezbinarea, principiul descompunerii; iar descompunerea este cu totul străină lui Dumnezeu.

Dacă Dumnezeu ar fi corporal, cum se va putea explica faptul că Dumnezeu străbate prin toate și umple toate, după cum spune Scriptura: "Nu umplu Eu, oare, cerul și pământul, zice Domnul"?[9]. Căci este cu neputință ca un corp să treacă prin corpuri, fără să taie și să fie tăiat, fără să se împletească și să întâmpine împotrivire, după cum se amestecă și se combină toate corpurile lichide.

Dar dacă unii zic că Dumnezeu este un corp imaterial, ca așa-numitul, de înțelepții greci, al cincilea corp, vom spune că este cu neputință, deoarece, negreșit, el se va mișca precum cerul. Căci acesta spun ei că este al cincilea corp. Cine este însă acela care îl mișcă pe acesta? Căci tot ce se mișcă este mișcat de altcineva. Și pe acela, cine? Și aceasta la infinit, până vom ajunge la ceva nemișcat. Iar cel care mișcă pentru prima dată este nemișcat, și Acesta este Dumnezeu. Oare nu va fi circumscris în spațiu ceea ce este mișcat? Pentru aceea, numai Dumnezeirea este nemișcată, mișcând toate prin mișcarea Sa. Deci trebuie să conchidem că Dumnezeirea este necorporală.

9. *Ieremia*, 23, 24.

Dar nici aceasta nu este ceva care explică ființa Lui, după cum nu o explică nici faptul că este nenăscut, fără de început, neschimbător, incoruptibil și toate câte se spun despre Dumnezeu sau sunt în legătură cu Dumnezeu. Căci acestea nu indică ce este ființa lui Dumnezeu, ci ceea ce nu este. Cel care voiește să definească ființa cuiva trebuie să spună ce este ființa aceluia, nu ceea ce nu este. Cu privire la Dumnezeu însă, este cu neputință să spunem ce este ființa Sa.

Dar este mult mai potrivit să vorbim despre ființa lui Dumnezeu făcând abstracție de toate existențele, căci Dumnezeu nu face parte dintre existențe. Aceasta nu înseamnă că Dumnezeu nu există, ci că El este mai presus de toate existențele și mai presus de însăși existența. Și dacă toate cunoștințele sunt în legătură cu existențele, urmează că ceea ce este mai presus de cunoștință va fi negreșit și mai presus de existență, și, din contră, ceea ce este mai presus de existență va fi și mai presus de cunoștință.

Prin urmare, Dumnezeirea este infinită și incomprehensibilă. Și numai aceasta putem înțelege cu privire la ființa Sa, anume nemărginirea și incomprehensibilitatea Sa. Toate câte le spunem în chip afirmativ cu privire la Dumnezeu nu indică natura Lui, ci cele ce sunt în legătură cu natura Sa. Chiar dacă vom spune că Dumnezeu este bun, că este drept, că este înțelept, sau orice altceva, nu indicăm natura lui Dumnezeu, ci pe acelea în legătură cu natura Lui. Sunt unele însă care se spun în chip afirmativ cu privire la Dumnezeu, care au o putere de negație covârșitoare; de pildă, când spunem că Dumnezeu este întuneric, nu înțelegem că Dumnezeu este întuneric, ci înțelegem că nu este lumină, ci este ceva mai presus de lumină; și când zicem că este lumină, înțelegem că nu este întuneric.

CAPITOLUL V

Demonstrare că există un singur Dumnezeu, și nu mulți dumnezei

A fost dovedit îndeajuns că există Dumnezeu și că ființa Lui este incomprehensibilă. Că există un singur Dumnezeu, și nu mulți dumnezei este neîndoielnic celor care cred în dum-

nezeiasca Scriptură. Căci spune Domnul la începutul Legii: "Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Cel care te-a scos din pământul Egiptului. Să nu ai alţi dumnezei afară de Mine"[10]. Şi iarăşi: "Ascultă, Israile: Domnul Dumnezeul tău este un singur Domn"[11]. Iar prin profetul Isaia spune: "Eu sunt Dumnezeu dintru început şi Eu după acestea şi afară de Mine nu este Dumnezeu. Înaintea Mea n-a fost alt Dumnezeu şi după Mine nu va fi şi în afară de Mine nu este"[12]. Şi Domnul în Sfintele Evanghelii spune astfel către Tatăl: "Aceasta este viaţa veşnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat"[13].

Celor care nu cred în dumnezeiasca Scriptură le vom vorbi în chipul următor.

Dumnezeirea este desăvârşită şi nu-i lipseşte nimic în ce priveşte bunătatea, înţelepciunea şi puterea; este fără de început, fără de sfârşit, pururea dăinuitoare, necircumscrisă şi, ca să spunem într-un cuvânt, desăvârşită în toate. Dar dacă vom spune că sunt mulţi dumnezei, este necesar să se observe deosebire între cei mulţi, căci, dacă nu este deosebire între ei, este mai degrabă unul, şi nu mulţi. Dar dacă este deosebire între ei, unde este desăvârşirea? Căci n-ar fi Dumnezeu dacă ar fi lipsit de desăvârşire, fie în ce priveşte bunătatea, fie în ce priveşte puterea, fie în ce priveşte înţelepciunea, fie în ce priveşte timpul, fie în ce priveşte spaţiul. Dar identitatea în toate indică mai degrabă un singur Dumnezeu, şi nu mulţi.

Dar cum va putea fi păstrată necircumscrierea dacă sunt mulţi dumnezei? Căci acolo unde va fi unul nu va putea fi celălalt.

Cum va putea fi condusă lumea de mulţi? Oare nu se va descompune şi nu se va nimici, deoarece se observă luptă între conducători? Căci deosebirea introduce împotrivire. Dar dacă ar spune cineva că fiecare conduce câte o parte, atunci

10. *Ieşire*, 22, 2-3.
11. *Deuteronomul*, 6, 4.
12. *Isaia*, 43, 10-11.
13. *Ioan*, 17, 3.

voi întreba: Cine a orânduit acest lucru, și cine le-a făcut împărțeala? Acela ar fi mai degrabă Dumnezeu.

Prin urmare, există un singur Dumnezeu, desăvârșit, necircumscris, făcător al universului, țiitor și conducător, mai presus de desăvârșire și înaintea oricărei desăvârșiri.

Pe lângă acestea, însă, este o necesitate naturală ca unitatea să fie principiul dualității.

CAPITOLUL VI

Despre Cuvântul și Fiul lui Dumnezeu. Demonstrare silogistică

Așadar, acest unic și singur Dumnezeu nu este fără de Cuvânt. Având Cuvânt, nu-l va avea pe cel neipostatic, căci nu a avut început al existenței și nici nu va înceta de a exista. N-a fost un timp când n-a fost Dumnezeu Cuvântul. Dumnezeu are pururea Cuvântul Său născut din El; nu este neipostatic cum este cuvântul nostru, care se răspândește în aer, ci este enipostatic, viu, desăvârșit. Nu se depărtează în afară de El, ci este pururea cu El. Căci unde va fi, dacă este în afară de El? Pentru că firea noastră este supusă morții și lesne stricăcioasă, pentru aceea și cuvântul nostru este neipostatic. Dumnezeu, însă, pentru că există pururea și pentru că este desăvârșit, va avea și Cuvântul Lui desăvârșit enipostatic, pururea existent, viu, și are toate câte are Cel ce L-a născut. Cuvântul nostru, care iese din minte, nu este în totul același cu mintea, dar nici cu totul deosebit de ea; dar pentru că este din minte, este altul decât ea, și pentru că aduce însăși mintea la expresie, nu este cu totul deosebit de ea, ci este una cu ea în ce privește natura, dar deosebit de ea în ce privește subiectul. Tot astfel și Cuvântul lui Dumnezeu, prin faptul că există prin El însuși, se deosebește de Acela de la care are existența; dar prin faptul că arată în El însuși pe acelea care se văd la Dum-

nezeu, este identic cu El în ce privește natura. Căci după cum se vede desăvârșire în toate la Tatăl, tot astfel se vede și la Cuvântul născut din El.

CAPITOLUL VII

Despre Sfântul Duh. Demonstrare silogistică

Cuvântul trebuie să aibă și Duh, căci și cuvântul nostru nu este lipsit de duh. La noi însă, duhul este străin ființei noastre. El este tragerea și darea afară a aerului, care intră și iese pentru menținerea corpului. În timpul vorbirii, duhul ajunge glasul cuvântului, dând la iveală în el însuși puterea cuvântului. Dar cu privire la firea dumnezeiască cea simplă și necompusă, trebuie să mărturisim cu cucernicie existența Duhului lui Dumnezeu, pentru ca să nu fie Cuvântul lui Dumnezeu inferior cuvântului nostru. Dar nu este lucru cucernic să gândim că Duhul lui Dumnezeu este ceva străin, introdus din afară în Dumnezeu, după cum este la noi, care suntem firi compuse. Ci, după cum atunci când am auzit de Cuvântul lui Dumnezeu nu am socotit că este neipostatic, nici că rezultă prin învățătură, nici că se exteriorizează prin voce, nici că se răspândește în aer și se pierde, ci că are o existență proprie, că are voință liberă și că este activ și atotputernic, tot astfel și când am fost învățați despre Duhul lui Dumnezeu, care însoțește Cuvântul și face cunoscută activitatea Lui, noi nu gândim că este o suflare neipostatică. Căci dacă s-ar înțelege Duhul, care este în Dumnezeu, după asemănarea duhului nostru, s-ar înjosi măreția firii dumnezeiești. Din contră, noi gândim că Duhul lui Dumnezeu este o putere substanțială, care există într-o ipostasă proprie ei înseși, care purcede din Tatăl și se odihnește în Fiul și Îl face cunoscut. Nu poate să se despartă de Dumnezeu, în Care există, și de Cuvântul, pe Care îl însoțește, și nici nu se pierde în neexistență, ci există în chip substanțial după asemănarea Cuvântului. Duhul Sfânt este viu, liber, de sine mișcător, activ, voiește totdeauna binele, și în orice în-

tenție a Lui puterea coincide cu voința, este fără de început și fără de sfârșit. Niciodată Cuvântul nu a lipsit Tatălui, nici Duhul, Cuvântului.

În chipul acesta, prin unitatea naturii dumnezeiești, se nimicește rătăcirea politeistă a elinilor; iar prin acceptarea Cuvântului și a Duhului se distruge învățătura iudeilor; iar din amândouă ereziile rămâne ceea ce este folositor: din concepția iudaică, unitatea firii, iar din concepția elenismului, numai deosebirea persoanelor.

Iar dacă iudeul se opune acceptării Cuvântului și Duhului, să fie combătut și să i se închidă gura cu dumnezeiasca Scriptură. Căci despre Cuvânt a spus dumnezeiescul David: "În veci, Doamne, Cuvântul Tău rămâne în cer"[14]. Și iarăși: "A trimis Cuvântul Lui și i-a vindecat"[15]. Dar cuvântul, care se rostește cu gura, nu este trimis și nici nu rămâne în veci. Iar despre Duhul, același David zice: "Trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi"[16]. Și iarăși: "Prin Cuvântul Domnului s-au întărit cerurile și prin Duhul gurii Lui, toată puterea lor"[17]. Și Iov: "Duhul cel dumnezeiesc m-a făcut; iar suflarea Celui atotputernic este aceea care mă ține"[18]. Iar Duhul care se trimite, care zidește, care întărește, care ține, nu este o suflare ce dispare, după cum nici gura lui Dumnezeu nu este un mădular trupesc. Pe amândouă trebuie să le înțelegem într-un chip vrednic de Dumnezeu.

CAPITOLUL VIII

Despre Sfânta Treime

Prin urmare, noi credem într-un singur Dumnezeu, într-un singur principiu, fără de început, necreat, nenăscut, nepieritor și nemuritor, veșnic, infinit, necircumscris, nemărginit, infinit

14. *Psalmi*, 118, 89.
15. *Psalmi*, 106, 20.
16. *Psalmi*, 103, 31.
17. *Psalmi*, 32, 6.
18. *Iov*, 33, 4.

de puternic, simplu, necompus, necorporal, nestricăcios, impasibil, imuabil, neprefăcut, nevăzut, izvorul bunătăţii şi al dreptăţii, lumină spirituală, inaccesibil; putere care nu se poate cunoaşte cu nici o măsură, ci se măsoară numai cu propria ei voinţă. Căci poate pe toate câte le voieşte. Creează toate făpturile, văzute şi nevăzute, le ţine şi le conservă pe toate, poartă grijă de toate, le stăpâneşte pe toate, le conduce şi împărăţeşte peste ele într-o împărăţie fără de sfârşit şi nemuritoare, fără să aibă potrivnic, pe toate le umple şi nu este cuprinsă de nimic, ba, mai mult, ea cuprinde universul, îl ţine şi îl domină. Străbate toate fiinţele fără să le întineze, este mai presus de toate, este în afară de orice fiinţă, pentru că este suprafiinţială, mai presus de cele ce sunt, mai presus de Dumnezeire, mai presus de bine, mai presus de desăvârşire. Ea delimitează toate începătoriile şi toate cetele şi stă mai presus de orice începătorie şi ceată, este mai presus de fiinţă, de viaţă, de cuvânt, de idee. Este însăşi lumina, însăşi bunătatea, însăşi viaţa, însăşi fiinţa, pentru că nu are existenţa sau ceva din cele ce sunt de la altcineva. Este izvorul existenţei pentru cele care există, al vieţii pentru cei vii, al raţiunii pentru cei care participă la raţiune şi, pentru toţi, cauza bunătăţilor. Cunoaşte toate înainte de facerea lor.

Credem într-o singură fiinţă, într-o singură Dumnezeire, într-o singură putere, într-o singură voinţă, într-o singură activitate, într-un singur principiu, într-o singură stăpânire, într-o singură domnie, într-o singură împărăţie, cunoscută în trei ipostase desăvârşite, dar adorată într-o singură închinăciune, mărturisită şi adorată de toată făptura raţională. Ipostasele sunt unite fără să se amestece şi despărţite fără să se despartă, lucru care pare şi absurd. Credem în Tatăl, şi în Fiul, şi în Sfântul Duh, în care ne-am şi botezat. Căci astfel a poruncit Domnul apostolilor să boteze, zicând: "Botezându-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh"[19].

19. *Matei*, 28, 19.

Credem într-unul Tatăl, principiul și cauza tuturora; nu s-a născut din cineva; singurul care există necauzat și nenăscut; este făcătorul tuturora.

Este prin fire Tatăl singurului Unuia născut, Fiul Său, Domnul și Dumnezeul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, și purcezătorul Sfântului Duh. Credem și într-unul Fiul lui Dumnezeu, Unul născut, Domnul nostru Iisus Hristos, Care s-a născut din Tatăl înainte de toți vecii, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, deoființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut. Când spunem că Fiul este mai înainte de toți vecii, arătăm că nașterea Lui este în afară de timp și fără de început. Căci Fiul lui Dumnezeu, "strălucirea slavei, chipul ipostasei Tatălui"[20], înțelepciunea și puterea cea vie[21], Cuvântul Lui cel enipostatic, icoana substanțială, desăvârșită și vie a nevăzutului Dumnezeu[22], nu a fost adus din neexistență la existență, ci a fost totdeauna împreună cu Tatăl și în Tatăl, născut din El din veșnicie și fără de început. Căci n-a fost cândva Tatăl, când n-a fost Fiul, ci o dată cu Tatăl, și Fiul, Care s-a născut din El. Căci Dumnezeu nu s-ar putea numi Tată, fără de Fiu. Iar dacă ar fi să nu aibă Fiu, n-ar fi Tată. Și dacă ar avea mai pe urmă Fiu, ar deveni mai pe urmă Tată, nefiind înainte de aceasta Tată, și astfel s-a schimbat din a nu fi Tată în a deveni Tată, lucru mai rău decât orice blasfemie. Căci este cu neputință să spunem că Dumnezeu este lipsit de facultatea firească de a naște. Iar facultatea de a naște constă în a naște din El, adică din propria Sa ființă, ceva asemenea cu El după fire.

Este însă necucernic să spunem cu privire la nașterea Fiului că a mijlocit oarecare vreme și că existența Fiului este posterioară existenței Tatălui. Deoarece spunem că nașterea Fiului este din El, adică din natura Tatălui. Iar dacă admitem că Fiul nu coexistă dintru început cu Tatăl, din Care este

20. *Evrei*, 1, 3.
21. *I Corinteni*, 1, 24.
22. *Coloseni*, 1, 15.

născut, atunci introducem o schimbare în ipostasa Tatălui, anume că nefiind dintru început Tată a devenit pe urmă Tată. În adevăr, chiar dacă lumea s-a făcut pe urmă, totuşi nu s-a făcut din fiinţa lui Dumnezeu. Ea a fost adusă, prin voinţa şi prin puterea Lui, de la neexistenţă la existenţă; dar prin aceasta nu urmează o schimbare a firii lui Dumnezeu. Naşterea este actul prin care se scoate din fiinţa celui care naşte cel ce se naşte asemenea cu el după fiinţă. Zidirea şi crearea însă sunt un act extern, în care ce se zideşte şi se creează nu provine din fiinţa celui care zideşte şi creează, ci este cu totul deosebit de el.

La Dumnezeu, singurul impasibil, neschimbat, imuabil şi totdeauna la fel, atât naşterea, cât şi crearea sunt impasibile. Căci fiind prin natură impasibil şi nestricăcios, deoarece este simplu şi necompus, nu este supus patimii şi nici stricăciunii, atât în naştere, cât şi în creare, şi nici nu are nevoie de ajutorul cuiva. Pentru ca cel care naşte să nu sufere schimbare şi să nu fie Dumnezeu întâi şi Dumnezeu pe urmă şi să primească adăugire, naşterea la El este fără de început şi veşnică, deoarece este opera firii Sale şi provine din fiinţa Lui. Crearea la Dumnezeu este opera voinţei şi nu este coeternă cu Dumnezeu, căci ceea ce se aduce de la neexistenţă la existenţă nu poate să fie coetern cu Cel fără de început şi cu Cel care există pururea. Omul şi Dumnezeu nu lucrează la fel. Omul nu aduce nimic de la neexistenţă la existenţă, ci ceea ce face obţine din materia pe care o are mai dinainte; el nu voieşte numai, ci şi cugetă mai întâi şi-şi imaginează în minte ceea ce are să facă şi apoi lucrează cu mâinile, suferă trudă şi osteneală, ba de multe ori nu reuşeşte, prin faptul că lucrul nu se face cum voieşte. Dumnezeu însă, voind numai, a adus toate de la neexistenţă la existenţă. Tot astfel nici nu naşte Dumnezeu la fel cu omul. Căci Dumnezeu, fiind în afară de timp, fără de început, impasibil, incoruptibil, necorporal, unic, fără de sfârşit, naşte în afară de timp, fără de început, impasibil, incoruptibil şi fără de împreunare. Naşterea Lui incomprehensibilă nu are nici început, nici sfârşit. La Dum-

nezeu naşterea este în afară de timp, pentru că este imuabil; este nestricăcioasă, pentru că este impasibil şi necorporal; este fără de împreunare, tot din pricină că este incorporal şi din pricină că numai unul Dumnezeu n-are nevoie de altcineva; este fără de sfârşit şi fără de încetare, din cauză că este fără de început şi în afară de timp, fără de sfârşit şi există întotdeauna în acelaşi mod. Căci ceea ce este fără de început este şi fără de sfârşit. Dar ceea ce este fără de sfârşit prin har, negreşit nu este şi fără de început, după cum sunt îngerii.

Prin urmare, Dumnezeu, Care există totdeauna, naşte pe Cuvântul Său, Care este desăvârşit, fără de început şi fără de sfârşit, pentru ca Dumnezeu să nu nască în timp, El, Care are firea şi existenţa mai presus de timp. Omul însă, evident, naşte într-un chip contrar, deoarece el se află sub legea naşterii, a distrugerii, a stricăciunii, a înmulţirii, este îmbrăcat cu trup şi posedă în firea sa partea bărbătească şi femeiască. Şi aceasta din urmă, pentru motivul că partea bărbătească are nevoie de ajutorul părţii femeieşti. Dar milostiv să fie Cel care este mai presus de toate şi Care depăşeşte orice gândire şi înţelegere!

Sfânta sobornicească şi apostolicească Biserică învaţă că Tatăl există deodată cu Fiul Lui Unul născut, Care din El s-a născut, în afară de timp, fără de stricăciune, impasibil şi incomprehensibil. Cum, numai Dumnezeul tuturor lucrurilor ştie. După cum focul există deodată cu lumina din el şi nu este mai întâi focul şi pe urmă lumina, ci deodată; şi după cum lumina se naşte totdeauna din foc şi este totdeauna în el fără să se despartă deloc de el, tot astfel şi Fiul se naşte din Tatăl, fără să se despartă deloc de El, ci este pururea cu El. Dar, cu toate că lumina se naşte în chip nedespărţit din foc şi rămâne totdeauna cu el, totuşi nu are o ipostasă proprie deosebită de ipostasa focului, deoarece lumina este o calitate naturală a focului. Fiul, Unul născut al lui Dumnezeu, însă, deşi este născut din Tatăl în chip nedespărţit şi neîndepărtat şi rămâne pururea cu El, totuşi are o ipostasă proprie deosebită de ipostasa Tatălui.

Cuvântul se numeşte şi "strălucire"[23], din cauză că s-a născut din Tatăl fără împreunare şi chip impasibil, în afară de timp, nestricăcios şi nedespărţit. Se numeşte Fiu şi "chip al ipostasei părinteşti"[24], din pricină că este desăvârşit, enipostatic şi întru totul asemenea Tatălui, afară de nenaştere. Se numeşte "Unul născut"[25], pentru că singur El s-a născut într-un chip unic din unicul Tată. Căci nici o altă naştere nu se aseamănă cu naşterea Fiului lui Dumnezeu şi nici nu este alt Fiu al lui Dumnezeu. Chiar dacă Sfântul Duh purcede din Tatăl, nu însă în chip de naştere, ci în chip de purcedere. Acesta este alt mod de existenţă necuprins de minte şi necunoscut, ca şi naşterea Fiului. Pentru aceasta, toate câte are Tatăl, ale Lui sunt, afară de nenaştere, care nu indică deosebire de fiinţă, nici de dregătorie, ci mod de existenţă. Spre exemplu: Adam este nenăscut, căci este plăsmuit de Dumnezeu; Set este născut, căci este fiul lui Adam; Eva însă este făcută din coasta lui Adam, căci ea nu a fost născută. Toţi aceştia nu se deosebesc unii de alţii prin fire, căci sunt oameni, ci numai prin modul existenţei.

Trebuie să se ştie că termenul ἀγένητον, scris cu un singur ν, înseamnă ceea ce este nezidit, sau ceea ce nu s-a făcut; iar cuvântul ἀγέννητον, scris cu doi νν, indică ceea ce nu s-a născut. Potrivit primului termen, fiinţa se deosebeşte de fiinţă, pentru că alta este fiinţa nezidită, adică ἀγένητος, scrisă cu un singur ν, şi alta cea făcută sau zidită. Potrivit celui de-al doilea termen, nu se deosebeşte fiinţa de fiinţă, căci prima ipostasă a oricărui fel de fiinţă este ἀγέννητος (nenăscută), dar nu ἀγένητος (nezidită), căci ele au fost zidite de Creator şi aduse la existenţă prin cuvântul Lui. Nu s-au născut, pentru că nu era înaintea lor o altă fiinţă de acelaşi fel din care să se nască.

Celor trei ipostase dumnezeieşti ale Sfintei Treimi le corespunde primul termen, ἀγένητος, căci sunt de aceeaşi fiinţă şi

23. *Evrei*, 1, 3.
24. *Evrei*, 1, 3.
25. *Ioan*, 1, 14, 18; 3, 16, 18; *I Ioan*, 4, 9.

nezidite. Celei de a doua însemnări nu îi corespund deloc, deoarece numai Tatăl este nenăscut, ἀγέννητος, căci nu are existența de la o altă ipostasă. Numai Fiul este născut, căci s-a născut fără de început și în afară de timp din ființa Tatălui. Numai Duhul Sfânt purcede din ființa Tatălui, nu prin naștere, ci prin purcedere. Astfel ne învață Sfânta Scriptură. Dar modul nașterii și al purcederii este nepătruns de minte.

Trebuie să se știe și aceasta, că fericitei Dumnezeiri nu i-a fost dat de noi numele de paternitate, de fiime și de purcedere, ci, din contră, ni s-au împărtășit nouă de acolo, după cum spune dumnezeiescul apostol: "Pentru aceasta îmi plec genunchii în fața Tatălui, de la Care orice paternitate în cer și pe pământ"[26].

Dacă spunem că Tatăl este principiul Fiului și mai mare decât Fiul, nu susținem că El precede pe Fiul în timp sau în fire, căci prin El a făcut veacurile. Și întru nimic altceva nu se deosebește decât numai în ce privește cauza, adică Fiul a fost născut din Tatăl, și nu Tatăl din Fiul, și Tatăl, în chip natural, este cauza Fiului, după cum spunem că nu provine focul din lumină, ci mai degrabă lumina din foc. Prin urmare, când auzim că Tatăl este principiul Fiului și mai mare decât Fiul, să înțelegem aceasta cu privire la cauză. Și, după cum nu spunem că focul are o altă ființă, și lumina alta, tot astfel nu este cu putință să spunem că Tatăl are altă ființă, și Fiul alta, ci una și aceeași. Și, după cum spunem că focul luminează prin lumina care iese din el și nu susținem că lumina din el este un organ slujitor al focului, ci mai degrabă o putere naturală, tot astfel spunem că toate câte le face Tatăl le face prin Fiul Său Unul născut, nu ca printr-un organ slujitor, ci printr-o putere naturală și enipostatică. Și, după cum spunem că focul luminează, și iarăși spunem că lumina focului luminează, tot astfel "toate câte face Tatăl, de asemenea face și Fiul"[27]. Dar lumina nu are o ipostasă proprie, deosebită de ipostasa focu-

26. *Efeseni*, 3, 14-15.
27. *Ioan*, 5, 19.

lui. Fiul însă este o ipostasă desăvârşită, nedespărţită de ipostasa Tatălui, după cum am arătat mai sus. Este cu neputinţă să se găsească în lume o imagine care să exemplifice în ea însăşi în chip exact modul de existenţă al Sfintei Treimi. Căci cum este cu putinţă ca ceea ce este făcut, compus, stricăcios, schimbător, circumscris, care are formă şi este coruptibil, să arate în chip clar fiinţa dumnezeiască cea mai presus de fiinţă şi liberă de toate acestea? Este evident însă că toată făptura poartă în ea pe cele mai multe dintre acestea şi că toată, potrivit firii ei, este supusă stricăciunii.

De asemenea, credem şi în Unul Sfântul Duh, Domnul şi Făcătorul de viaţă, Care purcede din Tatăl şi se odihneşte în Fiul, împreună închinat şi slăvit cu Tatăl şi cu Fiul, ca fiind de aceeaşi fiinţă şi coetern. Credem în Duhul cel din Dumnezeu, cel drept, cel conducător, izvorul înţelepciunii, al vieţii şi al sfinţeniei. El este şi se numeşte Dumnezeu, împreună cu Tatăl şi cu Fiul; nezidit, desăvârşit, creator, atotstăpânitor, atoatelucrător, atotputernic, nemărginit în putere; El stăpâneşte întreaga zidire, dar nu este stăpânit; îndumnezeieşte, dar nu se îndumnezeieşte; desăvârşeşte, dar nu se desăvârşeşte; împărtăşeşte, dar nu se împărtăşeşte; sfinţeşte, dar nu se sfinţeşte; mângâietor, deoarece primeşte rugăciunile tuturor; în toate asemenea Tatălui şi Fiului; purces din Tatăl şi dat prin Fiul, este primit de toată zidirea. Zideşte prin El însuşi, dă fiinţă universului, sfinţeşte şi ţine. Enipostatic, există în propria Lui ipostasă, nedespărţit şi neseparat de Tatăl şi de Fiul, având toate câte au Tatăl şi Fiul, afară de nenaştere şi naştere. Tatăl este necauzat şi nenăscut, căci nu este din cineva: El îşi are existenţa de la El însuşi şi nici nu are de la altul ceva din ceea ce are, ba, mai mult, El este în chip firesc principiul şi cauza modului de existenţă a tuturor. Fiul este din Tatăl prin naştere. Duhul Sfânt şi El este din Tatăl, dar nu prin naştere, ci prin purcedere. Noi cunoaştem că există deosebire între naştere şi purcedere, dar care este felul deosebirii nu ştim deloc. Naşterea Fiului din Tatăl şi purcederea Sfântului Duh sunt simultane.

Aşadar, toate câte le au Fiul şi Duhul, le au de la Tatăl, şi însăşi existenţa. Dacă nu este Tatăl, nu este nici Fiul şi nici Duhul. Şi dacă Tatăl nu are ceva, nu au nici Fiul, nici Duhul. Şi din cauza Tatălui, adică din cauză că există Tatăl, există şi Fiul, şi Duhul. Şi din cauza Tatălui, şi Fiul, şi Duhul au pe toate câte le au, adică din pricină că Tatăl le are pe acestea, afară de naştere şi de purcedere. Căci cele trei sfinte ipostase se deosebesc unele de altele numai în aceste însuşiri ipostatice. Ele nu se deosebesc prin fiinţă, ci se deosebesc fără despărţire prin caracteristica propriei ipostase.

Spunem că fiecare dintre cele trei ipostase are o ipostasă desăvârşită, ca să nu admitem o fire compusă desăvârşită din trei ipostase nedesăvârşite, ci o singură fiinţă, în trei ipostase desăvârşite, simplă, mai presus de desăvârşire şi mai înainte de desăvârşire. Căci tot ceea ce este format din lucruri nedesăvârşite este negreşit compus. Dar din ipostase desăvârşite este cu neputinţă să avem ceva compus. Pentru aceea nici nu spunem că specia este din ipostase, ci în ipostase. Spunem că sunt nedesăvârşite acelea care nu păstrează chipul lucrului săvârşit din ele. Piatra, lemnul şi fierul, fiecare în sine, potrivit naturii lor proprii, sunt desăvârşite; dar raportate la clădirea făcută din ele, fiecare este nedesăvârşită, căci nu este fiecare din ele, în sine, clădire.

Prin urmare, spunem că ipostasele sunt desăvârşite, pentru ca să nu gândim că firea dumnezeiască este compusă. Căci tot ceea ce este compus are ca principiu dezbinarea. Şi iarăşi spunem că cele trei ipostase sunt unele în altele, ca să nu introducem o mulţime de dumnezei. Prin cele trei ipostase, cunoaştem că Dumnezeirea este necompusă şi neamestecată; iar prin faptul că ipostasele sunt de aceeaşi fiinţă, sunt unele în altele şi sunt identice în ceea ce priveşte voinţa, activitatea, puterea, stăpânirea şi mişcarea, cunoaştem, ca să spun aşa, că Dumnezeirea este neîmpărţită şi că este un singur Dumnezeu: Dumnezeu şi Cuvântul şi Duhul Lui.

Trebuie să se știe[28] că altceva este examinarea reală, și altceva examinarea logică, și altceva, examinarea abstractă. La toate făpturile deosebirea ipostaselor se examinează real. Căci se examinează real Petru deosebit de Pavel. Dar se examinează logic și abstract ceea ce este comun între ei, ceea ce îi unește, ceea ce îi face unul. Căci gândim cu mintea că Petru și Pavel sunt de aceeași natură și au o natură comună, deoarece fiecare dintre ei este ființă rațională și muritoare și fiecare este trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător. Această natură comună, deci, este examinată logic. Căci ipostasele nu sunt unele în altele. Fiecare are ceva special și particular, adică este despărțită în sine și are multe lucruri care o deosebesc de cealaltă ipostasă. Sunt depărtate în spațiu, se despart în timp, se deosebesc în felul de a gândi, în putere, în figură, adică înfățișare, în capacitate, în temperament, în vrednicie, în ocupație și în toate însușirile caracteristice, dar, mai presus de toate, în aceea că ipostasele nu sunt unele în altele, ci despărțite. Pentru aceea se zice: doi, trei și mai mulți oameni.

Acest lucru se poate vedea la orice făptură. Cu totul dimpotrivă, la Sfânta Treime cea mai presus de ființă, deasupra tuturor și incomprehensibilă. Căci cu privire la Sfânta Treime, ceea ce O unește și O face una este examinat real din pricina coeternității și din pricina identității ființei, activității și voinței, din pricina acordului felului de a gândi și din pricina identității stăpânirii, puterii și bunătății. Nu am spus asemănare, ci identitate și unitate de mișcare, căci este vorba de o singură ființă, o singură bunătate, o singură putere, o singură voință, o singură activitate, o singură stăpânire, una și aceeași, nu trei asemenea unele cu altele, ci una și aceeași mișcare a celor trei ipostase. Căci fiecare dintre ele nu are mai puțină unitate față de altă ipostasă ca față de sine însăși, în sensul că în toate

28. Alineatul acesta are în unele ediții următorul titlu: "Despre deosebirile celor trei ipostase și despre examinarea reală, logică și abstractă". Acest titlu a fost o notă de pe marginea manuscrisului pe care editorul a introdus-o în text. Din pricina caracterului titlului, am găsit potrivit să-l trec în notă, și nu în text. Același lucru îl voi face și cu alte note marginale.

privințele Tatăl, Fiul și Sfântul Duh sunt Unul, afară de nenaștere, naștere și purcedere. Iar deosebirea aceasta se înțelege numai pe cale abstractă. Căci cunoaștem un singur Dumnezeu; iar deosebirea o înțelegem numai în însușirile paternității, fiimii și purcederii, potrivit cauzei, cauzatului și desăvârșirii ipostasei, adică modului de existență. Cu privire la Dumnezeirea cea infinită, nu putem vorbi ca despre noi de o depărtare spațială, deoarece ipostasele sunt unele în altele, nu în sensul că ele se amestecă, ci în sensul că sunt unite, potrivit Cuvântului Domnului, care zice: "Eu sunt în Tatăl și Tatăl în Mine"[29]. Între ipostasele Dumnezeirii nu există deosebire de voință sau de gândire sau de activitate sau de putere sau de altceva dintre acelea care dau naștere în noi la deosebire complet reală. Pentru aceea nu spunem că Tatăl și Fiul și Sfântul Duh sunt trei Dumnezei, ci, din contră, că Sfânta Treime este un singur Dumnezeu. Fiul și Duhul se raportează la o singură cauză; nu sunt nici alcătuiți, nici contractați în sensul contopirii lui Sabelie[30]. Căci, după cum am spus, ipostasele Sfintei Treimi se unesc nu în sensul că ele se amestecă, ci în sensul că ele există unele în altele; iar întrepătrunderea reciprocă a ipostaselor este fără contractare și fără amestecare. Ele nu sunt depărtate unele de altele, și nici împărțite în ce privește ființa, în sensul împărțirii lui Arie[31]. Căci, dacă trebuie să spunem pe scurt, Dumnezeirea este neîmpărțită în cele ce se împart, după cum în trei corpuri solare, care există unul în altul și sunt nedespărțite, avem o singură unire și apropiere a luminii. Așadar, când privim la Dumnezeire, la prima cauză, la singura stăpânire și la una și aceeași, ca să spun așa, mișcare și voință a Dumnezeirii, la identitatea ființei, a

29. *Ioan*, 14, 11.

30. Sabelie, eretic monarhian patripasian, a trăit la sfârșitul secolului II și începutul secolului III.

31. Arie, eretic creștin, a trăit în secolele III și IV. A murit probabil în anul 318. Doctrina sa, la origine, aparține monarhienilor dinamici. Arie tăgăduiește deoființimea Fiului cu Tatăl. Învățătura lui se poate rezuma în propriile sale cuvinte: "Era un timp când Fiul nu a existat". Arie a fost condamnat la Sinodul I ecumenic, de la Niceea, din 325.

puterii, a activității, a domniei, atunci avem în mintea noastră o unitate. Dar când privim la acelea în care este Dumnezeirea, sau, ca să spun mai precis, care sunt acelea din care este Dumnezeirea și care sunt de acolo din prima cauză în afară de timp, de aceeași slavă și nedespărțite, adică ipostasele Fiului și Duhului, atunci trei sunt acelea la care trebuie să ne închinăm. Un Tată, Tatăl, Care este fară de început, în sensul că este necauzat. Căci nu este din cineva. Un Fiu, Fiul, Care nu este fără de început, în sensul că nu este necauzat. Căci este din Tatăl. Dar dacă ai raporta termenul de "început" la timp, atunci și Fiul este fără de început, căci El este făcătorul timpurilor și prin urmare nu cade sub timp. Un Duh, Sfântul Duh, Care este din Tatăl nu în chip firesc, ci purces. Tatăl nu este lipsit de nenaștere pentru că a născut, nici Fiul de nenaștere pentru că a fost născut din Cel nenăscut – dar cum? – și nici Duhul nu se schimbă în Tatăl sau în Fiul pentru că purcede și este Dumnezeu. Însușirea este ceva netransmisibil; cum ar putea să rămână însușire ceea ce se transmite sau se preface? Căci dacă Tatăl este Fiul, atunci nu este cu adevărat Tată, căci Unul este cu adevărat Tatăl. Și dacă Fiul este Tatăl, atunci nu este cu adevărat Fiu, căci Unul este cu adevărat Fiu și Unul, Duhul Sfânt.

Trebuie să se știe că nu spunem că Tatăl este din cineva, ci spunem că El este Tatăl Fiului. Pe Fiul nu-L numim nici cauză, nici Tată, ci spunem că El este din Tatăl și este Fiu al Tatălui. Iar Duhul cel Sfânt spunem că este din Tatăl și-L numim Duh al Tatălui. Nu spunem că Duhul este din Fiul, dar îl numim Duhul Fiului. "Dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, spune dumnezeiescul apostol, acela nu este al Lui"[32]. Mărturisim că s-a făcut cunoscut și se dă nouă prin Fiul. "A suflat, spune Sf. Scriptură, și a zis ucenicilor Săi: Luați Duh Sfânt"[33]. Fiul și Sfântul Duh sunt din Tatăl, după cum raza și lumina sunt din soare. Soarele este izvorul razei și al luminii. Prin rază

32. *Romani*, 8, 9.
33. *Ioan*, 20, 22.

ni se dă lumina și ea este aceea care ne luminează și cu care ne împărtășim. Dar nu spunem că Fiul este Fiu al Duhului și nici din Duhul.

CAPITOLUL IX

Despre însușirile lui Dumnezeu

Dumnezeirea este simplă și necompusă. Tot ceea ce este alcătuit din multe și diferite este compus. Dacă am spune că însușirile de a fi nezidit, fără de început, necorporal, nemuritor, veșnic, bun, creator și altele ca acestea sunt însușiri esențiale ale lui Dumnezeu și că Dumnezeu este compus din acestea, atunci Dumnezeu nu va fi simplu, ci compus. Dar a gândi astfel este cea mai mare impietate. Prin urmare, trebuie să gândim că fiecare dintre atributele lui Dumnezeu nu arată ceea ce este El în ființa Sa, ci indică sau ceea ce nu este ființa Lui, sau în raport cu ceva din acelea care se deosebesc de El, sau ceva din acelea care însoțesc natura Sa sau lucrările Lui.

Dintre toate numele care se dau lui Dumnezeu se pare că cel mai cuprinzător este "Cel ce este", după cum El însuși s-a numit pe munte, lui Moise, când zice: "Spune fiilor lui Israil: M-a trimis Cel ce este"[34]. Căci are adunată în El însuși toată existența, ca o mare infinită și nemărginită a ființei. Dar după cum spune sfântul Dionisie[35], numele cel mai potrivit al lui Dumnezeu este "Cel bun"[36], căci nu este cu putință să spui despre Dumnezeu că întâi există și apoi este bun.

Al doilea nume este "Dumnezeu" (ὁ Θεός), care derivă de la θεειν, ce înseamnă a alerga și a înconjura toate, sau de la αἴθειν, care înseamnă a arde, căci Dumnezeu este foc mistuitor a toată răutatea[37], sau de la θεάσθαι, care înseamnă a ve-

34. *Ieșire*, 3, 14.

35. Despre Dionisie Areopagitul și opera sa, să se vadă D. Fecioru: *Sf. Ioan Damaschin. Cultul sfintelor icoane*, București, 1937, nota 3, p. 9-13.

36. *Despre numele dumnezeiești*, MG, III, col. 636C - 637C.

37. *Deuteronom*, 4, 24; *Evrei*, 12, 29.

dea totul, deoarece Lui nu I se poate ascunde nimic și observă toate. În adevăr, le-a văzut pe toate înainte de facerea lor, având-le în minte din veșnicie; și fiecare se face la vremea hotărâtă de mai înainte, potrivit rațiunilor Lui eterne, care se numesc: predestinare, icoană și exemplu.

Prin urmare, primul nume al lui Dumnezeu indică existența Lui, dar nu ce este Dumnezeu[38]. Al doilea nume indică activitatea; iar însușirile de a fi fără de început, incoruptibil, nefăcut, adică nezidit, necorporal, nevăzut, și altele ca acestea, ne arată ce nu este Dumnezeu, adică: existența Lui nu are început, nu este supus stricăciunii, nu este zidit, nu este corp, nu este văzut. Însușirile de bun, drept, sfânt și altele ca acestea, care însoțesc firea Lui, nu indică însăși ființa Lui. Iar însușirile de domn, împărat și altele ca acestea arată raportul cu acelea care se deosebesc de El. Se numește domn față de cei care sunt domni, împărat, față de cei care sunt împărați, creator, față de cele create, păstor, față de cei păstoriți.

CAPITOLUL X

Despre unitatea și despre deosebirea dumnezeiască

Toate aceste însușiri trebuie atribuite întregii Dumnezeiri în chip comun, identic, fără deosebire, neîmpărțit și unitar. În chip deosebit însă fiecărei ipostase a Dumnezeirii, expresiile: Tată, Fiu, Duh, necauzat, cauzat, nenăscut, născut și purces, care nu indică ființa, ci raportul unei ipostase față de celelalte și modul lor de existență.

Așadar, cu toate că știm acestea și suntem conduși prin ele către ființa dumnezeiască, totuși nu înțelegem însăși ființa, ci pe acelea care sunt în legătură cu ființa, după cum, chiar dacă știm că sufletul este necorporal, fără greutate și fără formă, totuși nu am înțeles și ființa lui; tot astfel nu cunoaș-

38. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 15v.

tem nici fiinţa corpului, chiar dacă ştim că este alb sau negru, ci pe acelea care sunt în legătură cu fiinţa lui. Învăţătura cea adevărată însă ne învaţă că Dumnezeirea este simplă şi are o activitate simplă, bună, care lucrează toate în toţi, întocmai ca raza soarelui, care încălzeşte toate şi lucrează în fiecare potrivit capacităţii sale naturale şi puterii sale de receptivitate, deoarece a luat asemenea energie de la Dumnezeu creatorul.

Dar toate acelea care aparţin întrupării dumnezeieşti şi iubitoare de oameni a Cuvântului Lui dumnezeiesc sunt proprii numai Fiului. Căci la acestea n-au participat nici Tatăl, nici Duhul altfel decât prin bunăvoinţă şi prin facerea de minuni cea negrăită, pe care Dumnezeu Cuvântul, Care s-a făcut om asemenea nouă, a săvârşit-o ca Dumnezeu neschimbat şi Fiu al lui Dumnezeu.

CAPITOLUL XI

Despre expresiile antropomorfice date lui Dumnezeu

În dumnezeiasca Scriptură găsim foarte multe expresii simbolice antropomorfice cu privire la Dumnezeu. Trebuie să se ştie că noi, fiind oameni, îmbrăcaţi în trupul acesta gros, nu putem să înţelegem sau să exprimăm lucrările dumnezeieşti sublime şi imateriale ale Dumnezeirii decât dacă întrebuinţăm imagini, tipuri şi simboluri adecvate felului nostru de a gândi. Aşadar, toate câte s-au spus antropomorfic despre Dumnezeu sunt spuse în chip simbolic şi au un sens mai înalt, căci Dumnezeirea este simplă şi fără de formă. Prin ochii lui Dumnezeu, prin pleoape şi prin vedere, înţelegem puterea Lui atoatevăzătoare şi cunoştinţa Lui, căreia nu i se poate ascunde nimic, căci şi noi prin acest simţ dobândim o cunoştinţă şi o încredinţare mai desăvârşite. Prin urechi şi prin auz înţelegem capacitatea Lui de a fi milostiv şi de a primi rugăciunea noastră, căci şi noi prin acest simţ ne îmbunăm faţă de cei

care ne roagă, aplecându-ne cu mai multă dragoste urechea spre ei. Prin gură şi prin grai înţelegem facultatea prin care îşi exprimă voinţa Lui, căci şi noi facem cunoscute gândurile noastre intime prin gură şi prin grai. Prin mâncare şi băutură înţelegem conlucrarea noastră cu voinţa Lui, căci noi, prin simţul gustului, împlinim o dorinţă necesară a firii. Prin miros înţelegem facultatea Lui de a primi gândurile şi sentimentele noastre bune faţă de El[39], deoarece şi noi prin acest simţ primim mireasma cea bună. Prin faţă înţelegem arătarea şi apariţia Sa prin fapte, întrucât apariţia noastră se face prin faţa noastră. Prin mâini înţelegem facultatea prin care realizează activitatea Lui, pentru că şi noi săvârşim cu ajutorul mâinilor lucrurile necesare şi pe cele mai de cinste. Prin mâna dreaptă înţelegem ajutorul Lui în lucrurile cele bune, deoarece şi noi ne folosim de mâna dreaptă mai cu seamă în lucrurile mai nobile, mai de cinste şi care au nevoie de cea mai multă putere. Prin pipăit înţelegem cunoaşterea şi perceperea Lui mai exactă a lucrurilor fine şi ascunse, căci şi cei pe care noi îi pipăim nu pot să ascundă în ei înşişi nimic. Prin picioare şi mers înţelegem venirea şi prezenţa Lui ca să ajute pe cei care sunt în nevoi sau ca să pedepsească pe duşmani sau pentru orice altă faptă, căci şi noi ne mişcăm potrivit înzestrării noastre umane. Prin jurământ înţelegem imutabilitatea hotărârii Sale, deoarece şi noi întărim prin jurământ legămintele unora faţă de alţii. Prin urgie şi mânie înţelegem ura şi aversiunea faţă de rău, căci şi noi ne mâniem atunci când urâm cele potrivnice opiniei noastre. Prin uitare, somn şi somnolenţă înţelegem întârzierea Lui în pedepsirea duşmanilor şi amânarea ajutorului obişnuit faţă de cei ai Lui. Şi, ca să spun într-un cuvânt, toate expresiile antropomorfice cu privire la Dumnezeu, afară de cele care s-au spus despre venirea în trup a Cuvântului lui Dumnezeu, au un sens ascuns şi ne învaţă din

39. Tradus prin corectarea textului ediţiei din MG, după ediţia de la Verona, 1531, f. 16v.

lucrurile proprii firii noastre cele ce sunt mai presus de noi. Cuvântul lui Dumnezeu însă a primit pentru mântuirea noastră pe om în întregime: suflet rațional, trup, însușirile firii omenești și afectele naturale și neprihănite.

CAPITOLUL XII

Despre aceleași lucruri

În aceste învățături am fost instruiți din cuvintele sfinte, după cum a zis dumnezeiescul Dionisie Areopagitul: Dumnezeu este cauza și principiul tuturor, este izvorul (autorul) existențelor, viața viețuitoarelor, rațiunea existențelor raționale, spiritualitatea existențelor spirituale, rechemarea și învierea celor care au căzut de la El, reînnoire și prefacere pentru cei care au corupt starea naturală, zidire sfințită pentru cei mișcați de vreo tulburare necurată, siguranță pentru cei care stau, cale și călăuză, care înalță, pentru cei care se urcă la Dânsul[40]. Voi adăuga, însă, că El este Tatăl celor făcuți de El, – Dumnezeu, Care ne-a adus de la neexistență la existență, este mai degrabă Tatăl nostru decât cei care ne-au născut și care au luat de la El și existența, și capacitatea de a naște – El este păstorul celor care-L urmează și al celor păstoriți de El; luminarea celor luminați; principiul desăvârșirii celor desăvârșiți; principiul îndumnezeirii celor îndumnezeiți; pacea celor învrăjbiți; simplitatea celor simpli; unirea celor uniți; ființă superioară oricărui început, pentru că este un început mai preperioară oricărui început, pentru că este un început mai presus de orice început[41]; bună părtășenie a ceea ce este ascuns, adică a cunoștinței Lui, atât cât este îngăduit și cât este accesibil fiecăruia.

40. *Despre numele dumnezeiești*, MG, III, col. 589 BC.

41. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 17v.

Mai exact încă despre numele dumnezeiești

Pentru că Dumnezeirea este incomprehensibilă, va fi negreșit și fără nume. Așadar, prin faptul că nu cunoaștem ființa Ei, să nu căutăm numele ființei Ei, căci numele indică lucrurile. Dumnezeu este bun, și, pentru a ne împărtăși cu bunătatea Lui, ne-a adus de la neexistență la existență și ne-a înzestrat cu facultatea cunoașterii; cu toate acestea, nu ne-a împărtășit cu ființa Lui și nici cu cunoștința ființei Lui. Căci este cu neputință ca firea să cunoască în chip desăvârșit o fire superioară ei. Dacă cunoștințele sunt în legătură cu existențele, cum se va putea cunoaște ceea ce este mai presus de existență? Dar pentru ca să cunoaștem pe Dumnezeu, și să avem o înțelegere despre El, Dumnezeu, din pricina bunătății Lui nespuse, a binevoit să fie numit prin acelea care sunt proprii naturii noastre.

Prin urmare, întrucât Dumnezeu este incomprehensibil, este și fără nume. Dar prin faptul că este cauza tuturora și că are mai înainte în El rațiunile și cauzele tuturor existențelor este numit după toate existențele și după cele contrarii, spre exemplu: lumină și întuneric, apă și foc, ca să cunoaștem că ființa lui Dumnezeu nu este acestea, ci este mai presus de ființă și fără nume. Și prin faptul că este cauza tuturor existențelor, este numit după toate cele cauzate.

Pentru aceea unele dintre numirile dumnezeiești sunt spuse în chip negativ și arată că Dumnezeu este mai presus de ființă, spre exemplu: neființial, netemporal, neînceput, nevăzut, nu în sensul că este mai mic decât cineva sau că îi lipsește ceva – căci toate sunt ale Lui și din El și prin El s-au făcut și în El se țin[42] –, ci pentru că El depășește într-un grad cu totul superior toate existențele: El nu este nimic din existențe, ci mai presus de toate. Alte numiri sunt date lui Dumnezeu în mod afirmativ, deoarece El este cauza tuturor. Prin faptul că El este cauza tuturor existențelor și a întregii

42. *Coloseni*, 1, 16.

ființe, se numește "Cel ce este" și "Ființă". Iar prin faptul că este cauza oricărei rațiuni și înțelepciuni, a ceea ce este rațional și înțelept, se numește "rațiune" și "rațional", "înțelepciune" și "înțelept"; de asemenea se numește "gândire" și "gânditor", "viață" și "viu", "putere" și "puternic" și, în același fel, și cu toate celelalte. Dar mult mai propriu este să fie numit din cele mai cinstite și cele mai adecvate Lui. Sunt mai cinstite și mult mai adecvate Lui cele imateriale decât cele materiale, cele curate decât cele întinate, cele sfinte decât cele blestemate, deoarece acestea și participă mai mult la El. Așadar, mult mai propriu va fi numit "soare" și "foc" decât întuneric, "zi" decât noapte, "viață" decât moarte, "foc", "duh" și "apă", ca elemente vitale, decât pământ; dar, înainte de toate și mai mult, "bunătate" decât răutate, ceea ce este identic cu a spune "existență" decât inexistență. Și aceasta, pentru motivul că binele este existență și cauza existenței, iar răul, lipsa binelui sau a existenței. Acestea sunt însușirile negative și afirmative ale lui Dumnezeu. Dar numele cel mai plăcut este acela care rezultă din unirea acestora două, spre exemplu: "Ființă mai presus de ființă", "Dumnezeire mai presus de Dumnezeire", "Principiu mai presus de principiu" și altele ca acestea. Sunt apoi și unele numiri afirmative ale lui Dumnezeu, care au o putere de negație covârșitoare, spre exemplu: "întuneric", nu în sensul că Dumnezeu este întuneric, ci că nu este lumină, ci este ceva mai presus de lumină.

Prin urmare, Dumnezeu se numește "minte", "rațiune", "duh", "înțelepciune","putere", pentru că este cauza acestora, pentru că este imaterial și pentru că este atoatelucrător și atotputernic. Numirile acestea, atât cele negative, cât și cele pozitive, se aplică întregii Dumnezeiri. Și la fel, în același chip și fără deosebire, și fiecăreia dintre ipostasele Sfintei Treimi. Când mă gândesc însă la una dintre ipostase, știu că ea este Dumnezeu desăvârșit și ființă desăvârșită; iar când unesc și număr împreună pe cele trei ipostase, știu că sunt un singur Dumnezeu desăvârșit, căci Dumnezeirea nu este compusă, ci este o unitate desăvârșită, neîmpărțită și necompusă,

în trei ipostase desăvârşite. Dar când mă gândesc la raportul reciproc al ipostaselor, ştiu că Tatăl este soare mai presus de fiinţă, izvor al bunătăţii, abis al fiinţei, al raţiunii, al înţelepciunii, al puterii, al luminii, al Dumnezeirii; izvor născător şi producător al binelui ascuns în El. El este mintea, abisul raţiunii, născătorul Cuvântului, iar prin Cuvânt, purcezătorul Duhului revelator. Şi, ca să nu spun multe, nu este în Tatăl, Cuvânt, înţelepciune, putere, voinţă decât Fiul, Care este singura putere a Tatălui, cauza primară a creării tuturor. Astfel El este născut, cum numai El ştie, ca ipostasă desăvârşită din o ipostasă desăvârşită; El este şi se numeşte Fiu. Iar Duhul Sfânt este puterea Tatălui, Care revelează cele ascunse ale Dumnezeirii, purces, cum numai El ştie, nu născut, din Tatăl prin Fiul. Pentru aceea Duhul cel Sfânt este împlinitorul creării tuturor.

Prin urmare, toate câte aparţin Tatălui care cauzează, izvorului, născătorului, trebuie atribuite numai Tatălui. Toate câte se potrivesc celui cauzat, Fiului născut, Cuvântului, puterii care este cauza primară a creaţiei, voinţei, înţelepciunii, trebuie atribuite Fiului. Şi toate câte aparţin puterii cauzate, purcese, revelatoare şi desăvârşitoare trebuie atribuite Duhului Sfânt. Tatăl este izvorul şi cauza Fiului şi a Sfântului Duh, Tată numai al Fiului şi purcezător al Duhului Sfânt. Fiul este Fiu, Cuvânt, înţelepciune, putere, icoană, strălucire, chip al Tatălui[43] şi din Tatăl. Sfântul Duh nu este Fiu al Tatălui, ci Duh al Tatălui, pentru că purcede din Tatăl – căci nu este mişcare fără duh – şi Duh al Fiului, nu în sensul că este din El, ci în sensul că este purces din Tatăl prin El. Căci numai Tatăl este cauza.

CAPITOLUL XIII

Despre locul lui Dumnezeu şi că numai Dumnezeirea este necircumscrisă

Locul trupesc este limita conţinutului, prin care conţinutul este conţinut. Spre exemplu: aerul conţine, iar corpul este

43. *Evrei*, 1, 3; *I Corinteni*, 1, 24; *Coloseni*, 1, 15.

conținut. Nu tot aerul care conține reprezintă locul corpului conținut, ci numai limita aerului care conține, care vine în atingere cu corpul conținut. În mod absolut însă ceea ce conține nu este în ceea ce este conținut.

Dar există și un loc spiritual unde se gândește și este firea spirituală și necorporală, unde este prezentă, lucrează și este conținută în chip spiritual, și nu corporal, căci ea nu are trup ca să fie conținută în mod trupesc. Așadar Dumnezeu, fiind imaterial și necircumscris, nu este în vreun loc. El este însuși locul Lui, căci umple toate, este mai presus de toate și ține toate. Se spune însă că se află într-un loc și se vorbește de loc al lui Dumnezeu, acolo unde se face cunoscută energia Lui. El străbate prin toate fără să se amestece și împărtășește tuturor energia Lui, potrivit capacității fiecăruia și puterii de receptivitate, adică potrivit curățeniei naturale și voliționale. Căci sunt mai curate cele imateriale decât cele materiale și cele virtuoase decât cele întovărășite de viciu. Se numește așadar loc al lui Dumnezeu acela care participă mai mult la energia și la harul Lui. Pentru aceasta cerul este tronul Lui[44]. În cer sunt îngerii, care fac voia Lui și care Îl slăvesc pururea. În cer este locul Lui de odihnă, iar pământul este așternut picioarelor Lui[45], căci pe pământ a petrecut, în trup, cu oamenii[46]. Sfântul Lui trup este numit picior al lui Dumnezeu. Și biserica se numește loc al lui Dumnezeu, căci am afierosit acest loc spre slăvirea Lui ca pe un loc sfințit, în care ne facem rugăciunile noastre către El. De asemenea se numesc locuri ale lui Dumnezeu și locurile în care ni s-a făcut cunoscută energia Lui fie prin corp, fie fără corp.

Trebuie să se știe că Dumnezeirea este neîmpărțită, deoarece este în întregime pretutindeni și nu este împărțită parte cu parte în chipul celor corporale, ci este în întregime în toate și în întregime mai presus de toate.

44. *Isaia*, 66, 1; *Faptele Apostolilor*, 7, 49.
45. *Isaia* 66, 1; *Faptele Apostolilor*, 7, 49.
46. *Baruh*, 3, 38.

Îngerul[47] nu este conţinut într-un loc în chip corporal[48], încât să primească chip şi să ia formă. Se spune însă[49] că este într-un loc, prin faptul că este prezent în chip spiritual şi lucrează potrivit firii lui şi nu este în altă parte, ci este circumscris în chip spiritual acolo unde lucrează. Nu poate să lucreze în acelaşi timp în diferite locuri. Numai Dumnezeu poate să lucreze în acelaşi timp pretutindeni. Îngerul, prin iuţeala firii şi prin faptul că este gata, adică grabnic de a se muta, lucrează în diferite locuri. Dumnezeirea însă, pentru că este pretutindeni şi mai presus de toate, lucrează simultan în diferite moduri printr-o energie unică şi simplă.

Sufletul este unit în întregime cu tot corpul, şi nu parte cu parte. Nu este conţinut de el, ci îl conţine, după cum focul conţine fierul; şi, fiind în el, lucrează propriile sale lucrări.

Ceea ce este circumscris este limitat în spaţiu sau în timp sau în gândire; iar ceea ce este necircumscris nu este limitat de nici una dintre acestea. Necircumscrisă este numai Dumnezeirea, pentru că este fără de început şi fără de sfârşit, cuprinde totul şi nu este sesizată de raţiune. Numai Dumnezeu este incomprehensibil, indefinit, necunoscut de nimeni, dar numai El se cunoaşte pe Sine însuşi. Îngerul însă este circumscris în timp, căci existenţa lui are început; este circumscris în spaţiu, deşi în chip spiritual, în sensul în care am spus mai sus; este circumscris şi în gândire. Îngerii cunosc reciproc de ce mărime este firea lor[50]. Ei sunt mărginiţi în chip desăvârşit de Creator. Corpurile însă sunt circumscrise în timp, pentru că au început şi sfârşit, sunt circumscrise în spaţiu şi în gândire.

47. În fruntea acestui alineat este următorul subtitlu, o notă marginală a manuscrisului: "Despre locul îngerului şi al sufletului şi despre noţiunea de <necircumscris>".

48. Tradus prin corectarea textului ediţiei din MG, după ediţia de la Verona 1531, f. 20r.

49. Tradus prin corectarea textului ediţiei din MG, după ediţia de la Verona 1531, f. 20r.

50. Tradus prin corectarea textului ediţiei MG, după ediţia de la Verona 1531, f. 20v.

Dumnezeirea[51] este cu totul imuabilă și neschimbată. Ea a hotărât mai dinainte, prin preștiința Sa, pe toate cele care nu sunt în puterea noastră și a determinat pe fiecare la timpul și locul propriu și potrivit. Potrivit acestui principiu, "Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului"[52]. Este evident că a judecat Tatăl și Fiul – ca Dumnezeu – și Sfântul Duh. Dar însuși Fiul – ca om – se va pogorî în chip trupesc și va sta pe tronul slavei[53] – pogorârea și tronul sunt acțiuni ale unui corp circumscris – și va judeca pe toată lumea cu dreptate[54].

Toate sunt distanțate de Dumnezeu, nu prin loc, ci prin fire. La noi prudența, înțelepciunea și sfatul vin și se duc, pentru că sunt niște stări ale sufletului. Dar la Dumnezeu nu este așa. La El nimic nu se produce și dispare, căci El este neschimbat, imuabil și nu trebuie să admitem accidente la El. La Dumnezeu binele coincide cu ființa[55]. Cel care dorește necontenit pe Dumnezeu Îl vede, căci Dumnezeu este în toate. Existențele depind de cel care există și nu este vreo existență care să nu aibă existența sa în cel care există. Dumnezeu este amestecat în toate, pentru că ține firea. Iar Dumnezeu Cuvântul s-a unit după ipostasă cu sfântul Lui trup și s-a amestecat fără amestecare cu firea noastră.

Nimeni nu vede pe Tatăl afară de Fiul și Duhul[56].

Fiul este voința, înțelepciunea și puterea Tatălui. Nu trebuie să vorbim cu privire la Dumnezeu despre calitate, ca să nu spunem că El este compus din ființă și calitate.

51. Înaintea acestui alineat este următorul subtitlu, o notă marginală: "Rezumatul celor spuse despre Dumnezeu, despre Tatăl, despre Fiul și despre Sfântul Duh; și despre Cuvânt și Duh".

52. *Ioan*, 5, 22.

53. *Matei*, 19, 28; 25, 31.

54. *Faptele Apostolilor*, 27, 31.

55. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1513, f. 21r.

56. *Ioan*, 6, 46.

Fiul este din Tatăl, şi toate câte le are, de la El le are, pentru aceea nici nu poate să facă nimic de la El însuşi[57], căci nu are o energie deosebită de a Tatălui.

Dar pentru că Dumnezeu este prin fire nevăzut, se face văzut prin lucrările Sale şi-L cunoaştem din organizarea şi conducerea lumii.

Fiul este icoana Tatălui, iar Duhul, icoana Fiului, prin care Hristos, locuind în om, dă acestuia asemănarea cu Dumnezeu.

Duhul cel Sfânt este Dumnezeu; El stă la mijloc între Cel nenăscut şi Cel născut şi este unit de Tatăl prin Fiul. Se numeşte Duh al lui Dumnezeu, Duh al lui Hristos, minte a lui Hristos, Duh al Domnului, însuşi Domn, Duh al înfierii, al adevărului, al libertăţii, al înţelepciunii – căci este Făcătorul tuturor acestora. Prin fiinţa Lui umple toate, ţine toate, umple lumea cu fiinţa Lui şi este necuprins de lume din pricina puterii Lui.

Dumnezeu este o fiinţă veşnică şi neschimbătoare, creatoarea existenţelor şi este adorată cu gând cucernic.

Dumnezeu este şi Tatăl, Cel care există veşnic, nenăscut, pentru că nu s-a născut din cineva, dar a născut pe Fiul cel de o veşnicie cu El. Dumnezeu este şi Fiul, Care este totdeauna cu Tatăl şi este născut din El în afară de timp, veşnic, nestricăcios, impasibil, nedespărţit. Dumnezeu este şi Duhul cel Sfânt, putere sfinţitoare, enipostatică; purcede în chip nedespărţit din Tatăl şi se odihneşte în Fiul, deofiinţă cu Tatăl şi cu Fiul.

Cuvântul este acela care este totdeauna prezent în chip fiinţial împreună cu Tatăl. Cuvântul este iarăşi mişcarea naturală a minţii, potrivit căreia se mişcă, gândeşte şi judecă, fiind ca o lumină şi strălucire a ei. Cuvânt este iarăşi cuvântul mintal, care vorbeşte în minte. Şi iarăşi există cuvântul rostit, care este vestitorul gândirii. Aşadar, Dumnezeu-Cuvântul este substanţial şi enipostatic. Celelalte trei feluri de cuvânt sunt puteri ale sufletului, care nu există într-o ipostasă proprie. Dintre acestea, primul este o odraslă naturală a minţii, deoarece

57. *Ioan*, 5, 30.

izvorăşte totdeauna din ea în chip natural; al doilea se numeşte cuvântul mintal, iar al treilea, cuvânt rostit cu gura.

Duhul are mai multe sensuri. Înseamnă, în primul loc, Sfântul Duh. Şi puterile Sfântului Duh se numesc duhuri. Duh se numeşte şi îngerul cel bun; duh, şi demonul; duh, şi sufletul. Sunt cazuri când şi mintea se numeşte duh. Duh este şi vântul; duh, şi aerul.

CAPITOLUL XIV

Însuşirile firii dumnezeieşti

Însuşirea de a fi nezidit, fără de început, nemuritor, infinit, veşnic, imaterial, bun, creator, drept, luminător, neschimbător, impasibil, necircumscris, necuprins, indefinit, nemărginit, nevăzut, incomprehensibil, perfect, stăpân absolut, liber, atoateconducător, dătător de viaţă, atotputernic, infinit de puternic, sfinţitor, împărtăşitor, cuprinzător şi conservator al universului, proniatorul tuturor, toate aceste însuşiri şi altele ca acestea le are Dumnezeirea prin fire, nu le-a luat din altă parte, ci Ea împărtăşeşte făpturilor Sale tot binele, potrivit puterii de receptivitate a fiecăreia.

Ipostasele locuiesc şi stau unele în altele, căci ele sunt nedepărtate şi nedespărţite unele de altele şi au neamestecată întrepătrunderea uneia în alta, nu în sensul că ele se contractă sau se amestecă, ci în sensul că ele sunt unite între ele: Fiul este în Tatăl şi Duhul, Duhul, în Tatăl şi Fiul, iar Tatăl, în Fiul şi Duhul, fără ca să se contragă, să se confunde sau să se amestece. Există la ele unitate şi identitate de mişcare, căci cele trei ipostase au un singur impuls şi o singură mişcare, lucru cu neputinţă de văzut la firea creată.

Lumina şi energia divină este una, simplă şi neîmpărţită; şi, cu toate că lucrează în chip mântuitor asupra fiecăreia din cele care există în exemplare singulare şi imparte tuturora părţile constitutive ale firii sale proprii, totuşi rămâne simplă; se multiplică, fără să se împartă, în fiecare din cele

care există în exemplare singulare şi le adună, le întoarce pe acestea spre simplitatea ei. Toate o doresc şi în ea îşi au existenţa. Iar ea împărtăşeşte tuturor existenţa după cum au firea. Ea este existenţa existenţelor, viaţa vieţuitoarelor, raţiunea existenţelor raţionale, spiritualitatea existenţelor spirituale. Ea este mai presus de spiritualitate, mai presus de raţiune, mai presus de viaţă şi mai presus de fiinţă.

În afară de acestea, ea străbate prin toate fără să se amestece, dar prin ea nu trece nimic. Mai mult, ea cunoaşte totul printr-o cunoştinţă simplă. Vede totul în chip simplu cu ochiul său dumnezeiesc atoatevăzător şi imaterial, atât pe cele prezente, cât şi pe cele trecute şi pe cele ce au să fie, înainte de facerea lor. Este fără de păcat, iartă păcatele şi mântuie. Poate să facă pe toate câte le voieşte; dar nu voieşte să facă pe toate câte le poate, căci poate să piardă lumea, dar nu vrea.

CARTEA A DOUA

CAPITOLUL I

Despre veac

Acela a făcut veacurile, Care există înainte de veacuri, către Care zice dumnezeiescul David: "Din veac şi până în veac eşti Tu"[1], iar dumnezeiescul Apostol: "Prin Care a făcut şi veacurile"[2].

Trebuie să se ştie că numele de "veac" are multe sensuri, căci înseamnă multe lucruri. Veac se numeşte şi viaţa fiecărui om. Veac se numeşte iarăşi şi timpul de o mie de ani. Iarăşi se numeşte veac toată viaţa prezentă. Veac se numeşte şi veacul ce va să fie, cel fără de sfârşit după Înviere. Se numeşte iarăşi veac nu timpul, nici o parte din timp, care se măsoară cu mişcarea şi cu drumul soarelui, adică cel format din zile şi nopţi, ci un fel de mişcare şi un interval de timp care merg împreună cu cele veşnice.

Lumea aceasta are şapte veacuri, anume de la facerea cerului şi pământului şi până la sfârşitul şi învierea obştească a oamenilor. Există un sfârşit particular, moartea fiecăruia; este însă şi un sfârşit obştesc şi general, când va fi învierea obştească a oamenilor. Al optulea veac este veacul ce va să fie.

Înainte de întemeierea lumii, când nu era soare care să despartă ziua de noapte, nu era un veac care să se poată măsura, ci un fel de mişcare şi interval de timp care mergea împreună cu cele veşnice. Şi, potrivit acestei concepţii, este un singur veac. Pentru aceea Dumnezeu se numeşte şi veşnic (αἰώνιος), dar şi mai înainte de veşnicie, căci El a făcut însuşi veacul. Numai Dumnezeu, fiind fără început, este Făcătorul tuturora, al veacurilor şi al tuturor existenţelor. Iar când vor-

1. *Psalmi*, 89, 2.
2. *Evrei*, 1, 2.

besc de Dumnezeu, este clar că eu vorbesc de Tatăl, de Fiul Lui Unul-născut, Domnul nostru Iisus Hristos, și de Duhul Lui cel prea Sfânt, singurul Dumnezeul nostru.

Se vorbește și de veacurile veacurilor, pentru că cele șapte veacuri ale lumii prezente cuprind multe veacuri, adică viețile oamenilor. Se vorbește și de un singur veac, pentru că cuprinde în el toate veacurile. Veacul de acum și cel ce va să fie se numește veacul veacului. Prin cuvintele: viață veșnică și pedeapsă veșnică se indică nesfârșirea veacului ce va să fie. Căci după înviere timpul nu se va mai număra cu zile și cu nopți. Va fi mai degrabă o singură zi neînserată, când soarele dreptății va străluci luminos peste cei drepți. Pentru cei păcătoși va fi o noapte adâncă, fără de sfârșit.

Dacă astfel stau lucrurile, cum va fi cu putință să se numere timpul celor o mie de ani ai apocatastazei origeniste?[3] Prin urmare, Dumnezeu este singurul făcător al veacurilor, Cel care a creat universul, Cel care există mai înainte de veacuri.

CAPITOLUL II

Despre creație

Așadar, pentru că bunul și preabunul Dumnezeu nu s-a mulțumit cu contemplarea Lui proprie, ci, prin mulțimea bunătății Sale, a binevoit să se facă ceva care să primească binefacerile Sale și să se împărtășească din bunătatea Lui, aduce de la neexistență la existență și creează universul, atât pe cele nevăzute, cât și pe cele văzute, și pe om, care este alcătuit din elemente văzute și nevăzute. În timp ce gândește, creează; iar gândul se face lucru, realizându-se prin Cuvânt și desăvârșindu-se prin Duh.

3. Prin apocatastază se înțelege reintoarcerea tuturor existențelor raționale în Dumnezeu, de unde își au originea, prin nimicirea morții, spiritualizarea corpurilor și prin transformarea lumii materiale.

CAPITOLUL III

Despre îngeri

El este Făcătorul şi Creatorul îngerilor; El i-a adus de la neexistenţă la existenţă şi i-a zidit după propriul Lui chip, o natură necorporală, un fel de duh şi de foc imaterial, după cum spune dumnezeiescul David: "Cel care face pe îngerii Lui duhuri şi pe slugile Lui pară de foc"[4]. Prin aceste cuvinte arată că ei sunt uşori, arzători, calzi, străbătători, grabnici spre dorul de Dumnezeu şi spre slujirea Lui, îndreptaţi spre cele de sus şi liberi de orice gând material.

Aşadar îngerul este o fiinţă spirituală, veşnic mişcătoare, liberă, necorporală; slujeşte lui Dumnezeu şi a primit în firea lui nemurirea în har. Care este însă natura şi definiţia fiinţei lui, numai Ziditorul o ştie. Se spune că este necorporal şi imaterial în raport cu noi, deoarece tot ceea ce se spune în comparaţie cu Dumnezeu, singurul incomparabil, este grosolan şi material. Numai Dumnezeirea este în realitate imaterială şi necorporală.

Aşadar îngerul are o fire raţională, spirituală, liberă şi schimbătoare în felul de a gândi sau de a voi, căci tot ceea ce este creat este schimbător. Numai ceea ce este necreat este neschimbător. Tot ceea ce este raţional este şi liber. Aşadar, pentru că îngerul are o fire raţională şi spirituală, este liber; iar pentru că este creat şi schimbător, are facultatea de a rămâne şi a progresa în bine sau de a se îndrepta spre rău.

Îngerul este incapabil de pocăinţă, pentru că este necorporal. Omul însă, din pricina slăbiciunii corpului, are parte de pocăinţă.

Îngerul nu este nemuritor prin fire, ci prin har, căci tot ceea ce are început are şi sfârşit, potrivit naturii lui. Numai Dumnezeu este veşnic, dar mai degrabă este mai presus de veşnicie. Căci Cel care a făcut timpurile nu este sub timp, ci deasupra timpului.

4. *Psalmi*, 103, 5; Evrei 1, 7.

Îngerii sunt lumini spirituale secundare, care își au luminarea din lumina primară fără de început. Nu au nevoie de limbă și de auz, ci transmit unii altora propriile lor gânduri și hotărâri fără să rostească cuvânt.

Toți îngerii au fost zidiți prin Cuvânt și au fost desăvârșiți de Sfântul Duh prin sfințire, participând la luminare și la har în măsura vredniciei și rangului lor.

Îngerii sunt circumscriși, căci atunci când sunt în cer nu sunt pe pământ, și când sunt trimiși de Dumnezeu pe pământ nu rămân și în cer. Nu sunt limitați de pereți, de uși, de încuietori și de peceți, căci sunt nelimitați. Eu spun nelimitați. Cu toate acestea, ei nu apar așa cum sunt celor vrednici, cărora Dumnezeu va voi ca ei să se arate, ci sub o formă oarecare, în așa fel încât să-i poată vedea aceia cărora li se arată. Nelimitat însă, prin fire și în sensul propriu al cuvântului, este numai Cel nezidit, căci toată zidirea este limitată de Dumnezeu, Care a zidit-o.

Ei au din afară sfințenia ființei lor, de la Duhul. Au, prin harul dumnezeiesc, darul profeției. Nu au trebuință de căsătorie, căci nu sunt muritori.

Fiind spirite, ei sunt în locuri spirituale. Nu sunt circumscriși în felul celor corporale, natura lor nu are o formă trupească și nici nu au cele trei dimensiuni, ci sunt prezenți în chip spiritual și activează acolo unde li s-ar porunci; cu toate acestea, ei nu pot să fie și să activeze simultan în două locuri deosebite.

Nu știm dacă ființa lor este aceeași sau se deosebește a unora de a altora. Numai Dumnezeu, Care i-a făcut, știe, El, care știe toate. Se deosebesc însă unii de alții prin luminare și prin rang, fie că au rangul potrivit gradului de luminare, fie că participă luminării potrivit rangului în care sunt; ei se luminează reciproc, potrivit superiorității rangului sau firii. Este însă evident că cei care sunt mai sus împărtășesc celor mai de jos luminare și cunoștință.

Îngerii sunt puternici și gata spre a îndeplini voința divină. Prin iuțeala firii lor se găsesc îndată pretutindeni unde ar po-

runci voirea dumnezeiască. Ei păzesc părţile pământului. Sunt înainte-stătătorii neamurilor şi ai locurilor, după cum au fost orânduiţi de Creator. Ne conduc şi ne ajută în lucrurile noastre. Negreşit, potrivit voinţei şi poruncii dumnezeieşti, ei sunt superiori nouă şi stau totdeauna împrejurul lui Dumnezeu[5].

Ei se înclină greu spre rău, dar nu sunt neînclinaţi. Acum însă au ajuns neînclinaţi, nu din pricina firii lor, ci prin har şi prin stăruinţa în unicul bine.

Văd pe Dumnezeu atât cât le este cu putinţă, şi aceasta este hrana[6] lor.

Sunt mai presus de noi, pentru că sunt necorporali şi liberi de orice patimă trupească; cu toate acestea nu sunt impasibili, căci numai Dumnezeirea este impasibilă.

Iau forma pe care le-ar porunci-o Stăpânul Dumnezeu şi astfel se arată oamenilor şi le revelează tainele dumnezeieşti.

Locuiesc în cer şi au un singur lucru de făcut: să laude pe Dumnezeu şi să slujească voinţei Lui dumnezeieşti.

Preasfântul, şi preasfinţitul, şi marele teolog Dionisie Areopagitul spune că toată teologia, adică Sfânta Scriptură, ne indică nouă cete îngereşti. Dumnezeiescul învăţător le împarte pe acestea în trei cete de câte trei. El spune că cea dintâi ceată este aceea care se află totdeauna lângă Dumnezeu şi, potrivit predaniei, este unită de aproape şi nemijlocit cu Dumnezeu. Aceasta este ceata Serafimilor cu şase aripi, a Heruvimilor cu mulţi ochi şi a Tronurilor celor preasfinte. A doua ceată este ceata Domniilor, a Puterilor şi a Stăpâniilor. A treia ceată şi cea din urmă, a Începătoriilor, a Arhanghelilor şi a Îngerilor[7].

Unii cred că îngerii au fost creaţi înaintea oricărei făpturi, după cum spune Grigorie Teologul[8]: "La început Dumnezeu gândeşte puterile îngereşti şi cereşti şi gândul Lui s-a făcut

5. Tradus prin corectarea textului ediţiei din MG, după ediţia de la Verona, 1531, f. 25r.

6. Ediţia de la Verona, f. 25r, în loc de "hrana" are: "desfătarea".

7. *Despre ierarhia cerească*, MG, III, col. 200 D - 201 A.

8. Sf. Grigorie Teologul, numit şi Grigorie de Nazianz, a trăit între 329 (330) - 389 (390). Despre Sf. Grigorie din Nazianz să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 6-7.

faptă"[9]. Alţii spun că s-au făcut după ce s-a creat primul cer. Toţi însă mărturisesc că s-au făcut înainte de plăsmuirea omului. Dar eu sunt de părerea lui Grigorie Teologul. Căci trebuia să fie zidită mai întâi fiinţa spirituală, apoi cea sensibilă şi în urmă, din cele două, însuşi omul.

Dar toţi care spun că îngerii sunt creatorii vreunei fiinţe, aceştia sunt gura tatălui lor, diavolul. Căci îngerii, fiind creaturi, nu sunt creatori. Făcătorul, proniatorul şi ţiitorul tuturora este Dumnezeu, singurul nezidit, Cel lăudat şi slăvit în Tatăl şi în Fiul şi în Sfântul Duh.

CAPITOLUL IV

Despre diavol şi demoni

Dintre aceste puteri îngereşti, înainte-stătătorul cetei terestre, căruia Dumnezeu i-a încredinţat păzirea pământului, nu a fost făcut rău prin natură, ci a fost bun, a fost făcut pentru bine şi nu avea în el de la Creator nici cea mai mică urmă de răutate; cu toate acestea, n-a suferit luminarea şi cinstea pe care Creatorul i le-a dăruit, ci, prin voinţa lui liberă, s-a îndreptat de la starea sa naturală la o stare contra naturii sale şi s-a ridicat împotriva lui Dumnezeu care l-a făcut[10], voind să se împotrivească Lui. El este cel dintâi care s-a depărtat de bine şi a căzut în rău. Răul nu este nimic altceva decât lipsa binelui, după cum şi întunericul este lipsa luminii. Căci binele este lumina spirituală; în chip asemănător, şi răul este întuneric spiritual. Lumina deci, fiind creată de Creator, a fost bună, căci "Dumnezeu a văzut toate câte a făcut, şi iată erau bune foarte"[11], dar a ajuns întuneric prin voinţa sa liberă. Mulţimea

9. *Cuvântul XXXVIII, La Teofanie, adică la Naşterea Mântuitorului*, MG, XXXVI, col. 320 C; *Cuvântul XLV*, la Sfintele Paşti, MG, XXXVI, col. 629 A.

10. Tradus prin corectarea textului ediţiei din MG, după ediţia de la Verona, 1531, f. 26r.

11. *Facere*, 1, 31.

nenumărată de îngeri aşezaţi sub el s-a dezlipit, i-a urmat lui şi a căzut împreună cu el. Aşadar, cu toate că erau de aceeaşi natură cu îngerii, totuşi au devenit răi, înclinându-şi de bună-voie voinţa lor de la bine spre rău.

Demonii nu au nici stăpânire, nici putere contra cuiva decât dacă li se îngăduie de Dumnezeu în scopul mântuirii, cum este cazul lui Iov[12] şi după cum este scris în Evanghelii despre porci[13]. Dar, o dată ce Dumnezeu le îngăduie, au putere, se schimbă şi iau forma pe care o vor după fantezia lor.

Nici îngerii lui Dumnezeu, nici demonii nu cunosc cele viitoare; cu toate acestea proorocesc. Îngerii proorocesc pentru că Dumnezeu le revelează şi le porunceşte să proorocească. Pentru aceea se realizează toate câte spun ei. Dar şi demonii proorocesc: uneori pentru că văd cele ce se întâmplă departe, alteori prin conjectură. Pentru aceea de multe ori mint şi nu trebuie crezuţi, chiar dacă uneori spun adevărul, în chipul în care am arătat. Ei cunosc şi Scripturile.

Toată răutatea şi patimile necurate au fost născocite de ei. Li s-a îngăduit să ispitească pe om, dar nu au putere să forţeze pe cineva. Căci noi avem facultatea de a primi ispita sau de a nu o primi. Pentru acest motiv s-au pregătit diavolului, şi demonilor lui, şi celor care îl urmează, focul nestins şi pedeapsa veşnică[14].

Dar trebuie să se ştie că ceea ce este moartea pentru oameni, aceea este căderea pentru îngeri. După cădere ei nu mai au posibilitatea pocăinţei, după cum nu o au nici oamenii după moarte.

CAPITOLUL V

Despre zidirea văzută

Însuşi Dumnezeul nostru, preaslăvit în Treime şi Unime, "a făcut cerul şi pământul şi toate câte sunt în ele"[15], aducând

12. *Iov*, 1, 12.
13. *Matei*, 8, 30-32; *Marcu*, 5, 12-13; *Luca*, 8, 32-33.
14. *Matei*, 25, 41.
15. *Psalmi*, 145, 6.

pe toate de la neexistenţă la existenţă. Pe unele, cum sunt cerul, pământul, aerul, focul şi apa, nu le-a făcut dintr-o materie preexistentă; pe altele, cum sunt vieţuitoarele, plantele, seminţele, le-a făcut din cele care au fost create de El. Acestea s-au făcut la porunca Creatorului din pământ, apă, aer şi foc.

CAPITOLUL VI

Despre cer

Cerul este totalitatea zidirilor văzute şi nevăzute. Înăuntrul lui sunt puterile spirituale ale îngerilor şi în el sunt închise şi înconjurate toate cele sensibile. Numai Dumnezeirea este necircumscrisă; Ea le umple pe toate, le conţine pe toate, le înconjoară pe toate, pentru că este mai presus de toate şi le-a creat pe toate.

Dar pentru că Sfânta Scriptură vorbeşte de cer şi de "cerul cerului"[16] şi de "cerurile cerurilor"[17], şi pentru că fericitul Pavel a fost răpit până la al treilea cer[18], spunem că la facerea universului am primit şi facerea cerului, despre care filosofii păgâni, însuşindu-şi învăţăturile lui Moise, spun că este o sferă fără de stele. Mai mult, Dumnezeu a numit tăria cer[19] şi a poruncit ca aceasta să fie în mijlocul apei, orânduind ca el să separe apa care este deasupra tăriei şi apa care este dedesubtul tăriei[20]. Dumnezeiescul Vasile[21], iniţiat fiind în dumnezeiasca Scriptură, spune că natura acestuia este fină ca fumul[22]. Alţii spun că este lichidă, pentru că s-a făcut în mijlocul

16. *Psalmi*, 67, 34; 113, 24.
17. *Psalmi*, 148, 4.
18. *II Corinteni*, 12, 2.
19. *Facere*, 1, 8.
20. *Facere*, 1, 6.
21. Sf. Vasile cel Mare, părinte bisericesc, a trăit între 330-379. Despre Sfântul Vasile să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 8, p. 23-24.
22. *Omilia I la Exaimeron*: "La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul". MG, XXIX, col. 20 C - 21 A.

apelor. Alții, că este formată din cele patru elemente. Alții numesc cerul al cincilea element, altul decât cele patru.

Unii au socotit că cerul înconjoară universul în formă de cerc, că este în formă de sferă și din orice parte l-ai privi, el este partea cea mai înaltă, iar partea de la mijloc a locului cuprins de el este partea cea mai de jos. Corpurile ușoare și fine au primit de la Creator partea de deasupra; iar cele grele și care trag în jos, locul cel mai de jos, care este mijlocul. Elementul cel mai ușor și care tinde cel mai mult în sus este focul; acesta, spun ei, este așezat îndată după cer, și îl numesc eter. După el, mai jos, este aerul. Dar pământul și apa, pentru că sunt mai grele și tind mai mult în jos, atârnă în partea cea mai de la mijloc. Toată această orânduire este din motivul că ele sunt contrarii: jos pământul și apa – apa însă este mai ușoară decât pământul, pentru aceea și este, mai mobilă decât el –, mai sus de pământ și de apă, peste tot, de jur împrejur, ca o îmbrăcăminte, aerul; și peste tot împrejurul aerului, eterul. Iar în afară de toate, în formă de cerc, cerul.

Ei spun că cerul se mișcă în formă de ciclu și că strânge împreună pe cele dinăuntru în așa fel, că ele rămân fixe și nu cad.

Ei spun că cerul are șapte zone, una mai înaltă decât alta. Ei susțin că cerul are o natură foarte fină, ca fumul, și că fiecare zonă are câte o planetă. Au spus că sunt șapte planete: Soarele, Luna, Jupiter, Mercur, Marte, Venus și Saturn. Ei spun că Venus este când luceafărul de dimineață, când luceafărul de seară. Le-au numit pe acestea planete pentru că se deplasează contrar mișcării cerului: cerul și celelalte stele se mișcă de la răsărit la apus, dar numai acestea se mișcă de la apus la răsărit. Și acest lucru îl vom observa la mersul lunii.

Toți care au spus că cerul este sferic susțin că el se depărtează în chip egal de la pământ și în sus, și în lături, și în jos. În jos și în lături, adică, potrivit felului nostru de a simți, pentru că, potrivit celor spuse mai sus, cerul ocupă în toate părțile locul de sus, și pământul, pe cel de jos. Ei spun că cerul înconjoară pământul în formă de sferă și trage împreună cu el, prin mișcarea lui foarte iute, soarele, luna și stelele. Și

când soarele este deasupra pământului, avem aici zi; iar când este sub pământ, avem noapte. Când soarele se pogoară sub pământ, aici este noapte, iar acolo, zi.

Alții și-au închipuit că cerul este semisferic, pornind de la cuvintele lui David, grăitorul celor dumnezeiești: "Cel ce întinzi cerul ca o piele"[23], cuvinte care arată cortul, și de la cuvintele fericitului Isaia: "Cel ce ai pus cerul ca o boltă"[24]. Aceștia spun că atunci când soarele apune, luna și stele înconjoară pământul de la apus spre miazănoapte și sosesc astfel iarăși la răsărit. Dar, fie că este așa, fie că este în chipul celălalt, toate s-au făcut și s-au statornicit prin porunca lui Dumnezeu și au dobândit ca temelie neclintită voința și sfatul dumnezeiesc: "El a spus și s-au făcut; El a poruncit și s-au zidit; le-a întemeiat în veac și în veacul veacului. Poruncă a pus și nu o vor trece"[25].

Cerul cerului este așadar primul cer, care este deasupra tăriei. Iată două ceruri, căci Dumnezeu a numit și tăria cer. În mod obișnuit însă în Sfânta Scriptură se numește cer și aerul, pentru că se vede sus. "Binecuvântați, spune Scriptura, pe toate păsările cerului"[26], adică ale aerului. Căci aerul, și nu cerul este locul prin care zboară păsările. Iată trei ceruri, despre care a vorbit dumnezeiescul Apostol[27]. Dar, dacă ai vrea să iei pe cele șapte zone ca șapte ceruri, nu se vatămă cu nimic cuvântul adevărului. De obicei în limba ebraică cerul este numit la plural, ceruri. Așadar, când voia să zică cerul cerului, a zis "cerurile cerurilor"[28], ceea ce indică cerul cerului, adică cerul de deasupra tăriei; iar când spune "apele de deasupra cerurilor"[29], potrivit uzului limbii ebraice, sunt numite cu pluralul ceruri, sau aerul și tăria, sau cele șapte zone ale tăriei, sau tăria.

23. *Psalmi*, 103, 3.
24. *Isaia*, 40, 22.
25. *Psalmi*, 148, 5-6.
26. *Daniil*, 3, 80.
27. *II Corinteni*, 12, 2.
28. *Psalmi*, 148, 4.
29. *Psalmi*, 148, 4.

Toate cele create, potrivit firii lor, sunt supuse stricăciunii și, prin urmare, și cerurile. Se țin însă și se conservă prin harul lui Dumnezeu. Numai Dumnezeu este prin fire fără de început și fără de sfârșit; pentru aceea s-a și spus: "Acestea pier, iar Tu rămâi"[30]. Totuși cerurile nu vor pieri complet: "Căci se vor învechi și ca o haină se vor strânge și se vor schimba"[31]..." și va fi cer nou și pământ nou"[32].

Cerul este cu mult mai mare decât pământul. Ființa cerului însă nu trebuie să o cercetăm, căci ne este necunoscută.

Nimeni să nu creadă că cerurile sau luminătorii lui sunt însuflețiți, căci sunt neînsuflețiți și nesimțitori. Pentru aceea, când dumnezeiasca Scriptură spune: "Să se veselească cerurile și să se bucure pământul"[33], atunci cheamă la veselie pe îngerii din cer și pe oamenii de pe pământ. Scriptura obișnuiește să personifice și să vorbească de cele neînsuflețite ca de cele însuflețite, cum sunt următoarele texte: "Marea a văzut și a fugit; Iordanul s-a tras îndărăt"[34]; și: "Ce-ți este ție, mare, că fugi și ție, Iordane, că te tragi îndărăt?"[35]. Și munții, și dealurile se întreabă care sunt motivele săltării lor[36]. Tot astfel obișnuim și noi să spunem: S-a adunat orașul. Prin aceste cuvinte nu voim să indicăm clădirile, ci pe locuitorii orașului. "Și cerurile spun slava lui Dumnezeu"[37]; prin aceste cuvinte nu vrea să arate că cerurile slobozesc glas, care să se audă de urechi sensibile, ci că ele, prin măreția lor, ne prezintă puterea Creatorului, iar noi, observând frumusețea lor, lăudăm pe Creator ca pe singurul artist desăvârșit.

30. *Psalmi*, 101, 27; *Evrei*, 1, 11.
31. *Psalmi*, 101, 27; *Evrei*, 1, 11-12.
32. *Apocalipsa*, 21, 1; *II Petru*, 3, 13.
33. *Psalmi*, 95, 11.
34. *Psalmi*, 113, 3.
35. *Psalmi*, 113, 5.
36. *Psalmi*, 113, 6.
37. *Psalmi*, 18, 1.

CAPITOLUL VII

Despre lumină, foc, luminători (soare, lună și stele)

Focul este unul dintre cele patru elemente. Este ușor și se ridică mai sus decât toate celelalte; este caustic și luminător în același timp. A fost creat de Creator în prima zi. Căci dumnezeiasca Scriptură zice: "Și a zis Dumnezeu să se facă lumină și s-a făcut lumină"[38]. Unii susţin că focul nu este altceva decât lumină. Alţii spun că lumina este focul cosmic, care se află deasupra aerului, pe care îl numesc eter.

Așadar Dumnezeu a făcut lumina la început, adică în prima zi; ea este frumusețea și podoaba întregii creațiuni văzute. Căci ia lumina, și toate rămân necunoscute în întuneric, fără să poată să-și arate frumusețea lor. "Dumnezeu a numit lumina zi, iar întunericul l-a numit noapte"[39]. Întunericul nu este o existență, ci un accident, deoarece este lipsa luminii. Aerul nu are în ființa lui lumina. Așadar aerul, lipsit de lumină, l-a numit Dumnezeu întuneric. De asemenea întunericul nu este ființa aerului, ci întunericul este lipsa luminii. Întunericul este mai mult un accident decât o existență. N-a fost numită întâi noaptea, ci ziua, pentru aceea întâi este ziua și pe urmă noaptea și noaptea urmează zilei. Iar de la începutul zilei până la ziua cealaltă este o zi și o noapte. Scriptura a spus: "Și s-a făcut seară și s-a făcut dimineață: ziua întâi"[40].

Așadar în cele trei zile, la porunca dumnezeiască, răspândindu-se și adunându-se lumina, s-a făcut ziua și noaptea. În a patra zi a făcut Dumnezeu luminătorul cel mare, adică soarele, ca să conducă și să stăpânească ziua[41] – prin el se constituie ziua, căci ziua este timpul când soarele este deasupra pământului, iar durata unei zile este drumul soarelui pe

38. *Facere*, 1, 3.
39. *Facere*, 1, 5.
40. *Facere*, 1, 5.
41. *Facere*, 1, 16.

deasupra pământului de la răsărit la apus –, luminătorul cel mic, adică luna, și stelele, ca să conducă și să stăpânească noaptea și să o lumineze[42]. Noaptea este timpul în care soarele este dedesubtul pământului, iar durata nopții este drumul soarelui pe sub pământ de la apus la răsărit. Prin urmare, luna și stelele au fost orânduite ca să lumineze noaptea; aceasta nu înseamnă că ele sunt în timpul zilei mereu sub pământ, căci sunt stele pe cer deasupra pământului și în timpul zilei, ci că soarele, prin strălucirea lui mai puternică, ascunde atât stelele, cât și luna și nu le îngăduie să se vadă.

Creatorul a pus în acești luminători lumina cea dintâi creată, nu pentru că nu avea altă lumină, dar pentru ca să nu rămână inactivă acea lumină. Căci luminătorul nu este însăși lumina, ci cel care conține lumina.

Învățații spun că printre acești luminători sunt șapte planete; ei spun de asemenea că ele au o mișcare contrară cerului. Din pricina aceasta le-au numit planete. Ei spun[43] că cerul se mișcă de la răsărit la apus, și planetele de la apus la răsărit; iar cerul trage împreună cu el cele șapte planete prin mișcarea lui, pentru că este mai iute. Numele celor șapte planete sunt acestea: Luna, Mercur, Venus, Soarele, Marte, Jupiter, Saturn. În fiecare zonă a cerului se află câte una dintre cele șapte planete:

În prima, adică în cea mai de sus, Saturn
În a doua, Jupiter
În a treia, Marte
În a patra, Soarele
În a cincea, Venus
În a șasea, Mercur
În a șaptea și cea mai de jos, Luna.

Ele își urmează fără încetare calea pe care Creatorul le-a orânduit-o și așa cum le-a întemeiat, după cum spune dum-

42. *Facere*, 1, 16.
43. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 30v.

nezeiescul David: "Luna şi stelele pe care Tu le-ai întemeiat"[44]. Prin cuvintele "le-ai întemeiat" a arătat fixitatea şi imutabilitatea orânduielii şi aşezării date lor de Dumnezeu. Căci le-a orânduit "la timpuri, la semne, la zile şi la ani"[45]. Pentru aceea prin soare se constituie cele patru anotimpuri: primul, primăvara, căci în el a făcut Dumnezeu universul. Acest lucru îl arată şi faptul că şi până acum în acest anotimp odrăslesc florile. Primăvara este de asemenea anotimpul când ziua este egală cu noaptea. Primăvara ziua este de douăsprezece ore şi noaptea de douăsprezece ore. În acest anotimp soarele răsare din jumătatea locului de unde răsare el. Este temperată, crescătoare de sânge, caldă şi umedă. Ţine mijlocul între iarnă şi vară: este mai caldă şi mai uscată decât iarna, dar mai rece şi mai umedă decât vara. Acest timp se întinde de la 21[46] martie până la 24 iunie. În urmă, când răsăritul soarelui se urcă spre părţile mai de nord ale locului de unde răsare soarele, urmează anotimpul de vară, care ţine mijlocul între primăvară şi toamnă, căci are căldura primăverii şi uscăciunea toamnei. Este caldă, uscată şi creşte fierea galbenă. Acest anotimp are ziua cea mai mare, de cincisprezece ore, iar noaptea foarte mică, având o durată de nouă ore. Se întinde de la 24 iunie până la 25 ale lunii septembrie. Apoi, după ce soarele se întoarce iarăşi la jumătatea locului de unde răsare el, vine anotimpul de toamnă în locul celui de vară. El este cam la mijloc între frig şi căldură, între uscăciune şi umiditate şi ţine mijlocul între anotimpul de vară şi anotimpul de iarnă, căci are de la cel de vară uscăciunea, iar de la cel de iarnă, frigul. Toamna este friguroasă şi uscată şi creşte în veninul cel negru. Acest anotimp are iarăşi ziua egală cu noaptea: ziua este de douăsprezece ore şi noaptea de douăsprezece ore. Se întinde de la 25 septembrie până la 25 decembrie. Dar când soarele se pogoară spre partea cea mai mică şi cea mai de

44. *Psalmi*, 8, 4.
45. *Facere*, 1, 14.
46. Tradus prin corectarea textului ediţiei din MG, după ediţia din Verona, 1531, f. 30v.

jos, adică spre partea de miazăzi a locului de unde răsare soarele, vine anotimpul iernii. El este friguros și umed și ține mijlocul între toamnă și primăvară, căci are frigul de la anotimpul de toamnă, iar umezeala, de la anotimpul de primăvară. Acest anotimp are cea mai mică zi, fiindcă este de nouă ore, și cea mai mare noapte, pentru că este de cincisprezece ore; ea crește în flegmă; se întinde de la 25 decembrie până la 21 martie. Căci Creatorul, în chip înțelept, a avut grijă mai dinainte să nu cădem în boli grele, prin trecerea de la cea mai mare răceală sau căldură sau umezeală sau uscăciune la temperaturile contrare acestora. Căci rațiunea știe că sunt vătămătoare schimbările bruște.

În chipul acesta soarele produce anotimpurile și, prin ele, anul, și zilele, și nopțile; pe unele, când răsare soarele și este deasupra pământului, pe altele, când apune și este sub pământ. Soarele dă lumină și celorlalți luminători, adică lunii și stelelor.

Învățații spun că dintre stele, sunt pe cer douăsprezece zodii, care au o mișcare contrară soarelui, lunii și celorlalte cinci planete și că prin cele douăsprezece zodii trec cele șapte planete. Soarele face o lună în fiecare zodie și timp de douăsprezece luni străbate cele douăsprezece zodii. Numele celor douăsprezece zodii și lunile lor sunt acestea:

Berbecul ♈ primește soarele în luna lui martie 21.
Taurul ♉, în luna lui aprilie 23.
Gemenii ♊, în luna lui mai 24.
Racul ♋, în luna lui iunie 24.
Leul ♌, în luna lui iulie 25.
Fecioara, ♍, în luna lui august 25.
Cumpăna ♎, în luna lui septembrie 25.
Scorpia ♏, în luna lui octombrie 25.
Săgetătorul ♐, în luna lui noiembrie 25.
Cornul Caprei ♑, în luna lui decembrie 25.
Vărsătorul de apă ♒, în luna lui ianuarie 25.
Peștii ♓, în luna lui februarie 24.

Iar luna străbate cele douăsprezece zodii în fiecare lună, deoarece este mai joasă și trece prin ele mai repede. Căci, după cum, dacă vei face un cerc înăuntrul altui cerc, cerçul dinăuntru va fi mai mic, tot astfel și drumul lunii, care este mai joasă, este și mai mic și se termină mai iute.

Elinii spun că prin răsăritul, apusul și prin conjuncția acestor stele, a soarelui și a lunii, se conduc destinele noastre. Cu aceasta se ocupă astrologia. Dar noi susținem că ele sunt semne de ploaie, de secetă, de frig, de căldură, de umezeală, de uscăciune, de vânturi și de altele asemenea, dar în nici un caz, semne ale faptelor noastre, căci noi am fost făcuți liberi de Creator și suntem stăpânii faptelor noastre. Dacă facem toate din cauza mișcării stelelor, facem cu necesitate ceea ce facem; iar ceea ce se face cu necesitate nu este nici virtute, nici viciu. Iar dacă nu am dobândit nici virtute, nici viciu, atunci nu suntem vrednici nici de laude, nici de pedepse. Dumnezeu ar fi nedrept dacă ar da unora bunătăți, iar altora, necazuri. Apoi Dumnezeu nu ar cârmui și nici nu ar purta de grijă de făpturile Sale dacă toate s-ar conduce și s-ar produce din necesitate. De prisos ar fi rațiunea noastră, căci nu suntem stăpânii nici unei fapte și în deșert deliberăm. Dar negreșit rațiunea ni s-a dat în scopul deliberării; pentru aceea tot ceea ce este rațional este și liber.

Noi spunem că stelele nu sunt cauza celor care se întâmplă, nici a producerii celor care se fac[47], nici a distrugerii celor care pier, ci, mai degrabă, semne ale ploilor și ale schimbării aerului. Poate că ar spune cineva că stelele, dacă nu sunt cauzele războaielor, sunt totuși semnele lor. Calitatea aerului însă, care rezultă din pricina soarelui, lunii și a stelelor, dă naștere într-un fel sau altul la diferite temperamente, stări sufletești și dispoziții. Dar stările sufletești fac parte din actele

47. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția din Verona 1531, f. 32v.

care sunt în puterea noastră; căci atunci când se schimbă[48], sunt stăpânite și sunt conduse de rațiune.

De multe ori apar și comete, care sunt niște semne ce vestesc moartea regilor. Ele nu fac parte din stelele care s-au făcut la început, ci se produc la porunca dumnezeiască în timpul hotărât și dispar iarăși. În timpul nașterii trupești, iubitoare de oameni și mântuitoare a Domnului, care pentru noi s-a făcut, s-a arătat magilor o stea[49], care nu era dintre stelele care au fost făcute la început. Și lucrul acesta este evident din aceea că steaua mergea când de la răsărit la apus, când de la miazănoapte la miazăzi, când se ascundea, când apărea. Iar aceasta nu este rânduiala și natura stelelor.

Trebuie să se știe că lumea este luminată de soare nu pentru că Dumnezeu nu a avut de unde să-i dea lumină proprie, ci ca să pună în natură ritm și ordine, pentru ca unul să conducă, iar altul să fie condus, ca și noi să ne învățăm de a comunica unii cu alții, de a da și de a ne supune; în primul loc însă, lui Dumnezeu, Făcătorul și Ziditorul și Stăpânul; apoi celor puși de El să conducă. Și să nu cercetăm pentru ce conduce acesta și nu eu, ci să primim pe toate cele de la Dumnezeu cu mulțumire și cu recunoștință.

Soarele și luna se eclipsează. Faptul acesta vădește nebunia acelora care adoră zidirea în locul Ziditorului[50], și ne învață că sunt schimbătoare și trecătoare. Și tot ce este schimbător nu este Dumnezeu, căci tot ceea ce este schimbător, potrivit firii sale proprii, este supus stricăciunii.

Soarele se eclipsează atunci când corpul lunii, devenind ca un zid despărțitor, îl umbrește și nu-i dă voie să ne transmită lumina. Așadar, cât de mult corpul lunii va acoperi soarele, atât de mare este și eclipsa. Să nu te miri când corpul lunii este mai mic, căci unii spun că și soarele este cu mult mai mare decât pământul; Sfinții Părinți spun însă că este egal

48. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția din Verona, 1531, f. 32v.

49. *Matei*, 2, 2.

50. *Romani*, 1, 25.

cu pământul și, cu toate acestea, de multe ori îl acoperă un nor mic sau chiar o colină sau un zid.

Eclipsa lunii se întâmplă atunci când o acoperă umbra pământului, când luna este în a cincisprezecea zi și când se găsește în partea contrară în centrul cel mai înalt, adică soarele este sub pământ, iar luna, deasupra pământului. Luna se eclipsează prin faptul că pământul o umbrește și nu ajunge lumina solară să o lumineze.

Trebuie să se știe că luna a fost făcută de Creator lună plină, adică așa cum este în a cincisprezecea zi, căci trebuia să fie desăvârșită. După cum am spus, soarele a fost creat în a patra zi, deci luna a luat-o înaintea soarelui cu unsprezece zile. Căci din ziua a patra până în ziua a cincisprezecea sunt unsprezece zile. Pentru aceea, într-un an cele douăsprezece luni ale lunii au mai puțin cu unsprezece zile decât douăsprezece luni ale soarelui. Lunile soarelui au 365 de zile și o pătrime. Pentru aceea, adunând această pătrime timp de patru ani, avem o zi; iar anul acela se numește bisect și are 366 de zile. Anii lunii au 354 de zile. Căci luna, după ce s-a născut, adică după ce s-a înnoit, crește până ce ajunge la 14 zile și trei sferturi; apoi începe să scadă până în ziua a douăzeci și noua și jumătate, când ajunge complet neluminată. Și iarăși unindu-se cu soarele renaște și se reînnoiește, aducându-ne aminte de învierea noastră. Așadar în fiecare an dă soarelui cele 11 zile. Pentru aceea la evrei în al treilea an se întâmplă o adăugire de zile, și anul acela are 13 luni, din adaosul celor 11 zile.

Este clar că soarele, luna și stelele sunt corpuri compuse și, potrivit firii lor, sunt supuse stricăciunii. Natura lor însă nu o cunoaștem. Unii susțin că focul, dacă nu este unit cu materia, este invizibil; pentru aceea, atunci când se stinge, dispare. Alții susțin că atunci când se stinge, se preface în aer.

Ciclul zodiacal se mișcă oblic. El este împărțit în 12 părți, care se numesc zodii. Zodia are 30 de grade, iar gradul, 60 de minute. Așadar cerul are 360 de grade, emisfera de deasupra pământului are 180 de grade, și cea de sub pământ, 180 de grade.

Casele planetelor

Berbecul și Scorpia sunt casele lui Marte; Taurul și Cumpăna, ale lui Venus; Gemenii și Fecioara, ale lui Mercur; Racul, a Lunii; Leul, a Soarelui; Săgetătorul și Peștii, ale lui Jupiter; Cornul Caprei și Vărsătorul de Apă, ale lui Saturn.

Înălțimile

Berbecul are înălțimea Soarelui; Taurul, a Lunii; Racul, a lui Jupiter; Fecioara, a lui Marte; Cumpăna, a lui Saturn; Cornul Caprei, a lui Mercur; Peștii, a lui Venus.

Fazele lunii

Conjuncție, când luna se află în același grad în care este soarele; naștere[51], când se depărtează de soare 15 grade; răsărit, când apare[52]; în formă de seceră, de două ori, când se depărtează 60 de grade; pe jumătate, de două ori, când se depărtează 90 de grade; la primul pătrar, de două ori, când se depărtează 120 de grade; aproape plină și aproape complet strălucitoare, de două ori, când se depărtează 150 de grade; lună plină, când se depărtează 180 de grade. Am spus "de două ori", o dată la creșterea lunii, altă dată la descreșterea lunii. În două zile și jumătate, luna străbate fiecare zodie.

CAPITOLUL VIII

Despre aer și vânturi

Aerul este un element foarte fin. Este umed și cald, mai greu decât focul și mai ușor decât pământul și apa. Este cauza respirației și a vorbirii, fără de culoare, adică nu are prin

51. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția din Verona, 1531, f. 34v.

52. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția din Verona, 1531, f. 34v.

natură culoare, este limpede și transparent. Are capacitatea de a primi lumina. Servește celor trei simțuri ale noastre, căci prin el vedem, auzim, mirosim. Are capacitatea de a primi căldura și frigul, uscăciunea și umiditatea. Toate mișcările lui spațiale sunt în sus, în jos, în afară, înăuntru, la dreapta, la stânga și mișcarea circulară.

Aerul nu are în sine lumină, ci este luminat de soare, lună, stele și foc. Aceasta este ceea ce a spus Scriptura că "întuneric era deasupra abisului"[53], voind să arate că aerul nu are în sine lumină, ci că alta este ființa luminii.

Vântul este o mișcare a aerului. Sau: vântul este un curent de aer care-și schimbă numele după deosebirea locurilor de unde suflă.

Aerul are locul lui. Căci locul fiecărui corp este conținutul lui. Și ce altceva conțin corpurile dacă nu aerul? Sunt diferite locuri de unde se face mișcarea aerului și de la care vânturile își capătă numele. Toate vânturile sunt în număr de douăsprezece. Se zice că aerul este stingerea focului sau abur de apă fierbinte. Prin natura sa, aerul este cald. Dar se răcește în vecinătatea apei și a pământului, pentru că părțile de jos ale lui sunt reci, iar cele de sus, calde.

Vânturile[54] suflă în chipul următor: din regiunea cerului de unde soarele răsare la solstițiul de vară, suflă vântul numit Chechias (vântul de la sud-est) și vântul Mesis (vântul de la nord-est). Din regiunea cerului de unde soarele răsare la echinocțiu, suflă numai vântul Apiliotis (vântul de est). Din regiunea cerului de unde răsare soarele la solstițiul de iarnă, suflă vântul numit Evros (vântul de la est-sud-est). Din regiunea cerului unde soarele apune iarna, suflă vântul numit Lips (vântul de la sud-vest). Din regiunea cerului unde soarele apune la echinocțiu, suflă vântul numit Zefir (vântul de vest). Din regiunea cerului unde soarele apune vara, suflă vântul numit Arghestis sau Olimpias sau chiar Iapix (vântul de la vest-

53. *Facere*, 1, 2.

54. Alineatul acesta este așezat în ediția de la Verona într-un capitol separat, după capitolul IX al traducerii de față.

nord-vest). Sunt apoi vântul numit Notos (vântul de la sud) și vântul numit Aparctias (vântul de la nord), care suflă unul împotriva altuia. Este și un vânt intermediar între Aparctias și Chechias, vântul numit Boreas (crivățul). Vântul intermediar între Evros și Notos se numește Foenix, numit și Evronotos (vântul de la sud-sud-est). Vântul intermediar între Notos și Lips se numește Livonotos, numit și Levconotos (vântul de la sud-sud-vest). Vântul intermediar între Aparctias și Arghestis se numește Thraschias, numit de băștinași Cherchios (vântul de la nord-nord-vest).

Popoarele care locuiesc marginile lumii sunt acestea: în partea de unde suflă vântul Apiliotis, locuiesc bactrienii[55]. În partea de unde suflă vântul Evros, locuiesc indienii. În partea de unde suflă vântul Foenix se află Marea Roșie și Etiopia. În partea de unde suflă vântul Livonotos, sunt locuitorii de dincolo de Sirta[56], numiți garamanți[57]. În partea de unde suflă vântul Lips, locuiesc etiopienii și maurii occidentali. În partea de unde suflă Zefirul se află coloanele lui Hercule, începuturile Libiei și ale Europei. În partea de unde suflă vântul Arghestis se află Iberia, Spania de azi. În partea de unde suflă vântul Thraschias, locuiesc celții și popoarele megieșe. În partea de unde suflă vântul Aparctias locuiesc sciții cei de dincolo de Tracia. În partea de unde suflă vântul Boreas se află Pontul[58], Meotis[59] și locuiesc sarmații[60]. În partea de unde suflă vântul Chechias se află Marea Caspică și locuiesc sachii[61].

55. Bactrienii sunt locuitorii unui ținut din Asia centrală, a cărui capitală era Bactra.

56. Sirta este numele dat de cei vechi, păstrat și azi, la două golfuri ale coastei de nord a Africii.

57. Garamanții sunt un vechi popor al Africii în Libia interioară, la sud-estul Numidiei.

58. Pontul = Marea Neagră.

59. Meotis = Marea de Azov.

60. Sarmații, locuitorii Sarmației, regiune situată la răsărit de fluviul Don. Sarmația se întindea de la Marea Baltică până la Marea Caspică și Marea Neagră.

61. Sachii, popor al Asiei vechi, în Sciția asiatică.

CAPITOLUL IX

Despre ape

Apa este unul dintre cele patru elemente, cea mai bună creaţie a lui Dumnezeu. Apa este un element umed, rece, greu, care tinde în jos şi se varsă uşor. Despre aceasta face menţiune dumnezeiasca Scriptură când zice: "Şi era întuneric deasupra abisului şi Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apei"[62]. Căci abis nu este nimic altceva decât apă multă, al cărei sfârşit este incomprehensibil oamenilor. La început apa acoperea tot pământul. Mai întâi a făcut Dumnezeu tăria, care a despărţit apa cea de deasupra tăriei şi apa cea de dedesubtul tăriei[63]. Căci la porunca dumnezeiască tăria a fost întărită în mijlocul abisului apelor. Pentru aceea a spus Dumnezeu să se facă tărie, şi s-a făcut[64]. Dar pentru care motiv a pus Dumnezeu apa deasupra tăriei? Din pricina arşiţei celei fierbinţi a soarelui şi a eterului. Căci îndată după tărie se întinde eterul. Iar soarele împreună cu luna şi stelele sunt în tărie. Dacă n-ar fi fost apa acolo, s-ar fi aprins tăria din pricina căldurii.

Apoi a poruncit Dumnezeu să se adune apele într-o singură adunare[65]. Iar prin faptul că spune "o singură adunare" nu arată că ele s-au adunat într-un singur loc – căci iată, zice mai jos: "Şi adunările apelor le-a numit mări"[66] –, ci cuvântul citat mai sus a arătat că apele s-au făcut simultan, aparte, despărţite de pământ. Aşadar s-au adunat apele în locurile lor de adunare şi s-a zărit uscatul[67]. De aici, cele două mări[68], care înconjoară Egiptul, căci el se află la mijlocul celor două mări. S-au format[69] cele două

62. *Facere*, 1, 2.
63. *Facere*, 1, 6-7.
64. *Facere*, 1, 6.
65. *Facere*, 1, 9.
66. *Facere*, 1, 10.
67. *Facere*, 1, 9.
68. Adică Marea Roşie şi Marea Mediterană.
69. Tradus prin corectarea textului ediţiei din MG, după ediţia de la Verona 1531, f. 35v.

mări care au diferite mări[70], munți, insule, capuri și limanuri și conțin diferite golfuri, țărmuri și coaste. Țărm se numește locul nisipos, iar coastă, locul pietros și povârnit care are adâncime chiar de la început. La fel s-a format și marea răsăriteană, care se numește Indiană, și cea boreală, care se numește Caspică. De aici s-au format și lacurile.

Oceanul este o întindere de apă care înconjoară tot pământul. Despre el mi se pare că a spus Sfânta Scriptură: "râu iese din paradis"[71], care are apă bună de băut și dulce. El menține apa mărilor. Aceasta zăbovind în mări și stând nemișcată se amărăște; pe lângă aceasta, soarele și trombele de apă trag întotdeauna în sus partea cea mai fină. De aici se formează norii și se fac ploile. Prin filtrare apa se îndulcește.

Oceanul se împarte în patru începuturi, adică în patru fluvii. Numele unuia este Fison, adică Gangele indic; numele celui de al doilea este Geon; acesta este Nilul, care se coboară din Etiopia în Egipt; numele celui de al treilea este Tigru, iar numele celui de al patrulea este Eufratul[72]. Sunt și alte foarte multe fluvii și foarte mari, dintre care unele se varsă în mare, iar altele dispar în pământ. Pentru aceea tot pământul este sfredelit și găurit, ca și cum ar avea niște vine prin care, primind apa din mare, dă la iveală izvoarele. Cum este felul pământului, așa este și apa izvoarelor, căci apa mării se filtrează, se curăță prin pământ și în chipul acesta se îndulcește. Iar dacă locul de unde iese izvorul se întâmplă să fie amar sau sărat, atunci și apa izvorăște după felul pământului. De multe ori însă, când apa este strâmtorată și curge cu forță, se încălzește. Din această pricină izvorăsc în chip natural ape calde.

70. Am tradus cuvântul πέλαγος tot prin mare, căci limba română nu are un cuvânt corespunzător, care să redea sensul lui πέλαγος. Raportul dintre πέλαγος și θάλασσα este același ca între parte și întreg, de aceea "pelagurile" iau numele de la țările lângă care se găsesc. Cf. A. Constantinidis, *Marele Dicționar al limbii grecești*, vol. III, Atena, 1904, p. 513.

71. *Facere*, 2, 10.

72. *Facere*, 2, 10-14.

Prin porunca dumnezeiască s-au făcut în pământ scobituri şi astfel s-au strâns apele în locurile lor de adunare. Prin aceasta s-au făcut munţii. Din apa pe care Dumnezeu a făcut-o la început, a poruncit Dumnezeu să scoată suflet viu[73], deoarece Dumnezeu avea să reînnoiască pe om prin apă şi prin Sfântul Duh, Care se purta la început deasupra apelor[74]. Cuvintele acestea le-a spus dumnezeiescul Vasile. Şi a scos vieţuitoare, atât pe cele mici, cât şi pe cele mari, chiţi, balauri, peşti care înoată în apă şi păsări zburătoare. Prin păsări se unesc apa, pământul şi aerul, căci ele s-au făcut din apă, locuiesc pe pământ şi zboară în aer. Apa este elementul cel mai bun, este absolut trebuincios şi curăţitor al murdăriei, nu numai a celei trupeşti, dar şi a celei sufleteşti, dacă primeşte harul Duhului.

Despre mări

Helespontul primeşte Marea Egee. Helespontul se termină la localităţile Abidos şi Sistos. După Helespont vine Propontis, care se termină la localităţile Halchidon şi Bizanţ; aici sunt strâmtorile de unde începe Pontul. După Pont vine lacul Meotis. Iarăşi, de la începutul Europei şi al Libiei se află Marea Iberică, ce se întinde de la coloanele lui Hercule până la Munţii Pirinei. Marea Ligurică se întinde până la marginile Tiriniei. Marea Sardinică, cea de dincolo de Sardinia, se întinde în jos spre Libia. Marea Tiriniacă se termină în Sicilia şi începe de la marginea extremă a Mării Ligurice. Apoi Marea Libică. Apoi Marea Cretană, Marea Sicilică, Marea Ionică şi Marea Adriatică, ce se revarsă în Marea Sicilică, pe care o numesc Golful Corintic sau Marea Alchionidă. Marea cuprinsă între capurile Sunion şi Scila se numeşte Marea Saronică. Apoi Marea Mitroică şi Marea Icarică, în care sunt insulele Ciclade.

73. *Facere*, 1, 20.

74. *Omilia II la Exaimeron: "Pământul era nevăzut şi netocmit"*, MG, XXIX, col. 41 C - 44 C.

Apoi Marea Carpatică, Pamfilică și Egipteană. Iar dincolo de Marea Icarică se revarsă Marea Egee.

Iar călătoria pe mare în Europa, de la gura râului Tanais[75] până la coloanele lui Hercule, sunt 609 709 stadii; în Libia, de la Tinghis[76] până la portul Canopic, 209 252 stadii. În Asia, de la Canope până la râul Tanais, împreună cu golfurile, călătoria pe mare este de 4 111 stadii. La un loc, țărmul lumii locuite de noi, împreună cu golfurile este de 1 309 072 stadii.

CAPITOLUL X

Despre pământ și produsele lui

Pământul este unul dintre cele patru elemente. El este uscat, rece, greu, imobil. A fost adus de la neexistență la existență de Dumnezeu, în prima zi. "La început, spune Scriptura, a făcut Dumnezeu cerul și pământul"[77]. Nici un om nu a putut să spună locul pe care stă pământul și temelia lui. Unii susțin că este așezat și fixat pe ape, după cum spune dumnezeiescul David: "Celui ce a întărit pământul pe ape"[78]. Alții spun că este fixat pe aer. Altul spune: "Cel ce ai întemeiat pământul pe nimic"[79]. Și iarăși David, grăitorul celor dumnezeiești, ca din partea Creatorului, spune: "Eu l-am întărit pe stâlpii lui"[80], numind puterea de susținere a lui stâlpi. Iar cuvintele: "pe mări l-a întemeiat"[81], arată că natura apei este de a se vărsa pretutindeni în jurul pământului. Așadar, chiar dacă admitem că este așezat pe el însuși sau pe aer sau pe ape sau pe nimic, trebuie să nu ne depărtăm de gândul cel curat, ci să mărturisim că toate sunt guvernate și ținute prin puterea Ziditorului.

75. Tanais = fluviul Don.
76. Tinghis = Tangerul.
77. *Facere*, 1, 1.
78. *Psalmi*, 135, 6.
79. *Iov*, 26, 7.
80. *Psalmi*, 74, 3.
81. *Psalmi*, 23, 2.

După cum spune dumnezeiasca Scriptură, la început pământul era acoperit cu apă şi netocmit, adică fără podoabă[82]. Când a poruncit Dumnezeu însă, s-au făcut locurile în care s-au strâns apele şi atunci au luat naştere munţii, iar la porunca dumnezeiască pământul a primit propria sa podoabă, fiind înfrumuseţat cu tot felul de ierburi şi de plante[83]. Porunca dumnezeiască a pus în ele puterea de creştere, de nutriţie şi de rodire, care este asemănătoare puterii de naştere. La porunca Creatorului, pământul a produs tot felul de neamuri de animale, de târâtoare, de fiare şi de vite[84]. Toate sunt pentru întrebuinţarea potrivită de către om. Dintre acestea, unele pentru hrană, spre exemplu: cerbii, oile, căprioarele şi cele asemenea; altele pentru lucru, spre exemplu: cămilele, boii, caii, măgarii şi cele asemenea; altele pentru plăcere, cum sunt maimuţele, iar dintre păsări, mierlele şi papagalii şi cele asemenea. Dintre plante şi ierburi, pământul produce unele cu rod, altele pentru mâncare, altele mirositoare; florile sunt dăruite spre desfătarea noastră, spre exemplu: trandafirul şi cele asemenea; altele, pentru vindecarea bolilor. Căci nu este vreo vieţuitoare, nici vreo plantă în care Creatorul să nu fi pus o oarecare energie, care să nu fie folositoare oamenilor. Căci Dumnezeu, cunoscând pe toate înainte de facerea lor, a ştiut că omul, prin voia sa liberă, are să calce porunca şi are să fie supus stricăciunii; pentru acest motiv a creat toate spre trebuinţa lui potrivită, pe unele în tărie, pe altele pe pământ şi pe altele în apă.

Într-adevăr, înainte de călcarea poruncii toate erau supuse omului, căci Dumnezeu l-a pus stăpân peste toate cele de pe pământ şi din ape[85]. Şarpele era prietenul omului; se apropia de el mai mult decât toate celelalte vieţuitoare şi vorbea cu el prin mişcări plăcute. Pentru aceea, prin el, diavolul, autorul

82. *Facere*, 1, 2.
83. *Facere*, 1, 12.
84. *Facere*, 1, 20, 24-25.
85. *Facere*, 1, 29-30.

răului, a sfătuit pe strămoşi[86]. Pământul producea roade în chip automat spre trebuinţa vieţuitoarelor supuse omului. Pe pământ nu era nici ploaie, nici iarnă. Dar, după călcarea poruncii, "când s-a alăturat de animalele cele neînţelegătoare şi s-a asemănat lor"[87] şi când pofta iraţională a condus în el raţiunea, când a nesocotit porunca Stăpânului, atunci şi zidirea supusă lui s-a revoltat contra stăpânului pus de Creator, iar omului i s-a poruncit să lucreze în sudoare pământul din care a fost luat[88].

Dar nici acum nu este fără de folos existenţa fiarelor sălbatice, căci omul, temându-se de ele, îşi aduce aminte şi cheamă în ajutor pe Dumnezeul care le-a făcut. După călcarea poruncii, potrivit hotărârii Domnului, a răsărit din pământ şi spinul. Potrivit acestei porunci, spinul s-a unit cu desfătarea trandafirului spre a ne aduce nouă aminte de călcarea poruncii, din pricina căreia pământul a fost condamnat să producă spini şi ciulini[89].

Trebuie să credem că acestea aşa sunt, căci până acum Cuvântul Domnului lucrează la dăinuirea acestora, când zice: "Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul"[90].

Unii spun că pământul este sferic, iar alţii că este conic. El este cu mult mai mic decât cerul, ca un punct spânzurat în mijlocul acestuia. El va trece şi se va schimba[91]. Fericit cel care moşteneşte pământul celor blânzi[92]. Căci pământul care are să primească pe sfinţi este nemuritor. Cine ar putea să admire după vrednicie înţelepciunea infinită şi necuprinsă de minte a Creatorului? Sau cine ar putea să-I mulţumească după cum se cuvine Celui care a dat atâtea bunătăţi?

86. *Facere*, 3, 1-5.
87. *Psalmi*, 48, 13.
88. *Facere*, 3, 19.
89. *Facere*, 3, 18.
90. *Facere*, 1, 22, 28.
91. *Psalmi*, 101, 27; *Evrei*, 1, 11.
92. *Matei*, 5, 5.

Provinciile[93] sau satrapiile cunoscute ale pământului sunt următoarele: în Europa 35, în marele continent al Asiei 48 de provincii.

CAPITOLUL XI

Despre paradis

Dar, pentru că Dumnezeu a voit să facă pe om din o fire văzută și nevăzută, după chipul și asemănarea Sa[94], ca pe un împărat și stăpân al întregului pământ și al celor ce sunt în el, i-a zidit înainte un fel de palat împărătesc, în care trăind va avea o viață fericită și norocită. Și acesta este paradisul dumnezeiesc, plantat în Eden cu mâinile lui Dumnezeu, cămara întregii bucurii și veselii. Căci Eden înseamnă desfătare. Este situat în partea de răsărit, mai sus decât tot pământul. Are o climă temperată și este luminat de un aer foarte fin și foarte curat, acoperit cu plante veșnic înflorite, plin de miros cu bună mireasmă, umplut de lumină, depășind închipuirea oricărei frumuseți și podoabe sensibile: un ținut cu adevărat dumnezeiesc și o locuință vrednică de cel făcut după chipul lui Dumnezeu. În el nu locuia nici o ființă irațională, ci numai omul, plăsmuirea mâinilor dumnezeiești.

În mijlocul lui a sădit Dumnezeu pomul vieții și pomul cunoștinței[95]. Pomul cunoștinței a fost o încercare, o ispitire și un exercițiu al ascultării și neascultării omului. Pentru aceea, pomul cunoștinței a fost numit pomul cunoștinței binelui și răului[96] și a fost numit astfel pentru că a dat celor care se împărtășesc din el puterea de a-și cunoaște propria lor fire. Acesta era un lucru bun pentru cei desăvârșiți; dar pentru cei mai puțin desăvârșiți și pentru cei care sunt mai lacomi în poftă era un lucru rău, după cum este rea hrana tare pentru

93. Alineatul acesta lipsește din ediția de la Verona.
94. *Facere*, 1, 26.
95. *Facere*, 2, 9.
96. *Facere*, 2, 9.

cei fragezi și care au nevoie încă de lapte[97]. Căci Dumnezeu, Care ne-a creat, nu voia ca noi să ne îngrijim, să ne tulburăm cu privire la multe lucruri, nici să ne neliniștim și să ne îngrijim mai dinainte de viața noastră. Tocmai lucrul acesta l-a experimentat Adam. Căci, după ce a gustat, a cunoscut că era gol și și-a făcut un acoperământ; și, luând frunze de smochin, s-a acoperit[98]. Dar înainte de a gusta "erau goi amândoi", atât Adam, cât și Eva, "și nu se rușinau"[99]. Atât de impasibili a voit Dumnezeu să ne facă! Căci acesta este punctul culminant al impasibilității. Dumnezeu a voit încă să ne facă și fără de grijă, în așa fel ca noi să avem un singur lucru de făcut, acela al îngerilor, de a lăuda fără încetare și neîntrerupt pe Ziditorul, de a ne bucura de contemplarea Lui și de a lăsa pe seama Lui grija noastră. Acest lucru ni l-a grăit și prin profetul David, zicând: "Aruncă Domnului grija ta, și El te va hrăni"[100]. Iar în Evanghelii, învățând pe ucenicii Lui, spune: "Nu vă îngrijiți cu sufletul vostru ce veți mânca, nici cu trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca"[101]. Și iarăși: "Căutați împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea vi se vor adăuga vouă"[102]. Iar către Marta: "Marto, Marto, te grijești și spre multe te silești, dar un lucru trebuie; căci Maria partea cea bună și-a ales, care nu se va lua de la dânsa"[103], adică de a ședea lângă picioarele Lui și de a asculta cuvintele Lui.

Pomul vieții era un pom care avea o energie dătătoare de viață, sau din care puteau să mănânce numai cei care erau vrednici de viață și nesupuși morții.

Unii și-au închipuit că paradisul este sensibil, iar alții că este spiritual. Dar mie mi se pare că, după cum omul a fost creat în același timp corporal și spiritual, tot astfel și locașul

97. *Evrei*, 5, 11-14.
98. *Facere*, 3, 7.
99. *Facere*, 2, 25.
100. *Psalmi*, 54, 25.
101. *Matei*, 6, 25.
102. *Matei*, 6, 33.
103. *Luca*, 10, 41-42.

preasfinţit al acestuia a fost creat în acelaşi timp şi corporal, şi spiritual, având o înfăţişare dublă. Căci, după cum am istorisit, omul locuia cu trupul într-un loc cu totul dumnezeiesc şi foarte frumos, iar cu sufletul locuia într-un loc foarte înalt şi incomparabil de frumos. Dumnezeu, Care locuia în el, era casa lui; Dumnezeu era îmbrăcămintea lui strălucitoare; harul lui Dumnezeu îl înveşmânta; se desfăta ca un alt înger cu singurul fruct prea dulce, al contemplării lui Dumnezeu; cu această contemplare se şi nutrea; aceasta pe bună dreptate a fost numită pomul vieţii. Dulceaţa împărtăşirii dumnezeieşti dă celor care se împărtăşesc cu ea viaţă neîntreruptă de moarte. Şi aceasta este ceea ce Dumnezeu a numit "tot pomul", zicând: "Din tot pomul care este în paradis, veţi mânca"[104]. Dumnezeu este totul, în El şi prin El se ţine totul.

Pomul cunoştinţei binelui şi răului este discernământul unei contemplări multiple, adică cunoşterea propriei sale naturi. Ea este bună pentru cei desăvârşiţi şi pentru cei care s-au fixat în contemplaţia dumnezeiască, pentru că vesteşte prin ea însăşi măreţia Creatorului. Ea este bună de asemenea şi pentru cei care nu se tem de cădere, prin aceea că au ajuns cu timpul la o oarecare deprindere a unei asemenea contemplaţii. Nu este însă bună pentru cei care sunt tineri şi care sunt mai lacomi cu pofta, pentru că, nefiind sigură rămânerea în mai bine şi nefiind fixaţi solid în contemplarea singurului bine, grija de propriul lor corp îi atrage şi îi smulge spre ea.

Astfel socotesc eu că paradisul dumnezeiesc a fost dublu şi, în adevăr, Părinţii purtători de Dumnezeu au predat aceasta: unii învăţând că este sensibil, alţii că este spiritual. Este cu putinţă ca prin cuvintele "tot pomul" să se înţeleagă cunoştinţa puterii dumnezeieşti care se capătă din creaturi, după cum zice dumnezeiescul apostol: "Cele nevăzute ale Lui de la zidirea lumii se văd, fiind cunoscute prin fãpturi"[105]. Dar mai

104. *Facere*, 2, 16.
105. *Romani*, 1, 20.

înaltă decât toate cunoștințele și decât aceste contemplații este cunoștința noastră, adică a naturii noastre, după cum spune dumnezeiescul David: "Minunată a fost cunoștința Ta din mine"[106], adică din structura mea. Această cunoștință era primejdioasă pentru Adam, deoarece era de curând făcut, pentru motivele pe care le-am spus.

Sau se poate ca prin "pomul vieții" să se înțeleagă cunoștința dumnezeiască[107], cea care se capătă din toate cele sensibile, și înălțarea prin ele la Făcătorul, Creatorul și[108] cauza tuturor. Pentru aceasta l-a numit și "tot pomul", indicând prin aceste cuvinte desăvârșirea, nedespărțirea[109], care poartă în sine singura participare la bine. Prin "pomul cunoștinței binelui și răului" indică mâncarea sensibilă și plăcută care în aparență este dulce, dar în realitate pune pe cel care se împărtășește cu ea în comunitate cu relele. Căci spune Dumnezeu: "Din tot pomul din rai să mănânci"[110]. Prin aceste cuvinte socotesc că a vrut să zică: "Suie-te, prin toate fápturile, la Mine, Făcătorul, și culege din toate un singur fruct, pe Mine, viața cea adevărată. Toate să-ți rodească viața, iar împărtășirea cu Mine fă-o întărirea existenței tale. În chipul acesta vei fi nemuritor". "Dar din pomul cunoștinței binelui și răului nu mâncați din el; căci, în ziua în care veți mânca din el, cu moarte veți muri"[111]. În chip natural mâncarea sensibilă este o completare a ceea ce se pierde, ea se dă afară și se distruge. Este deci cu neputință să rămână nestricăcios cel care se împărtășește cu mâncarea sensibilă.

106. *Psalmi*, 138, 5.
107. În text: mai dumnezeiască.
108. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 41r.
109. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 41r.
110. *Facere*, 2, 16.
111. *Facere*, 2, 17.

CAPITOLUL XII

Despre om

Dumnezeu a creat astfel lumea spirituală, adică pe îngeri și toate cetele cerești. Căci este clar că aceștia au o natură spirituală și incorporală. Iar când zic incorporală, o pun în comparație cu grosieritatea materiei, căci numai Dumnezeirea este cu adevărat imaterială și necorporală. A creat încă și lumea materială, adică cerul, pământul și cele care sunt așezate în el. Lumea spirituală este înrudită cu El – căci înrudită cu Dumnezeu este firea rațională care se poate sesiza numai cu mintea –, iar lumea materială este cu totul depărtată de El, pentru că ea cade sub simțuri. Dar, după cum spune grăitorul celor dumnezeiești, Grigorie, "trebuia să se facă o împreunare din cele două lumi, ca o dovadă a unei înțelepciuni mai mari și a bogăției față de firi, ca să fie un fel de unire între natura văzută și cea nevăzută"[112]. Eu spun că expresia "trebuia" indică voința Creatorului, căci ea este orânduirea și legea cea mai potrivită. Nimeni nu va întreba pe Plăsmuitor: De ce m-ai făcut așa? Căci olarul are puterea să construiască din lucrul său diferite vase spre a arăta înțelepciunea sa[113].

Așa stând lucrurile, Dumnezeu creează pe om cu mâinile Sale proprii după chipul și asemănarea Sa[114]. A făcut corpul din pământ, iar sufletul rațional și gânditor, prin insuflarea Sa proprie[115]. Aceasta numim "chip dumnezeiesc", căci cuvintele "după chipul" indică rațiunea și liberul arbitru, iar cuvintele "după asemănare" arată asemănarea cu Dumnezeu în virtute, atât cât este posibil.

Trupul și sufletul au fost făcute simultan, și nu întâi unul și apoi celălalt, după cum în chip prostesc afirmă Origen[116].

112. *Cuvântul XXXVIII. La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, MG, XXXVI, col. 321 C.
113. *Romani*, 9, 21; *Isaia*, 29, 16; 45, 9; *Ieremia*, 18, 6.
114. *Facere*, 1, 26.
115. *Facere*, 2, 7.
116. Origen, cel mai mare scriitor bisericesc al primei perioade patristice, a trăit între 185 și 254. Despre Origen să se vadă: T. M. Popescu, *Denaturarea isto-*

Dumnezeu a făcut pe om inocent, drept, virtuos, lipsit de supărare, fără de grijă, luminat cu toată virtutea, încărcat cu toate bunătățile, ca o a doua lume, un microcosm în macrocosm, un alt înger închinător, compus, obsevatorul lumii văzute, inițiat în lumea spirituală, împăratul celor de pe pământ, condus de sus, pământesc și ceresc, vremelnic și nemuritor, văzut și spiritual, la mijloc între măreție și smerenie, același și duh, și trup; duh, din pricina harului, iar trup, din pricina mândriei; duh, ca să rămână și să laude pe Binefăcător, trup, ca să sufere și prin suferință să-și amintească și să se instruiască atunci când se mândrește cu măreția. Animal condus aici, adică în viața prezentă, dar mutat în altă parte, adică în veacul ce va să fie; iar termenul final al tainei este îndumnezeirea sa prin raportul său cu Dumnezeu. Se îndumnezeiește prin participarea la iluminarea dumnezeiască, și nu prin transformarea sa în ființa dumnezeiască.

Dumnezeu l-a făcut pe om prin fire fără de păcat, iar prin voință, liber. Spun fără de păcat, nu pentru că ar fi incapabil de a păcătui – căci numai Dumnezeirea este incapabilă de păcat –, ci pentru că nu are în firea sa facultatea de a păcătui, ci mai mult în libertatea voinței. Avea adică puterea să rămână și să progreseze în bine ajutat fiind de darul dumnezeiesc, după cum avea și putere să se întoarcă de la bine și să ajungă la rău, lucru pe care Dumnezeu îl îngăduia, pentru motivul că omul era înzestrat cu liberul arbitru. Nu este virtute ceea ce se face prin forță.

Sufletul este o substanță vie, simplă, necorporală prin natura sa, invizibilă ochilor trupești, nemuritoare, rațională, spirituală, fără de formă; se servește de un corp organic și îi dă acestuia puterea de viață, de creștere, de simțire și de naștere. Nu are un spirit deosebit de el, ci spiritul său este partea cea mai curată a lui. Căci ceea ce este ochiul în trup, aceea este spiritul în suflet. Sufletul este liber, volițional, activ, schim-

riei lui Origen, în "Biserica Ortodoxă Română", 1926, XLIV, p. 246-254, 378-383, 580-586, 631-635, 710-718, și D. Fecioru, *op. cit.*, nota 1, p. 181.

bător, adică schimbător prin voință, pentru că este zidit. Pe toate acestea le-a primit în chip natural, prin harul Celui care l-a creat, Care l-a adus la existență.

Pe cele necorporale[117] și nevăzute și fără de formă le înțelegem în două feluri. Pe unele le înțelegem că au aceste însușiri în virtutea ființei lor, iar pe altele, în virtutea harului. Unele există cu aceste însușiri prin natura lor, iar altele, în comparație cu materia. Dumnezeu are aceste însușiri prin fire; dar despre îngeri, demoni și suflete se spune că sunt necorporali prin har și în comparație cu grosolănia materiei.

Corp este ceea ce are trei dimensiuni, adică lungime, lățime și înălțime sau grosime. Orice corp constă din patru elemente; iar corpurile viețuitoarelor, din cele patru humori.

Trebuie să se știe că sunt patru elemente: pământul, care este uscat și rece; apa, care este rece și umedă; aerul, care este umed și cald; focul, care este cald și uscat. De asemenea sunt și patru humori, în analogie cu cele patru elemente: fierea neagră, corespunzătoare pământului, este uscată și rece; flegma, corespunzătoare apei, căci este rece și umedă; sângele, corespunzător aerului, căci este umed și cald; fierea galbenă, corespunzătoare focului, căci este caldă și uscată. Fructele sunt compuse din elemente, iar humorile, din fructe. Corpurile viețuitoarelor sunt compuse din humori și se descompun în acestea. Căci tot ceea ce este compus se descompune în acelea din care este compus.

Trebuie să se știe[118] că omul comunică cu existențele neînsuflețite, participă la viața celor neraționale și se împărtășește cu spiritualitatea celor spirituale. Comunică cu existențele neînsuflețite prin corpul și prin amestecul celor patru elemente; cu plantele, și prin acestea, dar și prin puterea de nutriție, de creștere și de însămânțare, adică de naștere; cu cele

117. Înaintea acestui alineat este următorul subtitlu, o notă marginală: "Câte sensuri are cuvântul: necorporal?".

118. Înaintea acestui alineat este următorul subtitlu, o notă marginală: "Omul comunică cu cele neînsuflețite, cu cele iraționale și cu cele raționale".

neraţionale, prin acestea şi încă prin dorinţă, adică mânie şi poftă şi prin simţire şi prin mişcarea impulsivă.

Sunt cinci simţuri: văzul, auzul, mirosul, gustul, pipăitul. Mişcării impulsive îi aparţine facultatea de a trece de la un loc la altul, de a mişca tot corpul, de a vorbi şi de a respira. Stă în puterea noastră de a le face sau de a nu le face.

Omul se alătură prin raţiune de naturile necorporale şi spirituale, deoarece el raţionează, cugetă, judecă fiecare lucru, năzuieşte după virtute şi iubeşte punctul culminant al virtuţilor, cucernicia. Pentru aceea omul este un microcosm.

Trebuie să se ştie că proprii corpului sunt numai tăierea, scurgerea şi schimbarea. Schimbarea, în ce priveşte calitatea, adică încălzirea, răcirea şi cele asemenea. Curgerea, în ceea ce priveşte deşertarea, căci sunt date afară cele uscate, cele umede şi răsuflarea, de a căror completare are nevoie. Pentru aceea atât foamea, cât şi setea sunt afecte naturale. Tăierea este despărţirea humorilor unele de altele, desfacerea lor după formă şi materie.

Proprii sufletului sunt pietatea şi cugetarea. Iar comune şi sufletului, şi corpului sunt virtuţile. Ele se referă la suflet, dar sufletul pentru îndeplinirea lor se serveşte de corp.

Trebuie să se ştie că raţionalul prin fire conduce iraţionalul. Puterile sufletului se împart în: putere raţională şi putere iraţională. Puterea iraţională are două părţi: una care nu ascultă de raţiune, adică nu se supune raţiunii, alta care ascultă şi se supune raţiunii. Partea neascultătoare şi nesupusă raţiunii se împarte în facultatea vitală, care se numeşte şi puls, facultatea seminală, adică de naştere, şi facultatea vegetativă, care se numeşte şi nutritivă. Acesteia din urmă îi aparţine şi facultatea de creştere, care dă formă corpurilor. Aceste facultăţi nu se conduc de raţiune, ci de natură. Partea care ascultă şi se supune raţiunii se împarte în mânie şi poftă. Îndeobşte, partea iraţională a sufletului se numeşte pasională şi apetitivă. Trebuie să se ştie că mişcarea impulsivă aparţine părţii sufletului supuse raţiunii.

Facultatea de nutriție, de naștere și pulsul aparțin părții nesupuse rațiunii. Puterea de creștere, de nutriție și de naștere se numește vegetativă, iar pulsul se numește putere vitală.

Puterile părții nutritive sunt patru: atrăgătoare, cea care atrage hrana; păstrătoare, care ține hrana și nu permite să fie eliminată de îndată; transformatoare, care transformă mâncarea în umori; eliminatorie, care elimină și evacuează prin anus ceea ce este de prisos.

Trebuie să se știe că facultățile oricărei viețuitoare se împart în facultăți sufletești, facultăți vegetative și facultăți vitale. Facultățile sufletești sunt acelea care se îndeplinesc în chip voluntar, adică mișcarea impulsivă și simțirea. Mișcarea impulsivă este facultatea de a schimba locul, de a mișca tot corpul, de a vorbi și de a respira. Stă în puterea noastră de a le face sau de a nu le face. Facultățile vegetative și vitale sunt acelea care se îndeplinesc în chip involuntar. Facultăți vegetative sunt: puterea de nutriție, puterea de creștere și puterea seminală. Facultatea vitală este pulsul. Acestea se îndeplinesc fie că vrem, fie că nu vrem.

Trebuie să se știe că lucrurile se împart în lucruri bune și în lucruri rele. Când se așteaptă un lucru bun, se naște pofta; când este prezent, plăcerea. De asemenea, iarăși, când se așteaptă un lucru rău, se naște frica; când este prezent, tristețea. Trebuie să se știe că atunci când spunem aici bine, vorbim fie de binele real, fie de binele aparent. Tot asemenea și despre rău.

CAPITOLUL XIII

Despre plăceri

Dintre plăceri, unele sunt sufletești, altele, trupești. Sufletești sunt acelea care aparțin sufletului în sine, cum este plăcerea spre studiu și spre contemplație. Trupești sunt acelea la care participă și sufletul, și trupul. Pentru aceasta se numesc trupești toate cele care se raportează la hrană, la legături

sexuale și cele asemenea. Dar nimeni nu va găsi plăceri proprii numai corpului.

Iarăși, dintre plăceri, unele sunt adevărate, altele sunt false. Plăcerile curat sufletești sunt plăcerile științei și ale contemplației; iar plăcerile la care participă și corpul sunt plăcerile senzitive. Dintre plăcerile la care participă și corpul, unele sunt în același timp și naturale, și necesare; fără de ele nu este cu putință de trăit, cum sunt mâncărurile, care satisfac cerințele naturii, și hainele cele necesare. Alte plăceri sunt naturale, dar nu și necesare, cum sunt raporturile sexuale firești și legitime. Ele contribuie la conservarea întregului neam. Este însă cu putință să trăiești în feciorie fără ele. Alte plăceri nu sunt nici necesare, nici naturale, cum sunt beția, desfrânarea, îmbuibările care depășesc trebuința, căci acestea nu contribuie nici la menținerea vieții noastre și nici la continuarea neamului. Din contră, ele mai degrabă vatămă. Pentru aceea, cel care trăiește după Dumnezeu trebuie să le urmeze pe acelea care sunt în același timp și necesare, și firești și să pună în al doilea rând pe cele firești dar necesare, săvârșindu-le la timpul, modul și măsura potrivite. Celelalte trebuie îndepărtate cu totul.

Trebuie să se socotească plăceri bune acelea care nu sunt însoțite de durere, care nu pricinuiesc căință, care nu nasc altă vătămare, care nu trec dincolo de măsură, care nu ne sustrag mult timp de la lucrările noastre importante și care nu ne robesc.

CAPITOLUL XIV

Despre mâhnire

Felurile mâhnirii sunt patru: întristarea, necazul, invidia și mila. Întristarea este mâhnirea care te face fără glas. Necazul este mâhnirea care îngreunează. Invidia este mâhnirea provocată de bunurile altora. Mila este mâhnirea provocată de relele altora.

CAPITOLUL XV

Despre frică

Frica este de șase feluri: ezitare, sfială, rușine, încremenire, groază și neliniște. Ezitarea este frica în vederea unei acțiuni ce are să se îndeplinească. Sfiala este frica ce rezultă din așteptarea dojenii. Aceasta este cea mai bună stare sufletească. Rușinea este teama care provine dintr-o faptă dezonorantă. Nici această stare sufletească nu este fără nădejde pentru mântuire. Încremenirea este frica ce rezultă dintr-o mare închipuire. Groaza este frica ce se naște dintr-o închipuire neobișnuită. Neliniștea este frica de nereușită. Căci ne neliniștim atunci când ne temem că faptele noastre nu vor reuși.

CAPITOLUL XVI

Despre mânie

Mânia este fierberea sângelui din jurul inimii, care se produce prin exhalarea sau amestecarea fierii. Pentru aceea mânia se numește în limba greacă și χολὴ și χόλος, adică fiere. Mânia este uneori o dorință de răzbunare, căci, fiind nedreptățiți, sau socotind că am fi nedreptățiți, ne mâhnim. Atunci rezultă o stare sufletească amestecată din poftă și mânie.

Felurile mâniei sunt trei: iritarea, care se numește în limba greacă χολὴ și χόλος, adică fiere, resentimentul și ura. Când mânia începe și se pornește, se numește iritare, χολὴ și χόλος, Resentimentul apare atunci când iritarea stăruie; resentimentul se numește și ranchiună (μνησικακία), care derivă de la a rămâne (μένειν) și de la a fi predat memoriei (τῇ μνήμῃ παραδίδοσθαι). Ura (κότος) este mânia care pândește timp de răzbunare. Numele său derivă de la κεῖσθαι, care înseamnă a ședea.

Mânia este sutaşul raţiunii, răzbunătorul poftei. Când dorim un lucru şi suntem împiedicaţi de cineva, ne mâniem contra lui, ca unii ce suntem nedreptăţiţi, prin aceea că raţiunea judecă despre faptul întâmplat că merită indignarea la cei care păzesc orânduiala lor firească.

CAPITOLUL XVII

Despre capacitatea de imaginaţie

Puterea de imaginaţie este o facultate a sufletului iraţional. Ea lucrează prin organele simţurilor şi se mai numeşte percepţie. Imaginabil şi perceptibil este ceea ce cade sub imaginaţie şi sub percepţie, după cum vederea este însăşi puterea optică, iar vizibil, ceea ce cade sub vedere, spre exemplu: o piatră sau altceva dintre acestea. Imaginaţia este un afect al sufletului iraţional, produs de un lucru ce cade sub imaginaţie. Halucinaţia este un afect zadarnic al sufletului iraţional, care nu are ca pricină nici un lucru ce cade sub imaginaţie. Organul puterii de imaginaţie este cavitatea anterioară a creierului.

CAPITOLUL XVIII

Despre simţire

Simţirea este o facultate a sufletului care percepe sau cunoaşte lucrurile materiale. Simţurile sunt organele, adică membrele prin care simţim. Sensibile sunt obiectele care cad sub simţire. Sunt cinci simţiri şi, de asemenea, cinci simţuri.

Primul simţ este *văzul*. Simţurile şi organele vederii sunt nervii din creier şi ochii. Mai întâi vederea percepe culoarea. Dar, odată cu culoarea, percepe corpul colorat, mărimea lui, forma, locul unde este, distanţa de cele din jur, numărul, mişcarea şi starea, dacă este aspru, moale, neted sau neneted,

ascuţit, slab, constituţia sa, dacă este de apă sau de pământ, adică lichid sau uscat.

Al doilea simţ este *auzul*, care percepe glasurile şi sunetele. Distinge subţirimea, grosimea, dulceaţa şi tăria lor. Organele sunt nervii cei moi ai creierului şi construcţia urechilor. Numai omul şi maimuţa nu mişcă urechile.

Al treilea simţ este *mirosul*. Acesta este perceput prin nări, care trimit mirosurile în creier şi merg până la marginile cavităţii anterioare ale acestuia. Simţul mirosului percepe mirosurile. Cea mai generală deosebire a mirosurilor este mirosul plăcut şi neplăcut şi o medie a acestora, când nu sunt nici plăcute, nici neplăcute. Avem miros plăcut când cele umede din corpuri se coc bine. Când se coc pe jumătate, avem o dispoziţie mijlocie. Şi avem miros neplăcut când se coc mai puţin sau deloc.

Al patrulea simţ este *gustul*. El percepe sau simte sucurile. Organele lui sunt limba şi mai mult vârful ei şi partea de deasupra gurii, pe care unii o numesc cerul gurii. În acestea sunt răspândiţi nervii care vin din creier. Ei anunţă părţii conducătoare a sufletului percepţia care s-a făcut, adică simţirea. Iar aşa-numitele calităţi gustative ale sucurilor sunt acestea: dulceaţa, iuţimea, acrimea, oţetirea, aciditatea, amărăciunea, sărătura, grăsimea, vâscozitatea[119]. Căci gustul este facultatea care le distinge pe acestea. Apa însă este fără de gust în raport cu aceste calităţi, căci ea nu are nici una din ele. Iar oţetirea este creşterea şi înmulţirea acidităţii.

Al cincilea simţ este *pipăitul*. Acesta este comun tuturor vieţuitoarelor. El rezultă prin nervii care sunt trimişi de creier în tot corpul. Pentru aceea tot corpul, deci şi celelalte organe ale simţurilor au simţul tactil. Cad sub simţul tactil căldura şi frigul, moalele, tarele, vâscosul, uscatul[120], fărâmiciosul, greul şi uşorul. Căci acestea se cunosc numai prin pipăit. Sunt comune pipăitului şi văzului: asprul, netedul, uscatul, lichidul,

119. γλυκύτης, δριμύτης, ὀξίνης, στρυφνότης, αὐστηρότης, πικρότης, αλμυρότης, λιπαρότης, γλισχρότης.

120. 'Uscatul", adăugat după ediţia de la Verona, 1531, f. 47r.

grosul, subţirele, susul, josul, locul şi mărimea, când va fi de aşa fel, încât să se poată percepe cu atingerea simţului tactil, desul şi rarul sau răritul, rotundul, dacă este mic şi alte forme. De asemenea, simţul tactil percepe cu ajutorul memoriei şi al gândirii corpul care este aproape. Tot astfel, simţul tactil percepe numărul până la doi sau trei şi pe cele mici ale acestora, care sunt uşor de perceput. Pe acestea le percepe mai degrabă vederea decât pipăitul.

Trebuie să se ştie că Ziditorul a construit perechi pentru fiecare dintre organele simţurilor, pentru ca, atunci când se vatămă unul, să îndeplinească celălalt funcţia sa. Căci a făcut doi ochi, două urechi, două nări ale nasului şi două limbi, care sunt despărţite la unele vieţuitoare, ca la şerpi, iar la altele unite, ca la oameni. Cu simţul pipăitului a înzestrat tot corpul, în afară de oase, nervi, unghii, coarne, păr, încheieturi şi alte câteva asemenea.

Trebuie să se ştie că văzul vede în linie dreaptă; mirosul şi auzul nu numai în linie dreaptă, ci în orice direcţie; iar pipăitul şi gustul nu percep nici în linie dreaptă, nici în altă direcţie, ci numai atunci când se apropie de obiectele sensibile lor.

CAPITOLUL XIX

Despre puterea de cugetare

Puterii de cugetare îi aparţin judecăţile, asentimentele, impulsurile spre acţiune, aversiunile şi evitările acţiunii. În chip special îi aparţin înţelegerea celor spirituale, virtuţile, ştiinţele, principiile artelor, puterea de deliberare şi puterea de alegere. Puterea de cugetare este, de asemenea, aceea care ne prevesteşte viitorul cu ajutorul visurilor. Pitagoreicii, imitând pe evrei, spun că aceasta este singura prezicere adevărată. Organul puterii de cugetare este cavitatea medie a creierului şi sufletul animal care este în el.

CAPITOLUL XX

Despre facultatea memoriei

Memoria este cauza și sediul ținerii de minte și al aducerii aminte. Memoria este o reprezentare rămasă în urma unei percepții și a unei gândiri care a avut loc în mod activ, sau, cu alte cuvinte, memoria este păstrarea percepției și a gândirii. Sufletul sesizează sau percepe cele sensibile prin organele simțurilor. În chipul acesta avem opinia. Pe cele spirituale le percepe cu mintea, și avem gândirea. Dar când păstrează icoanele acelora despre care și-a format o opinie sau despre care a gândit, aceasta capătă numele de memorie.

Trebuie să se știe că înțelegerea celor spirituale nu o avem decât prin învățare sau prin gândire naturală, și nu prin percepție. Pe cele sensibile ni le amintim de la sine. Dar pe cele spirituale ni le amintim dacă le-am învățat; iar despre ființa lor nu avem nici o amintire.

Reamintirea se numește redobândirea cunoștințelor adunate în memorie, cunoștințe care s-au pierdut prin uitare. Uitarea este pierderea cunoștințelor adunate în memorie. Puterea de imaginație percepe prin simțuri pe cele materiale și le transmite puterii cugetătoare sau celei raționale, căci amândouă sunt identice. Acestea, după ce le primesc și le judecă, le transmit memoriei. Organul memoriei este cavitatea posterioară a creierului, numit și creierul mic, și sufletul animal din el.

CAPITOLUL XXI

Despre cuvântul mintal și cuvântul rostit

Partea rațională a sufletului se împarte iarăși în cuvântul mintal și cuvântul rostit.

Cuvântul mintal este o mișcare a sufletului, care are loc în gândire fără nici o exprimare. De aceea de multe ori, chiar când tăcem, desfășurăm în noi înșine o întreagă vorbire și discutăm chiar când visăm. Potrivit acestei calități mai ales, noi

toți suntem raționali. Căci și cei care sunt muți din naștere, sau au pierdut vocea din cauza unei boli sau a unei patimi, nu sunt mai puțin raționali.

Cuvântul rostit activează în voce și în discuții, este deci cuvântul care se rostește cu limba și cu gura; de aceea se și numește cuvânt rostit. El este vestitorul gândirii. Potrivit acestei calități ne numim cuvântători.

CAPITOLUL XXII

Despre patimă și activitate

În cazul cuvântului patimă, se poate vorbi despre omonimie. Se numește patimă, patima trupească, spre exemplu: bolile și rănile. Se numește iarăși patimă, patima sufletească, spre exemplu: pofta și mânia. Îndeobște și în general, patima animală este aceea căreia îi urmează plăcerea sau[121] durerea. Durerea urmează patimii, dar nu patima însăși este durere, căci cele nesimțitoare, deși pătimesc, totuși nu simt durere. Prin urmare, patima nu este identică cu durerea, ci durerea este simțirea patimii. De aceea patima, ca să cadă sub simțuri, trebuie să fie considerabilă, adică mare.

Definiția patimilor sufletești este aceasta: patima sufletească este o mișcare sensibilă a puterii poftitoare, provocată de reprezentarea unui bine sau unui rău. Sau altfel: patima sufletească este o mișcare irațională a sufletului, provocată de ideea de bine sau de rău. Ideea de bine provoacă pofta; ideea de rău provoacă mânia. Dar patima generală, comună adică, se definește astfel: patima este o mișcare ce se petrece în cineva, provocată de altcineva.

Activitatea este o mișcare eficace. Iar eficace este ceea ce se mișcă prin sine. Astfel mânia este o activitate a părții irascibile a sufletului și un afect (πάθος) al celor două părți ale

121. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 47r.

sufletului, şi încă al întregului corp, când este dus de mânie cu forţa spre fapte. Mişcarea s-a făcut în cineva, provocată de altcineva, şi tocmai aceasta se numeşte patimă.

Şi în alt chip activitatea se numeşte patimă. Activitatea este o mişcare în conformitate cu firea, iar patima, o mişcare contra firii. Potrivit acestei definiţii activitatea se numeşte patimă când nu se mişcă potrivit firii, fie că este provocată prin ea însăşi, fie că este provocată prin altul. Mişcarea pulsului inimii, pentru că este o mişcare naturală, este o activitate; palpitaţia însă, fiindcă este fără măsură şi nu este naturală, este patimă, şi nu activitate.

Nu se numeşte patimă orice mişcare a părţii pasionabile a sufletului, ci numai mişcările cele mai puternice şi care ajung la simţire. Cele mici şi cele imperceptibile nu sunt niciodată patimi. Căci patima trebuie să aibă o intensitate considerabilă. De aceea definiţiei patimii i se mai adaugă: mişcare percepută de simţire, deoarece mişcările mici, care scapă simţirii, nu produc patima.

Trebuie să se ştie că sufletul nostru are două feluri de puteri: puteri de cunoaştere şi puteri vitale. Puterile de cunoaştere sunt următoarele: mintea (νοῦς), judecata pură (διάνοια), opinia (δόξα), imaginaţia (φαντασία), percepţia (αἴσθησις). Puterile vitale, adică cele care privesc partea poftitoare a sufletului, sunt: voinţa (δούλησις) şi alegerea (προαίρεσις). Dar pentru ca să fie mai clare cele ce spunem, vom vorbi mai pe larg despre acestea. În primul rând să vorbim despre puterile de cunoaştere.

Despre imaginaţie şi percepţie s-a vorbit îndeajuns în cele de mai sus. Prin percepţie se naşte în suflet afectul (πάθος), care se numeşte imaginaţie. Din imaginaţie se naşte opinia. Judecata pură apoi, după ce examinează părerea, dacă este adevărată sau falsă, judecă numai ceea ce este adevărat. De aceea şi cuvântul judecată pură derivă de la διανοεῖν = a judeca şi de la διακρίνειν = a examina pentru a decide. Iar ceea ce s-a judecat şi s-a hotărât ca adevărat se numeşte cunoaştere.

Sau în alt chip: trebuie să se știe că prima mișcare a minții se numește gândire simplă (νόησις). Gândirea simplă raportată la ceva se numește gând (ἔννοια). Dacă gândul persistă și fixează sufletul asupra ceea ce s-a gândit se numește reflecție (ἐνθύμησις). Dacă reflecția rămâne în ceea ce s-a gândit și se verifică și se examinează pe sine însăși[122], se numește înțelegere (φρόνησις). Dacă înțelegerea se mărește, dă naștere la raționament (διαλογισμός), care se numește și cuvânt mintal (ἐνδιάθετος λόγος). Pe acesta definindu-l, unii spun că este mișcarea cea mai completă a sufletului, care are loc fără vreo exprimare în puterea de raționare a sufletului. Ei spun că din ea rezultă cuvântul rostit (προφορικὸς λόγος) care se grăiește cu ajutorul limbii. Așadar, după ce am vorbit despre puterile de cunoaștere, să vorbim despre puterile vitale sau poftitoare.

Trebuie să se știe că în suflet a fost sădită o putere care dorește ceea ce este conform naturii și care le ține pe toate cele care sunt în chip substanțial legate de fire. Această putere se numește voire (θέλησις). Ființa dorește să existe, să trăiască și să se miște spiritual și sensual, râvnind după propria sa existență naturală și deplină. Pentru aceasta unii definesc această voință naturală (θέλημα) astfel: voința naturală este o dorință rațională și vitală, care depinde numai de cele naturale. De aceea voirea (θέλησις) este însăși dorința naturală, vitală și rațională a tuturor celor ce constituie natura; ea este o putere simplă. Dorința ființelor neraționale, pentru că nu este rațională, nu se numește voire.

Iar voința (βούλησις) este un anumit fel de voire naturală, adică o dorință naturală și rațională a unui lucru. Căci puterea de a dori în mod rațional se află în sufletul oamenilor. Așadar, când dorința rațională se mișcă în chip natural către un lucru, se numește voință (βούλησις). Căci voința este o dorință și un elan rațional către un lucru.

122. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 48r.

Se zice voinţă atât despre cele ce sunt în puterea noastră, cât şi despre cele ce nu sunt în puterea noastră, adică atât despre cele posibile, cât şi despre cele imposibile. Căci de multe ori dorim să fim desfrânaţi sau să păzim curăţenia sufletească sau să dormim sau altceva asemenea; acestea sunt în puterea noastră şi posibile. Voim însă să fim împăraţi, şi aceasta nu este în puterea noastră. Voim probabil să nu murim niciodată; aceasta, însă, este dintre cele imposibile.

Voinţa ţinteşte scopul, şi nu mijloacele care duc la scop. Scop este lucrul voit (τὸ βουλητόν), spre exemplu: a împărăţi, a fi sănătos. Mijlocul care duce la scop este acela asupra căruia se poate delibera (τὸ βουλευτόν), adică modul prin care noi trebuie să fim sănătoşi sau să ajungem împăraţi. După voinţă vin cercetarea şi gândirea. Şi după acestea, dacă lucrul este în puterea noastră, urmează sfatul (βουλή), adică deliberarea (βούλευσις). Deliberarea este o dorinţă examinatoare a celor care sunt în puterea noastră de a le săvârşi. Căci deliberăm dacă trebuie să ne apucăm de un lucru sau nu. Apoi judecăm ceea ce este mai bine; această operaţie se numeşte judecată (κρίσις). Apoi suntem dispuşi şi iubim ceea ce a fost judecat pe temeiul deliberării; această operaţie se numeşte opinie (γνώμη). Căci dacă judecăm, dar nu suntem dispuşi spre ceea ce a fost judecat, adică nu-l iubim, atunci nu se numeşte opinie. Apoi după dispoziţie urmează preferinţa (προαίρεσις), adică alegerea (ἐπιλογή). Preferinţa înseamnă a lua şi a alege din două lucruri, care stau în faţă, pe unul înaintea celuilalt. Apoi pornim spre faptă: aceasta se numeşte impuls (ὁρμη). Apoi se întrebuinţează, şi se numeşte întrebuinţare (χρῆσις). După întrebuinţare dorinţa încetează.

La fiinţele iraţionale, când se naşte dorinţa spre ceva, urmează îndată şi impulsul către faptă. Dorinţa celor fără de raţiune este iraţională şi ele se conduc de dorinţa naturală. Pentru aceasta dorinţa celor iraţionale nu se numeşte nici voire, nici voinţă, căci voirea este o dorinţă naturală, raţională şi liberă. La oameni însă, care sunt fiinţe raţionale, dorinţa naturală este mai mult condusă decât conduce. Căci omul se

mişcă în chip liber şi cu raţiune, pentru că în el sunt unite puterile de cunoaştere şi puterile vitale. El doreşte în chip liber, voieşte în chip liber, examinează şi gândeşte în chip liber, deliberează în chip liber, judecă în chip liber, se dispune în chip liber, alege în chip liber, se mişcă în chip liber, lucrează în chip liber cele naturale.

Trebuie să se ştie că noi, cu privire la Dumnezeu, vorbim despre voinţă, dar nu vorbim despre preferinţă în sensul propriu al cuvântului, căci Dumnezeu nu deliberează. A delibera înseamnă a nu avea cunoştinţă de ceva. Nimeni nu deliberează despre ceea ce este cunoscut. Iar dacă deliberarea este o consecinţă a neştiinţei, negreşit că şi preferinţa. Dumnezeu deci, pentru că cunoşte toate într-un chip simplu, nu deliberează.

Nici cu privire la sufletul Domnului nu vorbim despre deliberare şi preferinţă, căci nu era neştiutor. Chiar dacă firea Sa omenească nu cunoştea cele viitoare, totuşi, pentru că a fost unită după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul, avea cunoştinţa tuturor lucrurilor, nu prin har, ci, după cum s-a spus, potrivit unirii ipostatice, deoarece Acelaşi a fost şi Dumnezeu, şi om. De aceea sufletul Domnului nici n-a avut o voinţă gnomică, ci sfântul Lui suflet a avut o voinţă naturală, simplă, la fel cu aceea care se vede în toate persoanele omeneşti. Nu a avut opinie, adică voinţă gnomică (τὸ θελητὸν)[123], potrivnică voinţei Lui dumnezeieşti, nici altă voinţă decât voinţa Lui dumnezeiască. Căci opinia se deosebeşte în acelaşi timp cu persoanele, cu excepţia Dumnezeirii, sfinte, simple, necompuse şi nedespărţite. În Dumnezeire, pentru că ipostasele nu se despart, nici nu se depărtează în nici un chip, nici voinţa gnomică nu se desparte. De asemenea, pentru că în Dumnezeire este o singură fire, este o singură voinţă naturală. Dar pentru că şi ipostasele sunt nedespărţite, există o singură voinţă gnomică şi o singură mişcare a celor trei ipostase. Cu

123. Am tradus pe τὸ θελητόν prin: voinţă gnomică, potrivit celor spuse de Sfântul Ioan Damaschin la sfârşitul acestui capitol.

privire la oameni însă, pentru că este o singură fire, este și o singură voință naturală. Dar pentru că ipostasele sunt despărțite și depărtate unele de altele în spațiu, în timp și în dispoziția față de lucruri și față de multe altele, pentru aceea și voințele și opiniile sunt deosebite. Acum, cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că naturile Lui sunt deosebite, sunt deosebite și voințele naturale ale Dumnezeirii Lui și ale omenității Lui, adică puterile voliționale. Dar pentru că este o singură ipostasă și unul singur care voiește, unul este și lucrul voit, adică voința gnomică, anume voința Lui omenească urmează voinței Lui dumnezeiești, și voiește pe acelea pe care voința Lui dumnezeiască a voit ca ea să le voiască.

Trebuie să se știe că altceva este voirea (θέλησις) și altceva este voința (βούλησις); altceva este lucrul voit (τὸ θελητὸν) și altceva cel înzestrat cu facultatea de a voi (τὸ θελητικὸν) și altceva cel care voiește (ὁ θέλων). Voirea este puterea simplă de a voi. Voința este voirea îndreptată spre un lucru. Lucrul voit (este) lucrul supus voirii, adică ceea ce voim, spre exemplu: dorința se mișcă spre mâncare. Simpla dorință este o voire rațională. Cel înzestrat cu puterea de a voi este cel care are facultatea de a voi, spre exemplu: omul. Cel care voiește este acela care face uz de voire.

Trebuie să se știe că voința (θέλημα) arată când voirea (θέλησις), adică puterea de a voi, și se numește voință naturală (θέλημα φυσικόν), când lucrul voit (τὸ θελητὸν), și se numește voință gnomică (θέλημα γνωμηκόν).

CAPITOLUL XXIII

Despre activitate

Trebuie să se știe că toate facultățile amintite mai sus, cele de cunoaștere, cele vitale, cele naturale și cele tehnice, se numesc activități. Activitatea este puterea și mișcarea naturală a fiecărei ființe. Și iarăși: activitatea naturală este mișcarea înnăscută a fiecărei ființe. Pentru aceea este clar că exis-

tențele care au aceeași ființă au și aceeași activitate, iar acelea care au naturi deosebite au și activități deosebite. Căci este cu neputință ca ființa să fie lipsită de o activitate naturală.

Activitatea naturală este iarăși puterea care aduce la expresie orice ființă. Și iarăși: activitatea naturală este prima putere veșnic mobilă a sufletului gânditor, adică rațiunea ei veșnic mobilă, care izvorăște continuu în chip natural din ea. Și iarăși: activitatea naturală este puterea și mișcarea fiecărei ființe, de care este lipsită numai neexistența.

Se numesc activități și faptele, spre exemplu: a vorbi, a merge, a mânca, a bea și cele asemenea. Dar și afectele cele naturale se numesc de multe ori activități, spre exemplu: foamea, setea și altele asemenea. Se numește iarăși activitate și îndeplinirea a ceea ce poate fi realizat .

În două moduri se zice că ceva este virtual și în act. Spunem că sugarul este filolog virtual, căci are facultatea de a învăța și de a deveni filolog. Spunem iarăși că filologul este filolog și virtual, și în act; în act, că are cunoștința gramaticii; virtual, că poate să interpreteze, dar nu interpretează. Spunem iarăși că este filolog în act, când activează, adică atunci când interpretează.

Trebuie să se știe că al doilea mod este comun și celui virtual, și celui în act. În al doilea loc, celui virtual, și în primul loc, celui în act.

Prima, singura și adevărata activitate a firii este voința voluntară sau rațională și liberă, care constituie firea noastră omenească. Cei care lipsesc pe Domnul de această fire nu știu pe ce se întemeiază când spun că El este Dumnezeu întrupat.

Activitatea este o mișcare eficace a firii. Iar eficace se numește ceea ce se mișcă de la sine.

CAPITOLUL XXIV

Despre fapte voluntare și involuntare

Pentru că actul voluntar este într-o acțiune, și actul socotit involuntar într-o acțiune, mulți așază actul cu adevărat involuntar nu numai în afect, dar și în acțiune. Pentru aceea tre-

buie să se știe că acțiunea este o activitate rațională. Acțiunilor le urmează lauda sau blamul. Unele dintre ele se săvârșesc cu plăcere, altele cu durere. Unele dintre ele sunt dorite de cel care le săvârșește, altele evitate.

Dintre cele dorite, unele sunt dorite totdeauna, altele numai câtva timp. Tot așa și cu cele evitate. Și iarăși, unele dintre acțiuni dau naștere la milă și se învrednicesc de iertare, și altele sunt urâte și pedepsite. Actului voluntar îi urmeză negreșit lauda sau blamul și se săvârșește cu plăcere; acțiunile sunt dorite de cei care le săvârșesc fie totdeauna, fie atunci când se săvârșesc. Actul involuntar se învrednicește de iertare sau de milă, se face cu durere; actele involuntare nu sunt dorite și nici actul nu se îndeplinește de la sine, chiar dacă este silit.

Actul involuntar se săvârșește sau prin forță, sau prin neștiință. Prin forță, când principiul determinator sau cauza este în afară, adică atunci când suntem siliți de altcineva, fără să fim complet convinși, fără să contribuim din propriul nostru impuls, fără să colaborăm deplin la faptă și fără să facem prin noi înșine lucrul la care suntem siliți. Aceasta definind-o, spunem: act involuntar este acela al cărui principiu este extern, la care cel silit nu contribuie prin propriul său impuls. Principiu numim cauza eficientă. Act involuntar săvârșit prin neștiință este atunci când nu suntem noi cauza neștiinței, ci se întâmplă astfel, spre exemplu: dacă cineva fiind beat ucide, a omorât din neștiință, dar nu involuntar, căci el a provocat cauza neștiinței, adică beția. Dar dacă cineva trăgând cu arcul în locul obișnuit, a omorât pe tatăl său, care trecea pe acolo, se zice că a făcut aceasta din neștiință și involuntar.

Așadar, actul involuntar este de două feluri: prin forță și prin neștiință. Actul voluntar însă este contrar amândurora; căci actul voluntar nu se săvârșește nici prin forță, nici prin neștiință. Prin urmare, actul voluntar este acela al cărui principiu, deci cauza, este chiar acela care știe toate detaliile prin care și în care este acțiunea. "Detalii" sunt acelea pe care retorii le numesc circumstanțe. Spre exemplu: cine, adică săvâr-

șitorul; pe cine, adică cel care a suferit acțiunea; ce, adică ceea ce s-a săvârșit, spre exemplu: a omorât; cu ce, adică cu ce instrument; unde, adică locul; când, adică în ce timp; cum, adică modul acțiunii; pentru ce, adică pentru care pricină.

Trebuie să se știe că sunt unele acte medii între cele voluntare și cele involuntare. Pe acestea, deși sunt neplăcute și dureroase, totuși le acceptăm, în locul unui rău mai mare. Spre exemplu: aruncăm, din cauza naufragiului, cele ce sunt în corabie.

Trebuie să se știe că totdeauna copiii și ființele iraționale acționează voluntar, totuși nu și prin alegere. De asemenea, toate câte le facem din cauza mâniei, fără să deliberăm înainte, le facem voluntar, totuși nu și prin alegere. Spre exemplu: ne vine prietenul pe neașteptate; venirea lui este pentru noi voluntară, dar nu și prin alegerea noastră. Sau: s-a întâmplat să dăm pe negândite peste o comoară; am dat peste ea în chip voluntar, dar nu și prin alegere. Toate acestea sunt acte voluntare pentru că ne bucurăm de ele, dar nu sunt și prin alegere, deoarece nu sunt săvârșite prin deliberare. Și, negreșit, după cum s-a spus, deliberarea precede alegerea.

CAPITOLUL XXV

Despre cele ce sunt în puterea noastră, adică despre liberul arbitru

Discuția asupra liberului arbitru, adică asupra celor ce sunt în puterea noastră, pune mai întâi problema dacă este ceva în puterea noastră. Aceasta pentru motivul că mulți se opun acestei afirmații. În al doilea loc, pune problema: care sunt cele în puterea noastră și asupra cărora avem stăpânire. În al treilea loc, pune problema de a cerceta cauza pentru care Dumnezeu creându-ne ne-a făcut liberi.

Revenind așadar la prima problemă, să demonstrăm mai întâi că sunt în puterea noastră unele acte, chiar dintre acelea

recunoscute de ei că nu sunt în puterea noastră. Și să spunem în modul următor:

Ei susțin că pricina tuturor celor care se întâmplă este sau Dumnezeu, sau necesitatea, sau soarta, sau natura, sau norocul, sau întâmplarea. Opera lui Dumnezeu este ființa și pronia; opera necesității este mișcarea celor care sunt totdeauna la fel; opera soartei este ceea ce se îndeplinește prin ea cu necesitate, căci și soarta este opera necesității; opera naturii este nașterea, creșterea, distrugerea, vegetalele și animalele; opera norocului, cele rare și neașteptate. Căci ei definesc și norocul ca o coincidență și un concurs a două cauze, care își au începutul în alegere, dar care au un alt rezultat decât cel natural. Spre exemplu: cineva, săpând o groapă, găsește o comoară. Nici cel care a pus comoara nu a pus-o astfel încât altul să o găsească, nici cel care a găsit-o n-a săpat astfel încât să găsească comoara; ci unul, ca să o dezgroape când va voi, iar celălalt, ca să sape groapa. Dar s-a întâmplat altceva decât ceea ce intenționau amândoi. Opera întâmplării sunt cele ce se întâmplă celor neînsuflețite și iraționale în chip nefiresc și atehnic. Astfel spun ei.

În care dintre acestea deci să clasăm acțiunile omenești, dacă omul nu este cauza și principiul acțiunii? Căci nu este cu cale să atribuim lui Dumnezeu acțiunile rușinoase uneori și nedrepte; nici necesității, căci ele nu sunt întotdeauna la fel; nici soartei, căci ei spun că cele ale soartei fac parte dintre cele necesare, și nu dintre cele posibile; nici naturii, căci operele naturii sunt viețuitoarele și vegetalele; nici norocului, căci acțiunile oamenilor nu sunt rare și neașteptate; nici întâmplării, căci ei susțin că cele produse de întâmplare aparțin celor neînsuflețite sau iraționale. Rămâne deci ca însuși omul, care acționează și lucrează, să fie principiul faptelor sale și să aibă liberul arbitru. Mai mult. Dacă omul cu nici un chip nu este principiul acțiunii sale, este zadarnic să aibă facultatea de a delibera. Căci la ce îi va folosi deliberarea, dacă nu este deloc stăpânul acțiunii sale? Orice deliberare se face în vederea acțiunii. Iar a declara că este de prisos partea cea mai fru-

moasă și cea mai de preț din om, ar fi una dintre cele mai mari absurdități. Prin urmare, dacă deliberează, deliberează în vederea acțiunii, căci orice deliberare este în vederea acțiunii și din pricina acțiunii.

CAPITOLUL XXVI

Despre cele ce se întâmplă

Dintre cele ce se întâmplă unele sunt în puterea noastră, altele nu sunt în puterea noastră. În puterea noastră sunt acelea pe care suntem liberi să le facem sau să nu le facem, adică toate acelea pe care le facem voluntar. Căci nu s-ar zice că acționăm voluntar dacă fapta nu ar fi în puterea noastră. Și, într-un cuvânt, sunt în puterea noastră acelea cărora le urmează blamul sau lauda și peste care există îndemn și lege. În sens propriu, sunt în puterea noastră toate cele sufletești și asupra cărora deliberăm. Iar deliberarea este pentru cele deopotrivă posibile. Iar deopotrivă posibil este lucrul pe care îl facem și contrariul lui. Alegerea unuia sau altuia o face mintea noastră. Ea este principiul acțiunii. Prin urmare, sunt în puterea noastră cele deopotrivă posibile, ca a te mișca și a nu te mișca, a porni și a nu porni, a dori cele ce nu sunt necesare și a nu le dori, a minți și a nu minți, a da și a nu da, a te bucura de ceea ce se cuvine, și, de asemenea, a nu te bucura de ceea ce nu se cuvine și câte sunt de felul acestora, care sunt faptele virtuții sau ale viciului. Față de acestea suntem liberi. Dintre cele deopotrivă posibile fac parte și artele. Este în puterea noastră de a învăța pe aceea pe care am voi-o sau de a nu o învăța.

Trebuie să se știe că alegerea a ceea ce este de făcut este în puterea noastră. De multe ori însă, fapta este împiedicată, potrivit unui mod oarecare al proniei dumnezeiești.

recunoscute de ei că nu sunt în puterea noastră. Și să spunem în modul următor:

Ei susțin că pricina tuturor celor care se întâmplă este sau Dumnezeu, sau necesitatea, sau soarta, sau natura, sau norocul, sau întâmplarea. Opera lui Dumnezeu este ființa și pronia; opera necesității este mișcarea celor care sunt totdeauna la fel; opera soartei este ceea ce se îndeplinește prin ea cu necesitate, căci și soarta este opera necesității; opera naturii este nașterea, creșterea, distrugerea, vegetalele și animalele; opera norocului, cele rare și neașteptate. Căci ei definesc și norocul ca o coincidență și un concurs a două cauze, care își au începutul în alegere, dar care au un alt rezultat decât cel natural. Spre exemplu: cineva, săpând o groapă, găsește o comoară. Nici cel care a pus comoara nu a pus-o astfel încât altul să o găsească, nici cel care a găsit-o n-a săpat astfel încât să găsească comoara; ci unul, ca să o dezgroape când va voi, iar celălalt, ca să sape groapa. Dar s-a întâmplat altceva decât ceea ce intenționau amândoi. Opera întâmplării sunt cele ce se întâmplă celor neînsuflețite și iraționale în chip nefiresc și atehnic. Astfel spun ei.

În care dintre acestea deci să clasăm acțiunile omenești, dacă omul nu este cauza și principiul acțiunii? Căci nu este cu cale să atribuim lui Dumnezeu acțiunile rușinoase uneori și nedrepte; nici necesității, căci ele nu sunt întotdeauna la fel; nici soartei, căci ei spun că cele ale soartei fac parte dintre cele necesare, și nu dintre cele posibile; nici naturii, căci operele naturii sunt viețuitoarele și vegetalele; nici norocului, căci acțiunile oamenilor nu sunt rare și neașteptate; nici întâmplării, căci ei susțin că cele produse de întâmplare aparțin celor neînsuflețite sau iraționale. Rămâne deci ca însuși omul, care acționează și lucrează, să fie principiul faptelor sale și să aibă liberul arbitru. Mai mult. Dacă omul cu nici un chip nu este principiul acțiunii sale, este zadarnic să aibă facultatea de a delibera. Căci la ce îi va folosi deliberarea, dacă nu este deloc stăpânul acțiunii sale? Orice deliberare se face în vederea acțiunii. Iar a declara că este de prisos partea cea mai fru-

moasă și cea mai de preț din om, ar fi una dintre cele mai mari absurdități. Prin urmare, dacă deliberează, deliberează în vederea acțiunii, căci orice deliberare este în vederea acțiunii și din pricina acțiunii.

CAPITOLUL XXVI

Despre cele ce se întâmplă

Dintre cele ce se întâmplă unele sunt în puterea noastră, altele nu sunt în puterea noastră. În puterea noastră sunt acelea pe care suntem liberi să le facem sau să nu le facem, adică toate acelea pe care le facem voluntar. Căci nu s-ar zice că acționăm voluntar dacă fapta nu ar fi în puterea noastră. Și, într-un cuvânt, sunt în puterea noastră acelea cărora le urmează blamul sau lauda și peste care există îndemn și lege. În sens propriu, sunt în puterea noastră toate cele sufletești și asupra cărora deliberăm. Iar deliberarea este pentru cele deopotrivă posibile. Iar deopotrivă posibil este lucrul pe care îl facem și contrariul lui. Alegerea unuia sau altuia o face mintea noastră. Ea este principiul acțiunii. Prin urmare, sunt în puterea noastră cele deopotrivă posibile, ca a te mișca și a nu te mișca, a porni și a nu porni, a dori cele ce nu sunt necesare și a nu le dori, a minți și a nu minți, a da și a nu da, a te bucura de ceea ce se cuvine, și, de asemenea, a nu te bucura de ceea ce nu se cuvine și câte sunt de felul acestora, care sunt faptele virtuții sau ale viciului. Față de acestea suntem liberi. Dintre cele deopotrivă posibile fac parte și artele. Este în puterea noastră de a învăța pe aceea pe care am voi-o sau de a nu o învăța.

Trebuie să se știe că alegerea a ceea ce este de făcut este în puterea noastră. De multe ori însă, fapta este împiedicată, potrivit unui mod oarecare al proniei dumnezeiești.

CAPITOLUL XXVII

Pentru care motiv am fost făcuţi cu voinţă liberă?

Prin urmare, noi spunem că liberul arbitru însoţeşte în chip nemijlocit raţiunea şi că prefacerea, şi schimbarea, este înnăscută în cele ce se nasc. (Tot ceea ce este născut este schimbător, deoarece este necesar să fie schimbătoare acelea a căror naştere a început prin schimbare. Iar schimbarea este a fi adus de la neexistenţă la existenţă şi a deveni altceva dintr-o materie dată). Cele neînsufleţite şi cele iraţionale se schimbă prin modificările corporale pomenite mai sus; cele raţionale, prin alegere. Facultatea de a raţiona are o parte teoretică şi alta practică. Partea teoretică înţelege existenţele aşa cum sunt. Partea practică deliberează şi hotărăşte măsura dreaptă a lucrurilor care se săvârşesc. Partea teoretică se numeşte raţiune pură, iar cea practică, raţiune practică. Şi iarăşi, partea teoretică se numeşte înţelepciune, iar cea practică, prudenţă. Tot cel care deliberează, deliberează pentru că are în stăpânirea sa alegerea celor care trebuie făcute, cu scopul de a alege ceea ce s-a judecat ca preferabil prin deliberare şi, alegându-l, să-l facă. Iar dacă este aşa, urmează că liberul arbitru subzistă cu necesitate raţiunii. Astfel, sau nu va fi omul raţional, sau, dacă este raţional, va fi stăpânul faptelor şi înzestrat cu liberul arbitru. Pentru acest motiv cele iraţionale nu au liberul arbitru, căci ele mai mult sunt conduse de natură decât o conduc. Pentru acest motiv nici nu se opun dorinţei naturale, ci, îndată ce doresc ceva, se mişcă spre faptă. Omul însă, fiind raţional, mai mult conduce firea decât este condus de ea. Pentru aceea când doreşte, dacă ar voi, are putere să-şi înfrâneze dorinţa sau să-i urmeze. Din pricina acestor consideraţii, cele iraţionale nu sunt nici lăudate, nici blamate; omul însă este şi lăudat, şi blamat.

Trebuie să se ştie că îngerii, fiind fiinţe raţionale, sunt înzestraţi cu liberul arbitru. Şi, pentru că sunt creaţi, sunt şi schimbători. Acest lucru l-a arătat diavolul. El a fost creat bun

de Creator, dar, în virtutea liberului arbitru, el și cu puterile care au apostaziat împreună cu el, adică demonii, a ajuns descoperitorul răutății, în timp ce celelalte cete ale îngerilor au persistat în bine.

CAPITOLUL XXVIII

Despre cele ce nu sunt în puterea noastră

Dintre cele ce nu sunt în puterea nostră unele au principiile sau cauzele în cele ce sunt în puterea noastră, adică răsplata faptelor noastre în veacul de acum și în cel ce va să fie, iar toate celelalte depind de sfatul dumnezeiesc. Facerea tuturor lucrurilor își are originea în Dumnezeu; distrugerea însă a fost introdusă din pricina răutății noastre spre pedeapsă și folos. "Dumnezeu nu a făcut moartea și nici nu se bucură de pierderea celor vii"[124]. Moartea a fost introdusă mai degrabă prin om, adică prin călcarea lui Adam[125]; la fel și cu celelalte pedepse. Toate celelalte însă trebuie atribuite lui Dumnezeu. Facerea noastră o datorăm puterii Lui creatoare; menținerea noastră, puterii Lui de conservare; conducerea și mântuirea, puterii Lui proniatoare; desfătarea veșnică de cele bune, bunătății Lui față de aceia care păzesc starea naturală în care am fost creați.

Dar pentru că unii tăgăduiesc pronia, să spunem puține cuvinte despre pronie.

CAPITOLUL XXIX

Despre pronie

Pronia este grija pe care o are Dumnezeu de existențe. Și iarăși: Pronia este voința lui Dumnezeu, în virtutea căreia toate existențele primesc conducerea potrivită. Dar dacă pro-

124. *Cartea înțelepciunii lui Solomon*, 1, 13.
125. *Romani*, 5, 12.

nia este voința lui Dumnezeu, este necesar ca, potrivit dreptei rațiuni, toate câte se fac prin pronie să fie făcute în chipul cel mai bun și cel mai vrednic de Dumnezeu, în așa fel încât nu poate să se facă ceva mai bun. Este necesar ca același să fie și creator al existențelor, și proniator. Căci nu este nici potrivit, nici logic, ca altul să fie creatorul existențelor, și altul proniatorul. Dacă ar fi așa, ar urma negreșit ca amândoi să fie imperfecți: unul în a crea, altul în a purta de grijă. Prin urmare, Dumnezeu este și creator, și proniator. Iar puterea Lui creatoare, conservatoare și proniatoare este voința Lui cea bună: "Toate câte a voit, Domnul a voit în cer și pe pământ"[126]. Voinței Lui nu i s-a împotrivit nimeni[127]. A voit să le facă pe toate, și s-au făcut; vrea ca lumea să se mențină, și se menține și se fac toate câte vrea.

Iar că Dumnezeu poartă de grijă, și că poartă bine de grijă, oricine o va putea vedea în chipul cel mai drept din următoarea argumentare. Singur Dumnezeu este prin fire bun și înțelept. Așadar, pentru că este bun, poartă de grijă, căci cel care nu poartă de grijă nu este bun. Căci oamenii și cele neraționale în chip firesc poartă de grijă de odraslele lor; iar cel care nu poartă de grijă este hulit. Apoi, pentru că Dumnezeu este înțelept, poartă de grijă de existențe în chipul cel mai bun.

Observând acestea, trebuie să admirăm toate operele proniei, pe toate să le lăudăm, pe toate să le primim fără de cercetare, chiar dacă multora li se par nedrepte. Aceasta, pentru motivul că pronia lui Dumnezeu este incognoscibilă și incomprehensibilă, iar gândurile și faptele noastre și cele viitoare sunt cunoscute numai Lui. Când spun "toate", înțeleg pe cele care nu sunt în puterea noastră; căci cele care sunt în puterea noastră nu sunt de domeniul proniei, ci al liberului nostru arbitru.

Unele dintre acelea care sunt de domeniul proniei sunt prin bunăvoință, altele, prin îngăduință. Prin bunăvoință, ace-

126. *Psalmi*, 134, 9-10.
127. *Romani*, 9, 19.

lea care fără discuție sunt bune; iar prin îngăduință, în diferite moduri[128], căci de multe ori îngăduie ca și dreptul să cadă în nenorociri spre a arăta altora virtutea ascunsă în el, după cum este cazul lui Iov[129]. Altă dată, îngăduie ca să se facă ceva absurd, ca, prin fapta absurdă în aparență, să se săvârșească ceva mare și minunat, după cum este mântuirea oamenilor prin cruce[130]. În alt chip, Dumnezeu îngăduie ca cel cuvios să sufere cele rele, ca să nu cadă din conștiința lui cea dreaptă, sau ca să nu alunece în mândrie din pricina puterii și a harului dat lui, cum a fost cazul cu Pavel[131]. Este părăsit cineva pentru o bucată de vreme pentru îndreptarea altuia, ca să capete învățătură ceilalți care privesc la starea lui, după cum s-a întâmplat cu Lazăr și cu bogatul[132]. Căci în chip natural ne căim când vedem pe unii că suferă. Este părăsit cineva pentru slava altuia sau pentru păcatele lui proprii sau ale părinților, după cum a fost orbul din naștere[133]spre slava Fiului Omului. Iarăși, se îngăduie ca cineva să sufere spre râvna altuia pentru ca, prin faptul că slava celui ce suferă se mărește, să se facă activă suferința în alții, în nădejdea slavei viitoare[134] și în dorința bunurilor ce au să fie[135], după cum este cazul cu mucenicii. Uneori se îngăduie să cadă cineva și într-o faptă rușinoasă spre îndreptarea unei alte patimi mai rele. Spre exemplu: dacă cineva se laudă cu virtuțile sau cu faptele lui, Dumnezeu îngăduie ca acesta să cadă în desfrânare, pentru ca, prin căderea sa, venind la conștiința propriei lui slăbiciuni, să se smerească și, apropiindu-se, să-și mărturisească Domnului păcatele.

128. Am completat lacuna din ediția MG, prin opera lui Nemesie, *Despre natura omului*, pe care Sfântul Ioan Damaschin o folosește, cf. MG, XL, col. 812 A.

129. *Iov*, 1, 12-22.

130. *I Corinteni*, 1, 18.

131. *II Corinteni*, 12, 7.

132. *Luca*, 16, 19-31.

133. *Ioan*, 9, 3.

134. *I Petru*, 5, 1.

135. *Evrei*, 10, 1.

Trebuie să se ştie că alegerea celor care trebuie făcute este în puterea noastră. Ducerea până la capăt a faptelor bune se îndeplineşte cu ajutorul lui Dumnezeu, Care, potrivit preştiinţei Sale, conlucrează cu cei care aleg binele cu dreaptă cunoştinţă. Ducerea până la capăt a faptelor rele însă se îndeplineşte prin părăsirea lui Dumnezeu, Care, iarăşi, potrivit preştiinţei Lui, îi părăseşte în chip drept[136].

Sunt două feluri de părăsiri: este o părăsire mântuitoare şi instructivă, şi altă părăsire complet deznădăjduitoare. Cea mântuitoare şi instructivă se face pentru îndreptarea, mântuirea şi slava celui care suferă, sau pentru râvna şi pilda altora, sau pentru slava lui Dumnezeu. Părăsirea completă însă este atunci când omul, cu toate că Dumnezeu a făcut totul pentru mântuirea sa, rămâne insensibil, nevindecat, dar mai degrabă nevindecabil, din pricina propriei lui hotărâri. Atunci se dă pierderii celei desăvârşite, ca Iuda[137]. Să se milostivească Dumnezeu de noi şi să ne ferească de asemenea părăsire!

Trebuie să se ştie că felurile proniei lui Dumnezeu sunt multe şi nu putem să le interpretăm cu cuvântul şi nici să le înţelegem cu mintea.

Trebuie să se ştie că toate întâmplările triste duc la mântuire pe cei care le primesc cu mulţumire şi ele sunt negreşit pricinuitoare de folos.

Trebuie să se ştie că Dumnezeu voieşte antecedent ca toţi să se mântuie[138] şi să dobândească împărăţia Lui. Căci nu ne-a plăsmuit ca să ne pedepsească, ci ca să participăm la bunătatea Lui, pentru că El este bun. Dar vrea să fie pedepsiţi cei care păcătuiesc, pentru că El este drept.

Aşadar, prima voinţă se numeşte antecedentă şi bunăvoinţă, căci El este cauza ei; cea de a doua se numeşte voinţă consecventă şi părăsire, căci îşi are cauza în noi. Şi aceasta din urmă este dublă: una mântuitoare şi instructivă spre mân-

136. Tradus prin corectarea textului ediţiei din MG, după ediţia din Verona, 1531, f. 57v.

137. *Matei*, 24, 24-25.

138. *I Timotei*, 2, 4.

tuire, alta deznădăjduitoare spre pedeapsă desăvârşită, după cum am spus. Aceasta cu privire la acelea care nu sunt în puterea noastră.

Dintre cele care sunt în puterea noastră, pe cele bune le voieşte antecedent şi le binevoieşte; pe cele rele însă, şi care în realitate sunt rele, nu le vrea nici antecedent, nici consecvent, ci le lasă pe seama liberului arbitru. Căci nu este nici raţional, nici virtute ceea ce se face cu forţa. Dumnezeu poartă de grijă întregii creaţii şi face bine prin întreaga creaţie şi ne instruieşte de multe ori chiar prin demoni, cum a fost cazul cu Iov[139] şi cu porcii[140].

CAPITOLUL XXX

Despre preştiinţă şi predestinare

Trebuie să se ştie că Dumnezeu ştie totul dinainte, dar nu le predestinează pe toate. Cunoaşte mai dinainte pe cele ce sunt în puterea noastră, dar nu le predestinează. El nu voieşte să se facă răul şi nici nu forţează virtutea. Prin urmare, predestinarea este opera poruncii preştiutoare a lui Dumnezeu. Predestinează pe cele ce nu sunt în puterea noastră, potrivit preştiinţei Lui. Căci de pe acum chiar, prin preştiinţa Lui, a judecat mai dinainte totul, potrivit bunătăţii şi dreptăţii Lui.

Trebuie să se ştie că virtutea a fost dată în natură de Dumnezeu şi El este principiul şi cauza a tot binele şi este cu neputinţă ca noi să voim sau să facem binele fără conlucrarea şi ajutorul Lui. În puterea noastră este sau a rămâne în virtute şi a urma lui Dumnezeu, Care ne cheamă spre aceasta, sau a ne îndepărta de virtute, adică de a fi în viciu şi de a urma diavolului, care ne cheamă spre aceasta fără să ne silească. Căci viciul nu este nimic altceva decât îndepărtarea virtuţii, după cum şi întunericul este îndepărtarea luminii. Dacă rămâ-

139. *Iov*, 1, 12.
140. *Matei*, 8, 30-32; *Marcu*, 5, 12-12; *Luca*, 8, 32-33.

nem în starea naturală, suntem în virtute; dacă ne abatem de la starea naturală, adică de la virtute, și venim la cea contra naturii, ajungem în viciu.

Pocăința este întoarcerea, prin asceză și osteneli, de la starea cea contra naturii la starea naturală și de la diavol la Dumnezeu.

Creatorul a făcut pe om ca bărbat, dându-i harul Lui dumnezeiesc și prin aceasta l-a pus în comuniune cu El. Din această cauză omul, ca stăpân, a dat în chip profetic nume viețuitoarelor, căci ele i-au fost date ca roabe[141]. Apoi, pentru că este rațional, gânditor și liber, potrivit chipului lui Dumnezeu, pe bună dreptate i s-a încredințat de Creatorul și Stăpânul obștesc al tuturora conducerea celor pământești.

Dar Dumnezeu, prin preștiința Sa, pentru că știa că omul va călca porunca și va fi supus stricăciunii, a făcut din el femeia, ajutor lui, asemenea lui[142]. Femeia este ajutor pentru a menține, după călcarea poruncii, prin nașterea de copii, neamul omenesc. Căci creația primară se numește facere (γένεσις), și nu naștere (γέννησις). Creația este facerea primară săvârșită de Dumnezeu; nașterea însă este succesiunea unuia din altul, ca o consecință a condamnării la moarte din cauza călcării poruncii.

Dumnezeu l-a pus pe Adam în paradis, care era atât spiritual, cât și sensibil. În cel sensibil sălășluia cu trupul pe pământ, dar cu sufletul trăia împreună cu îngerii, cultivând gânduri dumnezeiești și hrănindu-se cu ele. Era gol din pricina simplității sale și a vieții lui naturale; se urca numai către Creator, prin intermediul făpturilor, bucurându-se și veselindu-se de contemplarea Lui.

Pentru că Dumnezeu a împodobit pe om în chip natural cu voință liberă, i-a dat poruncă să nu mănânce din pomul cunoștinței[143] Dar despre pom am vorbit după puterea noas-

141. *Facere*, 2, 19-20.
142. *Facere*, 2, 18, 21-23.
143. *Facere*, 2, 17.

tră destul în capitolul despre paradis[144]. Dumnezeu i-a dat această poruncă făgăduindu-i că, dacă va păzi vrednicia sufletului, dând victorie raţiunii, cunoscând pe Creator şi păzind porunca Lui, va participa la fericirea veşnică, va trăi în veci, ajungând mai presus de moarte. Dar, dacă va supune sufletul corpului, dacă va prefera plăcerile corpului, neţinând seamă de vrednicia lui, asemănându-se animalelor neînţelegătoare[145], scuturând jugul Creatorului şi neglijând porunca Lui dumnezeiască, va fi responsabil de moarte şi va fi supus stricăciunii şi ostenelii, ducând o viaţă nenorocită. Căci nu era folositor ca omul să dobândească nemurirea fără să fie încă ispitit şi încercat, ca să nu cadă în mândria şi condamnarea diavolului[146]. Diavolul, din pricina nemuririi sale, după căderea lui de bunăvoie, s-a fixat în rău în chip neschimbat şi fără posibilitate de pocăinţă. După cum, iarăşi, şi îngerii, după alegerea de bunăvoie a virtuţii, s-au stabilit, prin har, în chip neschimbat în bine.

Prin urmare, trebuia ca omul să fie încercat mai întâi, căci un bărbat neispitit şi neîncercat nu este vrednic de nimic. Şi în încercare să se desăvârşească prin păzirea poruncii, ca astfel să primească nemurirea drept răsplată a virtuţii. Căci omul, fiind la mijloc între Dumnezeu şi materie, prin păzirea poruncii, după ce se elibera de legătura firească cu existenţele, avea să se fixeze în chip nestrămutat în bine, unindu-se cu Dumnezeu potrivit unei stări sufleteşti speciale. Prin călcarea poruncii însă, îndreptându-se mai mult spre materie şi smulgându-şi spiritul său de la cauza lui, adică de la Dumnezeu, şi-a împropriat coruptibilitatea, a ajuns pasibil în loc de impasibil, muritor în loc de nemuritor, are nevoie de legături trupeşti şi de naştere seminală, s-a lipit, prin dragostea de viaţă, de plăceri, ca şi când ele ar fi elementele constitutive

144. Capitolul XI, cartea a II-a.
145. *Psalmi*, 48, 13.
146. *I Timotei*, 3, 6.

vieții, și urăște fără nici o teamă pe cei care se sârguiesc să-l lipsească de ele și a schimbat dragostea de Dumnezeu în dragoste față de materie, iar mânia contra adevăratului dușman al mântuirii a prefăcut-o în mânie față de ceilalți oameni. Așadar, prin invidia diavolului, omul a fost biruit. Căci diavolul invidios și urâtor de bine nu suferea, el, care a căzut din pricina mândriei, să dobândim cele de sus. Pentru aceea mincinosul momește pe nefericitul Adam cu nădejdea dumnezeirii și, după ce îl urcă la aceeași înălțime a mândriei, îl pogoară spre aceeași prăpastie a căderii.

CARTEA A TREIA

CAPITOLUL I

Despre dumnezeiasca întrupare, despre purtarea de grijă de noi și despre mântuirea noastră

Cel îndurat, Cel care a dat existența și care a dăruit o existență fericită n-a trecut cu vederea pe omul care a fost amăgit prin acest atac al diavolului, începătorul răutății, n-a trecut cu vederea pe omul care n-a păzit porunca Creatorului, care a fost lipsit de har, care s-a dezbrăcat de curajul pe care îl avea față de Dumnezeu, care s-a acoperit cu asprimea vieții pline de dureri – căci aceasta simbolizează frunzele de smochin[1] –, care s-a îmbrăcat cu murirea, adică cu mortabilitatea și grosimea corpului – căci aceasta simbolizează îmbrăcarea cu piei[2] –, care a fost izgonit din paradis[3], potrivit dreptei judecăți a lui Dumnezeu, care a fost condamnat la moarte și supus stricăciunii. Nu. Dumnezeu nu l-a trecut cu vederea, ci mai întâi l-a povățuit în multe chipuri, chemându-l să se pocăiască prin suspin și cutremur, prin potopul cu apă, prin distrugerea întregului neam omenesc aproape[4], prin amestecul și împărțirea limbilor[5], prin supravegherea îngerilor[6], prin incendierea orașelor[7], prin aparițiile tipice dumnezeiești, prin războaie, prin biruințe, prin înfrângeri, prin semne și minuni, prin diferite puteri, prin lege, prin profeți. Prin toate acestea se căuta să se distrugă păcatul, care se răspândise în multe feluri, care

1. *Facere*, 3, 7.
2. *Facere*, 3, 21.
3. *Facere*, 3, 23-24.
4. *Facere*, 6, 13.
5. *Facere*, 11, 7.
6. *Facere*, 18, 1-33; 19, 1-22.
7. *Facere*, 19, 24-25.

subjugase pe om şi care îngrămădise în viaţă toată răutatea, şi să readucă pe om la o existenţă fericită. Dar, pentru că prin păcat a intrat moartea în lume[8], ca o fiară sălbatică şi neîmblânzită, distrugând viaţa omenească, trebuia ca Cel care avea să aducă mântuirea să fie fără de păcat, să nu fie supus prin păcat morţii, ci, chiar prin El să fie întărită şi înnoită firea, să fie povăţuită prin fapte, să fie învăţată pe calea virtuţii, care depărtează de la stricăciune şi conduce spre viaţa veşnică. În sfârşit, Dumnezeu arată noianul cel mare al dragostei pe care o are pentru om. Căci însuşi Creatorul şi Domnul primeşte să lupte pentru creatura Lui şi se face învăţător cu fapta. Şi pentru că duşmanul amăgeşte pe om cu nădejdea Dumnezeirii[9], acum el este amăgit, căci Domnul s-a îmbrăcat cu haina trupului şi arată în acelaşi timp bunătatea, înţelepciunea, dreptatea şi puterea lui Dumnezeu. Bunătatea, pentru că n-a trecut cu vederea slăbiciunea fãpturii Lui, ci s-a îndurat de cel căzut şi i-a întins mâna. Dreptatea, pentru că omul fiind biruit, nu îngăduie ca altcineva decât omul să învingă pe tiran şi nici nu răpeşte cu forţa pe om de la moarte, ci pe acela pe care altădată moartea îl subjugase prin păcat, pe acesta Cel bun şi Cel drept l-a făcut iarăşi biruitor şi a mântuit pe cel asemenea prin Unul asemenea, lucru ce părea cu neputinţă. Înţelepciunea, pentru că a găsit dezlegarea cea mai potrivită acestui lucru imposibil. Căci prin bunăvoinţa lui Dumnezeu şi a Tatălui, Fiul Unul născut şi Cuvântul lui Dumnezeu, Cel care este în sânul lui Dumnezeu şi al Tatălui[10], Cel deofiinţă cu Tatăl şi cu Sfântul Duh, Cel mai înainte de veci, Cel fără de început, Cel care era dintru început şi era cu Dumnezeu şi cu Tatăl şi era Dumnezeu[11] şi există în chipul lui Dumnezeu[12], se pogoară aplecând cerurile, adică smerindu-se fără să smerească înălţimea Lui cea nesmerită, se pogoară spre robii Lui printr-o pogorâre

8. *Romani*, 5, 12.
9. *Facere*, 3, 5.
10. *Ioan*, 1, 18.
11. *Ioan*, 1, 1-2.
12. *Filipeni*, 2, 6.

inexprimabilă și incomprehensibilă. Căci aceasta înseamnă pogorârea. Și, fiind Dumnezeu desăvârșit, se face om desăvârșit și săvârșește cea mai mare noutate din toate noutățile, singurul lucru nou sub soare[13], prin care se arată puterea infinită a lui Dumnezeu. Căci ce poate fi mai mare decât ca Dumnezeu să se facă om? Și Cuvântul s-a făcut fără schimbare trup[14] din Duhul cel Sfânt și din Maria sfânta, pururea Fecioară Născătoarea de Dumnezeu. Și singurul Iubitor de oameni se face mijlocitor între om și Dumnezeu[15], fiind zămislit în preacuratul pântece al Fecioarei, nu din voință sau din poftă sau din legătură bărbătească[16] sau din naștere voluptuoasă, ci de la Duhul Sfânt și în chipul celei dintâi faceri a lui Adam. Și se face supus Tatălui, prin luarea firii noastre, vindecând neascultarea noastră și făcându-ni-se pildă de ascultare, în afară de care nu este cu putință să dobândim mântuirea.

CAPITOLUL II

Despre modul zămislirii Cuvântului și al întrupării Lui dumnezeiești

Îngerul Domnului a fost trimis la Sfânta Fecioară, care se trage din seminția lui David[17]: "Căci este evident că Domnul nostru a răsărit din Iuda, din care seminție nimeni nu s-a apropiat de altar"[18], după cum a spus dumnezeiescul Apostol. Despre aceasta vom vorbi mai precis mai pe urmă. Acesteia binevestindu-i, îngerul i-a zis: "Bucură-te, cea plină de dar, Domnul este cu tine"[19]. Ea s-a înspăimântat din pricina cuvân-

13. *Ecclesiast*, 1, 9-10.
14. *Ioan*, 1, 14.
15. *I Timotei*, 2, 5.
16. *Ioan*, 1, 13.
17. *Matei*, 1, 16; *Luca*, 1, 27.
18. *Evrei*, 7, 14, 13.
19. *Luca*, 1, 28.

tului, iar îngerul a zis către ea: "Nu te teme, Marie, căci ai găsit har la Domnul și vei naște Fiu și Îi vei pune numele Iisus"[20]. "Căci El va mântui pe poporul Lui de păcatele sale"[21]. Pentru aceea cuvântul Iisus se tălmăcește "Mântuitor". Iar ea nedumerindu-se, a zis: "Cum va fi mie aceasta, pentru că eu nu cunosc bărbat?"[22]. Iarăși zice îngerul către ea: "Duhul cel Sfânt Se va pogorî peste tine și puterea Celui preaînalt te va umbri. Pentru aceea și Sfântul născut din tine se va numi Fiul lui Dumnezeu"[23]. Iar ea a zis către el: "Iată roaba Domnului, fie mie după cuvântul tău"[24].

Deci, după asentimentul Sfintei Fecioare, Duhul cel Sfânt s-a pogorât peste ea potrivit cuvântului Domnului, pe care l-a spus îngerul, curățind-o și dându-i în același timp și puterea de a primi Dumnezeirea Cuvântului și puterea de a naște. Atunci a umbrit-o înțelepciunea enipostatică și puterea preaînaltului Dumnezeu, adică Fiul lui Dumnezeu, Cel de o ființă cu Tatăl, ca o sămânță dumnezeiască, și și-a alcătuit Luiși, din sângiurile ei sfinte și preacurate, trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, pârga frământăturii noastre. Nu și-a alcătuit corpul pe cale seminală, ci pe cale suprafirească, prin Duhul Sfânt. Nu și-a alcătuit forma trupului treptat prin adăugiri, ci a fost desăvârșit dintr-o dată. Însuși Cuvântul lui Dumnezeu s-a făcut ipostasă trupului. Căci Cuvântul dumnezeiesc nu s-a unit cu un trup care exista aparte mai dinainte, ci, locuind în pântecele Sfintei Fecioare, și-a construit, fără ca să fie circumscris în ipostasa Lui, din sângiurile curate ale pururea Fecioarei, trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, luând pârga frământăturii omenești, și însuși Cuvântul s-a făcut ipostasa trupului. În chipul acesta este simultan și trup: trup al Cuvântului lui Dumnezeu și trup însuflețit, rațional și cugetător. Pentru aceea nu vorbim de om îndumnezeit, ci de Dumnezeu

20. *Luca*, 1, 30-31.
21. *Matei*, 1, 21.
22. *Luca*, 1, 34.
23. *Luca*, 1, 35.
24. *Luca*, 1, 38.

întrupat. Căci fiind prin fire Dumnezeu desăvârşit, Acelaşi s-a făcut prin fire om desăvârşit. Nu şi-a schimbat firea, nici nu avem o iluzie de întrupare, ci s-a unit după ipostasă în chip neamestecat, neschimbat şi neîmpărţit cu trup însufleţit, raţional şi cugetător, care are în el însuşi existenţa, pe care l-a luat din Sfânta Fecioară, fără să se schimbe firea Dumnezeirii Lui în fiinţa trupului, şi fără să se schimbe fiinţa trupului în firea Dumnezeirii Lui, şi fără să rezulte o singură fire compusă din firea Lui dumnezeiască şi din firea omenească pe care a luat-o.

CAPITOLUL III

Despre cele două firi, contra monofiziţilor

Firile s-au unit unele cu altele fără să se schimbe şi fără să se prefacă. Firea dumnezeiască nu s-a îndepărtat de simplitatea ei proprie, iar firea omenească nici nu s-a schimbat în firea Dumnezeirii, nici n-a devenit inexistentă şi nici din cele două firi nu s-a făcut o singură fire compusă. Firea compusă nu poate să fie deofiinţă cu nici una dintre cele două firi din care a fost compusă, deoarece din naturi deosebite rezultă ceva deosebit. Spre exemplu: corpul este compus din cele patru elemente, dar nu se spune că este deofiinţă cu focul, nici nu se numeşte foc, nici aer, nici apă, nici pământ şi nici nu este deofiinţă cu vreunul dintre acestea. Dar dacă, după cum spun ereticii, Hristos ar fi fost după unire dintr-o singură fire compusă, atunci s-a schimbat dintr-o fire simplă într-o fire compusă şi, în realitate, El nu mai este deofiinţă nici cu firea simplă a Tatălui, nici cu aceea a mamei. O astfel de fire nu este compusă din Dumnezeire şi omenire, nici nu este în Dumnezeire şi omenire şi nu va putea fi numit nici Dumnezeu, nici om, ci numai Hristos. Iar cuvântul Hristos nu va fi numele ipostasei, ci, după cum gândesc ei, al unei singure firi.

Dar noi învăţăm că Hristos nu este dintr-o fire compusă, nici că a rezultat ceva deosebit din naturi deosebite, după

cum rezultă omul din suflet și corp, sau după cum corpul rezultă din cele patru elemente și din cele deosebite, aceleași. Mărturisim că Hristos este din Dumnezeire și omenire, Același este și se numește Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit[25], din două și în două firi. Cuvântul Hristos spunem că este numele ipostasei; acest cuvânt nu indică numai o singură natură, pe cea omenească sau pe cea dumnezeiască, ci arată că este din două naturi. Căci El însuși s-a uns pe Sine: a uns ca Dumnezeu corpul cu Dumnezeirea Lui, iar ca om a fost uns; căci El este și Dumnezeu, și om. Dumnezeirea e ungerea umanității. Căci dacă Hristos ar fi dintr-o singură fire compusă, și dacă este deoființă cu Tatăl, atunci va fi și Tatăl compus și deoființă cu trupul, lucru absurd și plin de toată blasfemia.

Cum va fi cu putință ca o fire să primească deosebiri substanțiale contrare? Cum este cu putință ca aceeași fire să fie în același timp zidită și nezidită, muritoare și nemuritoare, circumscrisă și necircumscrisă?

Dacă ei susțin că Hristos are o singură fire, vor spune că ea este simplă, și prin aceasta vor mărturisi sau că El este numai Dumnezeu, și vor introduce o iluzie de întrupare, și nu întrupare, sau că este numai om, după cum susține Nestorie[26]. Unde mai este atunci adevărul că este desăvârșit în Dumnezeire și desăvârșit în omenire? Și când vor putea ei susține că Hristos are două firi, dacă ei spun că, după unire, El are o singură fire compusă? Este evident fiecăruia, însă, că Hristos înainte de unire are o singură fire.

Ceea ce face ca ereticii să rătăcească este faptul că ei identifică noțiunea de fire și ipostasă. Când spunem că oamenii au o singură fire, trebuie să se știe că nu spunem aceasta referindu-ne la definiția sufletului și a corpului, căci este cu neputință să spunem că sufletul și corpul comparate unul cu

25. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 63r.

26. Nestorie, patriarh al Constantinopolului de la 428-431, a ajuns reprezentantul ereziei care îi poartă numele. Despre Nestorie să se vadă D. Fecioru, *op. cit.*, nota 5, p. 172.

altul sunt de o fire. Dar pentru că ipostasele oamenilor sunt foarte multe, toți primesc aceeași definiție a firii, căci toți sunt compuși din suflet și corp, toți participă la firea sufletului și posedă ființa corpului și o specie comună. Spunem o singură fire a ipostaselor celor multe și diferite. Cu toate acestea, fiecare ipostasă are două firi, este compusă din două firi, adică din suflet și corp.

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, nu se poate admite o specie comună. Căci nici nu a fost, nici nu este, nici nu va fi cândva un alt Hristos din Dumnezeire și omenire, în Dumnezeire și omenire, Același, și Dumnezeu desăvârșit, și om desăvârșit. Prin urmare, nu se poate vorbi cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos de o singură fire compusă din Dumnezeire și omenire, după cum se poate vorbi cu privire la individ (om) de o singură fire compusă din trup și suflet. Aici este un individ; Hristos însă nu este un individ și nici nu există specia Hristos, după cum există specia om. Pentru aceea spunem că unirea s-a făcut din două firi desăvârșite, din cea omenească și cea dumnezeiască; ele nu s-au amestecat, nici nu s-au confundat, nici nu s-au combinat, după cum au zis urgisitul de Dumnezeu Dioscur[27], Eutihie[28] și Sever[29] și ceata lor blestemată; și nici nu s-au unit printr-o unire personală sau morală sau printr-o unire de demnitate sau de voință sau de cinste sau de nume sau de bunăvoință, după cum au spus urâtorul de Dumnezeu Nestorie, Diodor[30], Teodor al Mopsues-

27. Dioscur, patriarhul Alexandriei de la 444-451, a fost unul dintre cei mai înverșunați apărători ai lui Eutihie († după 451).

28. Eutihie, arhimandritul unei mari mânăstiri de lângă Contantinopol, mort după 451, a fost scânteia care a dezlănțuit monofizitismul. Punctele sale doctrinale se reduceau la următoarele două: a) Hristos nu este deoființă cu noi; b) după unire n-a avut decât o singură fire.

29. Sever, episcopul monofizit al Antiohiei, mort în 538, a fost cel mai subtil și cel mai bun teolog monofizit. Combate cu înverșunare hotărârile Sinodului de la Calcedon (451), susținând că doctrina sa este identică cu doctrina Sfântului Chiril al Alexandriei († 444).

30. Diodor, episcopul Tarsului, mort înainte de 378, a fost întemeietorul Școlii exegetice din Antiohia. Din pricina doctrinei sale hristologice poate fi socotit, după cum spune Sfântul Chiril al Alexandriei, drept izvorul ereziei nestoriene.

tiei[31] și adunarea lor cea diavolească; ci, prin unire, adică după ipostasă, fără schimbare, fără confundare, fără prefacere, fără împărțire și fără depărtare. Mărturisim o singură ipostasă în două firi desăvârșite a Fiului lui Dumnezeu întrupat. Afirmăm că Dumnezeirea și omenirea au aceeași ipostasă și mărturisim că după unire se păstrează în El cele două firi. Nu așezăm pe fiecare dintre firi deosebit, separat, ci unite una cu alta într-o singură ipostasă compusă. Spunem că unirea este substanțială, adică reală, și nu imaginară. Iar, când spunem substanțială, nu înțelegem că cele două firi au dat naștere unei firi compuse, ci că sunt unite una cu alta în chip real într-o singură ipostasă compusă a Fiului lui Dumnezeu și stabilim că se păstrează deosebirea lor substanțială. Ceea ce este creat a rămas creat, iar ceea ce este necreat a rămas necreat; ceea ce este muritor a rămas muritor, iar ceea ce este nemuritor a rămas nemuritor; ceea ce este circumscris a rămas circumscris, iar ceea ce este necircumscris a rămas necircumscris; ceea ce este văzut a rămas văzut, iar ceea ce este nevăzut a rămas nevăzut. Unul strălucește prin minuni, iar celălalt s-a supus ocărilor.

Cuvântul își impropriază cele omenești – căci ale Lui sunt toate cele ale sfântului Lui trup –, împărtășește corpului cele ale Lui proprii, potrivit modului comunicării însușirilor, din cauza întrepătrunderii reciproce a părților și a unirii după ipostasă și pentru că a fost unul și același Cel care a lucrat atât pe cele dumnezeiești, cât și pe cele omenești în fiecare din cele două forme cu tovărășia celeilalte. Pentru aceea se zice că s-a răstignit Domnul slavei[32], deși firea Lui dumnezeiască nu a pătimit. Tot astfel se mărturisește că Fiul Omului era în cer înainte de patimă, după cum însuși Domnul a spus[33]. Unul și același a fost Domnul slavei, Care a fost prin fire și cu adevărat Fiul Omului, adică om. Cunoaștem că atât

31. Teodor, episcopul Mopsuestiei, a trăit între 350 și 428. Despre Teodor să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 3, p. 184.
32. *I Corinteni*, 2, 8.
33. *Ioan*, 1, 13.

minunile, cât și patimile sunt ale Lui, deși Același, cu altă natură făcea minunile, și cu alta suferea patimile. Aceasta pentru motivul că știm că, după cum se păstrează unitatea ipostasei Lui, tot astfel se păstrează și deosebirea substanțială a firilor. Și cum s-ar păstra deosebirea dacă nu s-ar păstra cele care se deosebesc unele de altele? Iar deosebirea este ceea ce face ca lucrurile să se deosebească între ele. Așadar, în ce privește modul prin care se deosebesc firile lui Hristos una de alta, adică cu privire la ființă, spunem că El se unește cu extremitățile: în virtutea Dumnezeirii Sale se unește cu Tatăl și cu Duhul; iar în virtutea omenirii Sale se unește cu Maica Sa și cu toți oamenii. Dar cu privire la modul prin care sunt unite firile Lui, spunem că se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica Sa și de ceilalți oameni. Firile se unesc în ipostasa Lui și au o ipostasă compusă, în virtutea căreia se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica Sa și de noi.

CAPITOLUL IV

Despre modul comunicării însușirilor

Am spus în repetate rânduri că altceva este ființa, și altceva este ipostasa, și că ființa indică specia comună și cuprinzătoare a ipostaselor de aceeași specie, spre exemplu: Dumnezeu, omul, iar ipostasa arată individul (persoana), adică Tatăl, Fiul, Sfântul Duh, Petru, Pavel. Așadar, trebuie să se știe că numele de Dumnezeire și omenire indică ființele sau firile; iar numele de Dumnezeu și om se referă și la fire, ca atunci când spunem că Dumnezeu este ființă incomprehensibilă și că Dumnezeu este unul; se spune însă și despre ipostase, când cel particular primește numele celui general, ca atunci când Scriptura zice: "Pentru aceea Te-a uns, Dumnezeule, Dumnezeul Tău"[34]. Căci, iată, a arătat pe Tatăl și pe Fiul. Sau atunci

34. *Psalmi*, 44, 9.

când spune: "Era un om în țara Avsitidi"[35], căci a arătat numai pe Iov.

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că știm că are două firi și o singură ipostasă compusă din cele două, când avem în vedere firile, le numim Dumnezeire și omenire; dar când avem în vedere ipostasa compusă din firi, Îl numim când după amândouă firile: Hristos, Dumnezeu și om în același timp, Dumnezeu întrupat; când după una din părți: Dumnezeu numai, Fiu al lui Dumnezeu, om numai, Fiu al Omului; când numai după cele înalte și când numai după cele smerite. Căci Unul este cel care este deopotrivă și acela, și acesta; unul existând fără vreo pricină totdeauna din Tatăl, iar altul făcându-se mai pe urmă pentru iubirea de oameni.

Când vorbim despre Dumnezeirea Lui, nu-I acordăm Dumnezeirii însușirile firii omenești, căci nu spunem că Dumnezeirea este pasibilă sau creată. De asemenea, nici nu atribuim trupului Lui, adică omenirii Lui, însușirile Dumnezeirii, căci nu spunem că trupul, adică omenirea, este necreat. Când este însă vorba de ipostasă, fie că o numim după cele două firi, fie că o numim după una din părți, îi atribuim însușirile celor două firi. Căci Hristos – și acest nume cuprinde amândouă firile – se numește și Dumnezeu și om, și creat și necreat, și pasibil și impasibil. Când este însă numit după una din părți, Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu, primește însușirile firii cu care s-a unit, adică ale trupului, și este numit Dumnezeu pasibil, Domnul slavei răstignit[36], nu atât ca Dumnezeu, ci atât că același este și om. Și când este numit om și Fiu al Omului, primește însușirile și măririle firii dumnezeiești: fiu înainte de veci, om fără de început, nu atât ca om și fiu, ci în atât ca Dumnezeu, Care există înainte de veci și Care s-a făcut în vremurile din urmă fiu. Acesta este modul comunicării însușirilor, anume că fiecare fire dă celeilalte propriile ei însușiri în virtutea identității ipostasei și întrepătrunderii reciproce. Potri-

35. *Iov*, 1, 1.
36. *I Corinteni*, 2, 8.

vit acesteia putem spune despre Hristos: "Acesta este Dumnezeul nostru, Care s-a arătat pe pământ și cu oamenii a petrecut"[37], precum și: Omul acesta este necreat, impasibil și necircumscris.

CAPITOLUL V

Despre numărul firilor

După cum cu privire la Dumnezeire mărturisim o singură fire, și după cum spunem că sunt în realitate trei ipostase și afirmăm că toate însușirile naturale și substanțiale sunt simple, cunoscând deosebirea ipostaselor numai în cele trei însușiri, anume în necauzat și părintesc, în cauzat și fiesc, în cauzat și purces, și cunoaștem că ipostasele sunt nedespărțite și nedespreunate unele de altele, unite și întrepătrunse fără confundare – ele sunt unite, dar nu se confundă, căci sunt trei, chiar dacă sunt unite, căci sunt despărțite, dar fără să se despreuneze. Și, chiar dacă fiecare există în sine, adică este o ipostasă desăvârșită și are o însușire proprie, adică un mod deosebit de existență, totuși sunt unite prin ființă și prin însușirile naturale și prin aceea că nu se despart și nici nu se depărtează de ipostasa părintească; pentru aceea este și se numește un singur Dumnezeu –, tot astfel și cu privire la dumnezeiasca și inexprimabila întrupare, care depășește orice minte și orice înțelegere, a unicului Dumnezeu Cuvântul al Sfintei Treimi, Domnul nostru Iisus Hristos, mărturisim două naturi, cea dumnezeiască și cea omenească, care s-au legat reciproc și s-au unit după ipostasă, formând din cele două firi o singură ipostasă compusă. Spunem că se păstrează cele două firi și după unire în singura ipostasă compusă, adică în singurul Hristos, și că, atât ele, cât și însușirile lor naturale, există în realitate: unite fără să se confunde, despărțite fără să se despartă și numărate. Și, după cum cele trei ipostase ale

37. *Baruh*, 3, 36, 38.

Sfintei Treimi sunt unite fără confundare și se despart fără să se despartă și se numără – iar numărul nu produce în ele împărțire sau separare sau înstrăinare și tăiere, căci cunoaștem un singur Dumnezeu: pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh –, în același chip și firile lui Hristos, chiar dacă sunt unite, sunt unite fără să se amestece. Și chiar dacă se întrepătrund, totuși nu primesc schimbarea sau prefacerea uneia în alta. Fiecare fire își păstrează neschimbată însușirea ei naturală. Pentru aceea se și numără, iar numărul nu introduce împărțire. Căci unul este Hristos, desăvârșit în Dumnezeire și omenire. Numărul nu este cauza naturală a împărțirii sau a unirii, ci arată cantitatea celor numărate, fie că sunt unite, fie că sunt despărțite. Unite în sensul în care spunem că acest zid are 50 de pietre; despărțite în sensul în care spunem că în câmpia aceasta se găsesc 50 de pietre. Sau un alt exemplu: sunt unite în sensul în care în cărbune sunt două naturi, adică foc și lemn; despărțite în sensul că alta este natura focului, și alta natura lemnului. Altul este motivul care le unește și le desparte, și nu numărul. Așadar, după cum este cu neputință să spui că cele trei ipostase ale Dumnezeirii – chiar dacă sunt unite unele cu altele – fac o singură ipostasă, ca să nu se amestece și să se nimicească deosebirea ipostaselor, tot astfel este cu neputință să spui că cele două firi ale lui Hristos, unite după ipostasă, sunt o singură fire, pentru ca să nu nimicim, să amestecăm și să desființăm deosebirea lor.

CAPITOLUL VI

Întreaga fire dumnezeiască în una din ipostasele ei s-a unit cu întreaga fire omenească, și nu parte cu parte

Cele comune și universale sunt atribuite și celor particulare care sunt sub ele. Comun este ființa, ca specie, iar particular, ipostasa. Este particular nu pentru că ar avea o parte a firii, căci nu are o parte din ea, ci particular prin număr, spre

exemplu: individul. Ipostasele se deosebesc prin număr, și nu prin fire. Ființa este afirmată de ipostasă, pentru că ființa este desăvârșită în fiecare dintre ipostasele de aceeași specie. Pentru aceea ipostasele nu se deosebesc între ele în ceea ce privește ființa, ci în ceea ce privește accidentele, care sunt însușiri caracteristice. Însușirile caracteristice însă aparțin ipostaselor, și nu firii. Ipostasa se definește: ființa împreună cu accidentele. Pentru aceea ipostasa posedă comunul împreună cu particularul și existența în sine. Ființa însă nu există în sine, ci este considerată în ipostase. Prin urmare, dacă pătimește una dintre ipostase, atunci întrega ființă pătimește, căci a primit ipostasa, și se spune că a pătimit în una dintre ipostasele ei. Dar nu este necesar să sufere toate ipostasele de aceeași specie cu ipostasa care suferă.

Astfel, mărturisim că firea Dumnezeirii este în chip desăvârșit întreagă în fiecare dintre ipostasele ei, toată în Tatăl, toată în Fiul, toată în Sfântul Duh. Pentru aceea Tatăl este Dumnezeu desăvârșit, Fiul, Dumnezeu desăvârșit, Sfântul Duh, Dumnezeu desăvârșit. Astfel și în întruparea unicului Dumnezeu Cuvântul al Sfintei Treimi spunem că firea întreagă și desăvârșită a Dumnezeirii în una dintre ipostasele ei s-a unit cu toată firea omenească, și nu parte cu parte. Căci spune dumnezeiescul Apostol: "În El locuiește în chip trupesc toată plinătatea Dumnezeirii"[38], adică în trupul Lui. Iar ucenicul acestuia, purtătorul de Dumnezeu Dionisie, cel prea bine cunoscător al celor dumnezeiești, spune că Dumnezeirea a comunicat cu noi în întregime în una dintre ipostasele Ei[39]. Nu suntem siliți să spunem că s-au unit după ipostasă toate ipostasele Sfintei Dumnezeiri, adică cele trei, cu toate ipostasele omenirii. Căci prin nimic altceva nu a fost părtaș Tatăl și Sfântul Duh la întruparea Cuvântului lui Dumnezeu decât prin bunăvoință și voință. Spunem însă că s-a unit întreaga ființă a Dumnezeirii cu întreaga fire omenească. Dumnezeu Cuvântul

38. *Coloseni*, 2, 9.
39. *Despre numele dumnezeiești*, MG, III, 592 A.

n-a lăsat nimic din cele ce a sădit în firea noastră când ne-a plăsmuit la început, ci le-a luat pe toate, corp, suflet gânditor și rațional și însușirile acestora. Căci viețuitoarea lipsită de una dintre acestea nu este om. El în întregime m-a luat pe mine în întregime, El în întregime s-a unit cu mine în întregime, ca să-mi dăruiască mie în întregime mântuirea. Căci ceea ce este neluat este nevindecat.

Așadar, Cuvântul lui Dumnezeu s-a unit cu trupul prin intermediul minții, care stă la mijloc între curăția lui Dumnezeu și grosimea trupului. Căci mintea este puterea conducătoare a sufletului și a trupului. Mintea este partea cea mai curată a sufletului, iar Dumnezeu este superior minții. Și când cel superior îngăduie, mintea lui Hristos își arată propria sa conducere. Cu toate acestea este supusă, urmează celui superior și lucrează pe acelea pe care voința dumnezeiască le vrea.

Mintea s-a făcut lăcaș Dumnezeirii unite cu ea după ipostasă, după cum și trupul; ea nu locuiește împreună cu Dumnezeirea, după cum rătăcește părerea blestemată a ereticilor, zicând că într-un vas de 50 de litri nu încap 100 de litri, judecând pe cele imateriale în chip material. Căci cum se va putea spune că Hristos este Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit și deoființă cu Tatăl și cu noi, dacă în El s-a unit o parte a firii dumnezeiești cu o parte a firii omenești?

Spunem că firea noastră s-a sculat din morți și s-a înălțat și s-a așezat de-a dreapta Tatălui, nu în sensul că toate ipostasele oamenilor au înviat și s-au așezat de-a dreapta Tatălui, ci în sensul că firea noastră întreagă este în ipostasa lui Hristos. Căci zice dumnezeiescul Apostol: "Ne-a sculat împreună cu El, ne-a așezat împreună cu El în Hristos"[40].

Spunem și aceasta, că unirea s-a făcut din ființe comune. Căci orice ființă este comună ipostaselor cuprinse sub ea și nu se poate găsi o fire sau ființă particulară și deosebită, pentru că atunci ar fi necesar să spunem că aceleași ipostase sunt

40. *Efeseni*, 2, 6.

şi de aceeaşi fiinţă, şi de fiinţă deosebită şi să spunem că Sfânta Treime, potrivit Dumnezeirii Ei, este şi de aceeaşi fiinţă, şi de fiinţă deosebită. Prin urmare, aceeaşi fire se găseşte în fiecare dintre ipostasele ei. Iar când spunem, după fericiţii Atanasie[41] şi Chiril[42], că firea Cuvântului s-a întrupat[43], spunem că Dumnezeirea s-a unit cu trupul. Pentru aceea nu putem să spunem că firea Cuvântului a pătimit, căci nu a pătimit în El Dumnezeirea. Spunem însă că a pătimit în Hristos firea omenească, fără să lăsăm să se înţeleagă toate ipostasele omeneşti, ci mărturisim că Hristos a suferit în firea omenească. Astfel, când spunem "firea Cuvântului", indicăm pe însuşi Cuvântul. Iar Cuvântul posedă şi comunul fiinţei, dar şi particularul ipostasei.

CAPITOLUL VII

Despre singura ipostasă compusă a Cuvântului lui Dumnezeu

Spunem deci că dumnezeiasca ipostasă a Cuvântului lui Dumnezeu a preexistat fără de timp şi veşnic, că este simplă, necompusă, necreată, necorporală, nevăzută, impalpabilă,

41. Sfântul Atanasie, episcopul Alexandriei, apărătorul dogmei deofiinţimii Fiului cu Tatăl, a trăit între 295-373. Despre Sfântul Atanasie să se vadă: T. M. Popescu, *Sfântul Atanasie Patriarhul Alexandriei*, Chişinău, 1927; Pr. Cicerone Iordăchescu, *Sfântul Atanasie*, în "Misionarul"; D. Fecioru, *op. cit.*, nota 2, p. 33-34.

42. Sfântul Chiril, episcopul Alexandriei, mort în 444, a avut acelaşi rol pentru hristologie pe care l-a avut Sfântul Atanasie pentru deofiinţimea persoanelor Sfintei Treimi. Despre Sfântul Chiril să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 10, p. 132-133.

43. Aici este vorba de celebra formulă: "o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul". Această formulă a apărut într-o mărturisire de credinţă (MG, XXVIII, col. 25-30), care a circulat sub numele Sfântului Atanasie; de fapt, această mărturisire nu aparţine lui Atanasie, ci lui Apolinarie al Laodiceii († între 385-392). Sfântul Chiril al Alexandriei, socotind adevărată formula atanasiană, şi-o însuşeşte în multe scrieri, justificând-o: *Combaterea blasfemiilor lui Nestorie*, MG, LXXVI, col. 60, 61 C; *Cuvânt adresat prea binecredincioasei împărătese*, MG, LXXVI, col. 1212 A; *Epistola XL*, MG, LXXVII, col. 193 A; Epistola XLIV, MG, LXXVII, col. 224 D; *Epistola XLVI*, MG, LXXVII, col. 245 A. Acelaşi lucru îl face şi Sfântul Ioan Damaschin în lucrarea de faţă, Cartea III, cap. XI p. 173-175.

necircumscrisă și are pe toate câte le are Tatăl, pentru că este deoființă cu El; se deosebește de ipostasa părintească prin modul nașterii și prin relație, este desăvârșită și nu se desparte niciodată de ipostasa Tatălui. În vremurile din urmă însă, Cuvântul, fără să se despartă de sânurile părintești, a locuit, cum numai El știe, în pântecele Sfintei Fecioare, în chip necircumscris, fără de sământă și într-un chip incomprehensibil și și-a luat în însăși ipostasa Lui cea mai înainte de veci corp din Sfânta Fecioară.

Cuvântul lui Dumnezeu era în toate și mai presus de toate, chiar când era în pântecele Sfintei Născătoare de Dumnezeu. În ea era prin energia întrupării. Așadar, s-a întrupat, luând din ea pârga frământăturii noastre, trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător. Pentru aceea însăși ipostasa Cuvântului lui Dumnezeu s-a făcut ipostasa trupului, iar ipostasa Cuvântului, care era mai înainte simplă, a devenit compusă. Compusă din două firi desăvârșite, din Dumnezeire și omenire. Ea are atât însușirea caracteristică și determinantă a fiimii dumnezeiești a Cuvântului lui Dumnezeu, potrivit căreia se deosebește de Tatăl și de Duhul, cât și însușirile caracteristice și determinante ale trupului, potrivit cărora se deosebește de mamă și de ceilalți oameni. Are apoi și însușirile firii dumnezeiești, potrivit cărora este unit cu Tatăl și cu Duhul, și însușirile firii omenești, potrivit cărora este unit cu Maica Sa și cu noi. Mai mult, se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica Sa și de noi prin aceea că același este simultan și Dumnezeu, și om. Căci știm că aceasta este însușirea cea mai deosebită a ipostasei lui Hristos.

Prin urmare, mărturisim că El este unicul Fiu al lui Dumnezeu și după întrupare și același este și Fiul Omului, un Hristos, un Domn, singurul Fiul Unul născut și Cuvântul lui Dumnezeu, Iisus Domnul nostru. Cinstim două nașteri ale Lui, una din Tatăl înainte de veci, mai presus de cauză, de rațiune, de timp și de fire, și alta în vremurile din urmă, pentru noi, asemenea nouă și mai presus de noi. Pentru noi, pentru că este pentru mântuirea noastră. Asemenea nouă, pentru că s-a

făcut om din femeie și la timpul firesc sorocit pentru naștere. Mai presus de noi, pentru că nu s-a născut din sămânță, ci din Duhul Sfânt și din Sfânta Fecioară Maria, mai presus de legea nașterii. Nu-L propovăduim numai Dumnezeu, lipsit de omenirea noastră, și nici numai om, lipsindu-L de Dumnezeire. Nu propovăduim două persoane deosebite, ci una și aceeași, și Dumnezeu și om în același timp, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit; în totul Dumnezeu și în totul om; Același în totul Dumnezeu împreună cu trupul Său și în totul om împreună cu Dumnezeirea Lui mai presus de Dumnezeire. Prin expresia "Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit", arătăm deplinătatea și desăvârșirea firilor. Prin expresia "în totul Dumnezeu și în totul om", arătăm unitatea și indivizibilitatea ipostasei.

Mărturisim o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul. Prin expresia "întrupată" indicăm, împreună cu fericitul Chiril, ființa trupului. Așadar, Cuvântul s-a întrupat și n-a pierdut imaterialitatea Sa: în întregime s-a întrupat și în întregime este necircumscris. În ce privește corpul, se micșorează și se strânge; în ce privește Dumnezeirea, este necircumscris, pentru că trupul Lui nu se compară cu dumnezeirea Lui necircumscrisă.

Prin urmare, Domnul nostru Iisus Hristos în totul este Dumnezeu desăvârșit, dar nu în întregime Dumnezeu, căci nu este numai Dumnezeu, ci și om; și în totul este om desăvârșit, dar nu în întregime om, căci nu este numai om, ci și Dumnezeu. Căci expresia "în întregime" arată firea, iar "în totul" arată ipostasa, după cum expresia "alta" arată firea, iar expresia "altul" arată ipostasa.

Trebuie să se știe că, chiar dacă spunem că firile Domnului pătrund unele în altele, totuși știm că întrepătrunderea provine din partea firii dumnezeiești. Căci aceasta străbate prin toate[44], după cum voiește, dar prin ea nu pătrunde nimic. Și ea împărtășește trupului din măririle sale, dar rămâne impasibilă și nu participă la patimile trupului. Căci dacă soa-

44. *Ieremia*, 23, 24.

rele, care ne împărtășește nouă din energiile lui, nu participă la cele ale noastre, cu cât mai mult Făcătorul și Domnul soarelui

CAPITOLUL VIII

Către cei ce spun că firile Domnului se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă

Dacă va întreba cineva despre firile Domnului, dacă se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă, vom spune că firile Domnului nu sunt nici un corp, nici o suprafață, nici o linie; nici timp, nici spațiu, ca să se reducă la o cantitate continuă. Căci acestea sunt lucrurile care se numără continuu.

Trebuie să se știe că numărul este pentru acelea ce se deosebesc și este cu neputință să se numere cele care nu se deosebesc întru nimic. Întru cât se deosebesc, întru atâta se și numără. Spre exemplu: Petru și Pavel, întrucât sunt uniți nu se numără, căci sunt uniți prin definiția ființei și nu pot să se numească două firi. Dar prin faptul că se deosebesc după ipostasă, se numesc două ipostase. Astfel, numărul este pentru acelea care se deosebesc; și în modul în care se deosebesc cele ce se deosebesc, în același mod se și numără.

Așadar, firile Domnului sunt unite după ipostasă fără de amestecare, dar se împart fără să se despartă prin definiția și prin modul deosebirii. Prin modul în care sunt unite nu se numără, căci nu spunem că firile lui Hristos sunt două după ipostasă. Dar prin modul în care se împart, fără să se despartă, se numără, căci firile lui Hristos sunt două prin definiția și prin modul deosebirii. Deoarece prin faptul că sunt unite după ipostasă și au întrepătrunderea reciprocă, sunt unite fără amestecare, păstrându-și fiecare propria sa deosebire naturală. Prin urmare, pentru că firile se numără numai prin modul deosebirii, se vor reduce la cantitatea întreruptă.

Unul este deci Hristos, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, Căruia împreună cu Tatăl și cu Duhul ne închinăm printr-o singură închinăciune împreună și preacuratului Lui trup,

deoarece nu susţinem că trupului Lui nu i se cuvine închinăciune. Trupul este adorat în singura ipostasă a Cuvântului, Care s-a făcut ipostasa trupului. Prin aceasta nu ne închinăm făpturii, căci nu ne închinăm trupului Lui ca unui simplu trup, ci ca unuia unit cu Dumnezeirea, pentru că cele două firi ale Lui se reduc la o singură persoană şi la o singură ipostasă, a lui Dumnezeu Cuvântul. Mă tem să ating cărbunele din pricina focului care este unit cu lemnul. Mă închin celor două firi ale lui Hristos din cauza Dumnezeirii unite cu trupul. Căci nu introduc a patra persoană în Treime – să nu fie! –, ci mărturisesc o singură persoană a lui Dumnezeu Cuvântul şi a trupului Lui. Căci Treimea a rămas Treime şi după întruparea Cuvântului[45].

CAPITOLUL IX

Răspuns la întrebarea: dacă există fire neipostatică

Chiar dacă nu există fire neipostatică sau fiinţă nepersonală – căci atât fiinţa, cât şi natura sunt considerate în ipos-

45. După acest capitol în ediţia MG se află un text pe care nu l-am încorporat traducerii deoarece reproduce textul capitolului IX. De aceea îl dau în notă. Dar ca să se vadă asemănarea dintre cele două texte, am subliniat textele identice.

"*Către cei care întreabă dacă cele două firi se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă.*

"Firile Domnului nu sunt nici corp, nici suprafaţă, nici linie, nici spaţiu, nici timp ca să se reducă la o cantitate continuă. Căci acestea sunt lucrurile care se numără continuu. Firile Domnului sunt unite după ipostasă fără amestecare şi se împart fără să se despartă, prin definiţia şi modul deosebirii. Nu spunem că firile lui Hristos sunt două ipostase sau două după ipostasă. Dar prin modul prin care se împart fără să se despartă, se numără, căci sunt două firi prin definiţia şi modul deosebirii. Deoarece, prin faptul că sunt unite după ipostasă şi au întrepătrunderea reciprocă, sunt unite fără amestecare şi *nu primesc schimbarea uneia în alta*, păstrându-şi fiecare şi după unire propria sa deosebire naturală. Ceea ce *este creat a rămas creat, ceea ce este necreat a rămas necreat*. Prin urmare, pentru că firile se numără numai prin modul deosebirii, se vor reduce la cantitatea întreruptă. Este cu neputinţă să se numere cele care nu se deosebesc întru nimic. Întrucât se deosebesc întru atâta, se şi numără. Spre exemplu: Petru şi Pavel, întrucât sunt uniţi, nu se numără, căci sunt uniţi prin definiţia fiinţei şi nici nu sunt, nici nu se numesc două firi. Dar prin faptul că se deosebesc după ipostasă se numesc două ipostase. *Încât deosebirea este cauza numărului*".

tase și persoane –, totuși nu este necesar ca firile unite unele cu altele după ipostasă să posede fiecare o ipostasă proprie. Aceasta pentru motivul că este cu putință ca să se împreune într-o singură ipostasă, fără ca să fie neipostatice și fără ca să aibă fiecare o ipostasă deosebită, ci amândouă să aibă una și aceeași ipostasă. Astfel aceeași ipostasă a Cuvântului este ipostasa celor două firi, fără ca să se îngăduie ca una dintre ele să fie neipostatică, fără ca să se permită să aibă una față de alta ipostase deosebite și fără ca să fie uneori a acesteia, iar alteori a celeilalte, ci este totdeauna ipostasa amândurora în chip neîmpărțit și nedespărțit. Ipostasa nu este împărțită și despărțită și nici nu dă o parte a ei uneia, iar altă parte alteia, ci toată, acesteia și toată, celeilalte, pentru că este neîmpărțită și completă. Trupul lui Dumnezeu Cuvântul nu există într-o ipostasă proprie, nici nu s-a făcut o altă ipostasă în afară de ipostasa lui Dumnezeu Cuvântul, ci există în aceea, își are mai degrabă ipostasa sa în ipostasa Cuvântului, și nu are o ipostasă care să existe prin sine însăși. Pentru aceea nici nu este neipostatic și nici nu introduce o altă ipostasă în Treime.

CAPITOLUL X

Despre Trisaghion

Ca o consecință a celor spuse mai sus, hotărâm că este o hulă adaosul pus la Trisaghion de Petru Gnafevs[46] cel prost, pentru că sau introduce o a patra persoană și face deosebire între Fiul lui Dumnezeu, puterea enipostatică a Tatălui, și între Cel răstignit, ca și cum ar fi altul decât "Cel puternic", sau

46. Petru Gnafevs († 488), monofizit, a fost în trei rânduri patriarh al Antiohiei: 469 (470), 475(476) și 485-488. El s-a făcut celebru prin introducerea cuvintelor "Care ai fost răstignit pentru noi" în "Sfinte Dumnezeule", înainte de: "miluiește-ne pe noi". Odată introduse aceste cuvinte, urmează că imnul Trisaghion nu se raportează la Sfânta Treime, ci numai la Hristos. Dar, îndeobște, Trisaghionul era raportat la Sfânta Treime, așa că, dacă se admitea adaosul lui Gnafevs, însemna că se introduce vechea erezie patripasiană.

învață că Sfânta Treime este pasibilă și că s-a răstignit împreună cu Fiul și Tatăl și Duhul Sfânt. Departe cu această vorbărie hulitoare și fără rost! Noi raportăm cuvintele "Sfinte Dumnezeule" la Tatăl și prin aceasta nu dăm numai Lui numele Dumnezeirii, deoarece știm că este Dumnezeu și Fiul și Sfântul Duh. Cuvintele "Sfinte tare" le raportăm la Fiul, dar nu lipsim pe Tatăl și pe Sfântul Duh de putere. Iar cuvintele "Sfinte fără de moarte" le raportăm la Duhul Sfânt, fără ca să punem în afară de nemurire pe Tatăl și pe Fiul, ci raportăm în chip simplu și absolut toate numirile dumnezeiești la fiecare dintre ipostase, imitând pe dumnezeiescul Apostol care zice: "Pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, în Care sunt toate, și noi din El; și un singur Domn, Iisus Hristos, prin Care sunt toate și noi prin El"[47]; și un singur Duh Sfânt în Care sunt toate și noi în El. Nu numai el, dar și Grigore Teologul, care spune undeva așa: "Pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, din Care sunt toate, și un singur Domn, Iisus Hristos, prin Care sunt toate, și un singur Duh Sfânt, în Care sunt toate"[48]. Cuvintele "din care", "prin care" și "în care" nu indică o deosebire de firi – căci dacă ar fi așa, nu s-ar putea schimba prepozițiile sau ordinea numelor –, ci ele caracterizează însușirile unei singure și neamestecate firi. Și aceasta este evident din aceea că se adună iarăși în una, dacă nu se citește superficial ceea ce se găsește la același Apostol: "Din El și prin El și în El, toate. A Lui este slava în vecii vecilor, Amin"[49].

Că Trisaghionul se raportează nu numai la Fiul, ci la Sfânta Treime, sunt martori dumnezeiescul și sfințitul Atanasie[50], Vasile[51] și Grigore[52] și tot corul purtătorilor de Dum-

47. *I Corinteni*, 8, 6.

48. *Cuvântul 39*, La sfintele Lumini, MG, XXXVI, col. 348 AB. Textul din Sfântul Grigore se întinde până la nota 252.

49. *Romani*, 11, 36.

50. *Epistolă despre sinoadele ținute în Italia la Rimini și în Seleucia Italiei*, MG, XXVI, col. 760 B.

51. *Cuvântul IV contra lui Eunomiu, despre Sfântul Duh*, MG, XXIX, col. 661 A; Epistola CCXXVI, MG, XXXII, col. 848 C.

52. *Cuvântul XXXVI. La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, MG, XXXVI, col. 320 BC.

nezeu Părinți. Căci sfinții Serafimi ne indică în chip precis, prin repetarea cuvântului 'sfânt' de trei ori, pe cele trei ipostase ale Dumnezeirii supraființiale. Prin o singură Domnie, ei indică o singură ființă și împărăție a Treimii tearhice. Căci zice Grigore Teologul: "Astfel Sfintele Sfintelor, care sunt acoperite de Serafimi și sunt slăvite de trei ori prin cuvântul "sfânt", se unesc într-o singură Domnie și Dumnezeire"[53]. Același lucru l-a gândit într-un mod foarte frumos și foarte înalt unul dintre cei dinaintea noastră.

Cei care au compus istoria bisericească spun că, în timp ce poporul din Constantinopol făcea litanii pentru înlăturarea unei urgii trimise de Dumnezeu, petrecute în timpul arhiepiscopului Proclu[54], s-a întâmplat să fie răpit un copil din norod și a fost învățat în chip tainic imnul Trisaghion prin învățătură îngerească, astfel: "Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pe noi". Și întorcându-se iarăși, copilul a vestit învățătura tainică; și tot norodul a cântat imnul și astfel s-a curmat urgia. Iar în sfântul, marele și ecumenicul al patrulea sinod, adică la Calcedon, s-a predat ca acest imn Trisaghion să se cânte așa. Și astfel se găsește în actele acestui sfânt sinod[55]. Ar fi într-adevăr de râs și de batjocură ca această cântare întreit sfântă, pe care am învățat-o în chip tainic prin îngeri, care a fost crezută din cauză că a încetat nenorocirea, care a fost ratificată și întărită de sinodul atâtor sfinți Părinți și care a fost mai întâi cântată de Serafimi, ca să arate Dumnezeirea în trei ipostase, să se calce în picioare și să se îndrepte așa-zicând de părerea nejudecată a lui Gnafevs, ca și cum el ar fi mai presus de Serafimi. Dar ce obrăzni-

53. *Cuvântul XXXVI. La Teofanie, adică la Nașterea Domnului*, MG, XXXVI, col. 320 BC.

54. Proclu a fost patriarh al Constantinopolului între 437 și c. 446. Să se vadă și D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 62.

55. *Mansi, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Paris - Leipzig, VI, col. 936 C.

cie, ca să nu zic nebunie! Noi însă așa spunem, chiar dacă ar crăpa demonii: "Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pe noi".

CAPITOLUL XI

Despre firea considerată în specie și în individ. Despre deosebire, unire și întrupare. Cum trebuie înțeleasă expresia: "O singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul"

Firea se înțelege sau abstract – căci nu există prin sine însăși –, sau comun în toate ipostasele de aceeași specie, unindu-le, și se numește fire considerată în specie, sau integral prin adăugirea accidentelor, așa cum există într-o ipostasă, și se numește fire considerată în individ; ea este aceeași cu cea considerată în specie. Dumnezeu Cuvântul întrupat nu a luat nici o fire care se înțelege în chip abstract – căci aceasta nu este întrupare, ci înșelăciune și aparență de întrupare –, și nici pe cea considerată în specie – căci n-a luat toate ipostasele –, ci a luat pe cea considerată în individ, care este aceeași cu cea considerată în specie –, căci a luat pârga frământăturii noastre. Aceasta n-a existat prin sine însăși și n-a fost mai înainte de individ ca să fi fost luată ca atare de El, ci a fost o fire care a existat în ipostasa Lui. Căci însăși ipostasa lui Dumnezeu Cuvântul s-a făcut ipostasa trupului, și, potrivit acesteia, "Cuvântul s-a făcut trup"[56], fără să se schimbe Cuvântul, trupul s-a făcut Cuvânt fără să se modifice trupul, iar Dumnezeu s-a făcut om. Cuvântul este Dumnezeu, și omul este Dumnezeu, din pricina unirii ipostatice. Prin urmare, este același lucru a spune firea Cuvântului și firea considerată în individ. Căci prin aceasta nu se indică în sens propriu și exclu-

56. *Ioan*, 1, 14.

siv nici individul, adică ipostasa, nici comunul ipostaselor, ci firea comună considerată și studiată în una dintre ipostase.

Altceva este unirea, și altceva este întruparea. Unirea indică numai legătura; ea nu indică și cu cine s-a făcut legătura. Întruparea însă este același lucru cu a spune inomenire, și indică unirea cu trupul, adică cu omul, după cum și înroșirea fierului indică unirea cu focul. Însuși fericitul Chiril în Scrisoarea a doua către Suchensos, interpretând cuvintele 'o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul', spune astfel: 'Dacă atunci când am spus o singură fire a Cuvântului, am fi tăcut fără să adăugăm 'întrupată', ci am fi exclus întruparea, poate că ar fi avut o oarecare crezare cuvântul lor, când, prefăcându-se, întreabă: Dacă 'în întregime' este o fire, unde este 'desăvârșirea în omenire'? Sau: Cum există ființa cea asemenea nouă? Dar pentru că prin expresia 'întrupată' s-a introdus desăvârșirea în omenire și indicarea ființei noastre, să înceteze de a se sprijini pe un toiag de trestie'[57]. În acest text sfântul Chiril a pus firea Cuvântului în loc de fire. Dacă ar fi luat firea în locul ipostasei, ar fi fost firesc să spună același lucru și fără cuvântul 'întrupat', căci nu greșim dacă spunem în chip absolut o singură ipostasă a lui Dumnezeu Cuvântul. De asemenea și Leontie Bizantinul[58] a înțeles expresia raportând-o la fire, și nu la ipostasă. Dar în Apologia celui de al doilea anatematism îndreptat către reproșurile lui Teodoret[59], astfel zice fericitul Chiril: 'Firea Cuvântului, adică ipostasa, care este însuși Cuvântul'[60]. Astfel expresia 'firea Cuvântului' nu indică nici nu-

57. *Epistola XLVI*, MG, LXXVI, col. 244 A.

58. Leontie Bizantinul († 542) este cel mai subtil teolog al epocii lui Justinian. Lui i se datorează crearea teoriei "enipostazierii" pe care o aplică hristologiei și de care se folosește foarte mult Sfântul Ioan Damaschin. El a înțeles "să arate acest acord și mai cu seamă să convingă pe monofiziți că pot fi calcedonieni fără să fie nestorieni". Despre raportul lui Leontie cu călugării sciți să se vadă: Pr. V. Sibiescu, *Călugării sciți*, Sibiu, 1936.

59. Teodoret († c. 460), episcopul Cirului, a fost figura cea mai reprezentativă a Școlii din Antiohia. Despre Teodoret să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 9, p. 129-130.

60. *Către cei care îndrăznesc să apere învățătura lui Nestorie spunând că este justă. Contra lui Teodoret*, MG, LXXVI, col. 401 A.

mai ipostasa și nici comunul ipostaselor, ci firea comună considerată integral în ipostasa Cuvântului.

S-a spus deci că firea Cuvântului s-a întrupat, adică s-a unit cu trupul. Până acum însă n-am auzit că firea Cuvântului a suferit în trup, ci am fost învățați că Hristos a suferit în trup. Pentru aceea expresia "firea Cuvântului" nu indică ipostasa. Rămâne deci să spunem că a fi întrupat înseamnă a fi unit cu trupul, iar a se face Cuvântul trup înseamnă că însăși ipostasa Cuvântului a devenit în chip neschimbat ipostasa trupului. S-a spus, de asemenea, că Dumnezeu s-a făcut om și că omul s-a făcut Dumnezeu – căci Cuvântul fiind Dumnezeu, s-a făcut fără schimbare om. N-am auzit deloc că Dumnezeirea s-a făcut om, sau s-a întrupat, sau s-a înomenit. Am fost învățați însă că Dumnezeirea s-a unit cu omenirea în una dintre ipostasele Ei. S-a spus, de asemenea, că Dumnezeu capătă formă sau ființă străină, adică a noastră. Căci numele "Dumnezeu" se dă fiecăreia dintre ipostase, dar numele "Dumnezeire" nu putem să-l dăm ipostaselor. Căci n-am auzit că Dumnezeire este numai Tatăl, sau numai Fiul, sau numai Sfântul Duh. Cuvântul Dumnezeire indică firea, iar cuvântul Tată indică ipostasa, după cum și omenirea indică firea, iar Petru indică ipostasa. Cuvântul "Dumnezeu" indică și comunul firii, dar se dă prin derivație și fiecăreia dintre ipostase, în același fel și cu cuvântul "om". Dumnezeu este cel cel care are fire dumnezeiască, iar om, cel care are fire omenească.

Pe lângă acestea toate, trebuie să se știe că Tatăl și Duhul Sfânt sub nici un motiv nu au participat la întruparea Cuvântului decât numai prin minuni, bunăvoință și voire.

CAPITOLUL XII

Sfânta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu. Contra nestorienilor

Propovăduim că Sfânta Fecioară este în sensul propriu și real Născătoare de Dumnezeu. Prin faptul că Cel născut din ea este Dumnezeu adevărat, este adevărată Născătoare de Dum-

nezeu aceea care a născut pe Dumnezeul adevărat, întrupat din ea. Spunem că Dumnezeu s-a născut din ea, nu în sensul că dumnezeirea Cuvântului a luat din ea începutul existenței, ci în sensul că însuși Cuvântul lui Dumnezeu, cel născut înainte de veci, în afară de timp, din Tatăl, care există fără de început și veșnic împreună cu Tatăl și cu Duhul, în zilele cele mai de pe urmă, pentru mântuirea noastră, s-a sălășluit în pântecele ei, s-a întrupat și s-a născut din ea fără să se schimbe. Sfânta Fecioară n-a născut un simplu om, ci Dumnezeu adevărat: și nu un Dumnezeu simplu, ci un Dumnezeu întrupat. Cuvântul nu și-a pogorât din cer corpul, care să fi trecut prin ea ca printr-un tub, ci a luat din ea un trup de o ființă cu noi, pe care l-a ipostasiat în El însuși. Căci dacă și-ar fi adus corpul din cer și n-ar fi luat firea noastră, la ce mai folosește înomenirea? Înomenirea lui Dumnezeu Cuvântul pentru aceasta s-a făcut, ca însăși firea, care a păcătuit, care a căzut și care s-a corupt, să învingă pe tiranul care a înșelat-o și, astfel, să se elibereze de stricăciune, după cum spune dumnezeiescul Apostol: "Pentru că printr-un om a venit moartea, tot printr-un om, și învierea morților"[61]. Dacă prima este adevărată, este adevărată și a doua.

Dar dacă spune: "Primul Adam, din pământ, pământesc, al doilea Adam, Domnul din cer"[62], nu afirmă că este din cer corpul Lui, ci evident că nu este simplu om. Căci iată l-a numit și Adam și Domn, indicând pe amândoi. Cuvântul "Adam" se tălmăcește: făcut din pământ; și este neîndoielnic că firea omului este făcută din pământ, pentru că a fost plăsmuită din pământ. Cuvântul "Domn" însă arată ființa dumnezeiască.

Și iarăși spune Apostolul: "A trimis Dumnezeu pe Fiul Său Unul născut, care s-a făcut din femeie"[63]. N-a spus "prin femeie", ci "din femeie". A arătat așadar dumnezeiescul Apostol că însuși Fiul Unul născut al lui Dumnezeu și Dumnezeu este cel făcut om din Fecioară și că însuși Cel născut din Fecioară

61. *I Corinteni*, 15, 21.
62. *I Corinteni*, 15, 47.
63. *Galateni*, 4, 4.

este Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu. Căci s-a născut în chip corporal, întrucât s-a făcut om. N-a locuit într-un om mai dinainte făcut, ca în profeți, ci Însuși s-a făcut om în chip substanțial și real, adică în ipostasa Lui există un trup însuflețit cu suflet rațional și gânditor și El însuși s-a făcut ipostasa trupului. Aceasta înseamnă cuvintele: "s-a făcut din femeie". Căci cum ar fi fost sub lege însuși Cuvântul lui Dumnezeu, dacă n-ar fi fost om deoființă cu noi?

Pentru aceea, pe bună dreptate și cu adevărat numim Născătoare de Dumnezeu pe Sfânta Maria. Acest nume constituie toată taina întrupării. Iar dacă aceea care a născut este Născătoare de Dumnezeu, negreșit și Cel născut din ea este Dumnezeu și, negreșit, este și om. Căci cum s-ar fi născut din femeie Dumnezeu, care are existența înainte de veci, dacă nu s-ar fi făcut om? Este evident că Fiul Omului este om. Iar dacă cel născut din femeie este Dumnezeu, este evident că este unul și același atât Cel născut din Dumnezeu Tatăl, potrivit ființei dumnezeiești și fără de început, cât și Cel care în vremurile din urmă s-a născut din Fecioară, potrivit ființei care are început și cade sub timp, adică ființei omenești. Acest fapt indică o singură ipostasă, două firi și două nașteri ale Domnului nostru Iisus Hristos.

Nu numim deloc pe Sfânta Fecioară Născătoare de Hristos. Această denumire a născocit-o spurcatul, pângăritul Nestorie, cel cu cuget iudeu, vasul necurăției, pentru a desființa termenul: "Născătoare de Dumnezeu", ca supărător, și spre a necinsti pe singura care cu adevărat este mai cinstită decât toată zidirea, pe Născătoarea de Dumnezeu, chiar dacă ar crăpa el împreună cu Satan, tatăl său. Hristos (=uns) este și David regele și Aaron arhiereul, căci demnitatea de împărat și preoția se ungeau. Poate să se numească de asemenea Hristos orice om purtător de Dumnezeu; acesta însă nu este Dumnezeu prin fire. Astfel urgisitul de Dumnezeu Nestorie s-a semețit să numească purtător de Dumnezeu pe Cel născut din Fecioară. Departe de noi de a-L numi sau de a gândi că este purtător de Dumnezeu! Nu, ci Îl numim Dumnezeu întrupat.

Căci însuşi Cuvântul s-a făcut trup, a fost conceput din Fecioară, s-a născut Dumnezeu împreună cu natura pe care a luat-o şi care a fost îndumnezeită de El în acelaşi timp în care a fost adusă la existenţă; în aşa fel încât cele trei: luarea naturii noastre, existenţa şi îndumnezeirea ei de către Cuvântul s-au întâmplat simultan. Şi în chipul acesta Sfânta Fecioară se înţelege şi se numeşte Născătoare de Dumnezeu, şi nu numai din pricina firii Cuvântului, ci şi din pricina îndumnezeirii firii omeneşti. Zămislirea şi existenţa acestora, adică zămislirea Cuvântului şi existenţa trupului în însuşi Cuvântul, au avut loc într-un chip minunat în acelaşi timp. Însăşi Maica lui Dumnezeu a dat în chip minunat Făcătorului trup să se plăsmuiască, iar lui Dumnezeu şi Făcătorului universului să se facă om, îndumnezeind ceea ce a luat; unirea a păstrat cele unite aşa cum ele au şi fost unite, anume nu numai firea dumnezeiască, dar şi firea omenească a lui Hristos, cea mai presus de noi şi cea asemenea nouă. Nu s-a făcut mai întâi om, şi mai pe urmă Dumnezeu, ci totdeauna, din primul moment al existenţei, a existat în amândouă chipurile, pentru că de la începutul zămislirii a avut existenţa în însuşi Cuvântul. Este omenesc, deci, potrivit firii omeneşti; şi este Dumnezeu şi dumnezeiesc într-un chip supranatural. Mai mult, a avut şi însuşirile unui corp însufleţit, căci Cuvântul le-a primit pe acestea în virtutea întrupării. Acestea, potrivit ordinii activităţii naturale, sunt cu adevărat naturale.

CAPITOLUL XIII

Despre însuşirile celor două firi

Mărturisind că acelaşi Iisus Hristos, Domnul nostru, este Dumnezeu desăvârşit şi om desăvârşit, spunem că aceleaşi le are pe toate câte le are Tatăl, afară de nenaştere, şi le are pe toate câte le are Adam cel dintâi, afară de păcat numai, adică: corp şi suflet raţional şi cugetător. Potrivit celor două firi, El are duble însuşirile naturale ale celor două firi: două voinţe

naturale, cea dumnezeiască și cea omenească; două activități naturale, cea dumnezeiască și cea omenească; doi liberi arbitri naturali, cel dumnezeiesc și cel omenesc; și înțelepciune, și cunoștință atât dumnezeiască, cât și omenească. Căci, fiind deoființă cu Dumnezeu și cu Tatăl, voiește și lucrează liber ca Dumnezeu; dar fiind deoființă și cu noi, Același voiește și lucrează liber ca om. Ale Lui sunt minunile, ale Lui sunt și patimile.

CAPITOLUL XIV

Despre voințele și libertățile voințelor Domnului nostru Iisus Hristos

Așadar, pentru că Hristos are două firi, spunem că are două voințe naturale și două activități naturale. Dar pentru că este o singură ipostasă a celor două firi ale Lui, spunem că este unul și același Cel care voiește și Cel care lucrează în chip natural potrivit celor două firi, din care, în care și care este Hristos, Dumnezeul nostru. El nu voiește și nu lucrează în chip despărțit, ci unit, căci voiește și lucrează în fiecare dintre cele două forme cu participarea celeilalte. Căci cele care au aceeași ființă au aceeași voință și activitate; dar cele care au ființa deosebită, acelea au și voința și activitatea deosebite. Și contrariul: cele care au aceeași voință și activitate, acelea au aceeași ființă; iar cele care au voința și activitatea deosebite, acelea au și ființa deosebită.

Pentru aceea cu privire la Tatăl și la Fiul și la Sfântul Duh deducem identitatea firii din identitatea activității și a voinței; iar cu privire la dumnezeiasca întrupare, deducem deosebirea firilor din deosebirea activităților și a voințelor. Cunoscând deosebirea firilor, mărturisim o dată cu aceasta și deosebirea voințelor și a activităților. Căci după cum numărul firilor – înțeles și rostit în chip cucernic – ale aceluiași și ale unui singur Hristos nu împarte pe unul Hristos, ci indică deosebirea firilor păstrată și în unire, tot astfel și numărul voințelor și activită-

ţilor legate în chip substanţial de firile Lui – căci cu amândouă firile Lui voia şi lucra mântuirea noastră – nu introduce împărţire – să nu fie! –, ci arată atât numai, păstrarea şi conservarea lor chiar în unire. Căci afirmăm că voinţele şi activităţile sunt însuşiri fireşti, şi nu ipostatice. Aceasta este puterea voliţională şi activă, potrivit căreia voieşte şi lucrează atât cele pe care le voieşte, cât şi cele pe care le lucrează. Dacă am admite că acestea sunt însuşiri ipostatice, atunci am fi siliţi să spunem că cele trei ipostase ale Sfintei Treimi sunt cu voinţe şi activităţi deosebite.

Căci trebuie să se ştie că nu este acelaşi lucru a voi şi a voi într-un fel oarecare (τὸ πῶς θέλειν). A voi este o însuşire a firii ca şi a vedea, căci o au toţi oamenii. Dar a voi într-un fel oarecare nu este o însuşire a firii, ci a felului nostru de a gândi, după cum şi a vedea într-un fel oarecare, bine sau rău, căci nu toţi oamenii voiesc la fel şi nici nu văd la fel. Acelaşi lucru îl vom admite şi despre activităţi. Căci a voi într-un fel oarecare, a vedea într-un fel oarecare sau a lucra într-un fel oarecare este modul întrebuinţării voinţei, vederii şi activităţii şi sunt proprii numai aceluia care face uz de ele şi îl deosebesc de ceilalţi în virtutea aşa-numitei deosebiri comune.

A voi în mod simplu se numeşte voire (θέλησις) sau putere voliţională, care este o dorinţă raţională şi o voinţă firească. Dar a voi într-un fel oarecare, adică ceea ce este supus voirii, se numeşte lucru voit (θελητόν) şi voinţă gnomică (θέλημα γνωμηκόν). Iar voliţional (θελητικόν) este cel care are facultatea de a voi, spre exemplu: firea dumnezeiască, ca şi firea omenească, este voliţională. Cel care voieşte (θέλων) este acela care face uz de voire, adică ipostasa, spre exemplu: Petru.

Aşadar, pentru că unul este Hristos şi una este ipostasa Lui, unul şi acelaşi este Cel care voieşte în chip dumnezeiesc şi omenesc. Dar, deoarece are două firi voliţionale, pentru că sunt raţionale, – căci tot ceea ce este raţional este şi voliţional şi liber – vom spune despre El că are două voiri, adică două voinţe naturale. Acelaşi este voliţional potrivit celor două firi ale Lui. El a luat puterea voliţională care există în chip firesc

în noi. Şi pentru că unul este Hristos şi acelaşi care voieşte potrivit fiecăreia dintre cele două firi, vom spune despre El că are acelaşi lucru voit, nu în sensul că voia numai pe acelea pe care în chip firesc le-a voit ca Dumnezeu – căci nu este o însuşire a Dumnezeirii a voi să mănânci sau să bei sau altele –, ci că El voia pe acelea care ajută la menţinerea firii omeneşti, şi aceasta nu în virtutea unei împotriviri de păreri, ci în virtutea însuşirii firilor. Căci atunci le voia pe acestea în chip firesc, când voinţa Lui dumnezeiască le voia şi îngăduia trupului să sufere şi să facă cele ale Sale.

Voirea se află în chip firesc în om; şi acest lucru este evident din următoarea argumentare. Dacă facem abstracţie de viaţa dumnezeiască, trei sunt felurile vieţii: vegetativă, senzitivă şi gânditoare. Însuşirea distinctă a vieţii vegetative este: puterea de nutriţie, de creştere şi de naştere; a vieţii senzitive, mişcarea impulsivă, iar a vieţii raţionale şi gânditoare, liberul arbitru. Aşadar, dacă în chip firesc se află în viaţa vegetativă puterea de nutriţie, iar în viaţa senzitivă, mişcarea impulsivă, urmează că în chip natural se află în viaţa raţională şi gânditoare liberul arbitru. Liberul arbitru nu este nimic altceva decât voirea. Prin urmare, dacă Cuvântul s-a făcut trup însufleţit, gânditor şi liber, s-a făcut şi voliţional.

Mai mult: noi n-avem nevoie să învăţăm cele naturale. Nimeni nu învaţă să gândească, să trăiască, să flămânzească, să însetezе sau să doarmă. Şi nici nu învăţăm să voim. Prin urmare, a voi este ceva natural.

Şi iarăşi: în fiinţele lipsite de raţiune conduce firea; în om însă, este condusă firea, pentru că omul se mişcă în chip liber potrivit voinţei; prin urmare omul este prin fire voliţional.

Şi iarăşi: omul a fost făcut după chipul fericitei şi suprafiinţialei Dumnezeiri; firea dumnezeiască însă este prin natură şi liberă, şi voliţională; prin urmare omul, fiind o icoană a ei, este prin natură şi liber, şi voliţional. Căci Părinţii au definit liberul arbitru voinţă.

Mai mult: în toţi oamenii există voinţa, şi nu la unii există, iar la alţii nu există; dar ceea ce se observă în chip obştesc la

toţi caracterizează firea care este în indivizii de sub ea; prin urmare, omul este prin natură voliţional.

Şi iarăşi: nu se poate spune despre fire că este mai mult sau mai puţin decât este ea; de asemenea, voinţa există în toţi, şi nu în unii mai mult, iar în alţii mai puţin; prin urmare, omul este prin fire voliţional. Şi acum, dacă omul este prin fire voliţional, urmează că şi Domnul este prin fire voliţional, nu numai ca Dumnezeu, dar şi pentru că a fost om. După cum a luat firea noastră, tot astfel a luat, prin fire, şi voinţa noastră. Şi pentru acest motiv Părinţii au spus că El şi-a format în El însuşi voinţa noastră.

Dacă voinţa nu este ceva care ţine de natură, va fi sau ipostatică, sau contra naturii. Dar dacă este ipostatică, Fiul va avea altă voinţă decât Tatăl, căci ipostaticul este caracterul ipostasei numai. Dar dacă este contra naturii, voinţa va fi o distrugere a naturii, căci cele contra naturii distrug pe cele potrivit naturii.

Dumnezeu şi Tatăl tuturora voieşte sau ca Tată, sau ca Dumnezeu. Dar dacă voieşte ca Tată, voinţa Lui va fi alta decât voinţa Fiului, căci Fiul nu este Tatăl. Dar dacă voieşte ca Dumnezeu, şi este Dumnezeu şi Fiul şi este Dumnezeu şi Sfântul Duh, urmează că voinţa este a firii, adică firească.

Încă: dacă, după cum spun Părinţii, cele care au o singură voinţă, acelea au şi o singură fiinţă, urmează că una singură este voinţa dumnezeirii lui Hristos şi una singură, a omenirii Lui. Prin urmare, una şi aceeaşi va fi fiinţa acestora.

Şi iarăşi: dacă, după cum spun Părinţii, deosebirea firii nu se distinge într-o singură voinţă, este necesar sau ca să nu vorbească de o deosebire naturală în Hristos cei care vorbesc de o singură voinţă, sau să nu vorbească de o voinţă cei care vorbesc de o deosebire naturală.

Şi iarăşi: dacă, după cum spune dumnezeiasca Evanghelie, "venind Domnul în părţile Tirului şi ale Sidonului şi intrând într-o casă a voit să nu ştie nimeni de El, dar n-a putut să se ascundă"[64]; dacă voinţa Lui dumnezeiască este atotputernică

64. *Marcu*, 7, 24.

şi dacă, voind să se ascundă, n-a putut, urmează că voind ca om n-a putut, deci era voliţional şi ca om.

Şi iarăşi: 'Venind la locul Căpăţânii, a zis: Mi-e sete. Şi i-au dat Lui vin amestecat cu fiere. Şi gustând n-a voit să bea'[65]. Dacă a însetat ca Dumnezeu şi gustând n-a voit să bea, urmează că are afecte şi ca Dumnezeu, căci este afect atât setea, cât şi gustarea. Dar dacă n-a însetat ca Dumnezeu, negreşit a însetat ca om şi prin urmare a fost voliţional şi ca om.

Fericitul Pavel Apostolul zice: 'S-a făcut ascultător până la moarte, şi încă moarte de cruce'[66]. Ascultarea este supunerea unei voinţe care există, nu a unei voinţe care nu există[67]. Căci nu vom spune că fiinţa lipsită de raţiune este ascultătoare sau neascultătoare. Domnul s-a făcut ascultător Tatălui, nu pentru că a fost Dumnezeu, ci pentru că a fost om. Ca Dumnezeu nu era nici ascultător, nici neascultător, deoarece a fi ascultător sau neascultător, după cum a spus purtătorul de Dumnezeu Grigore, aparţine celor care sunt supuse[68]. Prin urmare, Hristos a fost voliţional şi ca om.

Când spunem voinţă naturală nu afirmăm că aceasta este constrângătoare, ci liberă; căci dacă este raţională, este negreşit şi liberă. Nu numai firea dumnezeiască şi nezidită nu are nimic constrângător, dar nici firea cugetătoare şi creată. Lucrul acesta este evident. Dumnezeu, fiind prin fire bun, prin fire creator şi prin fire Dumnezeu, nu este prin constrângere acestea. Căci cine este acela care să-L constrângă?

Trebuie să se ştie că despre liberul arbitru se vorbeşte în chip omonim, dar în alt fel cu privire la Dumnezeu, în alt fel cu privire la îngeri şi în alt fel cu privire la oameni. Cu privire la Dumnezeu, în chip suprafiinţial. Cu privire la îngeri, în aşa fel că la ei executarea merge împreună cu dispoziţia spre acţiune, fără ca să se scurgă vreun timp între dispoziţie şi exe-

65. *Matei*, 27, 34; *Ioan*, 19, 28-30.

66. *Filipeni*, 2, 8.

67. Tradus prin corectarea textului ediţiei din MG, după ediţia de la Verona, 1531, f. 79v.

68. *Cuvântul al patrulea teologic, despre Fiul*, MG, XXXVI, col. 109 C.

cutare. Având în chip firesc liberul arbitru, fac uz de el neîmpiedicat, căci nu au nici o împotrivire din partea trupului şi nici nu au pe cineva care să-i ispitească. Dar cu privire la oameni, în aşa fel că la ei dispoziţia este concepută în timp înaintea execuţiei. Omul este liber şi are în chip firesc liberul arbitru; el are însă şi ispita diavolului, şi mişcarea corpului. Aşadar, prin ispită şi prin greutatea corpului, execuţia este posterioară dispoziţiei.

Dacă Adam a ascultat pentru că a voit şi dacă a mâncat pentru că a voit, urmează că în noi voinţa a pătimit cea dintâi. Iar dacă voinţa a pătimit cea dintâi şi Cuvântul întrupat n-a luat-o pe aceasta împreună cu firea, urmează că nu ne-am făcut în afară de păcat.

Mai mult: dacă facultatea liberului arbitru a firii omeneşti este opera Cuvântului, dar Cuvântul n-a luat-o pe aceasta, urmează că sau cunoaşte că nu este bună creaţia Sa, sau ne invidiază, dacă ne vindecă această facultate; prin aceasta pe noi ne lipseşte de o vindecare completă, iar pe El se arată ca fiind stăpânit de patimă, căci nu vrea sau nu poate să ne mântuie desăvârşit.

Este cu neputinţă să admitem ceva compus din două voinţe, după cum spunem o ipostasă compusă din două firi. Mai întâi, pentru că sunt compuse numai cele care există într-o ipostasă, şi nu acelea care se găsesc sub o altă noţiune, şi nu sub a sa proprie. Al doilea, pentru că dacă vom spune că pot forma ceva compus voinţele şi activităţile, vom fi siliţi să spunem că pot forma ceva compus şi celelalte însuşiri fireşti, anume însuşirea de a fi nezidit şi zidit, nevăzut şi văzut şi altele ca acestea. Cum se va numi voinţa compusă din voinţe? Căci este cu neputinţă ca ceea ce s-a compus să fie numit cu numele acelora din care a fost compus. Pentru că atunci vom numi fire, şi nu ipostasă, ceea ce a fost compus din firi. Mai mult: dacă vom spune că Hristos are o voinţă compusă, Îl despărţim de Tatăl prin voinţă, căci voinţa Tatălui nu este compusă. Prin urmare, rămâne să spunem că numai ipostasa lui Hristos este compusă şi comună; şi după cum este o ipo-

stasă compusă şi comună a firilor, tot astfel este şi a însuşirilor Sale fireşti.

Este cu neputinţă să vorbim de opinie (γνῶμη) şi de preferinţă (προαίρεσις) cu privire la Domnul, dacă ar fi să vorbim în sensul propriu al cuvântului. Căci opinia este o dispoziţie pentru ceea ce a fost judecat, după cercetare şi deliberare, adică sfat şi judecată, asupra lucrului pe care nu-l cunoaştem. După părere urmează preferinţa, care alege şi preferă pe unul în locul altuia. Domnul însă, pentru că n-a fost simplu om, ci şi Dumnezeu, şi pentru că ştia toate, nu avea nevoie de gândire, de cercetare, de deliberare şi de judecată; El, în chip firesc, era atras spre bine şi se îndepărta de rău. Astfel spune şi proorocul Isaia că "înainte de a cunoaşte copilul binele sau răul, va lepăda răul ca să aleagă binele"[69]. Cuvântul "înainte" arată că El nu cercetează şi deliberează în felul nostru, ci, fiind Dumnezeu şi subzistând în chip dumnezeiesc în trup, adică unit cu trupul după ipostasă, avea binele prin fire, pentru că era Dumnezeu şi pentru că ştia toate. Virtuţile sunt naturale şi există în toţi în chip natural şi deopotrivă, chiar dacă nu toţi fac deopotrivă cele ale firii. Căci prin călcarea poruncii ne-am abătut de la cele conforme naturii, la cele contra naturii. Domnul însă ne-a adus de la cele contra naturii la cele conforme naturii. Aceasta înseamnă cuvintele "după chip şi după asemănare"[70]. Iar asceza şi ostenelile acesteia n-au fost născocite pentru a dobândi virtutea adusă din afară, ci pentru a da la o parte viciul, străin şi contra firii, după cum şi rugina nu este ceva firesc, ci ceva care se depune din pricina neglijenţei; prin muncă însă o îndepărtăm şi dăm la iveală strălucirea naturală a fierului.

Trebuie să se ştie că termenul opinie (γνῶμη) are multe sensuri şi multe semnificaţii. Uneori înseamnă îndemn, după cum zice dumnezeiescul Apostol: "Despre fecioare nu am po-

69. *Isaia*, 7, 15.
70. *Facere*, 1, 26.

runcă de la Domnul, ci îndemn vă dau'[71]. Alteori înseamnă sfat, ca atunci când spune profetul David: 'Asupra poporului Tău sfat au urzit'[72]. Alteori înseamnă hotărâre, ca atunci când Daniil spune: 'Pentru cine a ieșit această hotărâre fără de rușine?'[73]. Alteori se ia în loc de credință, de părere sau de cugetare și, ca să spun pe scurt, cuvântul opinie (γνώμη) se folosește în 28 de sensuri.

CAPITOLUL XV

Despre activitățile care sunt în Domnul nostru Iisus Hristos

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos spunem că are și două activități. Ca Dumnezeu și deoființă cu Tatăl a avut activitate dumnezeiască, iar ca om și deoființă cu noi a avut activitatea firii omenești.

Trebuie să se știe că altceva este activitatea (ἐνέργεια), altceva, activ (ἐνεργητικὸν), altceva, actul (ἐνέργημα), și altceva, cel care activează (ὁ ἐνεργῶν). Activitatea este mișcarea eficace și substanțială a firii; activ este natura de unde provine activitatea; actul este îndeplinirea activității; cel care activează este cel care face uz de activitate, adică ipostasa. Activitatea se numește însă și act, iar actul și activitate, după cum și creatura se numește creație, căci zicem astfel: 'toată creația', indicând creaturile.

Trebuie să se știe că activitatea este o mișcare și ea mai degrabă lucrează sub o cauză externă decât lucrează în mod activ, după cum zice Grigore Teologul în cuvântarea despre Sfântul Duh: 'Dacă există o activitate, atunci este evident că va lucra sub o cauză externă și nu va lucra din propria ini-

71. *I Corinteni*, 7, 25.
72. *Psalmi*, 82, 4.
73. *Daniil*, 2, 15.

țiativă, și va înceta imediat după ce va fi lucrat sub impulsul altuia'[74].

Trebuie să se știe că însăși viața este o activitate și este prima activitate a viețuitoarei. Activitate este și toată alcătuirea viețuitoarei: puterea de nutriție, de creștere, adică vegetală[75], mișcarea impulsivă, adică senzitivă, facultatea gândirii și a liberului arbitru. Activitatea este îndeplinirea puterii. Dacă toate acestea se văd la Hristos, vom spune deci despre El că are și activitate omenească.

Se numește activitate și primul gând care se naște în noi; el este o activitate simplă și fără relație, prin aceea că mintea dă la iveală, prin sine însăși, în chip tainic, propriile ei gânduri, fără de care nu s-ar putea numi pe bună dreptate minte. Se numește iarăși activitate și exteriorizarea și răspândirea celor gândite prin exprimarea cuvântului. Această activitate însă nu este fără relație și simplă, ci ea se găsește într-o relație, pentru că este alcătuită din gândire și cuvânt. Activitate este și însăși relația ce există între săvârșitor și lucrul săvârșit. Se numește activitate și însăși îndeplinirea activității. Prima activitate este o activitate a sufletului numai; a doua este a sufletului care face uz de corp; a treia, a corpului însuflețit cu minte; a patra, îndeplinirea. Mintea vede mai dinainte ceea ce are să se întâmple și lucrează prin corp potrivit acestei vederi. Așadar, sufletul este cel care conduce; el se folosește de corp ca de un instrument, conducându-l și dirijându-l. Activitatea corpului este alta: ea este condusă și pusă în mișcare de suflet. Îndeplinirea aparține și trupului, și sufletului; trupului aparține atingerea, ținerea în mâini și cuprinderea a ceea ce se lucrează; sufletului îi aparține forma și înfățișarea a ceea ce se face. Tot astfel, și despre Domnul nostru Iisus Hristos, puterea facerii de minuni a fost activitatea dumnezeirii Lui; dar

74. *Cuvântul XXXI, al cincilea teologic, despre Sfântul Duh*, MG, XXXVI, col. 140 A.

75. Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 82r.

lucrarea cu mâinile, a voi, a spune: 'vreau, curățește-te'[76] a fost activitatea umanității Lui. Îndeplinirea aparține pe de o parte firii omenești, cum este ruperea pâinilor[77], auzirea leprosului și rostirea cuvântului 'vreau'[78], iar pe de altă parte a celei dumnezeiești, cum este înmulțirea pâinilor[79] și curățirea leprosului[80]. Prin amândouă, prin activitatea sufletului și a corpului, a arătat unica, aceeași, asemenea și întocmai activitate dumnezeiască a Lui. Căci după cum cunoaștem că firile sunt unite și că au întrepătrundere una în alta și nu tăgăduim deosebirea acestora, ci le numărăm și cunoaștem că sunt nedespărțite, tot astfel cunoaștem și unirea voințelor și activităților, cunoaștem și deosebirea și le numărăm, dar nu introducem despărțire. Căci în chipul în care s-a îndumnezeit trupul și n-a suferit schimbarea firii, în același chip și voința și activitatea Lui s-au îndumnezeit, dar nu ies din propriile lor granițe. Căci unul este Cel care este și aceasta și aceea, și în chipul acesta și în chipul acela, adică Cel care voiește și lucrează dumnezeiește și omenește.

Așadar este necesar să spunem că Hristos a avut două activități, din cauză că a avut două firi. Cele care au firea deosebită, acelea au și activitatea deosebită; iar cele care au activitatea deosebită, acelea au și firea deosebită. Și contrariul: cele care au aceeași fire, acelea au și aceeași activitate; iar cele care au o singură activitate, acelea au și o singură ființă, după cum spun Părinții, grăitorii celor dumnezeiești. Așadar, este necesară una din două: sau să spunem că una este și firea lui Hristos, dacă spunem că Hristos are o singură activitate, sau, dacă ținem de adevăr și mărturisim potrivit Evangheliei și Părinților că Hristos are două firi, trebuie să mărturisim și două activități corespunzătoare acestora. Căci

76. *Matei*, 8, 3; *Marcu*, 1, 41; *Luca*, 5, 13.
77. *Matei*, 14, 19; *Marcu*, 6, 41; *Luca*, 9, 16; *Ioan*, 6, 11.
78. *Matei*, 8, 3; *Marcu*, 1, 41; *Luca*, 5, 13.
79. *Matei*, 14, 19-21; *Marcu*, 6, 36-44; *Luca*, 9, 12-17; *Ioan*, 6, 5-14.
80. *Matei*, 8, 3; *Marcu*, 1, 42; *Luca*, 5, 13.

fiind, în virtutea dumnezeirii, deofiinţă cu Dumnezeu şi cu Tatăl, va fi asemenea Lui şi în ce priveşte activitatea. Şi apoi, fiind, în virtutea omenirii, deofiinţă cu noi, va fi asemenea nouă în ce priveşte activitatea. Căci spune fericitul Grigore, episcopul Nisei[81]: "Cele care au o singură activitate, negreşit că au şi aceeaşi putere, căci orice activitate este îndeplinirea puterii"[82]. Este cu neputinţă ca firea nezidită şi cea zidită să aibă o singură fire, sau o singură putere, sau o singură activitate. Dar dacă vom spune că Hristos are o singură activitate, vom atribui dumnezeirii Cuvântului afectele sufletului raţional, adică frica, supărarea şi neliniştea.

Dacă vei obiecta însă că sfinţii Părinţi vorbind despre Sfânta Treime au spus: cele care au o singură fiinţă, acelea au şi o singură activitate, şi cele care au o fiinţă deosebită, acelea au şi activitatea deosebită, şi că nu trebuie să aplicăm întrupării termenii întrebuinţaţi cu privire la Dumnezeire, vom spune: dacă Părinţii au vorbit numai despre Dumnezeire şi dacă Fiul după întrupare nu este de aceeaşi activitate cu Tatăl, nu va fi nici de aceeaşi fiinţă. Şi atunci cui vom atribui aceste cuvinte: "Tatăl Meu până acum lucrează şi Eu lucrez"[83]; şi "Fiul face de asemenea pe acelea pe care vede că Tatăl le face"[84]; şi "Dacă nu credeţi Mie, credeţi faptelor Mele"[85]; şi "Faptele pe care le fac Eu mărturisesc despre Mine"[86]; şi: "După cum Tatăl învie pe morţi şi dă viaţă, tot aşa şi Fiul dă viaţă acelora cărora vrea"[87]? Toate aceste locuri Îl arată nu numai deofiinţă cu Tatăl şi după întrupare, dar şi de aceeaşi activitate.

Şi iarăşi: dacă purtarea de grijă de toate nu este numai opera Tatălui şi a Sfântului Duh, ci şi a Fiului şi după întru-

81. Sfântul Grigore al Nisei († c. 385), fratele cel mai mic al Sfântului Vasile, a fost episcopul Nisei. Despre Sfântul Grigore să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 4, p. 46.

82. *Explicarea Rugăciunii Domneşti*, MG, XLIV, col. 1160 A.

83. *Ioan*, 5, 17.

84. *Ioan*, 5, 19.

85. *Ioan*, 10, 38.

86. *Ioan*, 10, 25.

87. *Ioan*, 5, 21.

pare, şi dacă aceasta este activitate, urmează că şi după întrupare este de aceeaşi activitate cu Tatăl.

Dacă cunoaştem din minuni că Hristos este de aceeaşi fiinţă cu Tatăl şi dacă minunile sunt o activitate a lui Dumnezeu, urmează că este după întrupare de aceeaşi activitate cu Tatăl.

Dacă activitatea dumnezeirii Lui şi a trupului Lui este una, atunci ea va fi compusă, iar Hristos va avea sau altă activitate decât Tatăl, sau şi Tatăl va avea o activitate compusă. Iar dacă activitatea este compusă, este clar că şi firea.

Iar dacă vor spune că prin activitate se introduce persoana, vom spune că, dacă prin activitate se introduce persoana, atunci, potrivit unei juste inversiuni, şi energia va fi introdusă prin persoană. În chipul acesta Sfânta Treime va avea trei activităţi, pentru că are trei persoane sau ipostase; sau, pentru că are o activitate, va avea o persoană sau o singură ipostasă. Sfinţii Părinţi însă au spus de comun acord că cele care au aceeaşi fiinţă au şi aceeaşi activitate.

Mai mult: dacă prin activitate se introduce persoana, atunci cei care au hotărât să nu se vorbească nici de o activitate, nici de două activităţi ale lui Hristos[88], au poruncit să nu se vorbească nici de o persoană a Lui şi nici de două.

Şi după cum cu privire la cuţitul înroşit în foc se păstrează firile focului şi ale fierului, tot astfel, şi cele două activităţi şi îndeplinirile lor. Fierul are proprietatea de a tăia, iar focul, proprietatea de a arde; tăierea însă este îndeplinirea activităţii fierului; iar arderea este îndeplinirea activităţii focului. Deosebirea acestora se păstrează în tăierea cea arsă şi în arderea cea tăiată, cu toate că, după unirea fierului cu focul, nici arderea nu s-a îndeplinit fără tăiere, nici tăierea, fără ardere. Şi nici nu spunem că sunt două cuţite înroşite în foc din pricina dublei activităţi naturale şi nici nu amestecăm deosebirile lor substanţiale din pricină că este un singur cuţit înroşit în foc.

88. Este vorba despre mărturisirea de credinţă redactată în 636 de Serghie, patriarhul Constantinopolului,şi semnată de împăratul Heraclie în 638, prin care se interzicea a se vorbi de o activitate sau de două activităţi în Mântuitorul Iisus.

Tot astfel și în Hristos: a dumnezeirii Lui este activitatea Lui dumnezeiască și atotputernică, iar a omenirii Lui, activitatea noastră. Îndeplinirea activității omenești este ținerea mâinii copilei și ridicarea ei, iar a celei dumnezeiești, învierea[89]. Altceva este aceasta, și altceva, cealaltă, chiar dacă există nedespărțite una de alta în activitatea Lui teandrică. Dar dacă pentru motivul că ipostasa Domnului este una, va fi și activitatea Lui una, atunci și firea Lui va fi una, pentru că una este ipostasa Lui.

Și iarăși: dacă am spune cu privire la Domnul că are o singură activitate, vom spune că aceasta este sau dumnezeiască, sau omenească, sau nici una din două. Dacă este dumnezeiască, vom spune că este numai Dumnezeu, lipsit de omenirea noastră; dacă este omenească, vom huli, spunând că este simplu om; iar dacă spunem că nu este nici dumnezeiască, nici omenească, vom spune că nu este nici Dumnezeu, nici om, nici deoființă cu Tatăl, nici cu noi. Identitatea după ipostasă s-a făcut prin unire; iar dacă nu-i așa, atunci se distruge deosebirea firilor. Dacă este păstrată însă deosebirea firilor, vor fi păstrate negreșit și activitățile acestora. Căci nu există fire fără activitate.

Dacă Stăpânul Hristos are o singură activitate, atunci va fi sau creată, sau necreată, căci nu există o activitate intermediară acestora, după cum nu există nici fire intermediară. Așadar, dacă este creată, va arăta numai firea cea creată; iar dacă este necreată, va caracteriza numai ființa cea necreată. Căci trebuie negreșit ca însușirile firești să fie corespunzătoare firilor. O fire imperfectă însă este cu neputință să existe. Activitatea firească nu există în însușirile cele din afara firii și este evident că nici nu poate să fie, nici nu poate să se cunoască fire fără activitate firească. Căci fiecare, atât timp cât nu se schimbă, își învederează firea sa prin cele ce se activează.

Dacă Hristos are o singură activitate, atunci aceeași activitate face și pe cele dumnezeiești, și pe cele omenești. Nici

89. *Matei*, 9, 25; *Marcu*, 5, 41-42; *Luca*, 8, 54-55.

una dintre existenţe, atât timp cât rămâne în însuşirile ei fireşti, nu poate să facă ceva contrar firii ei. Focul nu răceşte şi încălzeşte şi nici apa nu usucă şi udă. Prin urmare, în ce chip Hristos, care este prin fire Dumnezeu şi care s-a făcut prin fire om, a săvârşit atât minunile, cât şi patimile, cu o singură activitate?

Aşadar, dacă Hristos a luat minte omenească, adică suflet gânditor şi raţional, negreşit că trebuie să fi gândit, şi trebuie să fi gândit pururea; iar cugetarea este o activitate a minţii; prin urmare, Hristos a fost activ şi ca om, şi a fost activ pururea.

Prea înţeleptul şi marele sfânt Ioan Hrisostom[90], în explicarea Faptelor Apostolilor, spune astfel în a doua omilie: "Nu ar greşi cineva dacă ar numi patima Lui faptă, căci prin faptul că a pătimit toate, a făcut lucrul acela mare şi minunat, distrugând moartea şi făcând toate celelalte"[91].

Dacă orice activitate, după cum au decis despre aceasta învăţaţii, se defineşte ca o mişcare substanţială a unei firi, atunci unde a văzut cineva o fire imobilă sau complet inactivă, sau unde a găsit o activitate care să nu fie mişcarea unei puteri fireşti? Dar după cum spune fericitul Chiril, nici un om care cugetă just nu va admite că Dumnezeu şi creatura au o singură activitate firească[92]. Firea omenească nu învie pe Lazăr[93] şi nici puterea dumnezeiască nu lăcrimează[94]. Căci plânsul este propriu firii omeneşti, iar viaţa este proprie vieţii enipostatice. Cu toate acestea, fiecare din ele este comună amânduror firilor din cauza identităţii ipostasei. Căci unul este Hristos şi una este persoana Lui, adică ipostasa. Şi totuşi are

90. Despre Sfântul Ioan Hrisostom († 407) să se vadă T. M. Popescu, în "Fântâna Darurilor", 1937, şi D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 48-49.

91. *Comentar la Faptele Apostolilor*, MG, LX, col. 18.

92. Citatul nu este al Sfântului Chiril, ci al Sfântului Grigore al Nisei, *Contra lui Eunomiu*, MG, XLV, col. 705 C. Cf. Dr. Dionys Stiefenhofer, *Des heiligen Johannes von Damaskus Genaue Darlegung des orthodoxen Glaubens*, München, 1923, p. 160, nota 3.

93. *Ioan*, 11, 1-44.

94. *Ioan*, 11, 35.

două firi, a dumnezeirii și a omenirii Lui. Așadar, din dumnezeire decurge în chip firesc slava care a fost comună fiecăreia dintre cele două firi din pricina identității ipostasei, iar din trup, cele smerite, care sunt comune fiecăreia dintre cele două firi. Căci unul este și același Cel care este aceasta și aceea, adică Dumnezeu și om, și ale Aceluiași sunt atât cele ale Dumnezeirii, cât și cele ale omenirii. Dumnezeirea săvârșea minunile, dar nu le săvârșea fără trup; trupul însă, pe cele smerite, dar nu fără Dumnezeire. În timp ce trupul pătimea, Dumnezeirea era unită cu el, dar cu toate acestea rămânea impasibilă și săvârșea patimile cele mântuitoare. Și în timp ce dumnezeirea Cuvântului lucra, sfânta Lui minte era unită cu ea, gândind și știind cele ce se săvârșeau.

Așadar, Dumnezeirea împărtășește corpului măririle Sale proprii, dar ea nu participă la patimile trupului. Căci n-a suferit trupul Lui prin Dumnezeire, așa după cum Dumnezeirea a lucrat prin trup. Trupul n-a fost decât un instrument al Dumnezeirii. Așadar, chiar dacă din primul moment al zămislirii n-a fost nici cea mai mică despărțire între cele două firi, ci faptele fiecăreia din cele două firi au fost continuu ale unei singure persoane, totuși cu nici un chip nu amestecăm pe acelea care s-au săvârșit în mod nedespărțit, ci cunoaștem din calitatea faptelor ale căreia dintre cele două firi este fiecare faptă.

Prin urmare, Hristos lucrează potrivit fiecăreia dintre cele două firi ale Lui, și fiecare fire din cele două lucrează în El cu participarea celeilalte. Cuvântul, în virtutea stăpânirii și puterii Dumnezeirii, lucrează cele ce sunt ale Cuvântului, toate câte sunt domnești și împărătești. Iar corpul lucrează pe ale sale, potrivit voinței Cuvântului, care s-a unit cu el și căruia îi aparține. Corpul nu se mișca spre afectele firești, nici nu se îndepărta și nici nu evita de la sine pe cele dureroase sau pe cele care veneau din afară, ci corpul Lui lucra așa potrivit firii Sale, prin faptul că voia Cuvântul și îngăduia în vederea mântuirii să pătimească aceasta și să săvârșească propriile Sale activități, pentru ca, prin faptele firii Sale, să fie învederat adevărul.

Dar după cum, în chip suprafiinţial, a luat fiinţă născându-se din Fecioară, tot astfel lucrează şi cele omeneşti mai presus de om, mergând cu picioare pământeşti pe apă nestatornică[95], nu pentru că apa s-a prefăcut în pământ, ci pentru că, prin puterea suprafirească a dumnezeirii Lui, apa şi-a pierdut calitatea ei de a mai curge şi n-a cedat greutăţii picioarelor materiale. Nu săvârşea în chip omenesc pe cele omeneşti, căci nu era numai om, ci şi Dumnezeu. Pentru aceea şi patimile Lui sunt de viaţă făcătoare şi mântuitoare. Şi nici nu lucra în chip dumnezeiesc pe cele dumnezeieşti, căci nu era numai Dumnezeu, ci şi om. Pentru aceea săvârşea minunile prin pipăit, prin cuvânt şi prin cele asemenea.

Dar dacă ar spune cineva: noi vorbim de o activitate cu privire la Hristos fără ca să desfiinţăm activitatea omenească (aceasta pentru motivul că activitatea omenească, în opoziţie cu activitatea dumnezeiască, se numeşte patimă) prin urmare, potrivit acestei cugetări, vorbim de o singură activitate cu privire la Hristos.

La aceasta vom spune: potrivit acestui raţionament şi cei care vorbesc de o singură fire nu vorbesc de aceasta desfiinţând-o pe cea omenească, ci pentru că firea omenească, în opoziţie cu cea dumnezeiască, se numeşte pasibilă. Dar departe de noi de a numi patimă activitatea omenească din pricina opoziţiei ei cu activitatea dumnezeiască. Căci, în general vorbind, nu se cunoaşte şi nici nu se defineşte existenţa cuiva din juxtapunere sau din comparaţie. Dacă ar fi aşa, ar urma ca lucrurile să fie alternativ cauzele lor. Căci dacă activitatea omenească este patimă din pricină că cea dumnezeiască este activitate, atunci negreşit că şi firea omenească va fi rea din pricină că firea dumnezeiască este bună. Şi, invers, prin antiteză: mişcarea dumnezeiască se numeşte activitate pentru că mişcarea omenească se numeşte patimă, iar firea dumnezeiască va fi bună pentru că firea omenească este rea. În chipul acesta, toate fâpturile vor fi rele, iar cel care a spus: "Şi a

95. *Matei*, 14, 25-26; *Marcu*, 6, 48-49.

văzut Dumnezeu toate câte a făcut şi, iată, erau bune foarte'[96], minte.

Dar noi spunem că sfinţii Părinţi au numit mişcarea omenească în multe feluri, potrivit problemelor pe care le discutau. Au numit-o putere, activitate, deosebire, mişcare, însuşire, calitate şi patimă. Au numit-o putere, nu în opoziţie cu cea dumnezeiască, ci pentru că este o putere care îşi are cauza în ea însăşi şi pentru că este neschimbătoare. Au numit-o activitate, pentru că este ceva caracteristic, care scoate la iveală ceea ce este asemenea în toate cele de aceeaşi specie. Au numit-o deosebire, pentru că ea face deosebirea între specii. Au numit-o mişcare, pentru că ea indică specia. Au numit-o însuşire, pentru că ea constituie specia şi se află numai în ea, şi nu în alta. Au numit-o calitate, pentru că ea este specifică speciei. Au numit-o patimă, pentru că se mişcă – căci toate cele ce sunt din Dumnezeu şi după Dumnezeu, prin faptul că se mişcă, suferă, pentru că ele nu sunt prin ele mişcătoare şi prin sine puternice. Aşadar, după cum s-a spus, nu se numeşte aşa prin opoziţie[97], ci potrivit felului de a fi sădit în ea la creaţie de către Cauza făcătoare a universului. Pentru aceea sfinţii Părinţi, dându-i acelaşi nume, au numit-o activitate. Căci cel care a spus[98]: 'Lucrează în fiecare dintre cele două forme cu participarea celeilalte'[99], ce altceva a făcut decât cel care a spus: 'Şi postind patruzeci de zile, după aceea a flămânzit'[100]? Căci a îngăduit firii să lucreze cele ale sale când a voit. Sau, altceva au spus cei care au afirmat că Hristos are în El o activitate deosebită, sau cei care au afirmat că are o activitate dublă, sau cei care au afirmat că are şi una şi alta? Aceste din urmă numiri indică prin antonimie cele două activităţi. De multe ori, prin antonimie se indică numărul, ca prin a zice:

96. *Facere*, 1, 31.
97. Tradus prin corectarea textului ediţiei MG, după ediţia de la Verona, 1531, f. 86v.
98. Este vorba de papa Leon cel Mare († 461) şi de *Epistola XXVIII, către Flavian, patriarhul Constantinopolului* († 449).
99. *Epistola XXVIII către Flavian*, MG, LIV, col. 768 B.
100. *Matei*, 4, 2.

dumnezeiesc și omenesc. Căci deosebirea este ceea ce face ca lucrurile să se deosebească între ele. Dar cele care nu există cum pot să se deosebească?

CAPITOLUL XVI

Către cei care spun: Dacă Domnul are două firi și două activități, este necesar ca Hristos să aibă trei firi și tot atâtea activități

Omul, luat separat, fiind alcătuit din două firi, din suflet și din corp, și avându-le pe acestea neschimbate în el, se poate spune, pe bună dreptate, că are două firi. Fiecare păstrează și după unire însușirea naturală. Nici corpul nu este nemuritor, ci muritor; nici sufletul, muritor, ci nemuritor; nici corpul, nevăzut, nici sufletul, vizibil ochilor trupului, ci unul rațional, gânditor și necorporal, altul, gros, vizibil și irațional. Cele care se împart prin opoziție după ființă nu sunt de aceeași fire; prin urmare sufletul și corpul nu sunt de aceeași ființă.

Și iarăși: omul este ființă rațională și muritoare. Dacă orice definiție indică firile asupra cărora se face definiția și dacă potrivit noțiunii de fire nu este identitate între rațional și muritor, urmează că omul, potrivit propriei sale definiții, nu are o singură fire.

Iar dacă se spune uneori că omul are o singură fire, atunci se ia numele firii în locul speciei, ca atunci când spunem că omul nu se deosebește de om prin vreo deosebire a firii. Dar pentru că toți oamenii au aceeași constituție și pentru că sunt compuși din suflet și corp și pentru că fiecare om are două firi, toți se reduc la o singură definiție. Acest lucru nu este absurd. Și sfințitul Atanasie, în lucrarea: "Contra celor care hulesc Duhul Sfânt", a spus că există o singură fire a făpturilor, pentru că sunt făcute. El spune: "Este cu putință să se vadă iarăși că Duhul Sfânt este superior creației, că este altceva decât firea celor făcute și că este propriu numai Dumnezei-

rii"[101]. Tot ceea ce este comun și se observă în mulți, fără ca să fie în unul mai mult, iar în altul mai puțin, se numește ființă. Prin urmare, pentru acest motiv, se zice o singură fire a oamenilor, pentru că orice om este compus din suflet și din corp. Despre ipostasa Domnului însă, nu putem spune o singură fire, căci fiecare dintre firi păstrează, și după unire, însușirea firească și nu este cu putință să găsim o specie Hristos. N-a fost un alt Hristos, din Dumnezeire și omenire, același și Dumnezeu și om.

Și iarăși: nu este același lucru a fi unul potrivit speciei de om, și a fi unul potrivit ființei sufletului și trupului. A fi unul potrivit speciei de om indică completa asemănare în toți oamenii; a fi unul potrivit ființei sufletului și corpului însă distruge însăși existența acelora, ducându-i la completă inexistență. Căci sau cel unul își va schimba ființa în cealaltă ființă, sau din cele două se va face altceva, sau amândouă se vor schimba sau, dacă rămân în definițiile lor proprii, vor fi două firi. Căci, potrivit noțiunii de ființă, nu este identitate între corporal și necorporal. Prin urmare, nu este necesar, dacă vorbim de o singură fire cu privire la om – căci vorbim de o singură fire nu pentru că este identică calitatea substanțială a sufletului și a corpului, ci pentru că sunt cu totul asemenea indivizii de sub specia om –, să vorbim de o singură fire cu privire la Hristos, pentru că aici nu există o specie care să cuprindă mai multe ipostase.

Mai mult: se spune că tot ceea ce este compus constă din cele imediat compuse. Căci nu spunem că o casă este compusă din pământ și apă, ci din cărămizi și lemn. Dacă ar fi așa, ar fi necesar să spunem că omul este compus din cel puțin cinci firi, adică din cele patru elemente și suflet. Tot astfel și cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, nu avem în vedere părțile părților, ci pe cele ce sunt imediat unite, adică Dumnezeirea și omenirea.

101. *Epistola I, către Serapion, contra celor care hulesc și spun că Duhul Sfânt este făptură*, MG, XXVI, col. 589C.

Mai mult: dacă noi spunem că omul are două firi, vom fi siliți să admitem la Hristos trei firi; și atunci și voi veți învăța că Hristos este din trei firi, pentru că spuneți că omul este din două firi. Tot astfel și despre activități, căci este necesar ca activitatea să corespundă firii. Că omul se numește și este din două firi este martor Grigorie Teologul, care zice: "Sunt două firi, Dumnezeu și omul, pentru că este și suflet și corp"[102]. Iar în cuvântarea la Botezul Domnului zice astfel: "Pentru că noi suntem dubli, din suflet și din corp, din o fire văzută și nevăzută, este dublă și curățirea, prin apă și prin duh"[103].

CAPITOLUL XVII

Despre îndumnezeirea firii trupului și a voinței Domnului

Trebuie să se știe că nu spunem că trupul Domnului s-a îndumnezeit, s-a făcut asemenea lui Dumnezeu și Dumnezeu în virtutea unei modificări sau schimbări sau prefaceri sau amestecări a firii, ci, după cum spune Grigorie Teologul, "dintre firi, una a îndumnezeit, și alta a fost îndumnezeită"[104], iar eu îndrăznesc să spun că a fost făcută asemenea lui Dumnezeu, căci Cel care unge s-a făcut om, iar cel care a fost uns s-a făcut Dumnezeu. Acestea nu prin schimbarea firii, ci prin unirea în vederea întrupării, adică după ipostasă, potrivit căreia trupul s-a unit, fără să se despartă, cu Dumnezeu Cuvântul și prin întrepătrunderea firilor uneia în alta, în chipul în care vorbim și de înroșirea fierului prin foc. După cum mărturisim că întruparea s-a făcut fără modificare și schimbare, tot astfel hotărâm că s-a făcut și îndumnezeirea trupului. Prin faptul că "Cuvântul s-a făcut trup"[105], nici Cuvântul n-a ieșit din

102. *Epistola CI, către presviterul Clindonie, contra lui Apolinarie*, MG, XXXVII, col. 180 A.

103. *Cuvântul XL. La Sfântul Botez*, MG, XXXVI, col. 368 A.

104. *Cuvântul XXXVIII. La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, MG, XXXVI, col. 325 BC.

105. *Ioan*, 1, 14.

granițele Dumnezeirii Sale și nici din măririle Sale proprii demne de Dumnezeu și nici trupul, pentru că s-a îndumnezeit, nu și-a schimbat firea lui sau însușirile lui firești. Căci au rămas, și după unire, firile neamestecate, iar însușirile acestora, nevătămate. Trupul Domnului însă s-a îmbogățit cu activitățile dumnezeiești în virtutea unirii prea curate cu Cuvântul, adică după ipostasă, fără să sufere vreo pierdere însușirile cele firești. Căci nu lucrează cele dumnezeiești în virtutea energiei lui, ci în virtutea Cuvântului unit cu el, Cuvântul arătându-Și prin el propria Lui energie. Căci fierul înroșit în foc arde nu pentru că posedă, în virtutea unui principiu firesc, energia de a arde, ci pentru că posedă această energie din pricina unirii cu focul.

Așadar, trupul era nemuritor prin el însuși, dar dătător de viață din cauza unirii după ipostasă cu Cuvântul. Tot astfel și cu îndumnezeirea voinței: nu spunem că activitatea firească a ei a fost modificată, ci că s-a unit cu voința lui dumnezeiască și atotputernică și a devenit voința lui Dumnezeu înomenit. Pentru aceea voința firii Sale omenești voind să se ascundă n-a putut de la sine[106], din cauză că Dumnezeu Cuvântul a binevoit să-Și arate în El însuși existența reală a slăbiciunii voinței omenești. Voind însă, a curățit pe lepros[107] din pricina unirii cu voința dumnezeiască. Trebuie să se știe că îndumnezeirea firii și a voinței este dovada cea mai semnificativă și cea mai demonstrativă despre existența celor două firi și a celor două voințe. Căci, după cum înroșirea prin foc nu schimbă în foc firea celui înroșit prin foc, ci arată atât pe cel înroșit prin foc, cât și pe cel care înroșește prin foc, și arată că sunt două, și nu unul, tot astfel și îndumnezeirea nu dă naștere unei singure firi compuse, ci arată două firi și unirea cea după ipostasă. Căci spune Grigorie Teologul: "Dintre firi, una a îndumnezeit, și alta a fost îndumnezeită"[108]. Și prin cuvintele "dintre firi", "una" și "alta" a arătat că sunt două.

106. *Marcu*, 7, 24.
107. *Matei*, 8, 3; *Marcu*, 1, 42; *Luca*, 5, 13.
108. *Cuvântul XXXVIII. La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, MG, XXXVI, 325 BC.

CAPITOLUL XVIII

Încă despre voinţe şi liberul arbitru, minte şi înţelepciune

Când spunem că Hristos este Dumnezeu desăvârşit, negreşit Îi atribuim pe toate cele fireşti, atât ale Tatălui, cât şi ale Mamei. S-a făcut om ca să-l facă să învingă pe cel învins. Căci Cel care poate totul nu era lipsit de puterea de a elibera pe om de tiran prin stăpânirea şi puterea Sa atotputernică. Aceasta însă ar fi dat motiv de acuzare tiranului, anume că omul a fost învins de el, dar a fost silit de Dumnezeu. Dumnezeu cel milostiv şi de oameni iubitor însă, voind să arate biruitor pe cel căzut, se face om, ca să ridice pe cel asemenea prin Unul asemenea.

Nimeni nu tăgăduieşte că omul este o fiinţă raţională şi gânditoare. Cum s-a făcut însă Cuvântul om, dacă a luat un trup fără suflet sau un suflet fără minte? Unul ca acesta nu este om. Dar ce folos am fi avut din întrupare, dacă cel care a fost supus pentru prima dată patimii n-a fost mântuit, nici nu a fost reînnoit şi nici întărit prin legătura cu Dumnezeu? Căci ceea ce n-a fost luat, n-a fost vindecat. Prin urmare, Cuvântul ia pe om în întregime şi ia de asemenea şi partea lui cea bună, care a căzut sub boală, ca să dea mântuire omului în întregime. O minte neînţeleaptă şi lipsită de cunoştinţă nu poate să existe niciodată. Iar dacă este inactivă şi imobilă, negreşit este şi neexistentă.

Aşadar, Dumnezeu Cuvântul, voind să înnoiască pe "cea după chipul lui Dumnezeu"[109], S-a făcut om. Dar care era "cea după chipul lui Dumnezeu", dacă nu mintea? A luat oare Cuvântul partea mai rea din om, lăsând partea mai bună? În adevăr mintea este intermediarul între Dumnezeu şi trup: al trupului, ca împreună locuitoare, al lui Dumnezeu, ca chip. Mintea, aşadar, se amestecă cu mintea şi mintea este la mijloc între curăţia lui Dumnezeu şi grosolănia corpului. Dacă Hristos

109. *Facere*, 1, 26.

a luat un suflet fără minte, atunci a luat sufletul unei ființe iraționale.

Dacă Evanghelistul a spus: "Cuvântul s-a făcut trup"[110], trebuie să se știe că uneori în Sfânta Scriptură omul este numit suflet, ca în următorul text: "Iacov a intrat în Egipt cu 75 de suflete"[111]; alteori este numit trup, ca în următorul text: "Tot trupul va vedea mântuirea lui Dumnezeu"[112]. Așadar, Domnul nu S-a făcut trup lipsit de suflet, nici lipsit de minte, ci om. Căci Însuși spune: "De ce Mă lovești pe Mine, omul care v-a vorbit adevărul?"[113]. Așadar, a luat trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, care conduce trupul, dar este condus de dumnezeirea Cuvântului.

Prin urmare, a avut în chip firesc și ca Dumnezeu și ca om voință. Voința omenească urma și se supunea voinței Lui; nu se mișca prin propria ei opinie, ci voia pe acelea pe care le voia voința Lui dumnezeiască. Căci prin îngăduința voinței dumnezeiești, suferea în chip firesc cele ale Sale. În momentul când a îndepărtat moartea, în chip firesc a îndepărtat-o, a trăit clipe de agonie și s-a înfricoșat pentru motivul că voința Lui dumnezeiască a voit și a îngăduit. Iar când voința Lui dumnezeiască a voit ca voința Lui omenească să aleagă moartea, atunci ea de bunăvoie s-a supus patimii, căci s-a dat pe Sine însuși de bunăvoie morții, nu numai ca Dumnezeu, ci și ca om. Pentru aceea ne-a dăruit îndrăzneală contra morții. Înainte de mântuitoarea patimă, Domnul spune astfel: "Tată, dacă este cu putință, treacă de la Mine paharul acesta"[114]. Din aceste cuvinte este clar că El avea să bea paharul ca om, nu ca Dumnezeu. Prin urmare, ca om voiește să treacă paharul, căci cuvintele pronunțate de El exprimă frica firii omenești. "Dar să nu se facă voia Mea"[115], adică aceea potrivit căreia sunt de

110. *Ioan*, 1, 14.
111. *Facere*, 46, 27.
112. *Luca*, 3, 6; *Isaia*, 40, 5.
113. *Ioan*, 18, 23; 8, 40.
114. *Matei*, 26, 39; *Marcu*, 14, 36; *Luca*, 22, 42.
115. *Matei*, 26, 39; *Marcu*, 14, 36; *Luca*, 22, 42.

altă fiinţă decât Tine, ci voinţa Ta, adică a Mea şi a Ta, potrivit căreia sunt deofiinţă cu Tine. Iar acestea sunt iarăşi cuvintele îndrăznelii. Căci sufletul Domnului, care a fost om adevărat, potrivit bunăvoinţei Lui, simţind dragostea firească de fiinţa Sa omenească, a încercat mai întâi slăbiciunea firii Sale la gândul despărţirii de corp, dar, fiind întărită de voinţa dumnezeiască, are iarăşi îndrăzneală contra morţii. Pentru că Acelaşi a fost în totul Dumnezeu împreună cu omenirea Lui şi în totul om împreună cu Dumnezeirea Lui; Acelaşi ca om a supus, în El şi prin El, lui Dumnezeu şi Tatălui ceea ce este omenesc şi a fost ascultător Tatălui, dându-se pe El însuşi exemplul şi pilda cea mai bună.

A voit în chip liber prin voinţa dumnezeiască şi omenească. Voinţa liberă este înnăscută, negreşit, în orice fire raţională. Căci la ce va avea raţiunea dacă nu judecă în chip liber? O dorinţă naturală a sădit Creatorul şi în fiinţele iraţionale; aceasta le conduce în chip necesar pentru menţinerea firii lor proprii. Căci cele lipsite de raţiune nu pot conduce, ci sunt conduse de dorinţa naturală. Pentru aceea, la fiinţele iraţionale dorinţa şi impulsul spre faptă sunt simultane, căci ele nu fac uz de raţiune, de deliberare, de gândire sau judecată. Pentru aceea nu sunt lăudate şi fericite dacă săvârşesc virtutea şi nici nu sunt pedepsite dacă fac răul. Firea raţională are în adevăr o dorinţă naturală care activează; în aceia însă care păzesc starea naturală, este condusă şi orânduită de raţiune. Căci aceasta este superioritatea raţiunii: voinţa liberă, pe care o numim activitate firească în raţiune. Pentru aceea când săvârşeşte virtutea este lăudată şi fericită, iar când săvârşeşte viciul este pedepsită.

Prin urmare, sufletul Domnului a voit mişcându-se în chip liber, dar a voit în chip liber pe acelea pe care voinţa Lui dumnezeiască a voit ca să le vrea. Trupul nu se mişca la un semn al Cuvântului – Moise şi toţi sfinţii se mişcau la un semn dumnezeiesc –, ci Acelaşi unul fiind şi Dumnezeu şi om, a voit potrivit unei voinţe dumnezeieşti şi omeneşti. Pentru aceea cele două voinţe ale Domnului nu se deosebeau unele de

altele în opinie, ci mai degrabă în putere firească. Căci voința Lui dumnezeiască era fără de început, atoatefăcătoare, era însoțită de putere și era impasibilă; voința Lui omenească însă a luat început în timp și a suferit înseși afectele naturale și neprihănite. În chip natural ea nu era atotputernică; dar prin faptul că a fost cu adevărat și real voința Cuvântului lui Dumnezeu, a fost și atotputernică.

CAPITOLUL XIX

Despre activitatea teandrică

Când fericitul Dionisie spune că Hristos a trăit printre oameni cu o activitate nouă, teandrică[116], nu suprimăm activitățile firești ale celor două firi, în sensul că ar spune că a rezultat o singură activitate din cea dumnezeiască și cea omenească – căci, dacă ar fi așa, am fi spus și o singură fire nouă, rezultată din cea omenească și cea dumnezeiască. Căci, după cum spun sfinții Părinți, cele care au o singură activitate, acelea au și o singură ființă –, ci fericitul Dionisie a numit cele două activități astfel, voind să arate modul nou și inexprimabil de manifestare a activităților firești ale lui Hristos, mod înrudit cu modul inexprimabil al întrepătrunderii reciproce a firilor lui Hristos, traiul Lui ca om, străin și minunat și necunoscut firii existențelor, ca și felul comunicării însușirilor care rezultă din unirea inexprimabilă a firilor. Nu spunem că activitățile sunt despărțite și nici că firile activează despărțit, ci fiecare lucrează în chip unit ceea ce are propriu cu participarea celeilalte. Nici pe cele omenești nu le-a lucrat în chip omenesc, căci n-a fost simplu om, și nici pe cele dumnezeiești numai ca Dumnezeu, pentru că n-a fost numai Dumnezeu, ci El a fost în același timp și Dumnezeu, și om. Căci după cum cunoaștem unirea și deosebirea firească a firilor,

116. *Epistola IV către Gaius*, MG, III, 1072 C.

tot astfel cunoaştem unirea şi deosebirea voinţelor şi activităţilor fireşti.

Trebuie să se ştie, aşadar, că despre Domnul nostru Iisus Hristos vorbim când ca despre două firi, când ca despre o singură persoană, dar şi una şi alta se raportează la un singur concept. Cele două firi sunt un singur Hristos; iar singurul Hristos sunt cele două firi. Aşadar este acelaşi lucru când spui: Hristos lucrează potrivit fiecăreia dintre cele două firi ale Lui, şi: fiecare dintre cele două firi lucrează în Hristos cu participarea celeilalte. Prin urmare, firea dumnezeiască participă la trupul care lucrează, prin faptul că prin bunăvoinţa voinţei dumnezeieşti i se îngăduie să sufere şi să facă cele ale sale şi prin faptul că activitatea trupului este negreşit mântuitoare. Aceasta din urmă nu este opera activităţii omeneşti, ci a celei dumnezeieşti. Trupul participă la dumnezeirea Cuvântului, care lucrează, pentru că săvârşeşte lucrările cele dumnezeieşti prin corp ca printr-un instrument şi pentru că Unul este Cel care lucrează atât dumnezeieşte, cât şi omeneşte în acelaşi timp.

Trebuie să se ştie că sfânta Lui minte lucrează lucrările ei naturale, gândind şi cunoscând că este mintea lui Dumnezeu şi că este adorată de toată făptura, amintindu-şi de traiul şi de patimile Sale de pe pământ. Participă la dumnezeirea activă a Cuvântului, conduce şi guvernează totul, gândind, cunoscând şi conducând nu ca minte simplă a unui om, ci ca una unită cu Dumnezeu după ipostasă şi care este minte a lui Dumnezeu.

Prin urmare, termenul "activitate teandrică" arată aceasta, anume că Dumnezeu S-a făcut bărbat, adică s-a înomenit, şi activitatea Lui omenească n-a fost lipsită de activitatea Lui dumnezeiască, iar activitatea Lui dumnezeiască n-a fost lipsită de activitatea Lui omenească, ci fiecare este considerată împreună cu cealaltă. Felul acesta se numeşte perifrază, anume când cineva cuprinde printr-un singur cuvânt două lucruri. După cum spunem că este una atât arderea care taie, cât şi tăierea care arde a cuţitului înroşit în foc, dar spunem că altă

lucrare este tăierea, și alta arderea, și că arderea focului și tăierea cuțitului sunt activitățile unor firi deosebite, tot astfel și când vorbim de o singură activitate teandrică a lui Hristos, înțelegem cele două activități ale celor două firi ale Lui, a dumnezeirii Lui, activitatea dumnezeiască, iar a omenirii Lui, activitatea omenească.

CAPITOLUL XX

Despre afectele firești și neprihănite ale lui Hristos

Mărturisim că Hristos a luat toate afectele firești și neprihănite ale omului. Căci a luat pe om în întregime, și a luat pe toate cele ale omului, afară de păcat. Acesta nu este firesc, nici însămânțat în noi de Creator, ci s-a născut în voința noastră liberă, prin noua însămânțare a diavolului, fără a ne stăpâni prin forță. Se numesc afecte firești și neprihănite acelea ce nu sunt în puterea noastră, adică acelea care au apărut în viață din pricina condamnării prilejuite de călcarea poruncii, spre exemplu: foamea, setea, oboseala, durerea, lacrimile, coruptibilitatea, fuga de moarte, frica, agonia, din care provin sudoarea, picăturile de sânge, ca și ajutorul îngerilor, din pricina neputinței firii, și cele asemenea, care există în chip firesc în toți oamenii.

Prin urmare, pe toate le-a luat ca pe toate să le sfințească. A fost ispitit[117] și a învins, ca să ne dea nouă biruință și să dea firii puterea de a învinge pe dușman, pentru ca firea învinsă odinioară să învingă[118] pe învingătorul de altădată prin aceleași ispite prin care a fost învinsă.

Cel rău L-a ispitit pe Hristos din afară, și nu prin gânduri, la fel ca și pe Adam. Căci și pe acesta nu l-a ispitit prin gânduri, ci prin șarpe. Domnul însă a respins ispita și ca fumul a

117. *Matei*, 4, 1-11; *Marcu*, 1, 12-13; *Luca*, 4, 1-13.

118. Tradus prin corectarea textului ediției MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 93r.

împrăștiat-o, pentru ca să fie învinse și de noi afectele care L-au ispitit pe El și pe care le-a învins, și Adam cel nou să-l mântuie pe Adam cel vechi.

Fără îndoială afectele noastre firești erau în Hristos și conform firii, și mai presus de fire. Afectele activau în El conform firii, când îngăduia trupului să sufere cele ale sale; erau însă mai presus de fire, pentru că în Domnul afectele firești nu precedau voința. În El nu se poate vedea nimic silit, ci toate sunt de bunăvoie. Dacă a voit, a flămânzit, dacă a voit, a însetat, dacă a voit, i-a fost frică, dacă a voit, a murit.

CAPITOLUL XXI

Despre neștiință și robie

Trebuie să se știe că Hristos a luat o fire ignorantă și roabă. Căci firea omului este roabă lui Dumnezeu, Care a făcut-o, și nu cunoaște pe cele viitoare. Așadar, dacă, după cum se spune Grigorie Teologul, desparți vizibilul de spiritual[119], trupul se numește rob și ignorant. Din pricina identității ipostasei însă și a unirii nedespărțite, sufletul Domnului a fost îmbogățit cu cunoașterea celor viitoare și cu celelalte faceri de minuni. Trupul oamenilor, potrivit firii lui, nu este făcător de viață; trupul Domnului însă, unit după ipostasă cu însuși Cuvântul lui Dumnezeu, nu s-a despărțit de coruptibilitatea firească, ci a devenit făcător de viață din cauza unirii după ipostasă cu Cuvântul și nu putem spune că n-a fost și nu este totdeauna făcător de viață. Tot astfel firea omenească nu posedă în chip substanțial cunoașterea celor viitoare; sufletul Domnului însă, din pricina unirii cu însuși Dumnezeu Cuvântul și a identității ipostatice, a fost îmbogățit, după cum am spus, cu celelalte minuni și cu cunoașterea celor viitoare.

Trebuie să se știe că nu putem să-l numim rob. Căci numele robiei și al stăpânirii nu indică firea, ci relația, cum este

119. *Cuvântul XXX, al patrulea cuvânt teologic, despre Fiul*, MG, XXXVI, col. 124B.

numele de Tată și de Fiu. Aceste nume nu indică ființa, ci relația. Așadar, după cum am spus și despre neștiință, tot astfel și aici, dacă desparți prin gânduri pure sau pe cale abstractă ceea ce este creat de ceea ce este necreat, atunci trupul este rob, dacă nu este unit cu Dumnezeu Cuvântul. Dar, o dată ce s-a unit după ipostasă, cum va fi rob? Căci unul fiind Hristos, nu poate fi luat și rob și Domn. Aceste nume nu se spun despre cele absolute, ci despre cele relative. Așadar, cui va fi rob? Tatălui? Dar dacă este rob Tatălui, nu sunt ale Fiului toate câte le are Tatăl[120]. Iar rob al Său nu este nici într-un caz. Dar dacă este rob, în ce sens spune Apostolul despre noi, care am fost înfiați prin El[121]: "Încât nu mai ești rob, ci fiu"[122]? Se numește rob cu numele – căci El nu este rob –, deoarece a luat pentru noi chip de rob[123] și a fost numit rob împreună cu noi[124]. Impasibil fiind, a robit pentru noi patimilor și S-a făcut slujitor mântuirii noastre. Dar cei care numesc pe Hristos rob, împart pe unul Hristos în două, întocmai ca Nestorie. Noi însă Îl numim Stăpânul și Domnul întregii creații și afirmăm că unul Hristos, Același, Dumnezeu și om în același timp, știe totul. "Căci în El sunt toate vistieriile cele ascunse ale înțelepciunii și ale cunoașterii"[125].

CAPITOLUL XXII

Despre progresul Domnului în înțelepciune, vârstă și har

"El sporea, spune Scriptura, în înțelepciune, în vârstă și în har"[126]. Creștea în vârstă; dar prin creșterea în vârstă scotea la iveală înțelepciunea care se afla în El. Mai mult: El își făcea

120. *Ioan*, 16, 15.
121. *Galateni*, 4, 4-5.
122. *Galateni*, 4, 7.
123. *Filipeni*, 2, 7.
124. *Filimon*, 16.
125. *Coloseni*, 2, 3.
126. *Luca*, 2, 52.

progres al Său progresul oamenilor în înţelepciune, în har şi în îndeplinirea bunei-voinţe a Tatălui, adică cunoaşterea lui Dumnezeu şi mântuirea oamenilor, şi-şi însuşea pretutindeni firea noastră. Dar cei care afirmă că El progresa în înţelepciune şi în har, ca şi cum ar fi primit un adaos la acestea, afirmă implicit că unirea celor două firi nu s-a făcut din primul moment al existenţei Sale în trup şi nici nu mărturisesc unirea după ipostasă, ci, ascultând[127] de prostul Nestorie, născocesc o unire relativă şi o simplă locuire a Cuvântului în om, 'neştiind nici ce vorbesc, nici despre ce lucruri dau adeverire'[128]. Căci dacă trupul s-a unit cu adevărat cu Dumnezeu Cuvântul din primul moment al existenţei Sale în trup şi, mai mult, că a existat în el şi avea identitatea ipostatică cu el, cum oare nu l-a îmbogăţit în chip desăvârşit cu toată înţelepciunea şi harul? Trupul nu s-a împărtăşit de har şi nici n-a participat prin har la însuşirile Cuvântului, ci, mai degrabă, în virtutea unirii după ipostasă, prin care atât cele omeneşti, cât şi cele dumnezeieşti sunt ale unuia singur Hristos – căci Acelaşi era şi Dumnezeu şi om în acelaşi timp –, izvorăşte lumii harul, înţelepciunea şi plinătatea tuturor bunurilor.

CAPITOLUL XXIII

Despre teamă

Numele de teamă are un sens dublu. Este o teamă firească, atunci când sufletul nu vrea să se despartă de corp, din pricina dragostei naturale şi a familiarităţii cu el, pusă în el de la început de Creator, în virtutea căreia, în chip firesc, se teme, agonizează şi evită moartea. Definiţia acestui fel de teamă este următoarea: teama firească este o putere prin care omul se alipeşte de existenţă. În adevăr, dacă toate au fost aduse

127. Tradus prin corectarea textului ediţiei MG, după ediţia de la Verona, 1531, f. 94v.

128. *I Timotei*, 1, 7.

de Creator de la neexistenţă la existenţă, ele au în chip firesc dorinţa de a exista şi teama de a nu exista. Caracterul firesc al acestora este tendinţa spre cele ce menţin firea. Prin urmare şi Dumnezeu Cuvântul, făcându-se om, a avut această dorinţă; în cele care menţin firea şi-a arătat tendinţa prin care era împins spre mâncare, băutură şi somn şi a făcut în chip natural experienţa tuturor acestora; în cele care distrug firea însă şi-a arătat repulsia, ca în timpul patimii când, în chip voluntar, s-a temut de moarte. Chiar dacă cele ce s-au făcut, s-au făcut prin legea firii, totuşi nu s-au făcut în chip silit, cum este cazul cu noi. Căci voind în chip voluntar le-a primit pe cele fireşti. Prin urmare, această teamă, frică şi agonie aparţin afectelor naturale şi neprihănite; ele nu sunt supuse păcatului.

Este apoi o teamă din trădarea gândurilor, din necredinţa şi din neştiinţa ceasului morţii, ca atunci când ne speriem în timpul nopţii, când se produce vreun zgomot. Această teamă este contra firii şi o definim astfel: frica contra firii este teama provocată în noi pe neaşteptate. Domnul n-a avut acest fel de frică. Pentru aceea niciodată nu s-a temut în acest fel, afară de momentul patimii, chiar dacă de multe ori s-a temut în virtutea întrupării Sale, căci El îşi cunoştea timpul morţii.

Că s-a temut cu adevărat, spune sfinţitul Atanasie în lucrarea contra lui Apolinarie: "Pentru aceasta Domnul a spus: "Acum s-a tulburat sufletul Meu"[129]. Cuvântul "acum" arată momentul când a voit; totuşi a arătat şi existenţa fricii; n-a numit neexistenţa ei ca existenţă, ca şi cum cele spuse de El s-ar fi întâmplat în aparenţă. Toate s-au întâmplat prin fire şi cu adevărat"[130]. Iar mai jos: "Cu nici un chip Dumnezeirea nu-şi împropriază patima fără de trup care suferă; nici nu arată tulburare sau durere fără de suflet care se întristează şi se tulbură, nici nu se nelinişteşte sau se roagă fără de o minte

129. *Ioan*, 12, 27.

130. *Cuvântul I despre întruparea Domnului, contra lui Apolinarie*, MG, XXVI, col. 1124 A. Acest cuvânt, ca şi al doilea, este neautentic, cf. O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, III Bd., II Aufl., Freiburg i. Br., 1923, p. 57-58.

care se neliniştește și se roagă. Dar, chiar dacă cele săvârșite nu s-au întâmplat prin învingerea firii, totuşi s-au săvârșit spre arătarea existenței"[131]. Cuvintele "cele săvârșite nu s-au întâmplat prin învingerea firii" arată că a suferit acestea de bunăvoie.

CAPITOLUL XXIV

Despre rugăciunea Domnului

Rugăciunea este ridicarea minții către Dumnezeu. Sau: rugăciunea este cererea celor ce se cuvin de la Dumnezeu. Aşadar, în ce sens se ruga Domnul la învierea lui Lazăr[132] și în timpul patimii[133]? Căci sfânta Lui minte n-a avut nevoie să se urce către Dumnezeu, o dată ce era unită după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul, şi nu avea nevoie să ceară ceva de la Dumnezeu. Căci unul este Hristos. Dar împropriindu-și persoana noastră și formând în El însuşi firea noastră, ni s-a făcut nouă pildă, ne-a învățat să cerem de la Dumnezeu, să ne ridicăm mintea spre El, deschizându-ne nouă, prin sfânta Lui minte, urcarea spre Dumnezeu. Căci, după cum a suferit afectele pentru ca să ne dea biruință asupra lor, tot astfel s-a şi rugat, ca să ne deschidă, după cum am spus, urcarea către Dumnezeu și să plinească în locul nostru toată dreptatea[134], după cum a spus către Ioan, şi să ne împace cu Tatăl Lui, să-L cinstească drept principiu și cauză și să arate că El nu este potrivnic lui Dumnezeu. Când la învierea lui Lazăr a spus: "Tată, îți mulțumesc că M-ai ascultat. Eu însă știam că totdeauna Mă asculţi; dar am spus pentru poporul care se află aici, ca să creadă că Tu M-ai trimis"[135], nu este clar tuturor că

131. *Cuvântul II despre mântuitoarea întrupare a lui Hristos, contra lui Apolinarie*, MG. XXVI, col. 1153 B.
132. *Ioan*, 11, 41-42.
133. *Matei*, 26, 39-44; *Marcu*, 14, 32-41; *Luca*, 22, 41-46; *Ioan*, 17, 1-26.
134. *Matei*, 3, 15.
135. *Ioan*, 11, 41-42.

a rostit aceste cuvinte pentru a-L cinsti pe Tatăl, ca pe cauza Lui, și a arăta că nu este potrivnic lui Dumnezeu?

Dar când a spus: "Tată, de este cu putință, treacă de la Mine paharul acesta, dar nu cum voiesc Eu, ci cum Tu voiești"[136], nu este clar oricăruia că ne învață să cerem în ispite ajutor numai de la Dumnezeu, să preferăm voința dumnezeiască voinței noastre și arată că și-a impropriat cele ale firii noastre și că are cu adevărat două voințe, corespunzătoare firilor Lui, firești, dar nu potrivnice? A spus "Tată", pentru că este deoființă cu El; a spus "de este cu putință" nu pentru că nu putea – căci ce este cu neputință la Dumnezeu? –, ci pentru ca să ne învețe pe noi să preferăm voința dumnezeiască voinței noastre. Cu neputință este numai ceea ce Dumnezeu nu voiește, nici nu îngăduie. A spus: "Dar nu cum voiesc Eu, ci cum Tu voiești"[137], deoarece ca Dumnezeu are aceeași voință cu Tatăl; ca om, însă, arată, în chip natural, voința omenirii Lui. În adevăr, aceasta în chip firesc evită moartea.

A spus cuvintele: "Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?"[138], pentru că și-a impropriat persoana noastră. Căci Tatăl nu este Dumnezeul lui Hristos, – afară numai dacă, despărțind pe cale abstractă vizibilul de spiritual, s-ar fi așezat în același rând cu noi –, și nici n-a fost părăsit vreodată de dumnezeirea Sa, ci noi suntem cei părăsiți și trecuți cu vederea. Pentru aceea s-a rugat, pentru că și-a impropriat firea noastră.

CAPITOLUL XXV

Despre improprierea firii noastre

Trebuie să se știe că sunt două feluri de improprieri: una firească și substanțială, și alta personală și relativă. Improprierea firească și substanțială este aceea potrivit căreia Dom-

136. *Matei* 26, 39; *Marcu*, 14, 36; *Luca*, 22, 42.
137. *Matei*, 26, 39; *Marcu*, 14, 36; *Luca*, 22, 42.
138. *Matei*, 27, 46; *Marcu*, 15, 34.

nul, pentru iubirea de oameni, a luat firea noastră şi toate însuşirile fireşti, căci s-a făcut om prin natură şi cu adevărat şi a experimentat însuşirile fireşti. Împroprierea personală şi relativă este atunci când, ia locul altei persoane, pe baza unei relaţii oarecare, adică mila sau dragostea, sau când rosteşte în locul altei persoane pentru ea cuvinte care în nici un caz nu se potrivesc Lui. Potrivit acestei improprieri personale şi relative şi-a împropriat blestemul şi părăsirea noastră şi cele asemenea care ne sunt fireşti, fără ca El să fie sau să facă acestea, ci a luat persoana noastră şi a fost aşezat în acelaşi rând cu noi. Un astfel de sens au cuvintele: "S-a făcut blestem pentru noi"[139].

CAPITOLUL XXVI

Despre patima corpului Domnului şi despre impasibilitatea Dumnezeirii Lui

Prin urmare, Însuşi Cuvântul lui Dumnezeu a suferit toate în trup, în timp ce firea dumnezeiască şi singura impasibilă a rămas impasibilă. Căci prin faptul că a suferit unul Hristos, compus din Dumnezeire şi omenire şi care este în Dumnezeu şi omenire, a suferit firea cea pasibilă, ca una ce prin natură este pasibilă, dar n-a suferit împreună cu ea şi firea impasibilă. Sufletul este pasibil; pentru aceea, când corpul este tăiat, el simte durere şi suferă împreună cu corpul, cu toate că el n-a fost tăiat. Dumnezeirea însă, pentru că este impasibilă, n-a suferit împreună cu corpul.

Trebuie să se ştie că spunem: Dumnezeu a suferit în trup, dar în nici un caz (nu spunem) că Dumnezeirea a suferit în trup. Căci dacă atunci când soarele luminează un copac, iar securea taie copacul, soarele rămâne netăiat şi impasibil, cu atât mai mult rămâne impasibilă Dumnezeirea impasibilă a Cuvântului unită cu trupul după ipostasă, atunci când trupul suferă! Şi după cum dacă cineva varsă apă pe un fier înroşit în foc, unul, adică focul, care are însuşirea naturală de a suferi

139. *Galateni*, 3, 13.

din pricina apei, se stinge, dar fierul rămâne nevătămat, căci nu are însușirea naturală de a se strica din pricina apei, cu cât mai mult suferința nu este proprie Dumnezeirii, singura impasibilă, și cu atât mai mult rămâne depărtată de suferință, atunci când trupul suferea! Dar nu este necesar ca exemplele să se potrivească complet și perfect. În exemple este necesar să se observe asemănarea și deosebirea, căci altfel nu este exemplu. Căci asemănarea în totul va fi identitate, și nu exemplu, și aceasta este valabil mai ales despre cele dumnezeiești. Este însă cu neputință să se găsească exemple întru totul asemenea cu privire la doctrina despre Dumnezeu și despre întrupare.

CAPITOLUL XXVII

Dumnezeirea Cuvântului rămâne nedespărțită de suflet și de corp și în moartea Domnului, și rămâne o singură ipostasă

Domnul nostru Iisus Hristos a fost fără păcat, "căci păcat n-a făcut Cel care ridică păcatul lumii și nici nu s-a găsit viclenie în gura Lui"[140]. Nu era supus morții, de vreme ce prin păcat a intrat moartea în lume[141]. Așadar, Domnul moare primind în locul nostru moartea, aducându-Se pe Sine însuși în locul nostru jertfă Tatălui, căci noi am păcătuit față de Tatăl, și Acesta trebuia să-L primească pe El în locul nostru, preț de răscumpărare, ca astfel să ne elibereze pe noi de condamnare. Sângele Domnului n-a fost adus ca jertfă tiranului. Să nu fie! Așadar, moartea se apropie și, înghițind momeala corpului, este străbătută de undița Dumnezeirii; și gustând din corpul infailibil și făcător de viață este distrusă și dă îndărăt pe toți aceia pe care altădată i-a înghițit. Căci după cum întunericul dispare când vine lumina, tot astfel și stricăciunea este alungată la apropierea vieții; atunci toți capătă viață, iar cel care a introdus stricăciunea în viață este omorât.

140. *I Petru*, 2, 22; *Isaia*, 53, 9; *Ioan*, 1, 29.
141. *Romani*, 5, 12.

Așadar, chiar dacă a murit ca om, și chiar dacă sfântul Lui suflet s-a despărțit de corpul Lui preacurat, totuși Dumnezeirea nu S-a despărțit de cele două, adică de suflet și de corp, și astfel nici unica ipostasă nu s-a despărțit în două ipostase. Căci corpul și sufletul au avut de la început, în același timp, existența în ipostasa Cuvântului, și cu toate că în timpul morții a fost despărțit sufletul de trup, totuși fiecare a rămas, având existența în unica ipostasă a Cuvântului. Astfel, unica ipostasă a Cuvântului a fost și ipostasa sufletului și a trupului. Niciodată, nici sufletul, nici corpul n-au avut o ipostasă proprie, alta decât ipostasa Cuvântului. Ipostasa Cuvântului a fost totdeauna una, și niciodată două. Prin urmare, ipostasa lui Hristos este una totdeauna. Chiar dacă spațial sufletul s-a despărțit de corp, ipostatic însă era unit prin Cuvânt.

CAPITOLUL XXVIII

Despre coruptibilitate și distrugere

Numele de coruptibilitate înseamnă pe de-o parte aceste afecte omenești: foamea, setea, oboseala, străpungerea cu cuiele, moartea, adică despărțirea sufletului de corp, și cele asemenea. Potrivit acestei semnificații spunem că trupul Domnului este coruptibil, căci a luat pe toate acestea de bunăvoie. Coruptibilitatea însă înseamnă și descompunerea corpului în elementele din care a fost compus. Aceasta este numită de mulți distrugere. Corpul Domnului n-a avut experiența acesteia, după cum spune profetul David: "Că nu vei părăsi sufletul meu în iad, și nici nu vei da ca să vadă cel cuvios al Tău distrugere"[142].

Este necucernic să spui că este incoruptibil corpul Domnului înainte de înviere, după concepția nebunilor Iulian și Gaian, potrivit primului sens al cuvântului coruptibilitate. Căci, dacă era incoruptibil, nu era deoființa cu noi, și atunci nu s-au întâmplat cu adevărat, ci numai în aparență, acelea despre care spune Evanghelia că s-au întâmplat: foamea, setea, cuie-

142. *Psalmi*, 15, 10.

le, împungerea coastei, moartea. Iar dacă s-au întâmplat aparent, atunci taina întrupării este o înşelăciune şi o minciună, atunci aparent, şi nu adevărat, S-a făcut om, atunci aparent, şi nu adevărat, am fost mântuiţi. Să nu fie! Iar cei care vorbesc aşa să fie lipsiţi de mântuire. Noi însă am dobândit mântuirea cea adevărată şi o vom dobândi. După al doilea sens al cuvântului coruptibilitate, mărturisim că trupul Domnului este incoruptibil, adică nepieritor, după cum ne-au predat purtătorii de Dumnezeu Părinţi. Dar după învirea din morţi a Mântuitorului, spunem că trupul Domnului este incoruptibil şi după primul sens. Şi Domnul a dăruit prin corpul Lui propriu şi corpului nostru învierea şi incoruptibilitatea, care urmează după înviere, făcându-ni-Se însuşi pârga învierii, a incoruptibilităţii şi a impasibilităţii. "Căci trebuia, spune dumnezeiescul Apostol, ca acest corp stricăcios să se îmbrace în nestricăciune"[143].

CAPITOLUL XXIX

Despre pogorârea la iad

Sufletul îndumnezeit se pogoară la iad, ca, după cum celor de pe pământ le-a răsărit soarele dreptăţii[144], tot astfel să strălucească lumină şi celor de sub pământ care erau în întuneric şi în umbra morţii[145]; ca, după cum a binevestit pacea celor de pe pământ, slobozenie celor robiţi, vedere celor orbi[146], şi celor care au crezut le-a devenit pricina mântuirii veşnice, iar celor care n-au crezut, mustrare a necredinţei, tot astfel şi celor din iad. "Pentru ca Lui să se plece tot genunchiul, al celor cereşti, al celor pământeşti şi al celor de dedesubt"[147]. Şi astfel a slobozit pe cei legaţi din veci şi iarăşi a revenit dintre morţi deschizându-ne calea către înviere.

143. *I Corinteni*, 15, 53.
144. *Maleahi*, 3, 20.
145. *Luca*, 1, 79; *Isaia*, 9, 2.
146. *Isaia*, 61, 1; *Luca* 4, 18.
147. *Filipeni*, 2, 10.

CARTEA A PATRA

CAPITOLUL I

Despre cele de după înviere

După învierea din morți, a lepădat toate afectele, adică coruptibilitatea, foamea și setea, somnul și oboseala și cele asemenea. Căci chiar dacă a gustat din mâncare după înviere[1], totuși nu în virtutea unei legi a firii – căci n-a flămânzit –, ci în virtutea întrupării Sale, ca să învedereze adevărul învierii, anume că este însuși trupul Lui, care a suferit și a înviat. N-a lepădat nici una dintre părțile firii, nici corpul, nici sufletul, ci avea și corpul și sufletul rațional și gânditor, volițional și activ, și astfel se așază de-a dreapta Tatălui[2], voind dumnezeiește și omenește mântuirea noastră și lucrând, pe de o parte dumnezeiește, purtarea de grijă, conservarea și conducerea tuturor, iar pe de altă parte omenește, amintindu-Și de viețuirea Sa de pe pământ, văzând și cunoscând că este adorat de toată făptura rațională. Sfântul Lui suflet cunoaște că este unit după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul și că este împreună adorat ca suflet al lui Dumnezeu, și nu ca simplu suflet. Înălțarea de la pământ la cer și coborârea Lui iarăși sunt activități ale unui corp circumscris: "Căci va veni iarăși, spune Sfânta Scriptură, către voi, așa precum L-ați văzut mergând la cer"[3].

CAPITOLUL II

Despre șederea de-a dreapta Tatălui

Spunem că Hristos S-a așezat cu trupul de-a dreapta lui Dumnezeu Tatăl, dar nu vorbim de o dreaptă spațială a Ta-

1. *Luca*, 24, 41-43.
2. *Marcu*, 16, 19; *Romani*, 8, 34; *Efeseni*, 1, 20; *Coloseni*, 3, 1; *Evrei*, 12, 2; *I Petru*, 3, 32.
3. *Faptele Apostolilor*, 1, 11.

tălui. Căci cum ar avea o dreaptă spațială Cel necircumscris? Dreapta și stânga au numai lucrurile circumscrise. Numim dreapta Tatălui slava și cinstea Dumnezeirii, în care Fiul lui Dumnezeu, ca Dumnezeu și deoființă cu Tatăl, există înainte de veci și în care, după ce S-a întrupat în vremurile din urmă, șade și cu trupul, deoarece trupul este slăvit împreună cu El. Căci este închinat de toată creația într-o singură închinăciune, împreună cu trupul Lui.

CAPITOLUL III

Către cei care spun: dacă Hristos are două firi, sau adorați creația închinându-vă unei firi create, sau spuneți că o fire este adorată, și una neadorată

Închinându-ne Fiului lui Dumnezeu ne închinăm deopotrivă și Tatălui și Sfântului Duh; înainte de înomenirea Lui Îl adorăm necorporal, dar acum, după întrupare, Îl adorăm pe Același întrupat și făcut om, dar și Dumnezeu. Așadar, trupul lui Hristos, în virtutea firii sale proprii, dacă vei despărți pe cale abstractă vizibilul de spiritual, este neadorat, pentru că este creat; dar pentru că este unit cu Dumnezeu Cuvântul, este adorat din pricina Cuvântului și în Cuvânt. Căci în chipul în care împăratului i se dă închinăciunea și când este dezbrăcat, și când este îmbrăcat; iar porfira, ca simplă porfiră, se calcă în picioare și se aruncă, dar când ajunge îmbrăcăminte împărătească este cinstită și slăvită, iar dacă ar disprețui-o cineva este condamnat la moarte, lucru care s-a întâmplat de multe ori; și după cum simplul lemn se poate pipăi, dar când este unit cu focul și făcut cărbune nu poți să-l atingi, nu din cauza lui, ci din cauza focului unit cu el – căci firea lemnului nu este inaccesibilă pipăitului, ci cărbunele, adică lemnul înroșit în foc –, tot astfel și trupul, în virtutea firii sale, nu este adorat, dar este adorat în Cuvântul lui Dumnezeu întrupat; nu este adorat din pricina lui, ci din pricina lui Dumnezeu Cuvân-

tul, unit cu el după ipostasă. Și nu spunem că ne închinăm unui simplu trup, ci trupului lui Dumnezeu, adică Dumnezeului întrupat.

CAPITOLUL IV

Pentru ce S-a făcut om Fiul lui Dumnezeu, și nu Tatăl și nici Duhul? Ce a săvârșit întrupându-Se?

Tatăl este Tată, și nu Fiu; Fiul este Fiu, și nu Tată; Duhul este Sfântul Duh, și nu Tată și nici Fiu. Căci însușirea este imobilă. Altfel cum ar putea să rămână însușire, dacă este mobilă sau se schimbă? Pentru aceea Fiul lui Dumnezeu Se face Fiu al omului, ca să rămână imobilă însușirea. Fiind Fiul lui Dumnezeu, S-a făcut Fiul omului, întrupându-Se din Sfânta Fecioară, iar prin aceasta nu S-a depărtat de însușirea de a fi Fiu.

Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat ca să dăruiască iarăși omului aceea potrivit căreia l-a făcut fără de început. Căci l-a făcut "după chipul Lui"[4], adică gânditor și liber, și "după asemănare"[5], adică desăvârșit în virtuți, atât pe cât este cu putință firii omenești. Un fel de caracteristici ale firii dumnezeiești sunt acestea: lipsa de grijă, curăția, bunătatea, înțelepciunea, dreptatea și a fi lipsit de orice răutate. Așadar, la început l-a pus în comuniune cu El – "căci l-a zidit spre nestricăciune"[6] – și l-a ridicat prin comuniunea cu El către incoruptibilitate. Din pricina călcării poruncii însă, am întunecat și am distrus caracteristicile chipului dumnezeiesc, am ajuns în viciu și am fost lipsiți de comuniunea dumnezeiască. "Căci ce împărtășire are lumina cu întunericul?"[7]. Și ajungând noi în afara vieții, am căzut în stricăciunea morții. Pentru că Dumnezeu ne-a dat o stare mai bună, dar n-am păzit-o, Cuvântul ia starea mai rea,

4. *Facere*, 1, 26.
5. *Facere*, 1, 26.
6. *Cartea Înțelepciunii lui Solomon*, 2, 23.
7. *II Corinteni*, 6, 14.

adică firea noastră, ca să înnoiască, prin El însuşi, starea omului, "după chipul şi după asemănarea Lui"[8], ca să ne învețe pe noi viețuirea în virtute – căci ne-a făcut virtutea prin El însuşi uşor de practicat –, ca să ne elibereze de stricăciune prin comuniunea cu viața, făcându-Se pârga învierii noastre, şi să reînnoiască vasul cel netrebnic şi stricat, ca să ne răscumpere de tirania diavolului, chemându-ne la cunoştința de Dumnezeu, să ne întărească şi să ne învețe să biruim pe tiran prin răbdare şi smerenie.

A încetat religia demonilor, s-a sfințit zidirea prin dumnezeiescul sânge, s-au surpat capiştele şi templele idolilor, s-a sădit cunoştința lui Dumnezeu; Treimea cea deoființă, Dumnezeirea nezidită este închinată, un Dumnezeu adevărat, Creator şi Domn al tuturora; virtuțile sunt îndeplinite, nădejdea învierii s-a dăruit prin învierea lui Hristos; diavolii se înfricoşează de oamenii pe care altădată îi țineau sub a lor robie. Şi lucru minunat este că toate acestea s-au făcut prin cruce, prin patimi şi prin moarte. În tot pământul s-a predicat vestea cea bună a cunoaşterii lui Dumnezeu şi n-a pus pe fugă pe cei potrivnici cu ajutorul războiului, nici cu ajutorul armelor, nici cu ajutorul oştilor; nu, ci puțini oameni, goi, săraci, neînvățați, persecutați, bătuți, dați morții, au biruit pe cei înțelepți şi pe cei puternici, predicând pe Cel răstignit în trup şi pe Cel care a murit, căci cu ei era puterea atotputernică a Celui răstignit. Moartea, atât de înfricoşătoare înainte, este învinsă; ea, socotită altădată groaznică şi odioasă, acum este preferată vieții.

Acestea sunt izbânzile venirii lui Hristos! Acestea sunt semnele puterii Lui! Căci n-a mântuit ca prin Moise un popor din Egipt şi din robia lui Faraon, despărțind marea[9], ci, mai mult, a izbăvit întreaga omenire de stricăciunea morții şi de sub robia crudului tiran, a păcatului. Nu duce cu forța spre virtute, nici nu acoperă cu pământ[10], nici nu arde cu foc[11] şi nici

8. *Facere*, 1, 26.
9. *Ieşirea*, 14, 16-31; *Deuteronom*, 11, 4.
10. *Numeri*, 16, 31-33; *Deuteronom*, 11, 6.
11. *Numeri*, 16, 35.

nu poruncește să fie loviți cu pietre cei păcătoși[12], ci convinge, prin blândețe și îndelungă răbdare, ca oamenii să aleagă virtutea, să lupte, prin necazuri, pentru ea și să se bucure de roadele ei. Altădată, cei care păcătuiau erau pedepsiți, dar stăruiau mai departe în păcat, și păcatul le era socotit de Dumnezeu; acum, însă, oamenii aleg, pentru credință și virtute, asupriri, torturări și moarte.

Slavă Ție, Hristoase, Cuvinte al lui Dumnezeu, Înțelepciune, Putere și Dumnezeule atotputernic! Ce-ți vom da noi, neputincioșii, în schimbul tuturor acestora? Căci toate sunt ale Tale și nu ceri de la noi nimic altceva decât să ne mântuim; dar și pe aceasta Tu o dăruiești și, din pricina nespusei Tale bunătăți, ești chiar recunoscător celor care o primesc.

Mulțumesc Ție, Celui care ne-ai dat existența, Celui care ne-ai oferit o fericită existență, Celui care ne-ai adus, prin negrăita Ta bunăvoință, iarăși la această stare pe noi, cei căzuți din ea!

CAPITOLUL V

Pentru cei care întreabă dacă ipostasa lui Hristos este creată sau necreată

Ipostasa Cuvântului lui Dumnezeu înainte de întrupare a fost simplă, necompusă, necorporală, necreată; când s-a întrupat însă și a devenit ipostasa trupului, a ajuns compusă din Dumnezeirea pe care o avea dintotdeauna, și din trupul pe care l-a luat. Ipostasa are însușirile celor două firi și este cunoscută în două firi. Din această pricină, aceeași unică ipostasă este necreată, în virtutea Dumnezeirii, și creată, în virtutea omenirii, văzută și nevăzută. Altfel, suntem siliți sau să împărțim pe unicul Hristos, dacă spunem două ipostase, sau să fie negată deosebirea firilor și să introducem schimbare și amestecare.

12. *Iosua Navi*, 7, 25.

CAPITOLUL VI

Când Cuvântul a fost numit Hristos?

Mintea nu s-a unit cu Dumnezeu Cuvântul, după cum mint unii, înainte de întruparea din Fecioară şi nici nu s-a numit de atunci Hristos. Această absurditate face parte din neroziile lui Origen, care a susţinut preexistenţa sufletelor. Noi afirmăm însă că Fiul şi Cuvântul lui Dumnezeu a devenit Hristos din momentul în care S-a sălăşluit în pântecele Sfintei pururea Fecioarei, S-a făcut trup în chip neschimbat şi a fost uns trupul cu Dumnezeirea. "Aceasta este ungerea omenirii", după cum zice Grigore Teologul[13]. Iar prea sfinţitul Chiril al Alexandriei, scriind către împăratul Teodosie, a spus acestea: "Eu spun că Iisus Hristos nu trebuie să se numească nici Cuvântul din Dumnezeu fără omenire şi nici templul care s-a născut din femeie, fără a fi unit cu Cuvântul. Aceasta pentru motivul că prin numele Hristos se înţelege Cuvântul cel din Dumnezeu împreunat în chip tainic cu omenirea, în virtutea unirii săvârşite prin întrupare"[14]. Iar în scrierea către împărătese, spune astfel: "Unii spun că numele Hristos se cuvine numai Cuvântului născut din Dumnezeu Tatăl care este gândit şi există deosebit. Noi însă n-am fost învăţaţi să gândim sau să spunem aşa, ci spunem că în momentul în care Cuvântul S-a făcut trup, în acelaşi moment a şi fost numit Iisus Hristos. Se numeşte Hristos pentru că a fost uns cu untdelemnul bucuriei[15], adică cu Duhul de la Dumnezeu şi Tatăl. Dar că ungerea este pentru omenire nu se va îndoi nimeni dintre cei care sunt obişnuiţi să judece drept"[16]. Iar Atanasie, cel de veşnică pomenire, în cuvântul despre mântuitoarea întrupare spune astfel: "Dumnezeul care există înainte de venirea în trup n-a fost om,

13. *Cuvântul XXX, al patrulea cuvânt teologic, despre Fiul*, MG, XXXVI, col. 132B.

14. *Cuvânt adresat prea binecredinciosului împărat Teodosie, despre credinţa cea adevărată în Domnul nostru Iisus Hristos*, MG, LXXVI, col. 1173 C.

15. *Ps.*, 44, 9, *Evrei*, 1, 9.

16. *Cuvânt adresat prea binecredincioasei împărătese*, MG, LXXVI, col. 1220 C.

ci a fost Dumnezeu la Dumnezeu[17], fiind nevăzut şi impasibil. Dar când S-a făcut om este adus prin trup numele Hristos, pentru că numelui îi urmează patima şi moartea"[18].

Chiar dacă Sfânta Scriptură zice: "Pentru aceea Te-a uns pe Tine, Dumnezeule, Dumnezeul Tău, cu untdelemnul bucuriei"[19], totuşi trebuie să se ştie că de multe ori dumnezeiasca Scriptură întrebuinţează timpul trecut în locul viitorului, ca în versetul următor: "După aceasta S-a arătat pe pământ şi a petrecut cu oamenii"[20]; când s-au spus aceste cuvinte, nici nu s-a arătat, nici n-a petrecut Dumnezeu cu oamenii. De asemenea, şi următorul text: "La râul Babilonului[21], acolo am şezut şi am plâns"[22], căci aceasta niciodată nu s-a întâmplat.

CAPITOLUL VII

Către cei care întreabă dacă Sfânta Născătoare de Dumnezeu a născut două firi şi dacă au fost răstignite pe cruce două firi

Cuvintele ἀγένητος şi γενητός, scrise cu un singur ν, se raportează la fire şi indică firea necreată şi firea creată. Cuvintele ἀγέννητος şi γεννητος, scrise cu doi ν, nu se referă la fire, ci la ipostasă şi indică ceea ce este nenăscut şi ceea ce este născut. Firea dumnezeiască este ἀγένητος, adică necreată; iar cele ce vin după firea dumnezeiască sunt γενητά, adică create. În firea dumnezeiască şi necreată se vede nenăscutul în Tatăl, căci n-a fost născut; născutul, în Fiu, căci s-a născut din veşnicie din Tatăl; iar purcesul, în Sfântul Duh. Primele exemplare

17. *Ioan*, 1, 1.

18. *Cuvântul II despre mântuitoarea întrupare a lui Hristos, contra lui Apolinarie*, MG, XXV, col. 1133, B.

19. *Ps.*, 44, 9; *Evrei*, 1, 9.

20. *Baruh*, 3, 38.

21. Tradus prin corectarea textului ediţiei din MG, după ediţia de la Verona, 1531, f. 102v.

22. *Ps.*, 136, 1.

ale fiecărei specii de animale sunt ἀγέννητα, nenăscute, dar nu ἀγενητα, necreate, căci ele s-au făcut de Creator, dar nu s-au născut din cele asemenea lor. Cuvântul γένεσις înseamnă creare, iar cuvântul γέννησις înseamnă naştere. Cu privire la Dumnezeu naşterea este ieşirea numai din Tatăl a Fiului celui deofiinţă cu El; cu privire la corpuri însă, naşterea este ieşirea unei ipostase de aceeaşi fiinţă din împreunarea bărbatului cu femeia. Din aceasta cunoaştem că naşterea nu este o însuşire a firii, ci a ipostaselor. Căci dacă naşterea ar aparţine firii, nu s-ar vedea în fire şi naşterea, şi nenaşterea. Prin urmare, Sfânta Născătoare de Dumnezeu a născut o ipostasă cunoscută în două firi; în ce priveşte dumnezeirea Sa, a fost născut din Tatăl în afară de timp, dar în ce priveşte omenitatea Sa, S-a întrupat în vremurile din urmă din Sfânta Fecioară în timp şi s-a născut în trup.

Dacă cei care întreabă ar lăsa să se înţeleagă că Cel care s-a născut din Sfânta Născătoare de Dumnezeu este din două firi, spunem: da, sunt două firi, căci Acelaşi este Dumnezeu şi om. Tot astfel şi despre răstignire, înviere şi înălţare. Aceste fapte nu sunt ale firii, ci ale ipostasei. Hristos, care este în două firi, a suferit şi a fost răstignit cu firea cea pasibilă, căci pe cruce a fost răstignit cu trupul, şi nu cu Dumnezeirea. Dar dacă ar răspunde negativ la întrebarea noastră: dacă au murit două firi, vom spune: prin urmare n-au fost răstignite cele două firi, ci Hristos a fost născut, adică Cuvântul dumnezeiesc înomenindu-se a fost născut în trup, a fost răstignit în trup, a pătimit în trup, a murit în trup, rămânând însă impasibilă Dumnezeirea Lui.

CAPITOLUL VIII

În ce sens se numeşte prim născut Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu?

Primul născut este cel născut întâi, fie că este unicul născut, fie că este născut înaintea altor fraţi. Dacă Fiul lui Dumnezeu s-ar numi primul născut, dar nu s-ar numi Unul-născut, atunci am presupune că este primul născut dintre creaturi, ca

şi cum ar fi fost o creatură. Dar pentru că este numit primul născut[23] şi unul-născut[24], trebuie să le păstrăm, cu privire la El, pe amândouă. Spunem că este "primul născut din toată creaţia"[25], pentru că şi El este din Dumnezeu, dar şi creaţia este din Dumnezeu; dar pentru că El este Unicul născut, în afară de timp, din fiinţa lui Dumnezeu Tatăl va fi numit pe bună dreptate Fiul Unul-Născut, prim născut, şi nu prim creat, căci creaţia nu este din fiinţa Tatălui, ci a fost adusă de la neexistenţă la existenţă prin voinţa Lui. El este numit "primul născut între mulţi fraţi"[26] – fiind unicul născut şi din mamă – pentru că a participat în chip asemănător nouă sângelui şi trupului şi S-a făcut om, iar prin El ne-am făcut şi noi fii ai lui Dumnezeu[27], înfiaţi fiind prin botez[28]. El, care este prin fire Fiul lui Dumnezeu, S-a făcut primul născut între noi, care am ajuns prin poziţie şi prin har fii ai lui Dumnezeu şi am fost numiţi fraţi ai Lui. Pentru aceea a spus: "Mă urc la Tatăl Meu şi la Tatăl vostru"[29]. N-a spus "Tatăl nostru", ci "Tatăl Meu", adică este Tatăl Său prin fire, şi: "Tatăl vostru", adică prin har. A spus de asemenea: "Dumnezeul Meu şi Dumnezeul vostru"[30]. N-a spus "Dumnezeul nostru", ci "Dumnezeul Meu" – şi înţelegi sensul cuvintelor dacă, pe cale abstractă, desparţi vizibilul de spiritual – şi "Dumnezeul vostru", pentru că este Creator şi Domn.

CAPITOLUL IX

Despre credinţă şi botez

Mărturisim un botez spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci. Botezul indică moartea Domnului[31]. Ne îngropăm,

23. *Luca*, 2, 7: *Romani*, 8, 29; *Coloseni*, 1, 15, 18; *Evrei*, 1, 6.
24. *Ioan*, 1, 14, 18; 3, 16, 18; *I Ioan*, 4, 9.
25. *Coloseni*, 1, 15.
26. *Romani*, 8, 29.
27. *Matei*, 5, 9, 45; *Luca*, 6, 35; *Romani*, 9, 26; *II Corinteni*, 6, 18; *Galateni*, 3, 26.
28. *Galateni*, 3, 26-27.
29. *Ioan*, 20, 17.
30. *Ioan*, 20, 17.
31. *Romani*, 6, 4; *Coloseni*, 2, 12.

deci, prin botez împreună cu Domnul, după cum spune dumnezeiescul Apostol[32]. Şi după cum o dată s-a săvârşit moartea Domnului, tot astfel o dată trebuie să ne botezăm. Ne botezăm, după cuvântul Domnului, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh[33]; iar prin aceste cuvinte suntem învăţaţi mărturisirea în Tatăl şi în Fiul şi în Sfântul Duh. Aşadar, toţi cei care au fost botezaţi în Tatăl şi în Fiul şi în Sfântul Duh şi au fost învăţaţi prin aceasta o singură fire a Dumnezeirii în trei ipostase, şi se botează din nou, aceştia răstignesc încă o dată pe Hristos, după cum spune dumnezeiescul Apostol: "Căci este cu neputinţă ca cei odată luminaţi" şi cele ce urmează, "să se înnoiască iarăşi spre pocăinţă, pentru că ei răstignesc pentru ei din nou pe Hristos şi-L batjocoresc"[34]. Dar toţi cei care n-au fost botezaţi în Sfânta Treime, trebuie rebotezaţi. Chiar dacă dumnezeiescul Apostol spune că "ne-am botezat în Hristos şi în moartea Lui"[35], spune totuşi că nu trebuie să se facă aşa invocaţia de la botez. Prin aceste cuvinte spune atât numai, că botezul este tipul morţii lui Hristos[36], deoarece botezul prin cele trei cufundări indică cele trei zile cât a stat Domnul în mormânt. Prin urmare, a fi botezat în Hristos înseamnă a se boteza cei care cred în El[37]. Şi este cu neputinţă să credem în Hristos dacă n-am fost învăţaţi mărturisirea în Tatăl şi în Fiul şi în Sfântul Duh. Hristos este Fiul Dumnezeului celui viu, Fiu pe care Tatăl L-a uns cu Sfântul Duh, după cum spune dumnezeiescul David: "Pentru aceea Te-a uns pe Tine, Dumnezeule, Dumnezeul Tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decât pe părtaşii Tăi"[38]. Iar Isaia, ca din partea Domnului, spune: "Duhul Domnului peste mine, din cauza Căruia m-am uns"[39]. Domnul, învăţând pe ucenicii Săi invocaţia de la bo-

32. *Coloseni*, 2, 12.
33. *Matei*, 28, 19.
34. *Evrei*, 6, 4-6.
35. *Romani*, 6, 3.
36. *Romani*, 6, 4; *Coloseni*, 2, 12.
37. *Galateni*, 3, 27.
38. *Psalmi*, 44, 9; *Evrei*, 1, 9.
39. *Isaia*, 61, 1; *Luca*, 4, 18.

tez, a spus: "Botezându-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh"[40]. Dumnezeu ne-a făcut pentru nestricăciune; dar pentru că noi am călcat porunca Lui mântuitoare, ne-a condamnat la stricăciunea morții; totuși, ca să nu fie răul veșnic, S-a pogorât, în virtutea milostivirii Sale, spre robi și, făcându-Se asemenea nouă, ne-a răscumpărat prin patima Sa din stricăciune. Ne-a izvorât nouă, din sfânta și prea curata Lui coastă, izvorul iertării. Apa izvorâtă din coasta Sa este spre renaștere și inundarea păcatului și a stricăciunii, iar sângele este băutură pricinuitoare a vieții veșnice. Ne-a dat porunci ca să renaștem prin apă și prin Duh[41], deoarece prin rugăciune și invocare Sfântul Duh Se pogoară asupra apei. Dar pentru că omul este dublu, din suflet și corp, ne-a dat dublă și curățirea, prin apă și prin Duh. Duhul, pe de o parte, reînnoiește în noi starea după chipul și asemănarea lui Dumnezeu[42]; iar apa, pe de altă parte, curățește, prin harul Duhului, corpul de păcat și-l eliberează de stricăciune. Apa îndeplinește icoana morții, iar Duhul dă arvună vieții.

De la început "Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apelor"[43] și dintru început Scriptura mărturisește despre apă că este curățitoare. În timpul lui Noe, Dumnezeu a înecat păcatul care cuprinsese întreaga lume prin apă[44]. Prin apă, potrivit Legii, se curățește tot cel necurat, până și înseși hainele sunt spălate cu apă[45]. Ilie a arătat că harul Duhului este unit cu apa, căci cu apă a ars jertfa[46]. Și, potrivit Legii, aproape toate se curățesc cu apă. Căci cele văzute sunt simboluri ale celor spirituale. A doua naștere se petrece în suflet, căci, cu toate că suntem creaturi, credința are atâta putere încât să ne înfieze prin Duh și să ne ducă la fericirea de altădată.

40. *Matei*, 28, 19.
41. *Ioan*, 3, 5.
42. *Facere* 1, 26.
43. *Facere*, 1, 2.
44. *Facere*, 6, 17-22; 7, 1-24; 8, 1-18.
45. *Levitic*, 15, 10.
46. *III Regi*, 18, 32-38.

Prin botez se dă tuturora în mod egal iertare de păcate; harul Duhului însă, în măsura credinței și a curățirii antecedente. Prin urmare, luăm acum prin botez pârga Sfântului Duh; iar renașterea este pentru noi începutul unei alte vieți, pecete, talisman și iluminare.

Trebuie cu toată puterea și cu tărie să ne păstrăm pe noi înșine curați de lucrurile întinate, ca să nu ne întoarcem, ca și câinele la vărsătura sa[47] și să ne facem iarăși pe noi înșine robii păcatului. "Credința fără fapte este moartă"[48], după cum și faptele fără credință. Credința adevărată se încearcă prin fapte.

Ne botezăm în Sfânta Treime. Aceasta pentru motivul că cei care se botează au nevoie de Sfânta Treime pentru menținerea și dăinuirea lor și este cu neputință ca să nu fie împreună unele cu altele cele trei persoane ale Sfintei Treimi, căci Sfânta Treime este nedespărțită.

Primul botez a fost botezul potopului[49], pentru curmarea păcatului. Al doilea, botezul prin mare și nori[50], căci norul este simbolul Duhului, iar marea, simbolul apei. Al treilea, botezul Legii vechi, căci tot cel necurat se spăla cu apă, ba încă își spăla și hainele, și astfel intra în tabără[51]. Al patrulea, botezul lui Ioan[52], care a fost introductiv și conducea la pocăință pe cei botezați, ca să creadă în Hristos. "Eu, spune sfântul Ioan Botezătorul, vă botez cu apă, dar Cel care vine în urma mea vă va boteza cu Duh Sfânt și cu foc"[53]. Așadar, Ioan curățește mai dinainte prin apă, în vederea Duhului. Al cincilea, botezul Domnului[54], cu care S-a botezat El însuși. Se botează nu pentru că El a avut nevoie de curățire, ci pentru că Și-a împropriat curățirea mea, ca să zdrobească capetele

47. *II Petru*, 2, 22.
48. *Iacov*, 2, 26.
49. *Facere*, 7, 17-24.
50. *I Corinteni*, 10, 2; *Numeri*, 9, 15-22.
51. *Levitic*, 15, 3-33.
52. *Matei*, 3, 1-12; *Marcu*, 1, 4-8; *Luca*, 3, 2-18.
53. *Matei*, 3, 11; *Marcu*, 1, 8; *Luca*, 3, 16.
54. *Matei*, 3, 13-17; *Marcu*, 1, 9-11; *Luca*, 3, 21-22; *Ioan*, 1, 29-34.

balaurilor în apă[55], ca să înece păcatul, ca să înmormânteze pe tot Adamul cel vechi în apă, ca să sfinţească pe Botezător, ca să împlinească Legea, ca să descopere taina Treimii, ca să ne dea nouă pildă şi exemplu de a ne boteza. Şi noi ne botezăm cu botezul desăvârşit al Domnului, cel prin apă şi prin Duh. Se zice că Hristos botează cu foc, pentru că a revărsat harul Duhului peste sfinţii apostoli în chipul limbilor de foc[56], după cum Însuşi Domnul spune: "Ioan v-a botezat cu apă, dar voi veţi fi botezaţi cu Sfântul Duh şi cu foc, nu mult după aceste zile"[57], sau din pricina botezului pedepsitor al focului ce va să fie. Al şaselea botez este botezul prin pocăinţă şi lacrimi, care este cu adevărat greu. Al şaptelea, botezul prin sânge şi mucenicie, cu care însuşi Hristos S-a botezat în locul nostru; el este foarte cinstit şi fericit, pentru că nu se pângăreşte ulterior cu întinăciunea. Al optulea botez şi ultimul[58] nu este mântuitor, ci pe de o parte distruge răutatea – căci nu mai guvernează răutatea şi păcatul –, iar pe de altă parte, pedepseşte necontenit.

Duhul Sfânt S-a pogorât peste Hristos în formă corporală, ca un porumbel[59], şi arată pârga botezului nostru şi cinsteşte corpul. Pentru că şi acesta, adică corpul, este îndumnezeit prin dumnezeirea Lui. Încă de la început a făcut ca un porumbel să binevestească sfârşitul potopului[60]. Dar peste sfinţii apostoli S-a pogorât în chip de foc[61]. Căci El este Dumnezeu, iar "Dumnezeu este foc mistuitor"[62].

Botezului îi urmează ungerea cu untdelemn; această ungere a noastră, ne face Hristoşi (= unşi) şi ne făgăduieşte, prin

55. *Ps.*, 73, 14.
56. *Faptele Apostolilor*, 2, 1-4.
57. *Faptele Apostolilor*, 1, 5.
58. Adică: focul cel veşnic de după judecata obştească.
59. *Matei*, 3, 16; *Marcu*, 1, 10; *Luca*, 3, 22; *Ioan*, 1, 32.
60. *Facere*, 8, 11-12.
61. *Faptele Apostolilor*, 2, 1-4.
62. *Deuteronom*, 4, 24; *Evrei*, 12, 29.

Duhul Sfânt, mila lui Dumnezeu, pentru că porumbelul a dus o ramură de măslin celor care au fost izbăviţi de potop[63].

Ioan a fost botezat punând mâna pe capul dumnezeiesc al Stăpânului[64] şi cu sângele său[65].

Nu trebuie să se întârzie botezul, când credinţă acelora care se apropie de el a fost mărturisită prin fapte. Cel care se apropie de botez cu viclenie va fi mai degrabă pedepsit decât va folosi.

CAPITOLUL X

Despre credinţă

Credinţa este dublă: una, "credinţa din auzire"[66]. Auzind dumnezeieştile Scripturi, credem în învăţătura Duhului Sfânt. Ea se desăvârşeşte prin toate cele legiuite de Hristos, este învederată prin fapte, este cucernică şi îndeplineşte poruncile Aceluia care ne-a reînnoit. Necredincios este acela care nu crede potrivit predaniei Bisericii soborniceşti sau acela care are părtăşanie cu diavolul prin fapte urâte.

"Credinţa este, iarăşi, încredinţarea despre cele nădăjduite, dovedirea lucrurilor nevăzute"[67], sau o nădejde neîndoielnică şi oarbă în cele făgăduite nouă de Dumnezeu şi în dobândirea cererilor noastre. Prima credinţă aparţine sufletului nostru, cea de a doua, harului Duhului.

Trebuie să se ştie că prin botez ne tăiem împrejur de tot acoperământul de la naştere, adică de păcat, şi devenim israeliţi duhovniceşti şi popor al lui Dumnezeu[68].

63. *Facere*, 8.
64. Nici un text din Evanghelii nu arată că Sfântul Ioan Botezătorul a pus mâna pe capul Mântuitorului când L-a botezat. Afirmaţia aceasta s-a născut prin tradiţie şi prin influenţa iconografiei botezului Domnului.
65. *Matei*, 14, 3-12; *Marcu*, 6, 17-29.
66. *Romani*, 10, 17.
67. *Evrei*, 11, 1.
68. *II Corinteni*, 6, 16; *Evrei*, 8, 10; *Apocalipsă*, 21, 3.

CAPITOLUL XI

Despre cruce şi încă despre credinţă

"Cuvântul cruce este nebunie pentru cei pierduţi, dar pentru cei care ne mântuim este puterea lui Dumnezeu"[69]. "Cel duhovnicesc le judecă pe toate, dar omul firesc nu primeşte pe cele ale Duhului"[70]. În adevăr, crucea este nebunie pentru cei care nu o primesc cu credinţă şi care nu ţin seamă de bunătatea şi atotputernicia lui Dumnezeu, ci cercetează cele dumnezeieşti cu gânduri omeneşti şi fireşti. Toate cele ale lui Dumnezeu sunt mai presus de fire, de cuvânt şi de cuget. Căci dacă cineva va socoti cum şi pentru care pricină a adus Dumnezeu pe toate de la neexistenţă la existenţă şi va voi să ajungă la această cunoştinţă prin gândire naturală, nu va înţelege. Această cunoştinţă este firească şi demonică[71]. Dar dacă cineva, condus prin credinţă, va socoti că Fiinţa dumnezeiască este bună, atotputernică, adevărată, înţeleaptă şi dreaptă, va găsi pe toate lucioase şi netede şi cale dreaptă. Este cu neputinţă să te mântui fără credinţă[72], căci prin credinţă se menţin toate, atât cele omeneşti, cât şi cele duhovniceşti. Nici plugarul nu taie brazda pământului fără credinţă, nici negustorul nu-şi încredinţează sufletul lui unui mic lemn aruncat în noianul înfuriat al mării, nici nu se fac (fără credinţă) nunţi, nici altceva din cele ce sunt în viaţă. Prin credinţă înţelegem că toate s-au adus prin puterea lui Dumnezeu de la neexistenţă la existenţă şi prin credinţă izbândim toate, atât pe cele dumnezeieşti, cât şi pe cele omeneşti. Credinţa este un asentiment care nu iscodeşte lucrurile.

Orice faptă şi orice minune a lui Hristos este foarte mare, dumnezeiască şi minunată. Dar cea mai minunată decât toate

69. *I Corinteni*, 1, 18.
70. *I Corinteni*, 2, 15, 14.
71. Demonică în sensul cunoştinţei demonice de care vorbeşte Socrate, aşa că aici "cunoştinţă demonică" s-ar fi putut traduce prin "cunoştinţă naturală, pe care o dobândim prin propriile noastre puteri sufleteşti".
72. *Evrei*, 11, 6.

este cinstita Lui cruce. Căci prin nimic altceva decât prin crucea Domnului nostru Iisus Hristos nu s-a distrus moartea, s-a dezlegat păcatul strămoşesc, s-a prădat iadul, s-a dăruit învierea, ni s-a dat puterea să dispreţuim cele prezente şi chiar moartea, s-a săvârşit întoarcerea la fericirea cea dintru început, s-au deschis porţile raiului, s-a aşezat firea noastră în dreapta lui Dumnezeu, ne-am făcut copii şi moştenitori ai lui Dumnezeu[73]. Prin cruce toate s-au îndeplinit. "Căci toţi câţi ne-am botezat în Hristos, spune apostolul, ne-am botezat întru moartea Lui"[74]. "Toţi câţi în Hristos ne-am botezat, în Hristos ne-am îmbrăcat"[75]. "Hristos este puterea lui Dumnezeu şi înţelepciunea lui Dumnezeu"[76]. Iată, dar, că moartea lui Hristos, adică crucea, ne-a îmbrăcat cu înţelepciunea enipostatică şi puterea lui Dumnezeu. Cuvântul crucii este puterea lui Dumnezeu, sau pentru că prin ea ni s-a arătat puterea lui Dumnezeu, adică biruinţa asupra morţii, sau pentru că, după cum cele patru braţe ale crucii se ţin şi se strâng prin încheietura de la mijloc, tot astfel se ţin prin puterea lui Dumnezeu înălţimea, adâncimea, lungimea şi lăţimea[77], adică toată creaţia văzută şi nevăzută.

Crucea ni s-a dat semn pe frunte în acelaşi chip în care s-a dat lui Israel tăierea împrejur. Prin ea ne despărţim cei credincioşi de cei necredincioşi şi ne cunoaştem. Crucea este pavăza, arma şi trofeul contra diavolului. Crucea este pecete ca să nu ne atingă nimicitorul, după cum spune Scriptura[78]. Crucea este ridicarea celor căzuţi, sprijinul celor care stau, reazemul celor slabi, toiagul celor păstoriţi, călăuza celor convertiţi, desăvârşirea celor înaintaţi, mântuirea trupului şi a sufletului, izgonitoarea tuturor răutăţilor, pricinuitoarea tutu-

73. *Matei*, 5, 9, 45; *Romani*, 8, 17; 9, 26; *II Corinteni*, 6, 18; *Galateni*, 3, 26, 29; 4, 7.
74. *Romani*, 6, 3.
75. *Galateni*, 3, 27.
76. *I Corinteni*, 1, 24.
77. *Efeseni*, 3, 18.
78. *Ieşire*, 12, 12-13; *Evrei*, 11, 28.

ror bunătăţilor, distrugerea păcatului, răsadul învierii, pomul vieţii veşnice.

Prin urmare, acest lemn cinstit cu adevărat şi venerabil, pe care Hristos S-a adus jertfă pe Sine în locul nostru, trebuie venerat pentru că s-a sfinţit prin atingerea cu sfântul Lui trup şi sânge. Trebuie venerate şi cuiele şi lancea şi îmbrăcămintea şi sfintele Lui locaşuri, anume: ieslea, peştera, Golgota, mormântul mântuitor şi făcător de viaţă, Sionul, acropola Bisericilor, şi cele asemenea, după cum a spus strămoşul după trup al Domnului, David: "Vom intra în locaşurile Lui, ne vom închina în locul unde au stat picioarele Lui"[79]. Că în acest text vorbeşte despre cruce, se vede din cele ce urmează: "Scoală-Te, Doamne, întru odihna Ta"[80]. În adevăr după cruce urmează învierea. Dacă dorim casa, patul, haina celor pe care îi iubim, cu cât mai mult cele ale lui Dumnezeu Mântuitorul, prin care am şi fost mântuiţi!

Ne închinăm, deci, semnului cinstitei şi de viaţă făcătoarei cruci, chiar dacă este făcut din altă materie. Noi nu cinstim materia – să nu fie! –, ci semnul ca simbol al lui Hristos. Căci a spus, pe când le vorbea ucenicilor Săi: "Atunci va apărea semnul Fiului omului pe cer"[81]; prin aceste cuvinte a indicat crucea. Pentru aceea şi îngerul învierii a spus femeilor: "Căutaţi pe Iisus Nazarineanul cel răstignit?"[82], iar apostolul: "Iar noi propovăduim pe Hristos cel răstignit"[83]. Sunt mulţi Hristoşi şi Iisuşi, dar Unul este cel răstignit. Îngerul şi apostolul n-au spus cel străpuns cu suliţă, ci "cel răstignit". Prin urmare, trebuie să ne închinăm semnului lui Hristos. Acolo unde va fi semnul, acolo va fi şi El. Dar nu trebuie să ne închinăm materiei din care este făcut semnul crucii, chiar dacă ar fi din aur şi din

79. *Ps.* 131, 7.
80. *Ps.* 131, 8.
81. *Matei*, 24, 30.
82. *Marcu*, 16, 6.
83. *I Corinteni*, 1, 23.

pietre scumpe, dacă se întâmplă să se distrugă semnul. Ne închinăm deci tuturor celor afierosite lui Dumnezeu, aducându-I închinăciunea.

Pomul vieții, care a fost sădit de Dumnezeu în rai[84] a preînchipuit această cinstită cruce. Dar pentru că prin pom a venit moartea[85], trebuia ca prin lemn să se dăruiască viața și învierea. Iacov cel dintâi a închipuit crucea când s-a închinat vârfului toiagului lui Iosif[86], iar când a binecuvântat pe fiii lui Iosif cu mâinile încrucișate[87] este foarte lămurit că a descris semnul crucii. Toiagul lui Moise a lovit marea în chipul crucii și a mântuit pe Israel, iar pe Faraon l-a înecat[88]. Mâinile întinse în chipul crucii au biruit pe Amalec[89]. Prin lemn se îndulcește apa cea amară[90], iar din piatră curg și se revarsă izvoare[91]. Toiagul lui Aaron face cunoscută vrednicia preoțească[92]. Șarpele, deși era mort, a fost înălțat în triumf pe lemn, iar lemnul mântuiește pe cei credincioși care privesc la dușmanul omorât[93]. Tot astfel a fost pironit Hristos, care nu știa de păcat, într-un trup al păcatului. Moise cel mare a strigat: "Priviți viața voastră atârnată pe lemn, în fața ochilor voștri"[94]. Iar Isaia: "Toată ziua am întins mâinile Mele către un popor neascultător și împotrivă grăitor"[95]. Cei care ne închinăm acestui semn să dea Dumnezeu să dobândim partea lui Hristos cel răstignit. Amin.

84. *Facere*, 2, 9.
85. *Facere*, 3, 1-24.
86. *Facere*, 47, 31.
87. *Facere*, 48, 14.
88. *Ieșire*, 14, 16-29.
89. *Ieșire*, 17, 8-13.
90. *Ieșire*, 15, 25.
91. *Ieșire*, 17, 5-6; *Numeri*, 20, 7-11.
92. *Numeri*, 17, 2-8.
93. *Numeri*, 21, 8-9.
94. *Deuteronom*, 28, 66.
95. *Isaia*, 65, 2.

CAPITOLUL XII

Despre închinarea către răsărit

Nu ne închinăm către răsărit fără motiv și nici la întâmplare. Pentru că suntem alcătuiți dintr-o fire văzută și din una nevăzută, adică spirituală și sensibilă, ne închinăm Creatorului într-un chip dublu, după cum cântăm și cu mintea, și cu buze trupești, ne botezăm prin apă și prin Duh, și ne unim într-un chip dublu cu Domnul, împărtășindu-ne prin taine de harul Duhului.

Pentru că Dumnezeu este lumină spirituală[96], iar Hristos în Scripturi se numește și soarele dreptății[97] și Răsărit[98], trebuie să-i afierosim Lui răsăritul spre închinăciune. Tot lucrul bun trebuie afierosit lui Dumnezeu, din care tot lucrul bun se îmbunătățește. Căci spune dumnezeiescul David: "Împărățiile pământului, cântați lui Dumnezeu, cântați Domnului care S-a suit peste cerul cerului spre răsărituri"[99]. Mai mult, și Sfânta Scriptură spune: "Dumnezeu a răsădit raiul spre răsărit, în Eden"[100]; acolo a pus pe omul plăsmuit de el, pe care, când a călcat porunca, l-a dat afară[101] și l-a pus să locuiască în fața paradisului desfătării, adică la apus. Ne închinăm lui Dumnezeu căutând patria de altădată și uitându-ne către ea. De asemenea, cortul lui Moise avea catapeteasma și ilastiriul către răsărit[102]. Seminția lui Iuda, pentru că era mai cinstită, și-a fixat locuința spre răsărit[103]. În templul vestit al lui Solomon, poarta Domnului se afla spre răsărit. Dar și Domnul, când a fost răstignit, privea spre apus și așa ne închinăm, uitându-ne la El. Iar când s-a înălțat, a pornit spre răsărit și ast-

96. *I Ioan*, 1, 5.
97. *Maleahi*, 3, 20.
98. *Zaharia*, 6, 12; *Luca*, 1, 78.
99. *Ps.* 67, 33-34.
100. *Facere*, 2, 8.
101. *Facere*, 3, 23-24.
102. *Levitic*, 16, 14.
103. *Numeri*, 2, 3.

fel s-au închinat apostolii şi El va veni tot aşa, în chipul în care L-au văzut mergând la cer, după cum Însuşi Domnul a spus: "După cum fulgerul iese de la răsărit şi se arată până la apus, tot aşa va fi venirea Fiului Omului"[104]. Aşteptându-L deci pe El, ne închinăm spre răsărit. Această predanie a apostolilor este nescrisă. Şi în adevăr multe ni s-au predat fără să fie însemnate în scris.

CAPITOLUL XIII

Despre sfintele şi preacuratele Taine ale Domnului

Dumnezeul cel bun, a tot bun şi mai presus de bunătate, Care este în totul bunătatea, din pricina bogăţiei covârşitoare a bunătăţii Sale, nu S-a mulţumit numai să fie bun, adică să existe numai fiinţa Sa, fără ca să participe cineva la ea, ci pentru aceasta a făcut mai întâi puterile spirituale şi cereşti, apoi lumea văzută şi sensibilă, apoi, din cea spirituală şi sensibilă, pe om. Prin urmare, toate cele făcute de El, întrucât există, participă la bunătatea Lui. El este existenţa tuturor – pentru că "în El sunt toate"[105] – nu numai pentru că ne-a adus de la neexistenţă la existenţă, dar pentru că energia Lui conservă şi ţine pe cele făcute de El. În chip covârşitor, însă, conservă şi ţine vieţuitoarele, căci acestea participă la bunătatea lui Dumnezeu şi prin faptul că există, dar şi prin faptul că sunt părtaşe vieţii. Fiinţele raţionale participă la bunătatea Lui şi pentru motivele arătate mai sus, dar şi pentru că au raţiune, şi mai cu seamă pentru aceasta. Ele sunt oarecum mai aproape de El, cu toate că El negreşit le depăşeşte în chip incomparabil.

Aşadar, omul, fiind făcut raţional şi liber a primit puterea de a se uni pentru totdeauna cu Dumnezeu prin proprie alegere, dacă va rămâne în bine, adică dacă va asculta de Creator. Dar pentru că a călcat porunca Creatorului său şi a fost

104. *Matei*, 24, 27.
105. *Romani*, 11, 36.

supus morții și stricăciunii, Făcătorul și Creatorul neamului nostru, din pricina îndurărilor milei Sale, S-a făcut asemenea nouă, făcându-Se întru totul om fără de păcat și S-a unit cu firea noastră. Și pentru că ne-a dat chipul Lui și Duhul Lui și nu l-am păzit, El însuși ia firea noastră săracă și slabă, ca să ne curățească, ca să ne facă nestricăcioși și să ne facă iarăși părtași Dumnezeirii Lui.

Trebuia însă să se împărtășească de Cel mai bun nu numai pârga firii noastre, ci tot omul care vrea să se nască a doua oară, să se nutrească cu o hrană nouă și proprie nașterii, ca astfel să ajungă la măsura desăvârșirii. Prin nașterea lui Dumnezeu Cuvântul, adică prin întrupare, prin botez, prin patimă, prin înviere, a eliberat firea de păcatul strămoșesc, de moarte și de stricăciune, a devenit pârga învierii, S-a făcut pe Sine cale, pildă și exemplu, ca și noi, mergând pe urmele Lui, să ajungem fii[106] și moștenitori ai lui Dumnezeu[107] prin poziție, așa cum este El prin fire, și împreună moștenitori cu El[108]. Așadar, după cum am spus, ne-a dat a doua naștere, pentru ca, după cum fiind născuți din Adam, ne-am asemănat lui, moștenind blestemul și stricăciunea, tot astfel născându-ne din El, să ne asemănăm Lui, moștenind nestricăciunea, binecuvântarea și slava Lui.

Pentru că acest Adam este duhovnicesc, trebuia ca și nașterea să fie duhovnicească; tot astfel și mâncarea. Dar pentru că suntem dubli și compuși, trebuie ca și nașterea să fie dublă; tot astfel și mâncarea, compusă. Nașterea ni s-a dat prin apă și prin Duh[109], adică prin sfântul botez; iar mâncarea este însăși pâinea vieții[110], Domnul nostru Iisus Hristos, Cel care S-a pogorât din cer[111]. El, voind să primească în locul nostru moartea cea de bunăvoie, în noaptea în care S-a dat pe

106. *Matei*, 5, 9, 45; *Romani*, 9, 26; *II Corinteni*, 6, 18; *Galateni*,3, 26.
107. *Romani*, 8, 17; *Galateni*, 3, 29; 4, 7.
108. *Romani*, 8, 17.
109. *Ioan*, 3, 5.
110. *Ioan*, 6, 48.
111. *Ioan*, 6, 50.

Sine a lăsat moștenire testament nou sfinților Săi ucenici și apostoli și, prin ei, tuturor celor care cred în El. Așadar, în foișorul sfântului și slăvitului Sion[112], după ce a mâncat paștele cel vechi cu ucenicii Săi și a plinit testamentul cel vechi, spală picioarele ucenicilor[113]; prin aceasta le-a dat un simbol al sfântului botez. Apoi, rupând pâinea, le-a dat-o zicând: "Luați, mâncați, acesta este trupul Meu"[114], "care se frânge pentru voi spre iertarea păcatelor"[115]. De asemenea, luând și paharul, în care era vin și apă, l-a dat lor zicând: "Beți din acesta toți, acesta este sângele Meu, al legii celei noi, care pentru voi se varsă spre iertarea păcatelor"[116]. "Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea[117], căci de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, vestiți moartea Fiului Omului și mărturisiți învierea Lui până ce va veni"[118].

Dacă "Cuvântul lui Dumnezeu este viu și lucrător"[119] și "toate câte a voit Domnul a făcut"[120], și dacă a zis: "Să se facă lumină"[121] și s-a făcut; "să se facă tărie"[122] și s-a făcut; dacă "prin Cuvântul Domnului s-au întărit cerurile și prin Duhul gurii Lui, toată puterea lor"[123], dacă cerul, pământul, apa, focul, aerul și toată podoaba lor s-au alcătuit prin Cuvântul Domnului și chiar această ființă nobilă, omul; dacă voind însuși Dumnezeu Cuvântul S-a făcut om și Și-a făcut fără sământă corp Luiși din sângiurile curate și neîntinate ale Sfintei pururea Fecioare, nu poate oare să facă pâinea trup al Său și vinul și apa, sânge? La facerea lumii a spus: "Să scoată pământul iarbă verde"[124], și când plouă, pământul devine roditor și scoate

112. *Matei*, 26, 17-19; *Marcu*, 14, 12-16; *Luca*, 22, 7-13.
113. *Ioan*, 13, 4-12.
114. *Matei*, 26, 26; *Marcu*, 14, 22; *Luca*, 22, 19; *I Corinteni*, 11, 23-24.
115. *I Corinteni*, 11, 29.
116. *Matei*, 26, 28; *Marcu*, 14, 24; *Luca*, 22, 22; *I Corinteni*, 11, 25.
117. *I Corinteni*, 11, 24.
118. *I Corinteni*, 11, 26.
119. *Evrei*, 4, 12.
120. *Ps.* 134, 6.
121. *Facere*, 1, 3.
122. *Facere*, 1, 6.
123. *Ps.* 32, 6.
124. *Facere*, 1, 11.

vlăstarele sale prin porunca dumnezeiască. Dumnezeu a spus: "Acesta este trupul Meu" și: "acesta este sângele Meu" și: "aceasta faceți-o întru pomenirea Mea", și se face prin porunca Lui atotputernică, până ce va veni. Căci așa a spus: "Până va veni"[125]. Și plouă, prin invocare, în această țarină nouă puterea umbritoare a Sfântului Duh. După cum toate câte a făcut Dumnezeu le-a făcut cu energia Sfântului Duh, tot astfel și acum, energia Duhului lucrează cele mai presus de fire, pe care nu le poate cuprinde nimic altceva decât credința. "Cum îmi va fi mie aceasta, zice Sfânta Fecioară, pentru că eu nu cunosc bărbat?"[126]. Iar arhanghelul Gavriil îi răspunde: "Duhul cel Sfânt Se va pogorî peste tine și puterea Celui Prea Înalt te va umbri"[127]. Și acum mă întrebi cum pâinea se face trupul lui Hristos și vinul și apa, sângele lui Hristos? Ți-o voi spune eu. Sfântul Duh Se coboară peste ele și face pe acelea ce sunt mai presus de cuvânt și de cuget.

Se ia pâine și vin. Dumnezeu cunoaște slăbiciunea omenească; El știe că de multe ori se întoarce de la acelea pe care nu le săvârșește în mod obișnuit. Așadar, făcând uz de îngăduința obișnuită face, prin cele obișnuite ale firii, pe cele mai presus de fire. Și după cum la botez, pentru că este obiceiul oamenilor să se spele cu apă și să se ungă cu untdelemn, a unit harul Duhului cu untdelemnul și cu apa și a făcut-o baie a renașterii[128], tot astfel, pentru că este obiceiul oamenilor să mănânce pâine și să bea apă și vin, a unit cu acestea Dumnezeirea Lui și le-a făcut trupul și sângele Lui, ca să ajungem la cele mai presus de fire prin cele obișnuite și potrivite firii.

Pâinea și vinul sunt în chip real trupul unit cu Dumnezeirea; ele sunt trupul luat din Sfânta Fecioară. Aceasta nu înseamnă că se pogoară din cer trupul care a fost înălțat, ci că înseși pâinea și vinul se prefac în trupul și sângele Domnului. Dar dacă vrei să afli chipul în care se face aceasta, îți este de ajuns să auzi că se fac prin Duhul Sfânt, după cum Domnul Și-a

125. *I Corinteni*, 11, 26.
126. *Luca*, 1, 34.
127. *Luca*, 1, 35.
128. *Tit*, 3, 5.

făcut prin Duhul Sfânt, Luişi în El însuşi, trup din Sfânta Născătoare de Dumnezeu. Mai mult nu cunoaştem decât că Cuvântul lui Dumnezeu este real, activ, atotputernic, dar modul în care se prefac nu se poate cerceta. Nu este rău să spunem şi aceasta, că, după cum în chip natural, prin mâncare, pâinea, iar prin băutură, vinul şi apa se prefac în corpul şi sângele celui care mănâncă şi bea, şi nu devin alt corp decât corpul lui cel mai dinainte, tot astfel şi pâinea punerii înainte, vinul şi apa, prin invocarea şi pogorârea Sfântului Duh se prefac în chip supranatural în trupul şi sângele lui Hristos, şi nu sunt doi, ci unul şi acelaşi.

Pentru cei care cu credinţă, în chip vrednic, se împărtăşesc, împărtăşania este spre iertarea păcatelor, spre viaţa veşnică, spre păzirea sufletului şi a trupului; dar pentru cei care se împărtăşesc cu necredinţă în chip nevrednic, este spre muncă şi pedeapsă, după cum şi moartea Domnului pentru cei care cred a devenit viaţă şi nestricăciune spre desfătarea fericirii veşnice, iar celor necredincioşi şi ucigătorilor Domnului, muncă şi pedeapsă veşnică.

Pâinea şi vinul nu sunt tipul trupului şi sângelui lui Hristos – să nu fie! –, ci însuşi trupul îndumnezeit al Domnului. Însuşi Domnul când a spus: "Acesta este trupul Meu"[129], n-a spus: "acesta este tipul trupului Meu", ci a spus: "Acesta este trupul Meu"; şi n-a spus: "Acesta este tipul sângelui Meu", ci: "acesta este sângele Meu"[130]. Şi înainte de aceasta, a spus iudeilor: "Dacă nu mâncaţi trupul Fiului Omului şi nu beţi sângele Lui, nu aveţi viaţă întru voi"[131]. "Căci trupul Meu este mâncare adevărată şi sângele Meu, băutură adevărată"[132]. Şi iarăşi: "Cel care Mă mănâncă va trăi"[133].

Pentru aceea să ne apropiem cu toată frica, cu conştiinţa curată şi cu o credinţă neîndoielnică şi negreşit ne va fi nouă

129. *Matei*, 26, 26; *Marcu*, 14, 22; *Luca*, 22, 19; *I Corinteni*, 11, 24.
130. *Matei*, 26, 28; *Marcu*, 14, 24; *Luca*, 22, 22.
131. *Ioan*, 6, 53.
132. *Ioan*, 6, 55.
133. *Ioan*, 6, 57.

după cum credem, dacă nu ne îndoim. Să o cinstim pe aceasta cu toată curăţenia, atât sufletească, cât şi trupească, căci este dublă. Să ne apropiem de ea cu dorinţă înfocată şi, încrucişând palmele, să primim trupul Celui răstignit. Punând peste dânsul ochii, buzele şi fruntea, să ne împărtăşim cu dumnezeiscul cărbune, pentru ca focul dorinţei din noi, luând arderea din cărbune, să ardă complet păcatele noastre, să lumineze inimile noastre, să ne aprindem şi să ne îndumnezeim prin împărtăşirea focului dumnezeiesc. Cărbune a văzut Isaia[134]. Cărbunele nu este un lemn simplu, ci este unit cu focul. Tot astfel şi pâinea împărtăşaniei, nu este pâine simplă, ci unită cu Dumnezeirea; iar corpul unit cu Dumnezeirea nu este o singură fire, ci una a corpului şi alta a Dumnezeirii unite cu el; pentru aceea amândouă împreună nu sunt o fire, ci două.

Melchisedec, preotul Dumnezeului Celui Prea Înalt, a primit cu pâine şi cu vin pe Avraam care s-a întors după înfrângerea celor de alt neam[135]. Masa aceea preînchipuia masa aceasta mistică, după cum şi preotul acela era tipul şi icoana adevăratului Arhiereu Hristos[136]. "Tu, spune Scriptura, eşti preot în veac după rânduiala lui Melchisedec"[137]. Pâinile punerii înainte[138] închipuiau această pâine. Aceasta este jertfa cea curată, adică nesângeroasă, despre care a spus Domnul, prin profet, să I se aducă de la răsăritul soarelui până la apus[139].

Trupul şi sângele lui Hristos slujesc la menţinerea sufletului şi trupului nostru; ele nu se mistuiesc, nu se strică, nu se aruncă afară – să nu fie! –, ci slujesc fiinţei şi menţinerii noastre. Sunt un mijloc de pază pentru orice vătămare şi un mijloc de curăţire pentru toată întinăciunea, întocmai ca acela prin care curăţeşti, prin foc curăţitor, aurul fals pe care l-ai lua, ca

134. *Isaia*, 6, 6-7.
135. *Facere*, 14, 17-18.
136. *Evrei*, 6, 20-27, 28.
137. *Ps.* 109, 5.
138. *Ieşire*, 25, 30; 40, 21; *Levitic*, 24, 5-9.
139. *Maleahi*, 1, 11.

să nu fim condamnaţi împreună cu lumea în veacul ce va să fie[140] – căci curăţeşte prin boli şi tot felul de necazuri –, după cum spune dumnezeiescul Apostol: "Dacă ne-am fi judecat pe noi înşine, n-am fi judecaţi. Dar fiind judecaţi de Domnul, suntem pedepsiţi, ca să nu fim osândiţi împreună cu lumea"[141]. Cuvintele acestea se referă la ceea ce a spus puţin mai sus: "Încât cel care se împărtăşeşte cu nevrednicie de trupul şi sângele Domnului, osândă îşi mănâncă şi bea"[142]. Fiind curăţaţi prin el, ne unim cu trupul Domnului şi cu Duhul Lui şi ajungem trup al lui Hristos[143].

Pâinea aceasta este pârga pâinii ce va să fie, care este spre fiinţă. Cuvântul "pâinea cea spre fiinţă"[144] indică sau "pâinea ce va să fie", adică pâinea veacului ce va să fie, sau pe aceea cu care ne hrănim pentru conservarea fiinţei noastre. Fie că este luat într-un sens, fie că este luat în celălalt, pâinea va fi numită în chip propriu trupul Domnului. Duh făcător de viaţă este trupul Domnului, căci a fost zămislit din Duhul făcător de viaţă. Cel născut din Duh, Duh este[145]. Spun aceasta fără să distrug firea trupului, ci voiesc să arăt că acesta este făcător de viaţă şi dumnezeiesc.

Dar dacă unii au numit pâinea şi vinul antitipuri ale trupului şi sângelui Domnului, după cum a spus purtătorul de Dumnezeu Vasile, nu le-au numit aşa după ce ele au fost sfinţite, ci înainte de a fi sfinţite. Ei au numit astfel acest dar de jertfă.

Ea se numeşte împărtăşanie, căci prin ea ne împărtăşim cu dumnezeirea lui Hristos. Se numeşte şi cuminecătură, şi este cu adevărat, pentru că prin ea ne cuminecăm cu Hristos şi participăm la trupul şi dumnezeirea lui. Prin ea ne cuminecăm şi ne unim unii cu alţii, pentru că ne împărtăşim dintr-o

140. *I Corinteni*, 11, 32.
141. *I Corinteni*, 11, 31-32.
142. *I Corinteni*, 11, 29.
143. *I Corinteni*, 10, 16-17; *Romani*, 12, 5; *I Corinteni*, 12, 12, 27.
144. *Matei*, 6, 11; *Luca*, 11, 3.
145. *Ioan*, 3, 6.

singură pâine și devenim toți un corp[146] și un sânge al lui Hristos și mădulare unii altora[147], ajungând – toți împreună – trup al lui Hristos[148].

Așadar, cu toată puterea să ne păzim să nu luăm împărtășanie de la eretici și nici să dăm[149]. Căci spune Domnul: "Nu dați cele sfinte câinilor, și nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor"[150], ca să nu ne facem părtași relei lor credințe și osândirii lor. Dacă negreșit împărtășania este unire cu Hristos și a unora cu alții, atunci negreșit ne unim cu toți cei care, potrivit voinței libere, se împărtășesc împreună cu noi. Într-adevăr, această unire se săvârșește prin voință liberă și nu fără asentimentul nostru. Căci, după cum spune dumnezeiescul Apostol: "toți suntem un trup, pentru că ne împărtășim dintr-o singură pâine"[151].

Pâinea și vinul se numesc și antitipuri ale celor viitoare, nu pentru că ele n-ar fi în chip real trupul și sângele lui Hristos, ci pentru că acum participăm prin ele la dumnezeirea lui Hristos, iar atunci, numai spiritual prin contemplație.

CAPITOLUL XIV

Despre genealogia Domnului și despre Sfânta Născătoare de Dumnezeu

Despre Sfânta și prea lăudata pururea Fecioară și Născătoare de Dumnezeu Maria ne-am ocupat pe cât trebuia în cele de mai sus, expunând partea cea mai însemnată, anume

146. *I Corinteni*, 10, 16-17; *Romani*, 12, 5.
147. *Romani*, 12, 5.
148. *I Corinteni*, 12, 27.
149. Ioan Moshu, în lucrarea sa: *Limonariu*, istorisește multe întâmplări din viața creștinilor din timpul său, prin care se pune în evidență tocmai acest adevăr, anume de a nu participa cu nici un chip la sfânta împărtășanie săvârșită de eretici și, de asemenea, de a nu împărtăși noi, ortodocșii, pe eretici cu sfânta taină a Euharistiei.
150. *Matei*, 7, 6.
151. *I Corinteni*, 10, 17.

că se numește și este în sensul propriu și real Născătoare de Dumnezeu. Acum vom completa cele ce au rămas.

Ea a fost predestinată prin sfatul preștiutor și mai înainte de veci al lui Dumnezeu, a fost preînchipuită și mai înainte propovăduită prin Duhul Sfânt, prin diferite simboluri și prin cuvintele profeților. În timpul mai dinainte hotărât, a odrăslit din rădăcina lui David, potrivit făgăduințelor făcute către el. Căci spune: "S-a jurat Domnul adevărul lui David și nu-l va lepăda: din rodul pântecelui tău voi pune pe tronul tău"[152]. Și iarăși: "O dată M-am jurat întru cel sfânt al Meu, că nu voi minți pe David. Sămânța lui rămâne în veac și tronul lui ca soarele înaintea Mea și ca luna făcută pentru veșnicie și care este martor credincios în cer"[153]. Și Isaia: "Va răsări toiag din Iesei și floare se va înălța din rădăcina lui"[154].

Așadar, că Iosif se trage din seminția lui David au arătat precis preasfințiții Evangheliști Matei și Luca. Matei coboară pe Iosif din David prin Solomon[155], iar Luca, prin Natan[156]. Amândoi însă au trecut sub tăcere genealogia Sfintei Fecioare.

Trebuie însă să se știe că nu era obiceiul la evrei și nici în dumnezeiasca Scriptură să se facă genealogia în linie feminină; dar era Lege prin care se interziceau căsătoriile între seminții[157]. Iosif se cobora din seminția davidică; și pentru că era drept – căci așa mărturisește despre el dumnezeiasca Evanghelie[158] –, nu s-ar fi logodit contra legii cu Sfânta Fecioară, afară numai de cazul în ea nu se cobora din aceeași seminție. Așadar, Evangheliștii s-au mulțumit să arate numai linia descendentă a lui Iosif.

152. *Ps.*131, 11; *II Regi*, 7, 12.
153. *Ps.* 88, 35-36.
154. *Isaia*, 11, 1.
155. *Matei*, 1, 6-16.
156. *Luca*, 3, 23-31.
157. *Numeri*, 36, 6-9.
158. *Matei*, 1, 19.

Trebuie să se știe și aceasta, că era lege ca atunci când murea un bărbat fără moștenitor, să se căsătorească fratele cu femeia celui răposat și să se ridice sămânța fratelui[159]. Cel care se năștea era după fire fiul celui de-al doilea, adică al celui care l-a născut; după lege, însă, al celui răposat.

Din linia genealogică a lui Natan, fiul lui David, Levi a născut pe Melhi și pe Pantira, Pantira a născut pe Barpantira, căci așa se numea. Acest Barpantira a născut pe Ioachim, Ioachim a născut pe Sfânta Născătoare de Dumnezeu. Natan a avut femeie din linia genealogică a lui Solomon, fiul lui David, din care s-a născut Iacov. Dar când a murit Natan, Melhi, cel din seminția lui Natan, fiu al lui Levi, dar frate al lui Pantira, s-a căsătorit cu femeia lui Natan, mama lui Iacov, și din ea a născut pe Ili. Așadar, Iacov și Ili au devenit frați din aceeași mamă: Iacov din seminția lui Solomon, iar Ili din seminția lui Natan. Ili, cel din seminția lui Natan, a murit fără copil, și Iacov, fratele lui, cel din seminția lui Solomon, a luat pe femeia lui și a ridicat sămânța fratelui lui și a născut pe Iosif. Așadar, Iosif prin fire este fiul lui Iacov, care se coboară din Solomon, dar după lege, al lui Ili, care se coboară din Natan.

Ioachim s-a căsătorit cu cinstita și vrednica de laudă Ana. După cum Ana cea de altădată fiind fără de rod a născut pe Samuel, prin rugăciune și făgăduință[160], tot astfel și aceasta, prin rugăciune și făgăduință către Dumnezeu, primește pe Născătoarea de Dumnezeu, ca și în aceasta să nu rămână cu nimic în urma femeilor slăvite. Așadar, harul – căci așa se tălmăcește numele Ana – naște pe Doamna – căci aceasta înseamnă numele Maria – și în adevăr a ajuns Doamna tuturor făpturilor, fiind Maica Creatorului. Se naște în casa lui Ioachim, care se găsea lângă poarta oilor, și este adusă la templu. Apoi în casa lui Dumnezeu, sădită și îmbogățită fiind de Duh, a ajuns ca un măslin încărcat de rod, locașul oricărei

159. *Facere*, 38, 8; *Deuteronom*, 25, 5-6.
160. *I Regi*, 1, 10-11, 20-21.

virtuţi, depărtând mintea de orice dorinţă lumească şi trupească, păstrându-şi astfel feciorelnic sufletul împreună cu trupul, după cum trebuia, deoarece sânul ei avea să primească pe Dumnezeu. El, sfânt fiind, întru sfinţi se odihneşte[161]. Stăruie, deci, în sfinţenie şi se arată templu sfânt, minunat şi vrednic al Prea Înaltului Dumnezeu.

Pentru că duşmanul mântuirii noastre pândea fecioarele, din cauza profeţiei lui Isaia care spune: "Iată Fecioara va avea în pântece şi va naşte fiu şi vor numi numele lui Emanuel, care se tălmăceşte: cu noi este Dumnezeu"[162], Cel care prinde pe cei înţelepţi în viclenia lor[163], ca să amăgească pe cel care se îngâmfă totdeauna cu înţelepciunea, face ca să fie logodită tânăra cu Iosif, este dată de preoţi "cartea cea nouă celui care ştie carte"[164]. Logodna a fost păzitoare a Fecioarei şi înşelăciune a celui care pândea fecioarele. Când a venit plinirea vremii[165], a fost trimis îngerul Domnului la ea şi i-a binevestit zămislirea Domnului[166]. Astfel a zămislit pe Fiul lui Dumnezeu, puterea enipostatică a Tatălui, nu din voinţa trupului, nici din voinţa bărbatului[167], adică din împreunare şi sământă, ci din bunăvoinţa Tatălui şi din conlucrarea Sfântului Duh. A îngăduit Creatorului să Se creeze, Făcătorului să Se plăsmuiască, Fiului lui Dumnezeu şi lui Dumnezeu să Se întrupeze şi să Se facă om din cărnurile şi sângiurile ei curate şi neîntinate, plătind datoria stămoaşei. Căci după cum aceea a fost plăsmuită fără de împreunare din Adam, tot aşa şi aceasta a născut pe noul Adam, Care s-a născut potrivit legii naşterii, dar mai presus de natura naşterii. Se naşte fără de tată, din femeie, şi fără de mamă din Tată. Potrivit legii naşterii, pentru că S-a născut prin femeie; mai presus de natura naşterii, pentru că S-a născut fără tată; potrivit legii naşterii,

161. *Isaia*, 57, 11.
162. *Isaia*, 7, 14.
163. *Iov*, 5, 13; *I Corinteni*, 3, 19.
164. *Isaia*, 29, 11.
165. *Galateni*, 4, 4.
166. *Luca*, 1, 26-38.
167. *Ioan*, 1, 13.

pentru că S-a născut la timpul sorocit naşterii – căci se naşte când a împlinit nouă luni şi trece în a zecea –; mai presus de legea naşterii, căci S-a născut fără să pricinuiască durere. În adevăr, aceleia căreia nu i-a precedat plăcerea, nu i-a urmat nici durerea, potrivit cuvintelor profetului : "Înainte de a simţi dureri, a născut"[168]. Şi iarăşi: "Înainte de a veni vremea durerilor, ea a fugit şi a născut băiat"[169].

S-a născut dar din ea Fiul întrupat al lui Dumnezeu. Nu s-a născut om purtător de Dumnezeu, ci Dumnezeu întrupat. N-a fost uns ca un profet, prin energie, ci prin prezenţa deplină a Celui care unge, încât Cel care unge S-a făcut om, iar Cel care a fost uns S-a făcut Dumnezeu. Aceasta nu prin schimbarea firilor, ci prin unirea după ipostasă. Acelaşi era atât Cel care unge, cât şi Cel care a fost uns. Ca Dumnezeu S-a uns pe Sine, ca om. Cum deci să nu fie Născătoare de Dumnezeu aceea care a născut din ea pe Dumnezeu întrupat? În adevăr, este în sensul propriu şi real Născătoare de Dumnezeu, Doamnă care stăpâneşte toate făpturile, roabă şi Maică a Creatorului. După cum atunci când a fost zămislit, Cuvântul a păstrat fecioară pe aceea care a zămislit, tot astfel şi atunci când a fost născut, a păzit nevătămată fecioria ei, trecând numai prin ea şi păstrând-o încuiată. Zămislirea s-a făcut prin auz, iar naşterea, prin scoaterea obişnuită la iveală a celor care se nasc, cu toate că unii spun poveşti, că s-a născut prin coasta Maicii Domnului. Căci era cu putinţă să treacă prin uşă fără să strice peceţile ei.

Rămâne aşadar şi după naştere fecioară cea pururea Fecioară, necunoscând deloc bărbat până la moarte. Chiar dacă s-a scris: "Şi nu a cunoscut-o până nu a născut pe Fiul ei cel primul născut"[170], trebuie să se ştie că prim născut este cel care a fost născut întâi, chiar dacă ar fi unicul născut. Cuvântul "prim născut" arată că s-a născut primul, dar nu indică negreşit şi naşterea altora. Cuvântul "până" indică, pe de

168. *Isaia*, 66, 7.
169. *Isaia*, 66, 7.
170. *Matei*, 1, 25.

o parte, sorocul cel hotărât al vremii naşterii, iar, pe de altă parte, nu neagă timpul ce urmează după aceasta. Căci zice Domnul: "Iată sunt cu voi în toate zilele până la sfârşitul veacului"[171]; aceasta nu înseamnă că se va despărţi de noi după sfârşitul veacului, deoarece dumnezeiescul Apostol zice: "Şi astfel vom fi totdeauna cu Domnul"[172], adică şi după învierea obştească.

Cum ar fi admis legătura cu bărbat, ea, care a născut pe Dumnezeu şi care a cunoscut minunea din experienţa celor care au urmat? Departe cu acest gând! Nu este lucrul unei raţiuni înţelepte de a gândi asemenea lucruri şi în nici un caz de a le face.

Dar însăşi fericita, care a fost învrednicită cu darurile supranaturale, care a fost scutită de dureri când a născut, le-a suferit pe acestea în timpul patimii Domnului, suportând sfâşierea inimii din pricina dragostei de mamă, pentru motivul că vede omorât ca pe un făcător de rele pe Acela pe care Îl ştia Dumnezeu prin naştere; atunci a fost sfâşiată de gânduri ca de o sabie. Acest lucru vor să-l spună cuvintele: "Şi sabie va trece prin însuşi sufletul tău"[173]. Bucuria învierii însă, care propovăduieşte că este Dumnezeu Cel care a murit în trup, schimbă durerea.

CAPITOLUL XV

Despre cinstirea sfinţilor şi a moaştelor lor

Trebuie cinstiţi sfinţii pentru că sunt prieteni ai lui Hristos, fii şi moştenitori ai lui Dumnezeu, după cum zice Ioan teologul şi evanghelistul: "Şi celor câţi L-au primit le-a dat putere să ajungă fii ai lui Dumnezeu"[174], "încât nu mai sunt robi, ci

171. *Matei*, 28, 20.
172. *I Tesaloniceni*, 4, 17.
173. *Luca*, 2, 35.
174. *Ioan*, 1, 12.

fii"[175]; "dar dacă sunt fii, sunt şi moştenitori, moştenitori ai lui Dumnezeu şi împreună moştenitori ai lui Hristos"[176]. Iar Domnul în sfintele Evanghelii zice Apostolilor: "Voi sunteţi prietenii Mei. Nu vă mai numesc robi, căci robul nu ştie ce face domnul lui"[177]. Dar dacă Creatorul tuturor Se numeşte Împăratul împăraţilor[178], Domnul domnilor[179], Dumnezeul dumnezeilor[180], negreşit că şi sfinţii se numesc dumnezei, domni şi împăraţi. Dumnezeul acestora este şi Se numeşte Dumnezeu, Domn şi Împărat. "Căci Eu, spune Dumnezeu lui Moise, sunt Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacov"[181]. Iar pe Moise Dumnezeu l-a făcut dumnezeul lui Faraon[182]. Nu spun că ei sunt dumnezei, împăraţi şi domni prin fire, ci sunt numiţi aşa pentru că au împărăţit şi au stăpânit peste patimi şi au păzit nefalsificată asemănarea cu chipul dumnezeiesc, potrivit căreia au fost creaţi – căci se numeşte şi icoana împăratului împărat – şi pentru că sunt uniţi cu Dumnezeu după voinţă şi L-au primit locuitor înăuntrul lor, iar prin participarea la El au devenit prin har ceea ce El este prin fire. Pentru ce dar nu trebuie cinstiţi cei care au ajuns slujitori şi prieteni şi fii ai lui Dumnezeu? Căci cinstea dată de cei împreună robi către cei buni este dovada dragostei faţă de Stăpânul obştesc.

Aceştia au ajuns cămări şi locaşuri curate ale lui Dumnezeu. "Voi locui şi voi umbla întru ei, spune Dumnezeu, şi voi fi lor Dumnezeu"[183]. Iar dumnezeiasca Scriptură spune că "sufletele drepţilor sunt în mâna lui Dumnezeu şi nu se va atinge de ele moartea"[184]. Moartea celor sfinţi este mai de-

175. *Galateni*, 4, 7.
176. *Romani*, 8, 17.
177. *Ioan*, 15, 14-15.
178. *Apocalipsă*,19, 16.
179. *Apocalipsă*, 19, 16; *Deuteronom*, 10, 17.
180. *Deuteronom*, 10, 17; *Ps.* 49, 1; 83, 8; 135, 2.
181. *Ieşire*, 3, 6.
182. *Ieşire*, 7, 1.
183. *II Corinteni*, 6, 16; *Levitic*, 26, 12-13.
184. *Înţelepciunea lui Solomon*, 3, 1.

grabă somn decât moarte. "Căci s-au ostenit în veacul de acum și vor trăi până la sfârșit"[185]. Și: "Cinstită este înaintea Domnului moartea cuvioșilor Lui"[186]. Și ce este mai cinstit decât a fi în mână lui Dumnezeu? Dumnezeu este viață și lumină, iar cei care sunt în mâna Domnului sunt în viață și lumină.

Dar că Dumnezeu a locuit cu ei prin mijlocirea minții și a trupurilor lor, o spune Apostolul: "Nu știți că trupurile voastre sunt templu al Sfântului Duh, Care locuiește întru voi?"[187]. "Domnul este Duh"[188]. Și: "Dacă va strica cineva templul lui Dumnezeu, Dumnezeu îl va strica pe acela"[189]. Prin urmare, cum nu trebuie cinstite templele însuflețite ale lui Dumnezeu, locașurile însuflețite ale lui Dumnezeu? Aceștia pe când trăiau au stat cu îndrăzneală înaintea lui Dumnezeu.

Stăpânul Hristos ne-a dat ca izvoare mântuitoare moaștele sfinților, care izvorăsc, în multe chipuri, faceri de bine și dau la iveală mir cu bun miros. Nimeni să nu fie necredincios! Dacă prin voința lui Dumnezeu a izvorât în pustiu apă din piatră tare[190] și din falca măgarului apă pentru Samson căruia îi era sete[191], este de necrezut ca să izvorască mir bine mirositor din moaștele mucenicilor? Cu nici un chip, pentru cei care cunosc puterea lui Dumnezeu și cinstea pe care o au sfinții de la Dumnezeu!

În Legea veche era socotit necurat tot cel care se atingea de un mort[192], dar nu erau socotiți necurați înșiși morții. Dar, după ce însăși Viața și cauza vieții a fost socotită între morți, nu mai numim morți pe cei care au adormit întru nădejdea învierii și cu credința în El. Cum poate să facă minuni un corp mort? Cum dar prin ei demonii sunt puși pe fugă, bolile sunt alungate, bolnavii se vindecă, orbii văd, leproșii se curăță,

185. *Ps.* 48, 10.
186. *Ps.* 115, 6.
187. *I Corinteni*, 6, 19.
188. *II Corinteni*, 3, 17; *Ioan*, 4, 24.
189. *I Corinteni*, 3, 17.
190. *Ieșire*, 17, 5-6; *Numeri*, 20, 7-11.
191. *Judecători*, 15, 19.
192. *Numeri*, 19, 11; *Levitic*, 11, 36.

ispitele și supărările se risipesc și se pogoară toată darea cea bună de la Tatăl luminilor[193] peste aceia care cer prin ei cu credința neîndoielnică? Cât de mult trebuie să te ostenești ca să găsești un sprijinitor, care să te prezinte împăratului celui muritor și să pună pe lângă el cuvânt pentru tine! Dar nu trebuie, pare, cinstiți apărătorii întregului neam omenesc, apărători care se roagă lui Dumnezeu pentru noi? Da, trebuie să-i cinstim, ridicând biserici lui Dumnezeu în numele lor, aducând roade, prăznuind pomenirile lor, bucurându-ne în aceste zile de prăznuire în chip duhovnicesc, pentru ca să fie potrivită bucuria cu aceia care ne-au adunat la prăznuire, pentru ca nu cumva, încercând să-i cinstim, din contră, să-i supărăm. Prin cele prin care Dumnezeu este cinstit, prin acelea se vor bucura și slujitorii Lui; de acelea de care Dumnezeu Se mânie, de acelea se vor mânia și ostașii Lui. În psalmi, în imne și în cântări duhovnicești[194], în umilință și în milostenie față de cei lipsiți, noi, credincioșii, să cinstim pe sfinți, căci prin acestea mai ales se cinstește Dumnezeu. Să le ridicăm stâlpi, icoane văzute, și noi înșine să ne facem, prin imitarea virtuților lor, stâlpi și icoane însuflețite ale lor. Să cinstim pe Născătoarea de Dumnezeu pentru că este în sens propriu și real Maica lui Dumnezeu. Să cinstim pe proorocul Ioan, pentru că este înainte mergător, apostol și mucenic – căci, după cum a spus Domnul, "nu s-a ridicat între cei născuți din femeie mai mare decât Ioan"[195] –, și pentru că acesta a fost primul propovăduitor al împărăției. Să cinstim pe Apostoli, pentru că au fost frați ai Domnului, martori oculari și slujitori ai patimilor Lui, "pe care Dumnezeu și Tatăl cunoscându-i mai dinainte, mai dinainte i-a și hotărât să fie asemenea chipului Fiului Lui"[196], "întâi apostoli, al doilea prooroci, al treilea păstori și învățători"[197]. Să cinstim pe mucenicii Domnului, aleși din

193. *Iacov*, 1, 17.
194. *Efeseni*, 5, 19; *Coloseni*, 3, 16.
195. *Matei*, 11, 11.
196. *Romani*, 8, 29.
197. *I Corinteni*, 12, 28; *Efeseni*, 4, 11.

toate categoriile sociale, pentru că sunt ostași ai lui Hristos și au băut paharul Lui atunci când s-au botezat cu botezul morții Lui făcătoare de viață, așa că au ajuns părtași patimilor și slavei Lui. Înainte-stătătorul lor este protodiaconul și Apostolul lui Hristos, primul mucenic, Ștefan. Să cinstim și pe cuvioșii noștri Părinți, pe purtătorii de Dumnezeu asceți, cei care au luptat cu tărie mucenicia cea mai îndelungată și mai grea a conștiinței, "care au pribegit în piei de oaie și în piei de capră, fiind lipsiți, strâmtorați, îndurând rele, ei, de care lumea nu era vrednică, rătăcind în pustii, în munți, în peșteri și în crăpăturile pământului"[198]. Să cinstim pe profeții dinaintea venirii harului, pe patriarhi, pe drepți, pe cei care au vestit mai dinainte venirea Domnului. Privind la traiul tuturor acestora, să le urmăm credința[199], dragostea, nădejdea, zelul, viața, stăruința în patimi, răbdarea până la sânge, ca să avem părtășie cu ei și la cununile slavei.

CAPITOLUL XVI

Despre icoane

Pentru că unii ne hulesc că ne închinăm și cinstim icoana Mântuitorului și a Stăpânei noastre și încă și a celorlalți sfinți și slujitori ai lui Hristos, să audă că dintru început Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său. Pentru care motiv, oare, ne închinăm unii altora, dacă nu pentru motivul că suntem făcuți după chipul lui Dumnezeu? După cum spune grăitorul de Dumnezeu Vasile, cel prea renumit în cele dumnezeiești, "cinstea adusă icoanei se îndreaptă spre originalul ei"[200]. Dar originalul ei este cel înfățișat în icoană, cel după care se face icoana. Pentru care pricină poporul iudeu se închina de jur împrejurul cortului, care purta în el icoana și trupul celor ce-

198. *Evrei*, 11, 37-38.
199. *Evrei*, 13, 7.
200. *Despre Sfântul Duh, către cel întru sfinți Amfilohie, episcopul Iconiei*, MG, XXXII, col. 149 C.

reşti, dar mai degrabă al întregii creaţii? Dumnezeu spune lui Moise: "Vezi, vei face pe toate după chipul care ţi-a fost arătat în munte"[201]. Heruvimii, apoi, care umbreau ilastiriul[202], nu erau lucruri ale mâinilor omeneşti? Ce era templul prea renumit din Ierusalim? Nu făcut de mâini şi construit prin meşteşugul oamenilor?[203]

Dumnezeiasca Scriptură însă acuză pe cei care se închină celor cioplite, dar şi pe cei care jertfesc demonilor. Jertfeau păgânii, dar jertfeau şi iudeii. Păgânii jertfeau demonilor, iar iudeii, lui Dumnezeu. Jertfa păgânilor era de dispreţuit şi de condamnat; jertfa drepţilor însă, bine primită de Dumnezeu. Noe a jertfit, şi "Dumnezeu a mirosit mireasma cea cu bun miros"[204] a bunei lui voinţe, primind mireasma cea bine plăcută a bunei voinţei sale către El. Astfel idolii păgânilor sunt de dispreţuit şi opriţi, căci erau închipuirile demonilor.

Pe lângă acestea, cine poate să facă chipul Dumnezeului nevăzut, necorporal, necircumscris şi fără de formă? Este culmea nebuniei şi a lipsei de creedinţă să înfăţişezi Dumnezeirea. Pentru acest motiv în Testamentul Vechi nu era obişnuită întrebuinţarea icoanelor. Dar când Dumnezeu, din pricina milostivirii milei Lui, S-a făcut om cu adevărat pentru mântuirea noastră şi S-a făcut om, nu cum s-a arătat lui Avraam în chip de om[205] şi nici cum S-a arătat profeţilor, ci S-a făcut om în chip substanţial şi real –, a locuit pe pământ, a petrecut cu oamenii[206], a făcut minuni, a suferit, a fost răstignit, a înviat, S-a înălţat, şi toate acestea s-au întâmplat în chip real şi a fost văzut de oameni; deci, când s-au făcut acestea, s-a înfăţişat în icoană chipul Lui spre a ne aduce aminte de El şi spre a căpăta învăţătură noi, care n-am fost de faţă atunci, pentru ca, fără să fi văzut, dar auzind şi crezând, să avem parte de fericirea Domnului. Dar pentru că nu toţi ştiu carte, şi nici nu se

201. *Ieşire*, 25, 40; *Evrei*, 8, 5.
202. *Ieşire*, 25, 20; 37, 9; *Evrei*, 9, 5.
203. *III Regi*, 6, 1-37; *II Paralipomena*, 3, 1-16.
204. *Facere*, 8, 21.
205. *Facere*, 18, 1-19, 27.
206. *Baruh*, 3, 38.

ocupă toţi cu cititul, Părinţii au socotit că trebuie să fie pictate acestea în icoane ca nişte fapte de vitejie spre a ne aduce aminte repede de ele. În adevăr, de multe ori neavând în minte patima Domnului, dar văzând icoana răstignirii lui Hristos, ne aducem aminte de patima mântuitoare şi, căzând în genunchi, ne închinăm. Nu ne închinăm materiei, ci celui ce este înfăţişat în icoană, după cum nu ne închinăm materiei din care este făcută Evanghelia, nici materiei crucii, ci chipului crucii. Deci, prin ce se deosebeşte crucea care are chipul Domnului de una care nu-l are? Tot astfel şi cu privire la Maica Domnului. Cinstea dată ei se urca spre Cel întrupat din ea. Tot astfel, şi cu isprăvile sfinţilor bărbaţi, isprăvi care ne îndeamnă spre bărbăţie, spre râvnă, spre imitarea virtuţii lor şi spre slava lui Dumnezeu. Căci, după cum am spus, cinstea dată de cei împreună robi către cei buni este dovada dragostei faţă de Stăpânul obştesc, şi cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfăţişat în icoană. Tradiţia închinării la icoane este nescrisă, după cum nescrisă este şi închinarea spre răsărit, închinarea la cruce şi altele foarte multe asemenea acestora.

Se povesteşte şi o istorie: Pe când Avgar era împărat în oraşul edesenilor, a trimis pe un pictor să picteze chipul Domnului, dar din pricină că pictorul n-a putut să-l picteze din cauza luminii strălucitoare a feţei, Domnul, punând haina pe obrazul Lui dumnezeiesc şi de viaţă făcător, s-a imprimat pe haină chipul Lui şi astfel a trimis-o lui Avgar, care o dorea[207].

207. Acest fapt mai este menţionat de Sfântul Ioan Damaschin în: *Primul tratat apologetic contra celor care atacă sfintele icoane*, sub această formă: "A venit la noi cuvânt din bătrâni, că Avgar, regele Edesei, auzind de Domnul, s-a aprins de dragoste dumnezeiască şi a trimis soli, cerându-l să-L viziteze, iar dacă ar refuza să facă aceasta, a poruncit unui pictor să-I facă chipul Lui. Lucrul acesta ştiindu-l Cel care cunoaşte toate şi poate toate, a luat o bucată de pânză şi, lipind-o de faţa Sa a imprimat acel chip, care se păstrează până azi". (Sf. Ioan Damaschin, *Cultul sfintelor icoane*, traducere din greceşte cu un studiu introductiv de D. Fecioru, Bucureşti, 1937, p. 37). Legenda tabloului, căci de fapt e o legendă, este însă numai un fapt posterior adăugat corespondenţei dintre Avgar şi Mântuitorul Hristos, corespondenţă care a fost sâmburele legendei. Această legendă a avut un răsunet foarte mare nu numai în Orientul şi Occidentul creştin, ci şi printre musulmani. Se păstrează atât în documente literare (asupra acestor documente să se vadă: E. von Dobschütz, *Christusbilder Untersuchungen zur*

Dar că și Apostolii au predat foarte multe în chip nescris o spune Pavel, Apostolul neamurilor: "Deci dar, fraților, stați bine și țineți predaniile noastre pe care le-ați învățat, fie prin

christlichen Legende. TU, 18, N. F. 3, Leipzig, 1899, p. 158-249), cât și în texte epigrafice; E. v. Dobschütz, *ZWTh.* XLIII, 1900, N. F. 8, p. 422-486; Anderson-Cumont-Grégoire, *Studia Pontica,* III, 1, 1910, "Inscr. gr. et lat.", nr. 211 și 226, p. 198-202, și p. 212-213; Max von Oppenheim und Fr. Hiller von Gärtringen, *Phil. hist. Kl.*, 1914, 23 iulie, p. 817-828; E. Drioton, *Un apocryphe antiarien. La version copte de la correspondance d'Abgar, roi d'Edesse, avec N. S. ROC,* X, 1915-1917, nr. 3, p. 308-326; Ch. Picard, *Un texte nouveau de la correspondance entre Avgar d'Osroène et Jésus-Christ gravé sur une porte de la ville à Philippe (Macédonie),* BCH, 44, 1920, p. 41-69) și pe ostraca (E. Drioton, în *art. cit.* semnalează patru). În ce constă această legendă? Strânse la un loc toate relatările, care variază de la autor la autor, legenda apare sub această formă: Avgar, regele Edesei (4 î. Hr. - 50 d. Hr.), a trimis o ambasadă, cu tribut pentru Cezar, guvernatorului roman peste Fenicia, Siria, Palestina și Mesopotamia. În timpul călătoriei ambasada a auzit și despre minunile Mântuitorului Hristos. La întoarcere, povestește despre aceste minuni. Cum regele suferea de o boală incurabilă, trimite pe unul de la curtea sa (după Eusebiu este un simplu curier, iar după *Doctrina lui Adai*, este pictor, arhivar și secretar al regelui) cu o scrisoare, în care Îl roagă să-l viziteze spre a-l vindeca de boala sa. Dacă vrea, poate să rămână la el, căci a auzit că iudeii au pus la cale să-L omoare; cetatea sa este mică, este drept, dar frumoasă și îndestulătoare pentru ei amândoi. Regele a dat încă însărcinare trimisului său să facă icoana Mântuitorului în cazul când nu L-ar determina să vină la el. Anania, acesta este numele trimisului după Eusebie, găsește pe Mântuitorul pe malurile Ghenizaretului (după alte izvoare, în casa lui Gamaliel). Domnul îl primește cu bunăvoință, dar, în loc să se ducă la Edesa, îi dă o scrisoare (din textul lui Eusebiu nu se poate conchide precis dacă însuși Iisus a scris scrisoarea sau a pus pe altul să o scrie; Doctrina lui Adai spune că răspunsul este oral, iar Anania, trimisul regelui, l-a scris; Moise din Corea relatează că Apostolul Toma a fost în această împrejurare secretarul Mântuitorului; alte izvoare spun nu numai că Mântuitorul a scris scrisoarea, dar a pus și pecetea Sa, care are o adâncă semnificație). În scrisoare Mântuitorul, după ce fericește pe Avgar că a crezut fără să-L fi văzut, îi spune că nu poate veni; trebuie să îndeplinească misiunea pe care o are printre iudei. După ce se va urca la cer însă, îi va trimite pe unul dintre ucenicii Săi, care îl va vindeca de orice rău. Cu dobândirea scrisorii, Anania nu și-a îndeplinit decât o parte din misiunea sa; el trebuia să facă și chipul Mântuitorului și să-l ducă regelui. După doctrina lui Adai, însuși trimisul face tabloul. Acest fapt a dat naștere la multe interpretări, și a devenit centrul legendei, cu excluderea aproape totală a corespondenței dintre Avgar și Iisus Hristos. Până la Evagrie Scolasticul († c. 600), nici un scriitor grec nu vorbește ceva de tablou. Cu el însă începe să se știe că icoana nu este făcută de mână omenească. Se ignoră totuși cum s-a petrecut faptul. Alți autori ne-o spun: Trimisul regelui a vrut să

cuvânt, fie prin epistola noastră"[208]. Iar către corinteni spune: "Vă laud, fraților, că vă aduceți aminte de toate ale mele, și țineți predaniile așa cum vi le-am dat"[209].

CAPITOLUL XVII

Despre Scriptură

Dumnezeu, propovăduit de Vechiul și Noul Testament, lăudat și slăvit în Treime, este Unul, deoarece Domnul zice:

picteze chipul Domnului, dar n-a putut să reproducă figura Sa. Este împiedicat sau de strălucirea prea mare a feței, sau de transformările continui ale trăsăturilor figurii Sale. Mântuitorul, văzând neputința pictorului, îi cere pânza și-și imprimă chipul pe ea, sau, după alții, pe propria Sa haină. Procedeul acesta a părut prea simplu altor autori, așa că aceștia relatează că Mântuitorul, în loc de a-și pune simplu haina sau o pânză pe față, se spală mai întâi și apoi se șterge cu pânza pictorului sau chiar cu o pânză obișnuită. Alții spun că nu s-a șters de apă, ci și-a șters propria sudoare. Aici povestirea tinde să se apropie de forma populară a legendei Sfintei Veronica. Atât scrisoarea Mântuitorului, cât și tabloul au servit ca protectoare ale orașului Edesa. Mai mult chiar; corespondența dintre Avgar și Mântuitorul a fost întrebuințată ca talisman, atât în Orient, cât și în Occident, atât de către particulari, cât și de orașe. Acesta este rostul textelor păstrate în epigrafii și pe ostraca. În ceea ce privește valoarea istorică a legendei, astăzi este unanim admis că nu poate fi acceptabilă. Scrisorile sunt compuse din texte din Evanghelii, dar, mai ales, scrisoarea lui Avgar reproduce un text în analogie cu Diatessaron, unde Tațian (sec. II) combinase într-un singur verset două versete din Evanghelii: *Mat.*, 11, 5 și *Luca*, 7, 21. Literatură: E. von Dobschütz, *op. cit.*, p. 102-196, 281-294; Belege, p. 158-249; Beilagen, p. 29**-156**; L. J. Tixeront, *Les origines de l'Eglise d'Edesse, la légende d'Avgar. Etude critique suivie de deux textes orientaux inédits*, Paris, 1888; J. Parisot, *Avgar*, DThC, I, col. 67-73; H. Dom Leclercq, *La légende d'Avgar*, DAL, I, col. 87-97; O. Bardenhewer, *Geschichte*, I, 1913, p. 590-596; tot în aceste lucrări, literatură mai veche. Literatură nouă: C. Winckworth and F. K. Burkitt, *On Heathen Deities in the Doctrine of Addai*, JTS, 25, 1924, p. 402-403; H. P. Block, *Die koptischen Abgarbriefe des Leinder Museums*, AO, 5, 1927, p. 238-250; Herbert C. Youtie, *A Gothenburg Papyrus and the Letter to Avgar*, HTJ, 23, 1930, p. 299-302; Același: *Gothenburg Papyrus 21 and the Coptic Version of the Letter to Avgar*, HTJ, 24, 1931, p. 61-65; Hubert Gautier, *Un portrait de Jésus-Christ fait par lui même et envoyé au roi Avgar*, Moulins, 1932. Despre legenda lui Avgar în literatura românească să se vadă: N. Cartojan, *Legenda lui Avgar în literatura veche românească*, București, 1925.

208. *II Tesaloniceni*, 2, 15.
209. *I Corinteni*,11, 2.

"N-am venit să stric Legea, ci să o plinesc"[210]. El a lucrat mântuirea noastră, pentru care este toată Scriptura și toată taina. Şi iarăşi: "Cercetaţi Scripturile, căci ele mărturisesc despre Mine"[211]. Şi Apostolul spune: "În multe părţi şi în multe feluri Dumnezeu a vorbit odinioară părinţilor noştri prin profeţi, iar în zilele din urmă ne-a vorbit prin Fiul"[212]. Aşadar, au vorbit prin Sfântul Duh Legea şi profeţii, evangheliştii, apostolii, păstorii şi învăţătorii.

"Toată Scriptura este inspirată de Dumnezeu" şi, negreşit, "şi folositoare"[213]. Încât este un lucru foarte bun şi foarte folositor sufletului ca să cercetăm dumnezeieştile Scripturi. Întocmai ca un copac sădit la izvoarele apelor[214], tot astfel şi sufletul udat cu dumnezeiasca Scriptură se îngraşă şi dă rod copt, credinţa ortodoxă, şi se împodobeşte cu frunze totdeauna verzi, adică cu fapte bine plăcute lui Dumnezeu. Prin Sfintele Scripturi suntem îndreptaţi spre virtute şi contemplaţie netulburată. În ele găsim îndemn spre orice fel de virtute şi îndepărtare de la toată răutatea. Dacă suntem iubitori de învăţătură, vom fi şi cu multă învăţătură, căci, prin silinţă, prin osteneală şi prin harul lui Dumnezeu, Care dăruieşte se duc la bun sfârşit toate. "Cel care cere primeşte, cel care caută găseşte, şi celui care bate i se va deschide"[215]. Să batem, deci, la paradisul prea frumos al Scripturilor, la paradisul cel cu bun miros, cel prea dulce, cel prea frumos, cel ce răsună în urechile noastre cu tot felul de cântări ale păsărilor spirituale purtătoare de Dumnezeu, cel care se atinge de inima noastră, care o mângâie când este întristată, o potoleşte când este mâniată şi o umple de o bucurie veşnică, care ne înalţă mintea noastră pe spatele strălucitor ca aurul şi prea luminat al porumbiţei dumnezeieşti şi o suie cu aripile ei prea străluci-

210. *Matei*, 5, 17.
211. *Ioan*, 5, 39.
212. *Evrei*, 1, 1-2.
213. *II Timotei*, 3, 16.
214. *Ps.* 1, 3.
215. *Luca*, 11, 10.

toare către Fiul Unul născut și moștenitorul săditorului viei celei spirituale și, prin El, o aduce la Tatăl luminilor. Să nu batem de formă, ci mai degrabă cu osârdie și cu stăruință. Să nu trândăvim de a bate. Căci în chipul acesta ni se va deschide. Dacă citim o dată, de două ori, și nu înțelegem ceea ce citim, să nu ne trândăvim, ci să stăruim, să medităm, să întrebăm. Căci spune Scriptura: "Întreabă pe tatăl tău și-ți va vesti și pe bătrânii tăi și-ți vor spune"[216]. Cunoștința nu este a tuturora. Să scoatem din izvorul paradisului apă veșnic curgătoare și prea curată, care saltă spre viața veșnică. Să ne veselim, să ne desfătăm fără de saț, căci are un har nesfârșit. Dar dacă am putea să culegem ceva folositor și din literatură laică, nu este oprit. Să fim însă zarafi încercați, ca să adunăm aurul cel bun și curat și să înlăturăm pe cel falsificat. Să luăm învățăturile cele bune, iar pe zeii cei ridicoli și poveștile neroade să le aruncăm câinilor. Căci am putea dobândi din ele cel mai bun argument contra lor. Trebuie să se știe că Vechiul Testament are douăzeci și două de cărți, după numărul literelor alfabetului ebraic. Alfabetul ebraic are douăzeci și două de litere, dintre care cinci se dublează, așa că fac douăzeci și șapte. Sunt duble literele Haf, Mem, Nun, Pe și Sadi. Pentru aceea și cărțile Vechiului Testament se socotesc în acest chip douăzeci și două, dar se găsesc douăzeci și șapte din cauză că cinci dintre ele se dublează. *Rut* se adaugă la *Judecători* și se numără, la evrei, o singură carte. Cartea întâi și a doua a *Regilor* se socotesc o carte; cartea a treia și a patra a *Regilor*, o carte; cartea întâi și a doua a *Paralipomenelor*, o carte; cartea întâi și a doua a lui *Ezdra*, o carte. Astfel cărțile Vechiului Testament sunt formate din patru pentateuhuri[217] și rămân alte două cărți, încât cărțile canonice sunt următoarele: Cele cinci cărți ale Legii: *Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*. Acesta formează primul pentateuh și se numesc Legea. Apoi alt pentateuh, așa-numitele grafia, iar de alții nu-

216. *Deuteronom*, 32, 7.
217. Pentateuh = cinci cărți.

mite aghiografe; acestea cuprind următoarele cărţi: *Isus al lui Navi, Judecătorii*, cu *Rut*, cartea întâi şi a doua a *Regilor*, o carte; cartea a treia şi a patra a *Regilor*, o carte, şi cele două cărţi ale *Paralipomenelor*, o carte. Acestea formează al doilea pentateuh. Al treilea pentateuh, cărţile în versuri: *Iov, Psalmii, Proverbele lui Solomon, Ecclesiastul* al aceluiaşi, *Cântarea Cântărilor*, a aceluiaşi. Al patrulea pentateuh, cel profetic: cei doisprezece profeţi, o carte, apoi, *Isaia, Ieremia, Iezechiel, Daniel*. Apoi cele două cărţi ale lui *Ezdra*, unite într-o carte, şi *Estera*. Iar *Panaretul*, adică *Înţelepciunea lui Solomon* şi *Înţelepciunea lui Isus*, pe care tatăl lui, Sirah, a compus-o în evreieşte, dar nepotul acestuia, Isus, fiul lui Sirah, a tradus-o în greceşte, sunt cărţi folositoare şi bune de citit, dar nu se numără în canon şi nici nu stau în chivot.

Cărţile Noului Testament sunt următoarele: patru *Evanghelii*, cea după *Matei*, cea după *Marcu*, cea după *Luca*, cea după *Ioan; Faptele sfinţilor Apostoli*, scrise de evanghelistul Luca; şapte epistole soborniceşti: una a lui *Iacov*, două ale lui *Petru*, trei ale lui *Ioan*, una a lui *Iuda;* paisprezece epistole ale Apostolului *Pavel; Apocalipsa* evanghelistului Ioan şi *Canoanele* sfinţilor Apostoli scrise de Clement.

CAPITOLUL XVIII

Despre textele din Scriptură privitoare la Hristos

Textele din Scriptură privitoare la Hristos se împart în patru categorii generale: unele I se potrivesc înainte de întrupare, altele, în unirea Cuvântului lui Dumnezeu cu firea omenească, altele, după unirea Cuvântului lui Dumnezeu cu firea omenească şi altele, după înviere.

Textele care se potrivesc lui Hristos înainte de întrupare sunt de şase feluri.

Unele dintre acestea arată unirea firii şi deofiinţimea Lui cu Tatăl, ca următoarele texte: "Eu şi Tatăl una suntem"[218]; şi:

218. *Ioan*, 10, 30.

"Cel care M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl"[219]; şi: "Care există în chipul lui Dumnezeu"[220] şi cele asemenea.

Alte texte arată desăvârşirea ipostasei lui Hristos, ca acestea: "Fiul lui Dumnezeu"[221], "Chipul ipostasei Lui"[222] şi acest text: "Înger de mare sfat, sfetnic minunat"[223] şi cele asemenea.

Alte texte arată întrepătrunderea reciprocă a ipostaselor, ca acesta: "Eu în Tatăl şi Tatăl în Mine"[224] şi arată că El îşi are temelia Sa indivizibilă în fiinţa Dumnezeirii, cum sunt expresiile: Cuvânt[225], înţelepciunea[226], putere[227] şi strălucire[228]. Cuvântul Îşi are temelia Sa indivizibilă în minte – aici vorbesc de Cuvântul substanţial[229] –, înţelepciunea de asemenea, puterea, în cel puternic, strălucirea în lumină şi izvorăsc din ele.

Alte texte arată raportul lui Hristos cu Tatăl, care este cauza Lui, cum este acesta: "Tatăl este mai mare decât Mine"[230]. Din El are atât existenţa, cât şi pe toate câte le are. Existenţa o are pe calea naşterii, nu a creaţiei, cum este acest text: "Eu am ieşit şi vin de la Tatăl"[231], şi: "Eu trăiesc din cauza Tatălui"[232]. Şi are pe toate câte le are Tatăl, dar nu prin par-

219. *Ioan*, 14, 9.

220. *Filipeni*, 2, 6.

221. *Matei*, 4, 3; 8, 29; 14, 33; 16, 16; 26, 63; 27, 40, 43, 54; *Marcu*, 3, 11; 5, 7; 15, 39; *Luca*, 1, 35; 4, 3, 9, 41; 8, 28; *Ioan*, 1, 34, 49; 3, 18; 5, 25; 9, 35; 10, 36; 11, 4, 27; 19, 7; 20, 31; *Faptele Apostolilor*, 8, 37; 9, 20; *Romani*, 1, 4, 9; 5, 10; 8, 3, 29, 32; *I Corinteni*, 1, 9; *II Corinteni*, 1, 19; *Galateni*, 1, 16; 2, 20; 4, 4, 6; *Efeseni*, 4, 13; *Coloseni*, 1, 13; *I Tesaloniceni*, 1, 10; *Evrei*, 4, 14; 6, 6; 7, 3; 10, 29; *I Ioan*, 1, 3, 7; 3, 8, 23; 4, 9, 15; 5, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 20; *II Ioan*, 3; *Apocalipsă*, 2, 18.

222. *Evrei*, 1, 3.

223. *Isaia*, 9, 6.

224. *Ioan*, 10, 38; 14, 10, 11; 17, 21.

225. *Ioan*, 1, 1, 4; *I Ioan*, 1, 1; *Apocalipsă*, 9, 13.

226. *I Corinteni*, 1, 24.

227. *I Corinteni*, 1, 24.

228. *Evrei*, 1, 3.

229. Despre cuvântul substanţial, cuvântul gândit şi cuvântul rostit să se vadă mai sus, Cartea a doua, cap. XXI.

230. *Ioan*, 14, 28.

231. *Ioan*, 16, 28.

232. *Ioan*, 6, 57.

ticipare și nici prin instrucție, ci ca de la cauza Sa, cum este acest text: "Fiul nu poate să facă de la Sine nimic, dacă nu va vedea pe Tatăl făcând astfel"[233]. Dacă nu este Tatăl, nu este nici Fiul. Fiul este din Tatăl și în Tatăl și simultan cu Tatăl, și nu după Tatăl. Tot astfel și ceea ce face, din El și cu El. Există una, singura și aceeași – nu asemenea, ci aceeași – voință, activitate și putere a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh.

Alte texte arată că toate cele ale lui Hristos se împlinesc prin activitatea Lui potrivit bunăvoinței părintești, nu ca printr-un instrument sau printr-un rob, ci ca prin Cuvântul, înțelepciunea și puterea Lui substanțială și enipostatică, din pricină că se observă în Tatăl și în Fiul o singură mișcare, ca acest text: "Toate s-au făcut prin El"[234]; și acesta: "Trimis-a Cuvântul Lui și i-a vindecat"[235]; și acesta: "Ca să cunoască că Tu M-ai trimis"[236].

Alte texte sunt spuse în chip profetic. Dintre acestea unele se raportează la cele viitoare, de exemplu: "Va veni în chip văzut"[237] și textul din Zaharia: "Iată împăratul tău vine la tine"[238], și cuvintele spuse de Mihea: "Iată Domnul pleacă din locul Lui și Se va coborî și Se va urca pe înălțimile pământului"[239]. Alte texte se raportează la cele viitoare, dar sunt spuse ca și cum s-ar fi întâmplat, ca acest text: "Acesta este Dumnezeul nostru. După aceasta s-a arătat pe pământ și a petrecut între oameni"[240], și acesta: "Domnul M-a zidit început căilor Lui spre lucrările Lui"[241]; și acesta: "Pentru aceasta Te-a uns, Dumnezeule, Dumnezeul Tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decât pe părtașii Tăi"[242] și cele asemenea.

233. *Ioan*, 5, 19.
234. *Ioan*, 1, 3.
235. *Ps.*, 106, 20.
236. *Ioan*, 11, 42.
237. *Ps.*, 49, 2.
238. *Zaharia*, 9, 9.
239. *Miheia*, 1, 3.
240. *Baruh*, 3, 36, 38.
241. *Pildele lui Solomon*, 8, 22.
242. *Ps.*, 44, 9.

Textele privitoare la Hristos, texte care I se potrivesc înainte de unire, pot fi spuse despre El și după unirea firii dumnezeiești cu firea omenească. Dar în nici un caz nu pot fi spuse despre El înainte de unire acelea care I se potrivesc Lui după unire, decât în chip profetic, după cum am spus.

Textele care I se potrivesc Lui în unirea firii dumnezeiești cu firea omenească sunt de trei feluri.

Primul fel, când vorbim despre partea Lui superioară; atunci spunem îndumnezeirea, încuvântarea, înălțarea trupului și cele asemenea. Prin aceasta noi arătăm bogăția care s-a adăugat trupului prin unirea și coeziunea cu Dumnezeu Cuvântul cel preaînalt.

Al doilea fel, când vorbim despre partea Lui inferioară; atunci spunem întruparea lui Dumnezeu Cuvântul, înomenire, golire, sărăcire, smerenie. Acestea și cele asemenea lor se spun despre Cuvânt și Dumnezeu din pricina unirii cu firea omenească.

Al treilea fel, când vorbim despre amândouă în același timp; atunci spunem unire, comuniune, ungere, coeziune, conformare și cele asemenea. Din pricina acestui de-al treilea fel sunt spuse și cele două feluri amintite mai sus. Prin unire se arată ce a primit fiecare dintre cele două, în virtutea unirii și a întrepătrunderii Celui care există împreună cu el. În virtutea unirii ipostatice se zice că trupul se îndumnezeiește, că devine Dumnezeu și asemănător lui Dumnezeu Cuvântul. Şi la fel: Dumnezeu Cuvântul S-a întrupat, S-a făcut om, Se numește făptură și Se numește "Cel din urmă"[243]. Asta nu înseamnă că cele două firi se prefac într-o fire compusă, – căci este cu neputință ca însușirile firești contrarii să se găsească într-o singură fire –, ci în sensul că cele două firi, unite după ipostasă, au întrepătrunderea reciprocă fără confundare și fără amestecare. Întrepătrunderea n-a venit din partea trupului, ci din partea Dumnezeirii, căci este cu neputință ca trupul să pătrundă prin Dumnezeire. Dar firea dumnezeiască, o dată

243. *Apocalipsă*, 1, 17.

ce a pătruns prin trup, a dat şi trupului întrepătrunderea inexprimabilă cu ea, pe care o numim unire.

Trebuie să se ştie că se vede contrariul privitor la primul fel şi la al doilea fel al textelor care se potrivesc lui Hristos în unire. Când vorbim despre trup, spunem îndumnezeire, încuvântare, înălţare, ungere. În adevăr, acestea sunt din partea Dumnezeirii, dar se văd la trup. Când vorbim însă despre Cuvânt, spunem golire, întrupare, înomenire, smerenie şi cele asemenea. Acestea, după cum am spus, se spun despre Cuvânt şi Dumnezeu, ca din partea trupului. Căci a suferit de bună voie acestea.

Textele privitoare la Hristos după unirea firii dumnezeieşti cu firea omenească sunt de trei feluri.

Primul fel, care arată firea Lui dumnezeiască, ca acesta: "Eu sunt în Tatăl şi Tatăl în Mine"[244], şi: "Eu şi Tatăl una suntem"[245]. Toate câte se spun despre El înainte de întrupare, acelea se vor spune despre El şi după întrupare, asumându-Şi afară de păcat însuşirile fireşti ale acestuia.

Al doilea fel, cel care arată firea Lui omenească, ca acest text: "De ce căutaţi să Mă omorâţi pe Mine, omul care v-am vorbit adevărul?"[246] şi acesta: "Astfel trebuie să se înalţe Fiul Omului"[247]şi cele asemenea.

Textele care se spun sau s-au scris privitor la firea omenească a lui Hristos, fie că El a vorbit, fie că El le-a săvârşit, sunt de şase feluri.

Unele dintre ele s-au săvârşit şi s-au spus în virtutea firii Lui omeneşti în vederea întrupării, spre exemplu: naşterea din Fecioară, creşterea şi progresul în vârstă, foamea, setea, oboseala, lacrimile, somnul, străpungerea cu cuie, moartea şi cele asemenea, care sunt afecte fireşti şi neprihănite. În toate acestea există o unire a firii dumnezeieşti cu firea omenească, fără de care nu este învederată existenţa trupului, deoarece

244. *Ioan*, 10, 38; 14, 10, 11; 17, 21.
245. *Ioan*, 10, 30.
246. *Ioan*, 8, 40.
247. *Ioan*, 3, 14.

firea dumnezeiască n-a suferit nimic din acestea, dar a săvârşit prin ele mântuirea noastră.

Alte texte s-au spus în chip de prefăcătorie, cum este întrebarea: "Unde l-aţi pus pe Lazăr?"[248], mergerea la smochin[249], ascunderea Sa[250] sau retragerea Sa încetul cu încetul[251], rugăciunea[252] şi cuvintele: "S-a făcut că merge mai departe"[253]. De acestea şi de cel asemenea n-avea nevoie nici ca om, nici ca Dumnezeu, ci lua o atitudine omenească, după cum cerea trebuinţa şi folosul. Astfel rugăciunea a făcut-o pentru a arăta că nu este contra lui Dumnezeu şi că cinsteşte pe Tatăl ca pe cauza Sa. A întrebat[254], nu pentru că nu ştia, ci ca să arate că este om cu adevărat, împreună cu existenţa Lui ca Dumnezeu. S-a retras încetul cu încetul[255], ca să ne înveţe să nu lucrăm cu îndrăzneală şi nici să ne lăsăm în voia soartei.

Alte texte s-au spus în virtutea împroprierii noastre şi a relaţiei cu noi, cum este textul acesta: "Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?"[256], şi acesta: "Pe Cel care n-a cunoscut păcat, L-a făcut păcat în locul nostru"[257]; şi acesta: "S-a făcut blestem în locul nostru"[258]; şi acesta: "Fiul însuşi Se va supune Celui care I-a supus Lui toate"[259]. Hristos n-a fost părăsit niciodată de Tatăl, nici ca Dumnezeu, nici ca om; de asemenea El n-a fost nici păcat, nici blestem şi nici n-are nevoie să Se supună Tatălui. Ca Dumnezeu este egal Tatălui şi nu este nici potrivnic Lui şi nici supus Lui; ca om n-a fost

248. *Ioan*, 11, 34.
249. *Matei*, 21, 19; *Marcu*, 11, 13.
250. *Marcu*, 1, 35-37; *Ioan*, 8, 59; 12, 36.
251. *Luca*, 4, 30; *Ioan*, 8, 59.
252. *Ioan*, 11, 41-42.
253. *Luca*, 24, 28.
254. *Ioan*, 11, 34.
255. *Luca*, 4, 30; *Ioan*, 8, 59.
256. *Matei*, 27, 46.
257. *II Corinteni*, 5, 21.
258. *Galateni*, 3, 13.
259. *I Corinteni*, 15, 28.

niciodată neascultător Celui care L-a născut, ca să fi trebuit să Se supună. A spus aceste cuvinte, deci, ca să arate că Şi-a împropriat persoana noastră şi că S-a aşezat în rândul nostru. În adevăr, noi am fost cei acuzaţi de păcat şi de blestem, pentru că am fost nesupuşi şi neascultători, şi din pricina aceasta am fost părăsiţi.

Alte texte s-au spus potrivit despărţirii pe care o facem cu mintea între firile lui Hristos. Dacă vei despărţi cu mintea pe acelea care sunt în realitate nedespărţite, adică trupul de Cuvânt, atunci Hristos se numeşte şi rob[260], şi ignorant[261]. El avea o fire roabă şi ignorantă şi, dacă trupul nu s-ar fi unit cu Dumnezeu Cuvântul, ar fi fost rob şi ignorant. Dar din pricina unirii după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul, n-a fost nici rob, nici ignorant. În sensul acesta Hristos a numit pe Tatăl Său Dumnezeu.

Alte texte s-au spus ca să ne facă cunoscut cine este El şi să ne încredinţeze pe noi de acest adevăr, cum este textul acesta: "Tată, slăveşte-Mă cu slava pe care am avut-o la Tine înainte de a fi lumea"[262]. El era şi este slăvit, dar slava Lui nu ne era făcută cunoscută nouă şi nici nu fusese crezută. Şi cuvintele spuse de Apostol: "Celui care a fost hotărât Fiu al lui Dumnezeu în putere, după Duhul sfinţeniei, din pricina învierii din morţi"[263]. În adevăr a fost făcut cunoscut şi a fost crezut în lume prin minuni, prin înviere şi prin pogorârea Sfântului Duh. Şi acest text: "Sporea în înţelepciune şi har"[264].

Alte texte sunt spuse despre Hristos în virtutea împropriierii persoanei iudeilor, socotindu-Se pe Sine însuşi împreună cu iudeii, după cum zice către samarineancă: "Voi vă închinaţi la ceea ce nu ştiţi, noi ne închinăm la ceea ce ştim, căci mântuirea este din iudei"[265].

260. *Isaia*, 49, 6; *Filipeni*, 2, 7.
261. *Matei*, 24, 36; *Marcu*, 13, 32.
262. *Ioan*, 17, 5.
263. *Romani*, 1, 4.
264. *Luca*, 2, 52.
265. *Ioan*, 4, 22.

Al treilea fel de texte privitoare la Hristos după unire sunt acelea care indică o ipostasă și care reprezintă pe cele două firi, spre exemplu: "Precum... Eu viez pentru Tatăl, și cel ce Mă mănâncă pe Mine va trăi prin Mine"[266], și acesta: "Mă duc la Tatăl și nu Mă veți mai vedea"[267]; și acesta: "N-ar fi răstignit pe Domnul slavei"[268]; și acesta: "Nimeni nu s-a suit la cer decât Cel care S-a coborât din cer, Fiul Omului, Care este în cer"[269] și cele asemenea.

Dintre textele care s-au spus despre Hristos după înviere, unele se potrivesc dumnezeirii Sale, ca acesta: "Botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh"[270], adică în numele Fiului pentru că este Dumnezeu. Și acesta: "Iată Eu sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul veacului"[271] și cele asemenea, căci este cu noi pentru că este Dumnezeu. Alte texte din această categorie se potrivesc omenirii Lui, ca acesta: "Au cuprins picioarele Lui"[272]; și acesta: "Și acolo Mă vor vedea"[273] și cele asemenea.

Textele spuse despre Hristos după înviere, texte care se potrivesc omenirii Lui, sunt de diferite feluri.

Unele texte sunt spuse ca întâmplate în chip real, dar nu în virtutea firii omenești, ci în virtutea întrupării, pentru a da încredințare că a înviat însuși trupul care a suferit, cum sunt rănile[274], mâncarea, băutura cea de după înviere[275].

Alte texte sunt spuse ca întâmplate în chip real și firesc, ca a Se duce de la un loc la altul fără să Se ostenească și de a intra prin ușile încuiate[276].

266. *Ioan*, 6, 57.
267. *Ioan*, 16, 10, 16.
268. *I Corinteni*, 2, 8.
269. *Ioan*, 3, 13.
270. *Matei*, 28, 19.
271. *Matei*, 28, 20.
272. *Matei*, 28, 9.
273. *Matei*, 28, 10.
274. *Luca*, 24, 39; *Ioan*, 20, 20, 27.
275. *Luca*, 24, 42-43; *Ioan*, 21, 5-13.
276. *Ioan*, 20, 19.

Alte texte sunt spuse în chip indirect, ca acesta: "Se făcea că vrea să meargă mai departe"[277].

Alte texte scot la iveală firile, ca acesta: "Mă urc la Tatăl Meu și Tatăl vostru, la Dumnezeul Meu și la Dumnezeul vostru"[278]; și acesta: "Va intra Împăratul slavei"[279]; și acesta: "A stat în dreapta măririi întru cele înalte"[280].

Alte texte sunt spuse în virtutea împărțirii pe care o facem, pe cale abstractă, între firile lui Hristos, pentru că El S-a pus pe Sine însuși în același rând cu noi, ca acest text: "Dumnezeul Meu și Dumnezeul vostru"[281].

Trebuie așadar să atribuim pe cele înalte firii dumnezeiești, superioară patimilor și trupului, iar pe cele smerite, firii omenești, adică singurului Hristos, Care este Dumnezeu și om, și trebuie să știm că amândouă, atât cele înalte, cât și cele smerite, sunt ale unuia și ale aceluiași, Domnul nostru Iisus Hristos. Dacă cunoaștem caracterul fiecăreia dintre ele și dacă vedem că amândouă sunt săvârșite de o singură persoană, atunci vom crede drept și nu vom rătăci. Din toate acestea se cunoaște deosebirea firilor unite și faptul că în Hristos nu există identitate între Dumnezeire și omenire în ceea ce privește calitatea naturală a lor, după cum spune dumnezeiescul Chiril: "Unul este Fiul și Hristos și Domnul"[282]; și pentru că este Unul, una este și persoana Sa, căci cu nici un chip nu este împărțită unirea cea după ipostasă din pricina cunoașterii deosebirii firilor.

277. *Luca*, 24, 28.
278. *Ioan*, 20, 17.
279. *Ps.*, 23, 7, 9.
280. *Evrei*, 1, 3.
281. *Ioan*, 20, 17.
282. *Epistola IV, către Nestorie*, MG, LXXVII, col. 45 C; *Epistola XLV, prima epistolă către Suchensos, episcopul Diocesareei, despre credință*, MG, LXXVII, col. 233A; *Epistola I, către Valérian, episcopul Iconiei*, MG, LXXVII, col, 257 B.

CAPITOLUL XIX

Dumnezeu nu este cauza răului

Trebuie să se știe că este obiceiul dumnezeieștii Scripturi să numească îngăduința lui Dumnezeu activitatea Sa, ca atunci când spune Apostolul în Epistola către romani: "Sau n-are putere olarul peste lutul lui să facă din aceeași frământătură un vas de cinste și altul de necinste?"[283]. El face și pe acestea, și pe acelea, căci numai El este Creatorul tuturora; totuși El nu construiește lucruri cinstite și necinstite, ci voia liberă a fiecăruia. Acest lucru este evident din cele ce spune însuși Apostolul în a doua epistolă către Timotei: "Într-o casă mare nu sunt numai vase de aur și argint, ci și de lemn și de lut, unele sunt spre cinste, altele, spre necinste. Deci de se curățește cineva pe sine de acestea, va fi vas de cinste, sfințit și de bună trebuință stăpânului, potrivit pentru tot lucrul bun"[284]. Este clar că în chip voluntar se îndeplinește curățirea, căci spune: "Dacă se curățește cineva pe sine". Și este justă și inversiunea termenilor: dacă nu se va curăți, va fi un vas de necinste, nefolositor stăpânului și vrednic de distrugere. Așadar citatul de mai sus, și acesta: "Dumnezeu i-a închis pe toți în neascultare"[285], și acesta: "Le-a dat Dumnezeu duh de amorțire, ochi ca să nu vadă, urechi ca să nu audă"[286], nu trebuie înțelese că sunt săvârșite de Dumnezeu, ci că Dumnezeu le îngăduie din cauza liberului arbitru și din cauză că binele este neforțat.

Este obiceiul dumnezeieștii Scripturi să numească îngăduința Lui activitate și faptă a Sa. Când Scriptura spune: "Dumnezeu face rele"[287] și: "Nu este răutate în oraș pe care n-a pricinuit-o Domnul"[288], nu arată că Dumnezeu este cauza relelor,

283. *Romani*, 9, 21.
284. *II Timotei*, 2, 20-21.
285. *Romani*, 11, 32.
286. *Isaia*, 29, 10; *Romani*, 11, 8.
287. *Isaia*, 45, 7.
288. *Amos*, 3, 6.

ci cu totul altceva. Cuvântul "răutate" are sens dublu: uneori arată răul prin natură. Acesta este contrar virtuţii şi voinţei lui Dumnezeu; alteori arată răul şi durerosul în raport cu simţirea noastră, adică supărările şi nenorocirile. Acestea sunt numai în aparenţă rele, deoarece sunt dureroase, dar în realitate sunt bune. Pentru cei care pricep rostul lor, ajung pricinile convertirii şi ale mântuirii. Acestea, spune Scriptura, se întâmplă prin Dumnezeu.

Trebuie să se ştie că noi suntem cauza acestor rele, căci din relele voluntare se nasc relele involuntare.

Trebuie să se ştie şi aceasta: este obiceiul Scripturii să exprime cauzal pe unele care trebuie exprimate fortuit, ca acest text: "Ţie unuia am greşit şi rău înaintea Ta am făcut, ca să Te îndreptezi întru cuvintele Tale şi să biruieşti când vei judeca Tu"[289]. Cel care a păcătuit n-a păcătuit cu scopul ca Dumnezeu să învingă, şi nici Dumnezeu n-are nevoie de păcatul nostru ca să Se arate prin acesta învingător – căci Dumnezeu este, în chip incomparabil, biruitorul tuturor, chiar al acelora care nu păcătuiesc, deoarece este creator, incomprehensibil, nezidit şi pentru că are o slavă naturală, şi nu una primită din afară –, ci ca să Se arate biruitor al răutăţii noastre, prin faptul că ne pedepseşte, în virtutea dreptăţii Sale dacă păcătuim şi ne iartă dacă ne pocăim. Totuşi nu am păcătuit în vederea acestui scop, ci pentru că aşa s-a întâmplat. Spre exemplu: dacă cineva stă şi lucrează şi vine un prieten, el spune: prietenul a venit ca să nu lucrez astăzi. Prietenul însă n-a venit ca să nu lucreze, ci aşa s-a întâmplat. El nu lucrează, fiind ocupat cu primirea prietenului. Se numesc şi acestea incidentale, pentru că aşa se întâmplă lucrurile. Dumnezeu nu vrea să fie numai drept, dar ca toţi să se asemene Lui atât cât este cu putinţă.

289. *Ps.*, 50, 5.

CAPITOLUL XX

Nu sunt două principii

Vom cunoaște din cele ce urmează că nu sunt două principii, unul bun și altul rău. Binele și răul sunt contrarii unul altuia, se distrug unul pe altul și nu există unul în altul și nici unul cu altul. Prin urmare, fiecare dintre ele va fi în o parte a universului. În primul loc, fiecare va fi circumscris nu numai de univers, dar chiar și de o parte a universului.

În afară de aceasta: Cine este acela care împarte fiecăruia locul? Căci nu vor spune că binele și răul s-au înțeles și s-au învoit unul cu altul, deoarece răul care aduce pace și care trăiește în bună învoială cu binele nu este rău, și nici binele nu este bine când trăiește în prietenie cu răul. Dar dacă altcineva a hotărât locul propriu fiecăruia, atunci acela va fi mai degrabă Dumnezeu.

Este necesar însă una din două: sau să se apropie și să se distrugă reciproc, sau să existe o situație, în care nu va fi nici binele, nici răul, ca un fel de barieră care să despartă binele de rău. Și atunci nu vor fi două principii, ci trei.

Este necesar, de asemenea, una dintre acestea: sau să fie în pace, lucru pe care răul nu-l poate, căci a fi în pace nu este rău; sau să se lupte, lucru pe care nu-l poate binele, căci acela care se luptă nu este în chip desăvârșit bine. Sau să lupte răul, iar binele să nu se opună și să fie distrus de rău, sau să fie totdeauna chinuit și să sufere răul; dar acesta nu este caracterul binelui. Prin urmare nu există decât un singur principiu, liber de orice rău.

Dar dacă așa stă lucrul, spun ereticii, de unde provine răul? Căci este cu neputință ca răul să se nască din bine. La acestea spunem că răul nu este nimic altceva decât lipsa binelui și o abatere de la starea conformă firii la una contrară firii. Răul nu are existența prin fire. Toate câte a făcut Dumnezeu, așa cum s-au făcut, sunt bune foarte[290]. Dacă rămân

290. *Facere*, 1, 31.

așa cum au fost zidite, sunt bune foarte. Dar dacă se îndepărtează, în chip voluntar, de la starea conformă naturii și dacă vin la o stare contra naturii, ajung în rău.

Potrivit firii lor toate sunt roabe, și supuse Creatorului. Dar când una dintre făpturi s-a revoltat și n-a ascultat de Făcător, a format în ea însăși răul. Răutatea nu este o ființă, nici o însușire a ființei, ci un accident, adică abaterea de bunăvoie de la starea conformă firii la una contrară firii, care este păcatul.

De unde provine, așadar, păcatul? El este născocirea voinței libere a diavolului. Dar este diavolul rău? Așa cum a fost creat nu este rău, ci bun, căci a fost creat de Creator înger luminos și prea strălucitor și liber, pentru că este rațional. De bunăvoie însă s-a depărtat de virtutea firească și a ajuns în întunericul răutății, depărtându-se de Dumnezeu, singurul bun, făcător de viață și făcător de lumină. Căci prin Dumnezeu tot binele se îmbunătățește. Și întrucât se îndepărtează de El prin voință – căci nu se îndepărtează prin loc –, a ajuns în rău.

CAPITOLUL XXI

Pentru care motiv Dumnezeu, dacă este preștiutor, a mai creat pe cei care aveau să păcătuiască și care nu aveau să se pocăiască

Dumnezeu, din pricina bunătății Sale, aduce cele ce sunt de la neexistență la existență. El cunoaște mai dinainte cele ce vor fi. Dacă cei păcătoși n-aveau să existe și nici n-aveau să fie răi, atunci nici n-ar fi fost cunoscuți de mai înainte. Cunoștințele sunt în legătură cu existențele, iar precunoștințele sunt în legătură cu cele ce vor fi. În primul loc este existența, și apoi existența bună sau existența rea. Dar dacă Dumnezeu ar fi oprit să existe pe aceia care aveau să existe în virtutea bunătății lui Dumnezeu și care aveau să fie răi din pricina propriei lor voințe, atunci răul ar fi biruit bunătatea lui Dumnezeu. Prin urmare, Dumnezeu face bune pe toate câte

le face; dar fiecare ajunge bun sau rău prin propria lui alegere. Şi dacă Domnul a spus: "că era mai bine omului aceluia să nu se fi născut"[291], nu a spus-o blamând propria Lui creatură, ci blamând răutatea care s-a produs în creatura Lui, prin propria ei alegere şi lenevire. Căci lenevirea propriei voinţe a făcut pentru el nefolositoare facerea de bine a lui Dumnezeu. Aceasta este la fel cu următorul exemplu: dacă cineva primeşte de la împărat bogăţie şi dregătorie şi va tiraniza pe binefăcătorul lui, atunci împăratul, pe bună dreptate, îl va prinde şi îl va pedepsi dacă vede că el stăruie mereu în tirania lui.

CAPITOLUL XXII

Despre legea lui Dumnezeu şi legea păcatului

Fiinţa dumnezeiască şi voinţa Sa este bună şi mai presus de bunătate. Aceea este bun ceea ce vrea Dumnezeu. Legea este porunca ce învaţă aceasta, pentru ca, rămânând în ea, să fim în lumină. Călcarea acestei porunci este păcatul. Păcatul se naşte prin ispita diavolului şi prin acceptarea noastră nesilită şi liberă. Păcatul se numeşte şi lege[292].

Legea lui Dumnezeu[293], urcându-se în mintea noastră, ne atrage spre ea şi excită conştiinţa noastră. Conştiinţa noastră se numeşte "legea minţii noastre"[294]. Ispita celui rău, adică legea păcatului, urcându-se în mădularele trupului nostru[295], ne ispiteşte prin trup. Dacă am călcat o dată de bunăvoie legea lui Dumnezeu şi am acceptat ispita diavolului, atunci i-a dat ispitei intrare, vânzându-ne pe noi înşine păcatului. Pentru aceea corpul nostru este dus cu uşurinţă spre păcat. Mirosul, şi simţirea păcatului, care se găseşte în trupul nostru, adică

291. *Marcu*, 14, 21.
292. *Romani*, 7, 23.
293. *Romani*, 7, 25.
294. *Romani*, 7, 23.
295. *Romani*, 7, 23.

pofta, şi plăcerea trupului, se numeşte şi "legea din mădularele trupului nostru".

Aşadar, "legea minţii mele"[296], adică conştiinţa, se bucură de legea lui Dumnezeu, adică de poruncă[297], şi o voieşte. Legea păcatului însă, adică ispita care vine prin legea cea din mădulare, adică prin pofta corpului, prin înclinaţia, prin mişcarea şi prin partea iraţională a sufletului, luptă, în virtutea firii mele compuse, contra legii minţii mele, adică a conştiinţei, şi mă face prizonier pe mine, care voiesc legea lui Dumnezeu şi care o iubesc şi care nu vreau păcatul[298]. Prin dulceaţa plăcerii şi prin pofta trupului şi a părţii iraţionale a sufletului, după cum am spus, omul rătăceşte şi este convins să slujească păcatului. "Dar ceea ce era cu neputinţă legii, întrucât era neputincioasă din pricina cărnii, aceea a făcut Dumnezeu, trimiţând pe Fiul Lui în asemănarea trupului păcatului"[299] – căci a luat trup, dar în nici-un caz păcatul; "a osândit păcatul în trup ca să fie împlinită dreptatea Legii în aceia care nu umblă potrivit trupului, ci potrivit Duhului"[300]. Căci "Duhul vine în ajutor slăbiciunii noastre"[301] şi dă putere legii minţii noastre contra legii din mădularele noastre. Căci cuvintele: "Nu ştim să ne rugăm cum trebuie, dar Însuşi Duhul Se roagă pentru noi cu suspinuri negrăite"[302], arată că ne învaţă ce vom cere în rugăciune. Prin urmare, este cu neputinţă să îndeplinim poruncile Domnului fără de răbdare şi rugăciune.

CAPITOLUL XXIII

Contra iudeilor, despre sâmbătă

Ziua a şaptea a fost numită sabat (= sâmbătă). Cuvântul "sabat" înseamnă odihnă, căci în ea "S-a odihnit Dumnezeu de

296. *Romani*, 7, 23.
297. *Romani*, 7, 22.
298. *Romani*, 7, 23.
299. *Romani*, 8, 3.
300. *Romani*, 8, 3-4.
301. *Romani*, 8, 26.
302. *Romani*, 8, 26.

toate lucrurile Lui"[303], după cum spune dumnezeiasca Scriptură. Pentru aceea numărul zilelor merge la şapte şi se reîntoarce iarăşi şi începe de la ziua dintâi. Numărul şapte este în cinste la iudei deoarece Dumnezeu a poruncit să nu fie cinstit la întâmplare, ci cu pedepse foarte grele în caz de călcare a poruncii[304]. Dumnezeu n-a poruncit aceasta fără motiv, ci pentru anumite motive mistice, pe care le înţeleg bine bărbaţii duhovniceşti şi cei înzestraţi cu harul profeţiei.

După cât cunosc eu, neînvăţatul, iată motivul pentru care se ţine sâmbăta. Şi voi începe de la cele mai de jos şi de la cele mai grosolane. Dumnezeu, cunoscând grosieritatea, iubirea de plăcerile trupului şi înclinarea completă către materie a poporului israelitean şi cunoscând, în acelaşi timp, şi lipsa lui de judecată, a poruncit să se ţină sâmbăta, în primul rând "ca să se odihnească şi robul şi vita", după cum este scris[305], deoarece "bărbatul drept are milă de sufletele vitelor lui"[306], iar, în al doilea rând, ca să fie, prin despărţirea de grijile materiale, liber spre a se aduna către Dumnezeu, ca să-şi petreacă toată ziua a şaptea în psalmi, în imne, în cântări duhovniceşti, în studiul dumnezeieştilor Scripturi şi să se odihnească în Dumnezeu. Când nu era lege şi nu era nici Scriptura inspirată de Dumnezeu, nici sâmbăta nu era afierosită lui Dumnezeu. Când însă a fost dată prin Moise Scriptura inspirată de Dumnezeu, I s-a afierosit lui Dumnezeu sâmbăta, ca măcar în ea să se ocupe cu studiul ei cei care nu-şi afierosesc întreaga lor viaţă lui Dumnezeu, cei care nu slujesc din dragoste Stăpânului ca unui Tată, ci să dea, ca nişte robi nerecunoscători, măcar o mică şi neînsemnată parte a vieţii lor lui Dumnezeu, şi aceasta de frica tragerii la răspundere şi a pedepselor care urmează din călcarea poruncii. "Legea nu este pentru cel drept, ci pentru cel nedrept"[307]. Cel dintâi care a călcat ţine-

303. *Facere*, 2, 2.
304. *Numeri*, 15, 32-36.
305. *Ieşire*, 20, 10; *Deuteronom*, 5, 14.
306. *Pildele lui Solomon*, 12, 10.
307. *I Timotei*, 1, 9.

rea sâmbetei a fost Moise. Când acesta a stat lângă Dumnezeu 40 de zile și apoi încă alte 40[308], negreșit că se chinuia pe sine cu postul în zilele de sâmbătă, cu toate că legea poruncește să nu ne chinuim pe noi înșine în ziua sâmbetei[309]. Dar dacă ar spune iudeii că aceasta s-a întâmplat înainte de darea legii, ce vor spune despre Ilie Tesviteanul, care a mers cale de 40 de zile cu o singură mâncare?[310] Acesta a dezlegat sâmbăta, chinuindu-se pe sine în sâmbetele celor 40 de zile, nu numai prin post, dar și prin călătorie. Și Dumnezeu, Care a dat legea, nu S-a supărat de aceasta, ci, ca o recompensă a virtuții, i S-a arătat lui în Horev[311]. Ce vor spune despre Daniel? N-a stat el trei săptămâni nemâncat?[312] Oare nu-și circumcid toți israeliții copilul sâmbăta, dacă se întâmplă să cadă în a opta zi?[313] Oare israeliții nu postesc postul cel mare, prescris de lege, chiar dacă ar cădea sâmbăta?[314] Oare nu profanează și preoții și leviții sâmbăta prin lucrările lor de la cort, și totuși sunt nevinovați? Iar dacă ar cădea o vită în groapă sâmbăta, cel care o scoate este nevinovat, iar cel care o vede și trece este vinovat[315]. Oare n-a purtat tot Israelul chivotul lui Dumnezeu, înconjurând zidurile Ierihonului, timp de șapte zile[316], în care negreșit a fost și sâmbăta?

Prin urmare, după cum am spus, a fost hotărâtă pązirea sâmbetei pentru a avea omul timp liber și pentru Dumnezeu, ca să-I dea și Lui cea mai mică parte din timp, și să se odihnească atât robul, cât și vita. Păzirea sâmbetei a fost hotărâtă pentru cei care sunt încă copii și care sunt robiți stihiilor lumii[317], pentru cei trupești, care nu pot să înțeleagă mai pre-

308. *Ieșire*, 24, 18; 34, 28; *Deuteronom*, 9, 18.
309. *Iudita*, 8, 6.
310. *III Regi*, 19, 8.
311. *III Regi*, 19, 9-18.
312. *Daniel*, 10, 2.
313. *Facere*, 17, 12; *Levitic*, 12, 3.
314. *Levitic*, 23, 27-44.
315. *Matei*, 12, 11.
316. *Isus Navi*, 6, 1-27.
317. *Galateni*, 4, 3.

sus de trup și literă. "Dar când a venit plinirea vremii, a trimis Dumnezeu pe Fiul Său Unul născut, făcut om din femeie, Care a fost făcut sub lege, ca să răscumpere pe cei de sub lege, ca să primim înfierea"[318]. Toți câți L-am primit, ne-a dat celor care credem în El puterea să ajungem fii ai lui Dumnezeu[319], încât nu mai suntem robi, ci fii[320], nu mai suntem sub lege, ci sub har[321], nu mai slujim puțin timp Domnului de frică, ci suntem datori să-I afierosim tot timpul vieții noastre și, dezlipindu-ne de păcat, să îngăduim ca robul, adică mânia și pofta, să se îndeletnicească totdeauna cu Dumnezeu; pofta întreagă să o îndreptăm mereu către Dumnezeu; mânia să o înarmăm contra celor potrivnici lui Dumnezeu; iar pe dobitoc, adică trupul, de asemenea dându-i odihnă de robia păcatului, să-l îndemnăm să slujească poruncilor dumnezeiești.

Acestea ne poruncește legea duhovnicească a lui Hristos, iar cei care o păzesc ajung superiori legii mozaice. "Când a venit ceea ce este desăvârșit, ceea ce este din parte s-a desființat"[322], acoperământul legii, adică catapeteasma s-a rupt prin răstignirea Mântuitorului[323], Duhul a strălucit cu limbi de foc[324], litera s-a desființat, cele trupești au încetat, s-a împlinit legea robiei și ni s-a dăruit legea libertății[325]. Acum sărbătorim odihna desăvârșită a firii omenești, adică ziua învierii, în care Domnul Iisus, Conducătorul vieții și Mântuitorul, ne-a introdus în moștenirea făgăduită celor care cinstesc duhovnicește pe Dumnezeu, în Care a intrat El, Înainte-mergătorul nostru, înviind din morți, și, deschizându-I ușile raiului, S-a așezat cu trupul de-a dreapta Tatălui[326], unde vor intra și cei care păzesc legea cea duhovnicească.

318. *Galateni*, 4, 4-5.
319. *Matei*, 5, 9, 45; *Luca*, 6, 35; *II Corinteni*, 6, 18; *Galateni*, 3, 26; 4, 6.
320. *Galateni*, 4, 7.
321. *Romani*, 6, 14.
322. *I Corinteni*, 13, 10.
323. *Matei*, 27, 51; *Marcu*, 15, 38; *Luca*, 23, 45.
324. *Faptele Apostolilor*, 2, 3.
325. *Iacob*, 1, 25; 2, 12.
326. *Marcu*, 16, 19; *Romani*, 8, 34; *Efeseni*, 1, 20; *Coloseni*, 3, 1; *Evrei*, 12, 2; *I Petru*, 3, 22.

Aşadar nouă, celor care umblăm în Duh, şi nu în literă[327], ne incumbă toată lepădarea celor trupeşti, adorarea cea duhovnicească şi unirea cu Dumnezeu. Tăierea împrejur este lepădarea plăcerii trupeşti, este lepădarea celor de prisos, şi nu a celor necesare. În adevăr, preputul nu este nimic altceva decât piele de prisos a părţii sexuale, căci orice plăcere care nu se face de la Dumnezeu şi în Dumnezeu este un prisos de plăcere. Tipul acesteia este preputul. Sâmbăta însă este odihna de păcat. Încât amândouă ajung una şi astfel, când sunt săvârşite de cei duhovniceşti, aceştia nu săvârşesc nici cea mai mică călcare de lege.

Mai mult: Trebuie să se ştie că numărul şapte indică întreg timpul prezent, după cum spune prea înţeleptul Solomon, ca "să dea parte celor şapte şi chiar celor opt"[328]. Iar grăitorul de Dumnezeu David, cântând despre a opta[329], a cântat despre starea ce va să fie după învierea din morţi. Aşadar, când legea a poruncit să se odihnească în ziua a şaptea de cele trupeşti, dar să se îndeletnicească cu cele duhovniceşti, a arătat în chip mistic adevăratului popor israelit, care poate să vadă pe Dumnezeu cu mintea, să se aducă pe sine însuşi tot timpul lui Dumnezeu şi să se ridice peste cele trupeşti.

CAPITOLUL XXIV

Despre feciorie

Cei trupeşti şi cei iubitori de plăceri blamează fecioria şi aduc drept mărturie următorul text: "Blestemat este cel care nu ridică sămânţa în Israel"[330]. Dar noi, având încredere în Dumnezeu Cuvântul, Care S-a întrupat din Fecioară, spunem că fecioria este de la început şi că dintru început a fost sădită

327. *Romani*, 2, 29; 7, 6; *II Corinteni*, 3, 6.
328. *Ecclesiast*, 11, 2.
329. *Ps.*, 6.
330. *Deuteronom*, 25, 9.

în firea oamenilor. Omul a fost plăsmuit din pământ virgin. Din Adam doar a fost făcută Eva. În paradis domnea fecioria. Dumnezeiasca Scriptură spune că atât Adam, cât și Eva erau goi și nu se rușinau[331]. Când însă au călcat porunca, au cunoscut că erau goi și, rușinându-se, și-au cusut lor învelitori. Și după călcarea poruncii, când au auzit: "Pământ ești și în pământ te vei întoarce"[332], când prin călcarea poruncii a intrat moartea în lume, atunci "a cunoscut Adam pe Eva, femeia lui, și a zămislit și a născut"[333]. Pentru aceea a fost înființată căsătoria, ca să nu se distrugă și să nu se desființeze, din pricina morții, neamul omenesc, pentru că, prin nașterea de copii, avea să se mântuie neamul omenesc.

Poate că cei care aduc obiecția de mai sus vor întreba: Ce vor să spună cuvintele: "Bărbat și femeie"[334] și cuvintele: "Creșteți și vă înmulțiți"[335]? La acestea vom spune: Cuvintele "Creșteți și vă înmulțiți" nu indică numaidecât înmulțirea oamenilor prin împreunare conjugală. Dumnezeu putea să facă să se înmulțească neamul omenesc și în alt chip, dacă ei ar fi păzit până la sfârșit necălcată porunca. Dar Dumnezeu, prin preștiința Sa, Cel care știe pe toate înainte de nașterea lor, știind că au să calce porunca și au să fie condamnați la moarte, anticipând aceasta, a făcut bărbatul și femeia și a poruncit să crească și să se înmulțească. Să mergem mai departe în cele spuse și să vedem și superioritatea feciorie, care este tot una cu a vorbi despre castitate.

Poruncindu-i-se lui Noe să intre în corabie și încredințându-i-se să păstreze sămânța lumii, i se poruncește astfel: "Intră tu și fiii tăi și femeia ta și femeile fiilor tăi"[336]. I-a despărțit pe ei de femei, pentru că trebuia să treacă în curăție noianul de ape, adică potopul. Dar după încetarea potopului, spune: "Ieș

331. *Facere*, 2, 25.
332. *Facere*, 3, 9.
333. *Facere*, 4, 1.
334. *Facere*, 1, 27.
335. *Facere*, 1, 28.
336. *Facere*, 7, 7.

tu și femeia ta și fiii tăi și femeile fiilor tăi"[337]. Iată, este îngăduită iarăși căsătoria pentru înmulțirea neamului omenesc. Apoi Ilie, conducătorul carului care suflă foc, omul care străbate cerul[338], n-a îmbrățișat necăsătoria și a fost mărturisit prin înălțarea sa mai presus de oameni? Cine a închis cerurile?[339] Cine a sculat morții?[340] Cine a tăiat Iordanul?[341] Nu Ilie, care a trăit în feciorie? Dar Elisei, ucenicul acestuia, arătând aceeași virtute, n-a moștenit îndoit darul Duhului, când l-a cerut?[342] Dar cei trei tineri? Nu prin faptul că au păzit fecioria au ajuns superiori focului, căci, prin feciorie, trupurile n-au putut fi mistuite de foc?[343] Nu vom trece sub tăcere nici pe Daniel, al cărui trup a fost întărit de feciorie, încât dinții fiarelor n-au putut să-l înghită[344]. Oare Dumnezeu când a voit să Se arate israeliților, n-a poruncit să-și curețe corpul?[345] Oare preoții nu se curățau pe ei înșiși, când pășeau în Sfânta Sfintelor? Oare legea n-a numit curăția mare făgăduință făcută lui Dumnezeu?

Trebuie, așadar, să se înțeleagă în chip mai duhovnicesc porunca legii. Există o sămânță duhovnicească, zămislită prin dragoste și teamă de Dumnezeu într-un pântec sufletesc, care suferă și naște duhul mântuirii. Astfel trebuie înțelese cuvintele: "Fericit cel care are sămânță în Sion și rude în Ierusalim"[346]. Este oare fericit, chiar dacă va fi curvar, bețiv, idolatru, numai dacă are sămânță în Sion și rude în Ierusalim? Nici un om care cugetă just nu va vorbi așa.

337. *Facere*, 8, 16.
338. *IV Regi*, 2, 11.
339. *III Regi*, 17, 1.
340. *III Regi*, 17, 17-24.
341. *IV Regi*, 2, 8.
342. *IV Regi*, 2, 9-14.
343. *Daniel*, 3, 12-28.
344. *Daniel*, 6, 16-22.
345. *Ieșire*, 19, 15.
346. *Isaia*, 30, 9.

Fecioria este viața îngerilor, însușirea oricărei firi necorporale. Spunem aceasta fără să hulim căsătoria – să nu fie! –, căci știm că Domnul a binecuvântat căsătoria atunci când a trăit printre oameni[347] și știm și pe cel care a spus: "cinstită este căsătoria și patul neîntinat"[348]. Știm totuși că fecioria este superioară căsătoriei. Atât în virtuți, cât și în vicii sunt grade mai înalte și mai joase. Cunoaștem că toți muritorii, afară de începătorii neamului omenesc, sunt odrasle ale căsătoriei. Aceia sunt plăsmuiri ale fecioriei, și nu ale căsătoriei. Necăsătoria însă, după cum am spus, este imitarea îngerilor. Prin urmare, pe cât este superior omului îngerul, pe atât mai cinstită este fecioria decât căsătoria. Dar ce spun înger? Însuși Hristos, slava fecioriei, născut numai din Tatăl fără de început, neseminal și fără de împreunare, dar și întrupat pentru noi fără de împreunare din Fecioară și făcut om asemenea nouă, Însuși a arătat în El însuși fecioria cea adevărată și desăvârșită. Pentru aceea nici nu ne-a poruncit-o, "căci nu toți pricep acest cuvânt"[349], după cum Însuși a spus. El însă, prin faptă, ne-a învățat și ne-a împuternicit spre aceasta. Dar cui nu-i este clar că acum fecioria domnește între oameni?

Bună este nașterea de copii, pe care o aduce căsătoria! Bună este căsătoria, din pricina destrăbălărilor![350] Căsătoria le curmă pe acestea și nu îngăduie furiei poftei să fie mânată spre fapte nelegiuite, din pricina împreunării legale din căsătorie. Bună este căsătoria pentru cei care nu se pot înfrâna! Dar mai bună este fecioria, deoarece cultivă nașterea de copii ai sufletului și aduce lui Dumnezeu rugăciunea, ca un fruct copt. "Cinstită este căsătoria și patul neîntinat, dar pe curvari și pe preacurvari îi va judeca Dumnezeu"[351].

347. *Ioan*, 2, 1-10.
348. *Evrei*, 13, 4.
349. *Matei*, 19, 11.
350. *I Corinteni*, 7, 2.
351. *Evrei*, 13, 4.

CAPITOLUL XXV

Despre circumcidere

Circumciderea a fost dată lui Avraam înainte de a fi dată legea[352], după ce a primit binecuvântările[353] și făgăduința[354] ca un semn care îl despărțea pe el, pe cei din el și pe cei din familia lui de neamurile printre care trăia. Acest lucru este evident, căci atunci când în pustie Israel a trait singur 40 de ani, fără să se amestece cu alt neam, toți cei care s-au născut în pustie n-au fost circumciși. Dar când Iisus i-a trecut Iordanul, au fost circumciși și a fost a doua lege, a circumciderii. Legea circumciderii s-a dat pe timpul lui Avraam, apoi a încetat în pustie 40 de ani. Dumnezeu a dat din nou lui Isus al lui Navi legea circumciderii, după ce a trecut Iordanul, cum este scris în cartea lui Isus al lui Navi: "În timpul acesta a zis Domnul către Isus: Fă-ți cuțite din piatră, din piatră colțuroasă, și șezând circumcide pe fiii lui Isael a doua oară"[355]. Și mai jos: "timp de 42 de ani s-a învârtit Israel în pustia Madvaritidei[356] și pentru aceasta erau netăiați împrejur cei mai mulți dintre războinicii care au ieșit din Egipt, care nu s-au supus poruncilor lui Dumnezeu, pe care i-a hotărât să nu vadă pământul cel bun, pe care Domnul s-a jurat părinților lor să-l dea lor, pământ în care curge lapte și miere. Și în locul acelora a așezat pe fiii lor, pe care Isus i-a circumcis, pentru că ei au fost necircumciși în timpul călătoriei"[357]. Astfel circumciderea era un semn, care despărțea pe Israel de celelalte neamuri printre care trăia.

Circumciderea era tipul botezului. Căci după cum circumciderea nu taie o parte folositoare a corpului, ci un prisos ne-

352. *Facere*, 17, 10-14.
353. *Facere*, 17, 4-5.
354. *Facere*, 17, 6-8.
355. *Isus Navi*, 5, 2.
356. Corectat prin textul Septuagintei. În ediția din MG și de la Verona, f. 134v, are această formă "Vattaritidei".
357. *Isus Navi*, 5, 5-7.

folositor, tot astfel, prin sfântul botez, ni se taie împrejur păcatul. Păcatul însă este clar că este un prisos al poftei, și nu o poftă folositoare. Este cu neputință ca cineva să nu poftească deloc, sau să fie complet insensibil plăcerii. Ceea ce este nefolositor din plăcere, adică pofta și plăcerea nefolositoare, aceea este păcatul pe care îl circumcide sfântul botez, dându-ne semn pe frunte, cinstita cruce care ne desparte pe noi de păgâni. Toate neamurile au dobândit botezul și au fost pecetluite cu semnul crucii. Dar, în fiecare neam, cel credincios se desparte de cel necredincios. Pentru că s-a arătat adevărul, tipul și umbra sunt nefolositoare. Prin urmare, acum este de prisos circumciderea și este împotriva sfântului botez, căci "cel circumcis este obligat să păzească toată legea"[358]. Domnul S-a circumcis[359] ca să plinească legea[360]; a păzit toată legea și sâmbăta, ca să plinească și să întărească legea[361]. Dar după ce a fost botezat și după ce Duhul cel Sfânt S-a arătat oamenilor, pogorându-Se peste El în chip de porumbel[362], de atunci s-a propovăduit cultul și viața cea duhovnicească și împărăția cerurilor.

CAPITOLUL XXVI

Despre Antihrist

Se cuvine să se știe că trebuie să vină Antihrist. Este Antihrist tot cel care nu mărturisește că Fiul lui Dumnezeu a venit în trup[363], că este Dumnezeu desăvârșit și că S-a făcut om desăvârșit, fiind în același timp și Dumnezeu. Dar în sens propriu și special, Antihrist se numește acela care vine la sfârșitul veacului[364]. Trebuie, însă, mai întâi să se propovăduias-

358. *Galateni*, 5, 3.
359. *Luca*, 2, 21.
360. *Matei*, 5, 17.
361. *Matei*, 5, 17.
362. *Matei*, 3, 16; *Marcu*, 1, 10; *Luca*, 3, 22; *Ioan*, 1, 32.
363. *I Ioan*, 4, 3; *II Ioan*, 7.
364. *Matei*, 13, 40; 24, 5.

că Evanghelia la toate neamurile, după cum a spus Domnul[365]. Şi atunci va veni spre mustrarea iudeilor potrivnici lui Dumnezeu. Domnul le-a spus lor: "Eu am venit în numele Tatălui Meu şi nu Mă primiţi; vine altul în numele lui, şi pe acela îl veţi primi"[366]. Iar Apostolul: "Pentru aceea, pentru că n-au primit dragostea adevărului ca să se mântuiască, va trimite lor Dumnezeu lucrarea înşelăciunii, ca să creadă minciunii, pentru a fi osândiţi toţi cei care n-au crezut adevărului, ci le-a plăcut nedreptatea"[367]. Aşadar, iudeii n-au primit pe Domnul Iisus Hristos şi Dumnezeu care este Fiul lui Dumnezeu, dar vor primi pe înşelător, pe cel care se numeşte pe sine dumnezeu. Căci se va numi pe sine însuşi dumnezeu, îl învaţă îngerul pe Daniel, spunând aşa: "Nu va ţine seamă de Dumnezeul părinţilor lui"[368]. Iar Apostolul spune: "Să nu vă amăgească pe voi în nici-un chip, că va veni mai întâi lepădarea de credinţă şi se va arăta omul păcatului, fiul pierzării, potrivnicul, care se înalţă mai presus de tot ce se numeşte Dumnezeu sau este închinat, aşa încât să şadă el în Biserica lui Dumnezeu, arătându-se pe sineşi cum că ar fi dumnezeu"[369]. Când spune Apostolul "în Biserica lui Dumnezeu", nu vorbeşte de Biserica noastră, ci de cea veche, de cea iudaică. Căci Antihrist nu va veni la noi, ci la iudei. Nu va veni pentru Hristos, ci contra lui Hristos[370]; pentru acest motiv se şi numeşte Antihrist.

Trebuie mai întâi să se predice Evanghelia la toate neamurile[371]. "Şi atunci se va arăta cel fără de lege, a cărui venire va fi cu lucrarea Satanei, cu toată puterea şi cu semne şi cu minuni mincinoase, cu toată amăgirea nedreptăţii, la cei care pier, pe care Domnul îl va omorî cu graiul gurii Sale şi-l va

365. *Matei*, 24, 14.
366. *Ioan*, 5, 43.
367. *II Tesaloniceni*, 2, 10-12.
368. *Daniel*, 11, 37.
369. *II Tesaloniceni*, 3, 3-4.
370. Tradus prin corectarea ediţiei din MG, după ediţia de la Verona, 1531, f. 135v.
371. *Matei*, 24, 14.

pierde cu venirea arătării Sale"[372]. Deci nu însuşi diavolul se face om aşa cum s-a înomenit Domnul – să nu fie! –, ci se naşte om din curvie şi primeşte toată energia lui Satan. Căci Dumnezeu, cunoscând mai dinainte toată perversitatea voinţei lui, pe care o va avea, îngăduie ca să locuiască diavolul în el.

Se naşte deci din curvie, după cum am spus, este crescut în ascuns şi pe neaşteptate se răscoală, se împotriveşte şi împărăţeşte. La începutul împărăţiei lui, dar mai degrabă a tiraniei lui, ia chipul sfinţeniei, dar când ajunge stăpânitor, persecută Biserica lui Dumnezeu[373] şi-şi face cunoscută toată răutatea lui. Va veni cu "semne şi minuni mincinoase"[374], înşelătoare, şi nu adevărate, şi pe cei care au slabă şi neîntărită temelia minţii îi va înşela şi-i va despărţi de Dumnezeul cel viu, încât "să se smintească de va fi cu putinţă şi cei aleşi"[375].

Vor fi trimişi Enoh şi Ilie Tesviteanul[376] şi "vor întoarce inima părinţilor către copii"[377], adică sinagoga către Domnul nostru Iisus Hristos şi către predica Apostolilor, dar ei vor fi omorâţi de Antihrist. Şi va veni Domnul din cer, în chipul în care sfinţii Apostoli L-au văzut mergând la cer[378], Dumnezeu desăvârşit şi om desăvârşit, cu slavă şi putere[379] şi va omorî pe omul fărădelegii şi pe fiul pierzării cu Duhul gurii Lui[380]. Aşadar, nimeni să nu aştepte pe Domnul de pe pământ, ci din cer, după cum Însuşi ne-a dat încredinţare[381].

372. *II Tesaloniceni*, 2, 8-9.
373. *Matei*, 24, 6-10.
374. *II Tesaloniceni*, 2, 9.
375. *Matei*, 24, 24.
376. *Maleahi*, 3, 23; *Matei*, 17, 10-12; *Marcu*, 9, 11-12.
377. *Maleahi*, 3, 24.
378. *Faptele Apostolilor*, 1, 11.
379. *Luca*, 21, 27.
380. *II Tesaloniceni*, 2, 8.
381. *Matei*, 16, 27; 25, 31; *Luca*, 21, 27.

CAPITOLUL XXVII

Despre Înviere

Credem şi în învierea morţilor. Căci în adevăr va fi, va fi învierea morţilor. Iar când spunem înviere, spunem învierea trupurilor, deoarece învierea este starea de a doua a celui căzut. Sufletele însă, pentru că sunt nemuritoare, cum vor învia? Dacă moartea se defineşte ca o despărţire a sufletului de trup, negreşit că învierea este iarăşi unirea sufletului şi a trupului şi a doua stare a vieţuitoarei care s-a descompus şi a căzut. Prin urmare, însuşi corpul coruptibil şi descompus, însuşi va învia incoruptibil. Căci nu este neputincios Cel care la început a făcut trupul din ţărâna pământului, care s-a descompus şi s-a întors iarăşi în pământul din care a fost luat, nu este neputincios să-l învieze din nou, potrivit hotărârii Creatorului.

Dacă nu este înviere, "să mâncăm şi să bem"[382] şi să ducem o viaţă plăcută şi desfătătoare! Dacă nu este înviere, în ce ne deosebim de cele iraţionale? Dacă nu este înviere, să fericim fiarele câmpului, care au o viaţă lipsită de necaz. Dacă nu este înviere, nu există nici Dumnezeu, nici pronie, ci toate sunt conduse şi purtate în chip automat. Iată, vedem pe foarte mulţi drepţi că sunt săraci şi nedreptăţiţi şi nu au parte în viaţa aceasta de nici un ajutor, iar pe păcătoşi şi pe nedrepţi, că trăiesc în bogăţie şi în toată desfătarea. Şi care om care judecă just ar admite că aceasta este opera unei drepte judecăţi şi a unei pronii înţelepte? Prin urmare, va fi, va fi înviere. Căci Dumnezeu este drept şi răsplătitor al celor care Îl aşteaptă. Dacă sufletul ar fi purtat singur lupta pentru virtuţi, numai el ar fi încununat; iar dacă numai el s-ar fi tăvălit în plăceri, pe bună dreptate numai el s-ar fi pedepsit. Dar pentru că nici virtutea, nici viciul nu le-a săvârşit sufletul fără trup, în chip drept amândouă vor avea parte de răsplată.

382. *I Corinteni*, 15, 32; *Isaia*, 22, 13.

Mărturiseşte şi dumnezeiasca Scriptură că va fi învierea trupurilor. Dumnezeu spune către Noe după potop: "Numai carne cu sângele ei, în care e viaţa ei, să nu mâncaţi. Căci Eu şi sângele vostru, în care e viaţa voastră, îl voi cere de la orice fiară; şi voi cere viaţa omului şi din mâna omului, din mâna fratelui său. De va vărsa cineva sânge omenesc, sângele aceluia de mână de om se va vărsa, căci Dumnezeu a făcut omul după chipul Său"[383]. Cum va cere sângele omului din mâna tuturor fiarelor, decât că vor învia corpurile oamenilor care au murit? Căci nu vor muri fiarele în locul omului.

Şi iarăşi spune lui Moise: "Eu sunt Dumnezeul lui Avraam şi Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacov[384]. Dumnezeu nu este Dumnezeul morţilor", al celor care au murit şi al celor ce nu vor mai fi, "ci al celor vii"[385], ale căror suflete trăiesc în mâna Lui; iar trupurile vor trăi iarăşi prin înviere. Iar David, părintele după trup al Domnului, spune către Dumnezeu: "Lua-vei duhul lor şi se vor sfârşi, şi în ţărână se vor întoarce"[386]. Iată, este vorba despre trupuri. Apoi adaugă: "Vei trimite Duhul Tău şi se vor zidi şi vei înnoi faţa pământului"[387].

Iar Isaia spune: "Vor învia morţii şi se vor scula cei din morminte"[388]. Este evident că nu stau în morminte sufletele, ci corpurile.

Iar Fericitul Iezechiel zice: "Şi când am proorocit, iată s-a făcut un vuiet şi o mişcare şi oasele au început să se apropie, fiecare os la încheietura sa. Şi am privit şi eu şi iată, erau pe ele vine şi crescuse carne şi pielea le acoperea pe deasupra, iar duh nu era în ele"[389]. Apoi arată cum, poruncindu-li-se, s-au reîntors duhurile[390].

383. *Facere*, 9, 3-6.
384. *Ieşire*, 3, 6; *Matei*, 22, 32; *Marcu*, 12, 26; *Luca*, 20, 37.
385. *Matei*, 22, 32; *Marcu*, 12, 27; *Luca*, 20, 38.
386. *Ps.*, 103, 29.
387. *Ps.*, 103, 30.
388. *Isaia*, 26, 19.
389. *Iezechiel*, 37, 7-8.
390. *Iezechiel*, 37, 9-10.

Şi dumnezeiescul Daniel zice: "Şi în timpul acela se va ridica Arhanghelul Mihail, cel care stă peste fiii poporului tău. Şi va fi timp de întristare, întristare cum n-a mai fost de când s-a făcut neamul omenesc pe pământ, până în timpul acela. Şi în timpul acela se va mântui poporul tău, tot cel care va fi găsit scris în carte. Şi mulţi dintre cei care dormeau în ţărâna pământului se vor scula. Unii, spre viaţa de veci, alţii, spre ocară şi ruşine veşnică. Şi cei care au fost înţelegători vor străluci ca lumina tăriei, cei care vor fi îndrumat pe mulţi pe calea dreptăţii vor fi ca stelele în veci şi încă vor străluci"[391]. Spunând că "mulţi dintre cei care dormeau în ţărâna pământului se vor scula", este clar că indică învierea corpurilor. Căci nu va spune cineva că sufletele dorm în ţărâna pământului.

Dar şi Domnul în sfinţitele Evanghelii, în chip precis, a predat învierea corpurilor: "Vor auzi, spune El, cei din morminte vocea Fiului lui Dumnezeu şi vor ieşi cei care au făcut fapte bune întru învierea vieţii, şi cei care au făcut fapte rele întru învierea judecăţii"[392]. Niciodată un om, din cei care judecă just, nu va spune că sufletele sunt în morminte.

Domnul a făcut cunoscută învierea corpurilor nu numai prin cuvânt, ci şi prin faptă. În primul rând, a înviat pe Lazăr[393], care era în mormânt de patru zile, care se stricase şi mirosea[394]. Căci n-a înviat sufletul lipsit de corp, ci corpul, împreună cu sufletul, şi n-a înviat altul, ci însuşi acela care se stricase. Căci cum s-ar cunoaşte şi cum s-ar crede învierea celui mort, dacă nu subzistă însuşirile caracteristice? Pe Lazăr l-a înviat pentru a dovedi dumnezeirea Lui şi pentru a ne încredinţa de învierea Lui şi de a noastră. Lazăr avea să se întoarcă iarăşi spre moarte. În al doilea rând, însuşi Domnul S-a făcut pârga învierii desăvârşite, care nu este supusă morţii. Pentru aceea şi dumnezeiescul Apostol Pavel a spus: "Dacă morţii nu înviază, nici Hristos n-a înviat. Iar dacă Hristos n-a

391. *Daniel*, 12, 1-3.
392. *Ioan*, 5, 28-29.
393. *Ioan*, 11, 39-44.
394. *Ioan*, 11, 39.

înviat, zadarnică este credinţa noastră şi deci suntem încă în păcatele noastre"[395]. Şi: "Hristos a înviat, pârga celor adormiţi"[396]. Şi: "Primul născut dintre morţi"[397]. Şi iarăşi: "Căci dacă credem că Hristos a murit şi a înviat, aşa şi Dumnezeu va aduce împreună cu El pe cei adormiţi, prin Hristos"[398]. Apostolul a spus "aşa", pentru că Domnul a înviat.

Este clar că învierea Domnului a fost unirea trupului, devenit nestricăcios, şi a sufletului – căci trupul şi sufletul au fost despărţite în moartea Domnului –, căci a zis: "Dărâmaţi templul acesta şi în trei zile îl voi zidi"[399]. Şi este martor vrednic de credinţă sfinţita Evanghelie că vorbea de corpul Lui[400]. "Pipăiţi-Mă şi vedeţi, spune Domnul ucenicilor Săi, care credeau că văd duh, că Eu sunt şi nu M-am schimbat, că duhul n-are carne şi oase, după cum vedeţi că am Eu"[401]. Şi spunând aceasta, le-a arătat lor mâinile şi coasta şi i-a întins-o lui Toma să o pipăie[402]. Nu sunt oare de ajuns acestea pentru ca să fie crezută învierea trupurilor?

Iarăşi spune dumnezeiescul Apostol: "Căci trebuie ca acest corp stricăcios să se îmbrace în nestricăciune şi acest corp muritor să se îmbrace cu nemurirea"[403]. Şi iarăşi: "Se seamănă întru stricăciune, înviază întru nestricăciune; se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere; se seamănă întru necinste, înviază întru slavă; se seamănă corp firesc" – adică material şi muritor –, "înviază corp duhovnicesc"[404], ca şi corpul Domnului după înviere, care a trecut prin uşile încuiate, care nu simte oboseala şi nu avea nevoie de mâncare, somn şi băutură. "Căci vor fi, spune Domnul, ca îngerii lui Dum-

395. *I Corinteni*, 15, 16-17.
396. *I Corinteni*, 15, 20.
397. *Coloseni*, 1, 18.
398. *I Tesaloniceni*, 4, 14.
399. *Ioan*, 2, 19.
400. *Ioan*, 2, 21.
401. *Luca*, 24, 39.
402. *Ioan*, 20, 27.
403. *I Corinteni*, 15, 53.
404. *I Corinteni*, 15, 42-44.

nezeu. Nu mai este căsătorie, nici naştere de copii"[405]. Căci spune dumnezeiescul Apostol: "Petrecerea noastră este în ceruri, de unde şi aşteptăm pe Mântuitorul, pe Domnul Iisus, Care va schimba trupul smereniei noastre ca să fie la fel cu trupul slavei Lui"[406]. Nu vorbesc de o schimbare în altă formă – departe cu acest gând! –, ci mai degrabă de o schimbare din stricăciune în nestricăciune.

"Dar va spune cineva: Cum învie morţii?"[407]. Ce necredinţă! Ce nebunie! Cel care, prin voinţă numai, a prefăcut ţărâna în corp, Cel care a poruncit să crească în pântece o mică picătură de sământă şi să alcătuiască acest trup, care are atâtea înfăţişări, cum nu-l va învia iarăşi, voind numai, cu atât mai mult cu cât a existat şi s-a descompus? "Dar cu care trup vin? Nebune!"[408]. Dacă învârtoşenia inimii nu-ţi îngăduie să crezi în cuvintele lui Dumnezeu, crezi cel puţin în fapte! "Ceea ce semeni tu nu înviază dacă nu moare. Şi ceea ce semeni nu este trupul care va fi numai grăuntele gol, poate de grâu sau de altceva din celelalte. Iar Dumnezeu îi dă trup precum a voit şi fiecăreia din seminţe, trupul ei propriu"[409]. Priveşte, aşadar, la seminţele îngropate în brazdă ca în mormânt! Cine este cel care a pus în ele rădăcini, tulpină, frunze, spice şi ţepii cei foarte fini ai spicului? Nu Creatorul tuturor? Nu porunca Celui care a creat toate? Crede deci că la fel va fi şi învierea morţilor prin voinţa şi semnul dumnezeiesc. Căci la Dumnezeu puterea coincide cu voinţa.

Prin urmare vom învia. Sufletele se vor uni cu trupurile, iar acestea vor fi nestricăcioase, pentru că vor dezbrăca stricăciunea. Astfel ne vom apropia de înfricoşatul scaun de judecată al lui Hristos[410]. Diavolul, demonii lui, omul lui, adică

405. *Marcu*, 12, 25.
406. *Filipeni*, 3, 20-21.
407. *I Corinteni*, 15, 35.
408. *I Corinteni*, 15, 35-36.
409. *I Corinteni*, 15, 36-38.
410. *Romani*, 14, 10; *II Corinteni*, 5, 10.

Antihrist, cei necredincioşi şi cei păcătoşi vor fi predaţi focului veşnic[411]. Focul acesta nu va fi material ca acesta de aici, ci un foc cum numai Dumnezeu îl ştie. Cei care au făcut fapte bune cu îngerii vor străluci ca soarele spre viaţa veşnică, împreună cu Domnul nostru Iisus Hristos. Îl vor vedea pururea, vor fi văzuţi de El şi vor culege bucuria nesfârşită, care vine de la El, lăudându-L împreună cu Tatăl şi cu Sfântul Duh, în vecii nesfârşiţi ai vecilor, Amin.

411. *Matei*, 25, 41.

CUPRINS

CARTEA A DOUA

CARTEA A TREIA

CARTEA A PATRA

Redactor: Constantin Costache
Tehnoredactor: Protos. Vartolomeu Bogdan

Format 16/61x86. Coli de tipar 16
Comanda nr. 25

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

"Căci prin bunăvoinţa lui Dumnezeu şi a Tatălui, Fiul Unul născut şi Cuvântul lui Dumnezeu, Cel care este în sânul lui Dumnezeu şi al Tatălui, Cel de o fiinţă cu Tatăl şi cu Sfântul Duh, Cel mai înainte de veci, Cel fără de început, Cel care era dintru început şi era cu Dumnezeu şi cu Tatăl şi era Dumnezeu şi există în chipul lui Dumnezeu, Se pogoară aplecând cerurile, adică smerindu-Se fără să smerească înălţimea Lui cea nesmerită, Se pogoară spre robii Lui printr-o pogorâre inexprimabilă şi incomprehensibilă.... Şi, fiind Dumnezeu desăvârşit, Se face om desăvârşit şi săvârşeşte cea mai mare noutate dintre toate noutăţile, singurul lucru nou sub soare, prin care se arată puterea infinită a lui Dumnezeu. Căci ce poate fi mai mare decât ca Dumnezeu să Se facă om? Şi Cuvântul S-a făcut fără schimbare trup din Duhul cel Sfânt şi din Maria Sfânta, pururea Fecioară Născătoarea de Dumnezeu... Şi Se face supus Tatălui, prin luarea firii noastre, vindecând neascultarea noastră şi făcându-ni-Se pildă de ascultare, în afară de care nu este cu putinţă să dobândim mântuirea".

Sfântul IOAN DAMASCHIN

Ilustraţia copertei: *Schimbarea la Faţă a Domnului.* (Icoană din sec. XV).

I.S.B.N. 973-9332-47-1